

Одеська обласна організація
Всеукраїнської громадської організації
«Комітет виборців України»

Борис Руснак

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

*Посібник для депутатів місцевих рад
та сільських, селищних, міських голів*

**видання друге,
виправлене та доповнене**

Одеса, 2011

ББК

Т

УДК

Місцеве самоврядування в Україні: теорія і практика. Посібник для депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів / Б.А. Руснак. – Одеса, 2011. - 536 с.

ISBN .....

Посібник складається із чотирьох взаємопов'язаних частин. Перша частина присвячена теоретичним засадам місцевого самоврядування; у другій - розкрито функції і повноваження місцевого самоврядування, статус та повноваження депутатів місцевих рад, вміщено практичні рекомендації щодо розробки організаційно-розпорядчих документів місцевої ради, підготовки та ухвалення нею рішень, організації і проведення слухань в постійних комісіях ради, використання різних форм залучення громадян до участі у місцевому самоврядуванні, співпраці депутата місцевої ради з громадськими організаціями та засобами масової інформації; у третій - зібрано зразки деяких локальних нормативно-правових актів; четверта містить основні законодавчі акти, які регулюють функціонування місцевого самоврядування в Україні. Завершується посібник термінологічним словником та переліком літератури з проблем місцевого самоврядування. Адресовано депутатам місцевих рад, працівникам органів місцевого самоврядування, лідерам територіальних громад, громадських організацій, усім, хто цікавиться проблемами місцевого самоврядування.

**National Endowment
for Democracy**

Supporting freedom around the world

Це видання стало можливим завдяки фінансовій підтримці Національного Фонду Демократії (NED, США) в рамках проекту Одеської обласної організації ВГО «Комітет виборців України» «Сприяння підзвітності та прозорості в Південній Україні»

Зміст даного матеріалу не обов'язково відображає погляди Національного Фонду Демократії (NED, США).

© Одеська обласна організації ВГО «Комітет виборців України», 2011

© Руснак Б.А., 2011

ЗМІСТ

ВСТУП.....7

ЧАСТИНА І ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Глава 1.

ІЗ ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ
МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ.....9

Глава 2.

СУЧАСНА СИСТЕМА
МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ.....19

Глава 3.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ
МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....23

Глава 4.

МАТЕРІАЛЬНА ОСНОВА
МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....29

Глава 5.

ФІНАНСОВА ОСНОВА
МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....37

Глава 6.

СОЦІАЛЬНА ОСНОВА
МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....50

Глава 7.

ТЕРИТОРІАЛЬНА ОСНОВА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....52

Глава 8.

ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ НАЛЕЖНОГО ВРЯДУВАННЯ.....56

ЧАСТИНА II
КОМПЕТЕНЦІЯ, ПОВНОВАЖЕННЯ
ТА ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ МІСЦЕВИХ РАД

Глава 9.

ФУНКЦІЇ ТА ПОВНОВАЖЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	63
--	----

Глава 10.

СТАТУС, ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ФОРМИ РОБОТИ ДЕПУТАТІВ МІСЦЕВИХ РАД.....	80
---	----

Глава 11.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-РОЗПОРЯДЧІ ДОКУМЕНТИ МІСЦЕВОЇ РАДИ.....	103
--	-----

Глава 12.

ПОРЯДОК ПІДГОТОВКИ ТА УХВАЛЕННЯ РАДОЮ РІШЕНЬ.....	118
--	-----

Глава 13.

ОРГАНІЗАЦІЯ І ПРОВЕДЕННЯ СЛУХАНЬ В ПОСТІЙНИХ КОМІСІЯХ РАДИ.....	127
--	-----

Глава 14.

ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНАМИ ПРАВА НА УЧАСТЬ В УПРАВЛІННІ МІСЦЕВИМИ СПРАВАМИ.....	135
14.1. МІСЦЕВИЙ РЕФЕРЕНДУМ.....	136
14.2. МІСЦЕВІ ВИБОРИ.....	138
14.3. ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ ГРОМАДЯН ЗА МІСЦЕМ ПРОЖИВАННЯ.....	163
14.4. МІСЦЕВІ ІНІЦІАТИВИ.....	165

14.5. ГРОМАДСЬКІ СЛУХАННЯ.....	169
14.6. ОРГАНИ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ.....	175
14.7. ЗБОРИ, МІТИНГИ, ПОХОДИ І ДЕМОНСТРАЦІЇ.....	176
14.8. УНІВЕРСАЛЬНІ ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНАМИ ПРАВА НА УЧАСТЬ У МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ.....	177

Глава 15.

ФОРМИ СПІВПРАЦІ ДЕПУТАТІВ З ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ТА ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ.....	180
15.1. ВАША СПІВПРАЦЯ З ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ.....	180
15.2. СПІВПРАЦЯ ДЕПУТАТА МІСЦЕВОЇ РАДИ З ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ.....	197

Глава 16.

ІНТЕРНЕТ В РОБОТІ ДЕПУТАТА.....	220
---------------------------------	-----

ЧАСТИНА ІІІ

ПРИМІРНІ ЗРАЗКИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

ПРИМІРНИЙ РЕГЛАМЕНТ МІСЬКОЇ РАДИ.....	226
ПРИМІРНЕ ПОЛОЖЕННЯ «ПРО МІСЦЕВІ ІНІЦІАТИВИ».....	297
ПРИМІРНЕ ПОЛОЖЕННЯ «ПРО ГРОМАДСЬКІ СЛУХАННЯ В МІСТІ (СЕЛІ, СЕЛИЩІ) _____».....	303
ПАСПОРТ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	329

ЧАСТИНА ІV

ЗАКОНОДАВСТВО ПРО МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

ЄВРОПЕЙСЬКА ХАРТІЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	336
ДОДАТКОВИЙ ПРОТОКОЛ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ХАРТІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ПРО ПРАВО УЧАСТІ У СПРАВАХ МІСЦЕВОГО ОРГАНУ ВЛАДИ.....	345
КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ.....	350
ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	358
ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО СТАТУС ДЕПУТАТІВ МІСЦЕВИХ РАД.....	439
ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО СЛУЖБУ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	470
ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО ОРГАНИ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ.....	489
ПОЛОЖЕННЯ ПРО ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ ГРОМАДЯН ЗА МІСЦЕМ ПРОЖИВАННЯ В УКРАЇНІ.....	504
СЛОВНИК ДЕПУТАТА.....	509
ДЖЕРЕЛА, ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА.....	524

ВСТУП

В жовтні 2010 року в Україні відбулися чергові місцеві вибори. Знову за новим законом, який було ухвалено за два місяці до початку виборчого процесу. Безпосередньо напередодні його старту до закону було внесено чимало суттєвих змін і доповнень. Було застосовано новий варіант змішаної виборчої системи, який дав змогу політичним силам представленим у парламентській більшості і, насамперед, правлячій партії, провести до місцевих рад стільки своїх представників, скільки забажалося. Ясна річ, депутатський корпус у значній мірі оновився. Але значна частина членів політичних партій та позапартійних кандидатів, що балотувалися до місцевих рад, а також на посади сільських, селищних та міських голів, на жаль, не мали досвіду практичної роботи в органах місцевого самоврядування. Слід зазначити, що чинне виборче законодавство не містить жодних вимог щодо професійного рівня кандидатів у депутати та на посади відповідних голів. Тому депутатами місцевих рад, сільськими, селищними та міськими головами нерідко стають ті люди, які зовсім далекі від проблем місцевого самоврядування, не володіють інструментами їх вирішення, погано орієнтуються в нормативно-правових актах, що регулюють функціонування органів публічної влади загалом і місцевого самоврядування зокрема.

Результати виборів призвели до суттєвої зміни кадрів в апаратах місцевих рад, їх виконавчих органах, оскільки політичні сили, які здобули перемогу на виборах, виявили бажання мати і тут своїх людей. Тому на зміну досвідченим, професійно підготовленим працівникам, у більшості своїй, прийшли люди без відповідної підготовки. До цього слід додати відсутність у нашій державі належної системи професійного навчання депутатів місцевих рад та працівників їх виконавчих структур. Частково цю функцію здійснюють Центри перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, керівників державних підприємств, установ та організацій, які функціонують у кожному обласному центрі. Але цього замало, бо навчанням зовсім не охоплюється депутатський корпус.

У той же час, депутати, сільські, селищні та міські голови повинні володіти уміннями, знаннями та навичками щодо вирішення всіх питань життєдіяльності громади.

Саме на сприяння формуванню професійної влади, на підвищення фахового рівня обраних представників політичних партій і посадовців спрямовано видання цього посібника - **«Місцеве самоврядування в Україні: теорія і практика»**.

При його підготовці використано праці українських учених, які досліджують проблематику місцевого самоврядування, наявний український практичний досвід у цій сфері. У посібнику висвітлено питання історії розвитку місцевого самоврядування в Україні, розкрито його сучасну систему, основи, функції та повноваження місцевого самоврядування, статус та повноваження депутатів місцевих рад, викладені методичні поради щодо розробки організаційно-розпорядчих документів місцевої ради, підготовки і ухвалення радами рішень, організації і проведення слухань у постійних комісіях рад, розкрито форми реалізації громадянами права на участь в управлінні місцевими справами. Окрім того, у посібнику вміщено Європейську Хартію місцевого самоврядування, витяги з Конституції України, базові законодавчі акти, що регулюють функціонування місцевого самоврядування в Україні, примірні зразки локальних нормативно-правових актів, глосарій термінів та перелік літератури з питань місцевого самоврядування.

Сподіваємося, що цей посібник стане у нагоді всім, кому небайдужий розвиток місцевого самоврядування в Україні. Будемо вдячні за висловлені критичні зауваження, рекомендації та пропозиції.

ЧАСТИНА І

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Глава 1. Із історії розвитку місцевого самоврядування в Україні

Місцеве самоврядування на теренах нашої держави виникло в Середні віки у вигляді перших спроб міського самоврядування, що надавалось Магдебурзьким правом, частково зберігалось у часи козацької республіки (XV-XVII ст.), але остаточно занепало в часи після безславного об'єднання України з Росією (1654 року). Незначна його реанімація за умов царизму (1917-1919р.р.) закінчилась фактичним відродженням національного поняття місцевого самоврядування лише у березні 1990 року після обрання депутатів Верховної Ради Української РСР та місцевих Рад народних депутатів.

Науковці виділяють такі основні історичні періоди становлення національного місцевого самоврядування:¹

- **перший період** – зародження, становлення й розвиток вітчизняних форм місцевого самоврядування (в основі яких були рід та суверенна громада), своїми хронологічними рамками сягав часу зародження й утворення держави східнослов'янських племен на українських землях, і тривав до середини XIV століття;

- **другий період** або ж період європеїзації. Характеризувався поєднанням місцевих форм самоврядування з елементами західноєвропейської організації самоврядування (місто Магдебург), від середини XIV ст. і до першої половини XIX ст. Магдебурзька грамота, що надавалася королем тому чи іншому місту, була класичним актом децентралізації суверенної влади середньовічної держави на рівень цього міста, його територіальної громади;

1. Грицяк І. Місцеве самоврядування України в історії і сучасності // Вісник УАДУ. – 1996. - №1. – с. 53-67.

- **третій період** відзначався русифікацією вітчизняного місцевого самоврядування на території сучасної України. Центральна, східна, а згодом і південна частина якої входили до царської Росії. Західна частина України належала Польщі, Австрійській, а пізніше Австро-Угорській монархії. Хоча процес русифікації в місцевому самоврядуванні України почався десь наприкінці XVII ст., свого апогею він досягнув у XIX ст. та на початку XX століття;

- **четвертий період** є спробою українізації місцевого самоврядування. Його початком потрібно вважати 20-ті рр. XX ст., і він триває дотепер. Починаючи з 1991 р., в Україні нарешті відновлені спроби українізувати як місцеве самоврядування, так і інші сфери суспільного життя.

Реальне місцеве самоврядування об'єктивно можливе лише в умовах суверенітету держави, оскільки вона виступає його гарантом, а іноді й творцем його системи. Природньо, що і в нашій країні цей інститут поступово склався лише після здобуття Україною незалежності.

Відродженню місцевого самоврядування в Україні передувала чергова спроба підвищення ролі рад, як місцевих органів державної влади, шляхом удосконалення їх структури. Відповідно до рішень союзних органів, прийнятих в **1989 — 1990 рр.**, поряд з виконкомом і їх головами стали обиратись президії і голови рад. Щоправда, передбачалось обрання на посади голів Рад партійних керівників, але незалежно від наслідків цієї спроби діяльність представницьких органів дещо активізувалась, хоча й викликала в самих радах суперечності між представницькими і виконавчими органами та їх керівниками.

Початок реального відродження місцевого самоврядування в сучасних умовах поклали «Декларація про державний суверенітет України»² та прийнятий на її основі та відповідно до неї Закон УРСР від **7 грудня 1990 р. «Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР і місцеве самоврядування»³**. Цей Закон, вперше в умовах радянської влади, проголошував принципи місцевого самоврядування і відмову від принципу «демократичного централізму» у відносинах між радами різних рівнів.

2. Декларація про державний суверенітет України // Відомості Верховної Ради України. – 1990. - № 31, ст. 429.

3. Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР і місцеве самоврядування. Закон УРСР від 7 грудня 1990 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - № 2, ст. 5.

Було ліквідовано структурне двовладдя рад, оскільки голова ради ставав одночасно головою виконавчого комітету відповідної ради. Але фактично, виникло функціональне двовладдя в зв'язку з тим, що місцеві ради народних депутатів відповідно до ст. 2 Закону проголошувались одночасно органами місцевого самоврядування й органами державної влади. Дуалізм цих органів влади не лише об'єктивно послаблював ради як органи місцевого самоврядування, але й порушував вертикаль виконавчої влади. У зв'язку з цим **26 березня 1992 р.** була прийнята нова редакція відповідного Закону і частково змінена його назва.

В новому Законі *«Про місцеві ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування»⁴* місцеве самоврядування визначалося як *територіальна самоорганізація громадян для самостійного вирішення безпосередньо або через органи, які вони обирають, усіх питань місцевого життя в межах Конституції України, законів України та власної фінансово-економічної бази, а регіональне самоврядування — як територіальна самоорганізація громадян для вирішення безпосередньо або через органи, які вони утворюють, питань місцевого життя в рамках Конституції України та законів України.*

Тим самим Закон у новій редакції зробив значний крок щодо відходу від дуалістичної теорії і практики в організації місцевої влади і місцевого самоврядування та передбачив утвердження місцевого і регіонального самоврядування, проголосивши, правда, практично новий дуалізм. Територіальною основою місцевого самоврядування проголошувались сільрада, селище, місто, а регіонального самоврядування — відповідно район, область.

На основі виконавчих комітетів рад областей, районів та міст Києва і Севастополя утворювались державні адміністрації на чолі з представниками Президента України. У зв'язку із зупиненням діяльності виконавчих комітетів можливості рад в управлінні місцевими справами істотно зменшувались, що посилювало конфронтацію між керівниками органів місцевого самоврядування і місцевих органів державної виконавчої влади.

Незабаром від двоїстої природи рад відмовились.

---

4. Про місцеві ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування. Закон України від 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1992. - № 28, ст. 387.

За Законом України *«Про формування місцевих органів влади і самоврядування» (3 лютого 1994 р.)*⁵ ради всіх рівнів проголошувались органами місцевого самоврядування. Голови рад, за винятком районних у місті, обирались шляхом прямих виборів безпосередньо населенням і за посадою очолювали виконавчі комітети. Поряд з цим нововведенням ради областей, районів, міст Києва і Севастополя наділялись функціями органів державної влади. У порівнянні з попередньою моделлю місцевої влади можна було розцінювати прийняття зазначеного закону як тимчасову перемогу прихильників місцевого самоврядування, адже на всіх рівнях передбачалось формування повноцінних представницьких органів місцевого самоврядування із своїми власними виконавчими структурами.

Але всього за кілька місяців в країні були проведені дострокові президентські вибори. Новий голова держави не міг погодитися з такою моделлю місцевої влади, оскільки, на його погляд, це послаблювало систему виконавчої влади. **6 серпня 1994 р.** новообраний Президент України видав Указ *“Про забезпечення керівництва структурами державної виконавчої влади на місцях”*, яким встановив підзвітність та підконтрольність собі голів районних і обласних рад та очолюваних ними виконавчих комітетів з питань здійснення ними делегованих повноважень державної виконавчої влади.

З обранням нового Президента України настав період гострої кризи і конфронтації органів державної влади. Розпочалась активна ревізія досягнутих демократичних перетворень у розбудові місцевого самоврядування. Інтенсифікувався пошук систем кожного виду влади і одночасно системи місцевих органів державної влади та моделі місцевого самоврядування. Цей пошук завершився безпрецедентним кроком у державному будівництві і конституційному процесі – підписанням 8 червня 1995 року Конституційного договору між Верховною Радою України та Президентом України, яким було введено в дію схвалений 18 травня 1995 року Верховною Радою України Закон України *«Про державну владу і місцеве самоврядування»*

5. Про формування місцевих органів влади і самоврядування. Закон України від 3 лютого 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 22, ст.144.

в Україні»⁶. Згідно з цим законом місцевими органами державної виконавчої влади в районах (крім районів в містах), областях, містах Києві і Севастополі знову проголошувались державні адміністрації, які тепер очолювали голови відповідних рад, тобто обіймали одночасно дві посади. Право призначення керівників адміністрацій отримав Президент України.

Первинними суб'єктами місцевого самоврядування визначались територіальні колективи громадян, які проживають в селах, селищах, містах, а його територіальною основою — відповідні населені пункти. Представницькі органи місцевого самоврядування цих адміністративно-територіальних одиниць — ради — очолювали їх голови, які одночасно були і головами виконавчих комітетів.

Представницькими органами районів, областей, міст Києва і Севастополя, згідно з Законом, визначались відповідні ради. Виконавчі комітети при них не формувались. Отже цього разу взяли гору прихильники командно-адміністративної системи управління, яких, як виявилось, в Україні чимало. Фактично вся влада на обласному і районному рівні була зосереджена в руках місцевих державних адміністрацій. Обласні ж і районні ради перетворились у декоративні органи, які імітували місцеве самоврядування на регіональному рівні.

На превеликий жаль, ця система місцевого самоврядування була значною мірою закріплена новою **Конституцією України**⁷, а згодом і Законом України **«Про місцеве самоврядування в Україні»**⁸, яким було введено інститут сільського, селищного, міського голови, а також розділено посади голови районної і обласної рад та глави районної і обласної державних адміністрацій.

Безперечно, з прийняттям Конституції та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» зроблено важливі кроки на шляху становлення та конституційного закріплення основ місцевого самоврядування у нашій державі. Разом з тим, варто зазначити, що базові принципи місцевого самоврядування сформульовані в Європейській

6. Про державну владу і місцеве самоврядування в Україні. Закон України від 18 травня 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. - № 18, ст. 33.

7. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30, ст.141.

8. Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України від 21.05.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. - № 24, ст.170.

Хартії про місцеве самоврядування, яка була схвалена Комітетом міністрів країн Ради Європи в 1985 році і ратифікована парламентом України 15 липня 1997 року⁹, у місцевому самоврядуванні України реалізовані не в повній мірі.

Цими широкими принципами є: правова, організаційна та фінансова автономії органів місцевого самоврядування.

- Суть **правової автономії** органу місцевого самоврядування полягає в тому, що він має власні повноваження, визначені писаним законом і, де це можливо – Конституцією (ст. 2 Європейської Хартії про місцеве самоврядування), а також має право на судовий захист щодо забезпечення своїх повноважень та дотримання конституційних принципів самоврядності (ст. 11). Повноваження мають бути повними і виключними, тобто такими, що не належать одночасно іншим органам. У межах своїх повноважень орган місцевого самоврядування повністю незалежний у здійсненні власних ініціатив з будь-якого питання, що належить до його компетенції. Це правило чинне і тоді, коли йдеться і про делеговані цьому органу повноваження (ст.ст. 3 і 4).

- Суть **організаційної автономії** полягає в тому, що орган місцевого самоврядування повинен мати можливість сам визначати свою власну внутрішню структуру, яка б відповідала місцевим потребам і забезпечувала ефективне управління (ст.ст. 6, 7 і 10). Діючи в межах закону, орган місцевого самоврядування не підпорядковується іншим органам влади, а будь-який адміністративний контроль за його діями можливий лише при умові забезпечення законності та конституційних принципів місцевого самоврядування (ст. 8).

- Суть **фінансової автономії** місцевого самоврядування полягає у праві органів місцевого самоврядування володіти та розпоряджатись власними коштами, достатніми для здійснення їх функцій та повноважень (ст. 9).

Європейська Хартія місцевого самоврядування зобов'язує всі країни, які її ратифікували, застосовувати у своєму законодавстві основні принципи, що гарантують самостійність місцевої влади.

⁹ Європейська Хартія про місцеве самоврядування // Місцеве та регіональне самоврядування в Україні – К., 1994. – Вип..1/2 (6/7). – с.71.

Країни-члени Ради Європи, серед них і Україна, вже зробили істотні кроки у напрямі досягнення цілей цього документа, який є гарантом і дієвим інструментом демократизації усіх країн Європейського співтовариства.

Основний Закон нашої держави (ст.7) стверджує: «В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування». Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 2), відповідно до Конституції, визначає поняття **місцевого самоврядування**, як *гарантоване державою право та реальну здатність територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і Законів України.*

Задля справедливості зазначимо, що у порівнянні з так званим радянським періодом, коли інститут місцевого самоврядування взагалі не визнавався, нині на найвищому, тобто конституційному рівні його визнано і гарантовано. Однак, варто зауважити: за період після прийняття Конституції України та Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» можна було б зробити набагато більше у напрямку розвитку і зміцнення місцевого самоврядування в нашій державі, якби на те була добра воля керівництва держави. Проте, окрім проголошуваних час від часу декларацій, конкретних і дієвих кроків щодо зміцнення і розвитку місцевого самоврядування, на жаль, за останні роки майже немає.

Верховна Рада так і не спромоглась до цих пір прийняти закони про комунальну власність, про територіальну громаду, про статус сільських, селищних, міських голів, лише у першому читанні розглянула нову редакцію закону «Про місцеве самоврядування в Україні» та внесла деякі зміни до чинного закону.

Активна дискусія велась теоретиками і практиками місцевого самоврядування щодо проекту концепції державної регіональної політики, яка врешті була затверджена Указом Президента України, але з неї було вихолощено бажаний реформаторський зміст. Кілька років велась робота у Верховній Раді над проектом програми державної підтримки місцевого самоврядування, на яку також покладались певні надії справжніх прихильників місцевого самоврядування. Але до її затвердження у парламенті так і не дійшло. Натомість

така програма також була затверджена Указом Президента. Проте, зазначені документи майже нічого не змінили у системі місцевого самоврядування.

З'явилася надія на кардинальні зміни і справжні реформи після так званої «помаранчевої революції». В першому «помаранчевому» Уряді було введено посаду віце-прем'єр-міністра з адміністративно-територіальної реформи, яку обійняв Роман Безсмертний. Але з огляду на те, що останній ніколи в органах влади на місцевому рівні не працював, жодного досвіду у цій царині не мав, а тому по-дилетанськи підійшов до вирішення цієї надзвичайно складної, комплексної, системної реформи і «успішно» провалив її, що зветься, на старті.

А чи є потреба нині вживати якихось конкретних заходів щодо зміцнення і розвитку місцевого самоврядування в Україні? Безперечно. Про це нам постійно нагадує Рада Європи, членом якої є наша держава. Ратифікувавши у 1997 році Європейську Хартію місцевого самоврядування, Україна взяла на себе у цій сфері низку зобов'язань, які у повній мірі до цих пір не виконала. Не довершеним залишається місцеве самоврядування на районному і обласному рівні, оскільки ради не мають своїх виконавчих структур; не розмежовані належним чином повноваження між органами місцевого самоврядування різних рівнів, а також між ними та місцевими органами виконавчої влади; не врегульованим залишається питання управління комунальним майном, не визначено правовий статус об'єктів спільної власності територіальних громад; не на користь місцевого самоврядування розмежовано землі державної та комунальної власності; місцеві бюджети не забезпечені достатніми джерелами їх наповнення; законодавчо не визначено статус, функції і повноваження територіальних громад, які є базовим елементом системи місцевого самоврядування. Нарешті, в Україні не забезпечено реалізації у повній мірі на практиці основоположних принципів місцевого самоврядування, передбачених Європейською Хартією місцевого самоврядування, якими є **організаційна, правова та фінансова автономія** органів місцевого самоврядування, про що вже йшлося. Перелік не вирішених проблем можна продовжувати.

Разом з тим варто зазначити, що Верховна Рада України четвертого скликання ухвалила проект Закону „Про внесення змін до Конституції України” (реєстраційний № 3207-1), яким було передбачено суттєві зміни у системі влади на місцях, особливо на районному та обласному рівнях. Важливе нововведення цього законопроекту стосується дефініції місцевого самоврядування. Уточнена редакція статті 140 Конституції, яка містить цю дефініцію, у цьому законопроекті звучить так: „Місцеве самоврядування є правом територіальної громади - жителів села, селища чи міста **або добровільного об'єднання у територіальну громаду жителів кількох населених пунктів** - самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.” Чинна редакція цієї статті передбачає добровільне об'єднання у територіальну громаду лише жителів кількох сіл. Хоч на практиці безліч випадків, коли в одну громаду об'єднані жителі і селищ, і міст у різних конфігураціях. Такі об'єднання наразі є неконституційними.

Законопроектом передбачалося, що на районному і обласному рівнях практично вся влада буде зосереджена в органах місцевого самоврядування, оскільки районні державні адміністрації взагалі не передбачаються, а обласні - матимуть зовсім інші функції, які більш детально будуть прописані у новій редакції закону про місцеві державні адміністрації. Скоріш за все, це будуть контрольно-наглядові функції щодо органів місцевого самоврядування, координуючі щодо тих органів державної виконавчої влади, які залишаться на обласному рівні (органи внутрішніх справ, податкової, природоохоронної служб тощо), та деякі інші функції, які не можна передати органам місцевого самоврядування. Передбачалися і деякі інші зміни. Законопроект двічі отримував загалом позитивний висновок Конституційного Суду України. Але, на жаль, Верховна Рада України так і не спромоглася проголосувати за нього конституційною більшістю голосів (300) і законопроект залишився не реалізованим.

Задля справедливості зазначимо, що Уряд на чолі з Ю. Тимошенко спромігся затвердити своїм розпорядженням від 29.07.09 №900 Концепцію реформи місцевого самоврядування. На її реалізацію розроблено заходи, які передбачають, зокрема, розробку низки

проектів законів: «Про адміністративно-територіальний устрій України» (якого досі немає), «Про місцеве самоврядування в Україні» (нова редакція), «Про місцеві державні адміністрації» (нова редакція), «Про внесення змін до Конституції України» (в частині запровадження виконавчих органів районних та обласних рад і зміни природи місцевих державних адміністрацій), «Про комунальну власність та спільну власність територіальних громад», «Про податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки», «Про місцеві податки і збори» тощо. Крім цього передбачено розробку цілої низки проектів постанов Кабінету Міністрів України, реалізацію організаційних, інформаційних та навчальних заходів. Однак новий Уряд на чолі з М.Азаровим цю концепцію і заходи не виконує, інших не розробив і не ухвалив.

Були неодноразові спроби і з боку Президента України В.Ющенка ініціювати необхідні зміни до чинної Конституції України, які б дали змогу децентралізувати владу і реформувати місцеве самоврядування з метою його зміцнення і розширення можливостей вирішувати питання місцевого значення.

Проте внаслідок непослідовності, відсутності політичної волі і системних спільних зусиль президента, парламенту і уряду нашої держави все обмежилось пустопорожніми лукавими розмірковуваннями про необхідність реформування влади загалом і місцевого самоврядування зокрема.

Президент В.Янукович поки що жодних конкретних кроків не зробив у напрямку реформування місцевої влади загалом і місцевого самоврядування зокрема.

Глава 2. Сучасна система місцевого самоврядування в Україні

Оптимальна організація влади забезпечує ефективне керівництво державою на всіх її рівнях. Децентралізація влади на рівень територіальних громад та обраних ними інституцій, вимагає формування повноцінної системи місцевого самоврядування. Адже державна влада не буде ефективною, якщо не опиратиметься на демократично організовану систему самоврядування на місцях.

До елементів системи місцевого самоврядування, що формують систему, відповідно до ст. 5 Закону України „Про місцеве самоврядування в Україні”, належать:

- територіальна громада;
- сільська, селищна, міська рада;
- сільський, селищний, міський голова;
- виконавчі органи сільської, селищної, міської рад;
- районні (в місті) ради, які створюються у містах із районним поділом за рішенням територіальної громади або міської ради;
  - районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст;
  - органи самоорганізації населення.

Дамо коротку характеристику кожного елемента системи місцевого самоврядування.

Територіальна громада – це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

Під цим визначенням законодавець розуміє:

- по-перше, жителів, об'єднаних постійним місцем проживання;
- по-друге, територіальну основу місцевого самоврядування – село, селище та місто.

Іншими словами, до територіальної громади можуть належати не лише громадяни України, а й іноземці та особи без громадянства,

що постійно проживають у межах села, селища, міста і користуються, відповідно до ст. 26 Конституції України, такими ж правами і свободами, а також виконують такі ж обов'язки, як і громадяни України, за винятком, встановленим чинним законодавством.

У пункті 1 ст. 6 зазначеного закону чітко закріплено принципове положення про статус територіальної громади. Зокрема, зазначається, що ***територіальна громада села, селища, міста є первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень.***

Територіальна громада наділена конкретною правосуб'єктністю, а саме:

- правом формування відповідних органів;
- правом проведення місцевих референдумів;
- правом управління місцевими бюджетами та комунальною власністю тощо.

Пункти ст. 6 Закону регулюють питання про об'єднання-роз'єднання територіальних громад. Територіальні громади сусідніх сіл можуть об'єднуватися в одну територіальну громаду, створювати єдині органи місцевого самоврядування та обирати єдиного сільського голову. Добровільне об'єднання територіальних громад відбувається за рішенням місцевих референдумів відповідних територіальних громад сіл. Таке рішення є наданням згоди на створення спільних органів місцевого самоврядування, формування спільного бюджету, об'єднання комунального майна. Вихід зі складу сільської громади здійснюється також за рішенням референдуму відповідної територіальної громади.

➤ **Представницький орган місцевого самоврядування** – це виборний орган (рада), який складається з депутатів і, відповідно до закону, наділяється правом представляти інтереси територіальної громади та приймати від її імені рішення.

З урахуванням особливостей адміністративно-територіального устрою нашої держави система представницьких органів місцевого самоврядування складається з двох рівнів:

- сільські, селищні, міські ради (надалі - місцеві ради);
- районні та обласні ради.

Наявність таких двох рівнів аж ніяк не дає підстав підпорядковувати органи першого рівня – другому. Відповідно до положень ст. 10 закону можна зробити висновок про те, що саме **місцеві ради** – єдині представницькі органи територіальних громад. Саме цим радам належить провідна роль і, окрім цього, - це ті інституції, які безпосередньо працюють із людьми та представляють найближчий до громадян рівень управління.

Отже, **місцеві ради як представницькі органи:**

- це – виборні органи, що складаються з депутатів, обраних безпосередньо територіальною громадою;
- акумулюють інтереси територіальних громад і володіють правом представляти їх;
- мають виняткове право приймати рішення від імені територіальної громади.

Обласні та районні ради не виступають представницькими органами обласних і районних громад, оскільки Конституція України не визнає таких громад і не розглядає населення області, району як суб'єкт місцевого самоврядування.

➤ **Обласні та районні ради** – це органи місцевого самоврядування, що **представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст** у межах повноважень, визначених Конституцією та чинними законами, а також повноважень, переданих їм сільськими, селищними, міськими радами.

Відповідно до п. 2 ст. 5 Закону „Про місцеве самоврядування в Україні” у містах із районним поділом за рішенням територіальної громади міста або міської ради можуть утворюватися районні в місті ради, які, у свою чергу, формують виконавчі органи та обирають голову ради, який одночасно є і головою її виконавчого комітету.

➤ **Органи самоорганізації населення** – це також представницькі органи і є природним доповненням та елементом системи місцевого самоврядування.

Органи самоорганізації – представницькі органи, що створюються жителями, які на законних підставах проживають на території села, селища, міста або їх частин, для вирішення завдань, передбачених Законом „Про органи самоорганізації населення”¹⁰.

10. Закон України „Про органи самоорганізації населення” від 11 липня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 48, ст. 254.

Органами самоорганізації населення є:

- будинкові, вуличні, квартальні комітети;
- комітети мікрорайонів;
- комітети районів у містах;
- сільські, селищні комітети.

Одним із прикладів створення таких органів самоорганізації є кондомініуми.

➤ **Виконавчі органи місцевого самоврядування** – органи, які, відповідно до Конституції України та Закону України „Про місцеве самоврядування в Україні”, створюються сільськими, селищними, міськими, районними в містах (у випадку їх створення) радами для здійснення виконавчих функцій і повноважень місцевого самоврядування, реалізації рішень, ухвалених територіальними громадами, відповідними радами у межах, визначених законами.

До виконавчих органів належать виконавчий комітет ради, а також відділи, управління та інші виконавчі органи, які можуть створюватися сільською, селищною, міською, районною у місті радою у межах затверджених нею структури та штатів, з метою здійснення повноважень, що належать до компетенції рад (ст. 54).

➤ Ще одним елементом системи місцевого самоврядування є **сільський, селищний, міський голова**, який відповідно до ст.12 Закону „Про місцеве самоврядування в Україні” є **головною посадовою особою територіальної громади** відповідно села (добровільного об’єднання в одну територіальну громаду жителів кількох сіл), селища, міста.

Посадова особа органів місцевого самоврядування — особа, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні посадові повноваження у здійсненні організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій та отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету.

Отже, це не всі працівники органів місцевого самоврядування, а лише:

- керівники місцевого самоврядування (або посадові особи територіальної громади: сільські, селищні, міські голови);
- керівники органів місцевого самоврядування (голови районних, районних у містах, обласних рад, керівники відділів, управлінь,

інших виконавчих органів місцевого самоврядування, відповідних підрозділів цих органів);

- відповідальні працівники органів місцевого самоврядування, які займають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків.

Глава 3. Конституційно-правові основи місцевого самоврядування

Визначивши місцеве самоврядування як важливий елемент конституційного ладу, загалом було завершено пошук прийнятних варіантів місцевого самоврядування в Україні, основні засади якого визначені в розділі XI Конституції. Із прийняттям 28 червня 1996 року Конституції України майже закінчився шестирічний пошук моделі місцевого самоврядування у нашій державі. Положення Основного Закону вивели місцеве самоврядування на рівень одного з провідних інститутів демократичного конституційного ладу. Про це свідчить хоча б те, що місцевому самоврядуванню присвячений не тільки XI розділ Конституції, а також статті 5, 7, 13, 19, 38, 40, 71, 118 та низка інших.

Конституційно-правові основи місцевого самоврядування в Україні становлять норми-принципи Конституції України, що закріплюють найважливіші відносини, які виникають у процесі організації й функціонування місцевого самоврядування в Україні, зокрема, територіальну організацію місцевого самоврядування, порядок та форми його здійснення, структуру органів місцевого самоврядування, принципи формування та використання комунальної власності, гарантії самоврядних прав територіальних громад.

Ці норми містяться більш як у 20 статтях Конституції України. В.В. Кравченко і М.В. Пітцик ситематизували їх у такі групи:¹¹

11. Кравченко В.В., Пітцик М.В. Муніципальне право України. Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2003. с.116-118.

1. *Норми, в яких закріплюються засади конституційного ладу, народовладдя, рівність всіх форм власності, гарантується місцеве самоврядування.*

До них віднесені:

- визнання і гарантування місцевого самоврядування (стаття 7);
- здійснення народом влади безпосередньо і через органи місцевого самоврядування (ст. 5);
- самостійність місцевого самоврядування, його органи не входять до системи органів державної влади (статті 5, 140);
- визнання і рівний захист всіх форм власності, включаючи і комунальну власність (ст. 13);
- зобов'язаність органів місцевого самоврядування діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ст. 19).

2. *Норми, в яких регламентується діяльність місцевого самоврядування щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина.*

Зокрема:

- право громадян знайомитися в органах місцевого самоврядування з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею (ст. 32);
- право громадян брати участь у місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів місцевого самоврядування (ст. 38);
- право громадян на рівний доступ до служби в органах місцевого самоврядування (ст. 38);
- право громадян проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про які завчасно сповіщаються органи місцевого самоврядування (ст. 39);
- право громадян на індивідуальні чи колективні звернення (петиції) до органів місцевого самоврядування (ст. 40);
- право громадян користуватися для задоволення своїх потреб об'єктами права комунальної власності (ст. 41);
- право громадян на соціальний захист, яке гарантується створенням мережі комунальних закладів для догляду за непрацездатними (ст. 46);

- право громадян, які потребують соціального захисту, на отримання від органів місцевого самоврядування житла безоплатно або за доступну для них плату (ст. 47);
- право громадян на безоплатне отримання медичної допомоги в комунальних закладах охорони здоров'я (ст. 49);
- право громадян на освіту, яке забезпечується доступністю і безоплатністю освіти в комунальних навчальних закладах (ст. 53);
- право громадян на відшкодування за рахунок місцевого бюджету матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень (ст. 56).

3. Норми, що закріплюють правові, організаційні, матеріальні та фінансові основи місцевого самоврядування.

Вони, зокрема, стосуються:

- порядку призначення чергових та позачергових виборів до органів місцевого самоврядування (ст. 85);
- підзвітності і підконтрольності місцевих державних адміністрацій радам у частині повноважень, делегованих їм відповідними районними чи обласними радами (ст. 118);
- обов'язку місцевих державних адміністрацій забезпечувати взаємодію з органами місцевого самоврядування та реалізацію повноважень, делегованих відповідними радами (ст. 119);
- складу представницьких органів місцевого самоврядування та принципів їх формування (ст. 141);
- матеріальної і фінансової основи місцевого самоврядування (ст. 142);
- державної підтримки місцевого самоврядування (ст. 142);
- предметів відання та повноважень місцевого самоврядування (ст. 143);
- можливості делегування органам місцевого самоврядування окремих повноважень органів виконавчої влади (ст. 143);
- права органів місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом, приймати рішення, які є обов'язковими на відповідній території (ст. 144);

- необхідності законодавчого врегулювання питань організації місцевого самоврядування, діяльності та відповідальності органів місцевого самоврядування (ст. 146).

4. Норми, в яких закріплені правові гарантії місцевого самоврядування.

Вони стосуються:

- заборони займатися підприємницькою діяльністю для посадових і службових осіб органів місцевого самоврядування (ст. 42);
- підстав і порядку зупинення рішень органів місцевого самоврядування та звернення до суду з метою їх оскарження (ст. 144);
- судового захисту прав місцевого самоврядування (ст. 145).

Поряд з Конституцією України систему нормативно-правових актів, що регламентують організацію і функціонування місцевого самоврядування в Україні, становлять закони України, відповідні акти Президента України і Кабінету Міністрів України, акти органів місцевого самоврядування та акти, прийняті на місцевих референдумах.

Ця система нормативно-правових актів будується на принципах жорсткої ієрархії, що передбачає:

по-перше, верховенство норм Конституції України - норми всіх інших актів не можуть суперечити конституційним нормам, вони мають бути спрямовані на деталізацію і конкретизацію положень конституційних норм;

по-друге, вищу юридичну силу норм законів України, в першу чергу Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», у відношенні до підзаконних актів - указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, рішень органів місцевого самоврядування;

по-третє, відповідність актів місцевого самоврядування - актів місцевих референдумів та актів органів місцевого самоврядування положенням всіх нормативно-правових актів органів державної влади, що прийняті в межах їх компетенції.

Серед законів України, що містять норми, які регламентують питання організації та функціонування місцевого самоврядування,

особливе місце займає Закон України **«Про місцеве самоврядування в Україні»** від 21 травня 1997 року, який по суті є «базовим» законом із цих питань. Саме на підставі цього Закону були розроблені та прийняті закони, в яких регламентуються окремі питання функціонування місцевого самоврядування, наприклад: «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про статус депутатів місцевих рад», «Про органи самоорганізації населення» тощо. Необхідність прийняття зазначених законів прямо передбачена в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» або впливає з його положень.

Винятково важливе значення для формування правової основи місцевого самоврядування в Україні мала Європейська Хартія місцевого самоврядування. Вона сьогодні є основним міжнародно-правовим документом у цій сфері для країн - членів Ради Європи. В ньому викладені стандарти щодо організації управління на місцях на засадах місцевого самоврядування, які є обов'язковими для держав - членів Ради Європи

Європейська Хартія місцевого самоврядування була прийнята Радою Європи 15 жовтня 1985 року, що стало свідченням важливого значення місцевого самоврядування як необхідного атрибуту демократичного суспільства.

Метою Європейської Хартії місцевого самоврядування **є встановлення загальноєвропейських стандартів щодо визначення і захисту прав територіальних громад і органів місцевого самоврядування, що забезпечує їх активну участь у вирішенні питань місцевого значення.**

Європейська Хартія місцевого самоврядування зобов'язала держави, які її підписали, застосовувати основні правові норми, що гарантують правову, адміністративну і фінансову автономність територіальних громад та їх органів. Тим самим, вона стала важливим кроком на шляху до утвердження життєздатності на всіх територіальних рівнях управління принципів, які Рада Європи проголосила і захищає з моменту свого створення з метою захисту прав людини, формування демократичної суспільної свідомості в європейських країнах.

Європейська хартія місцевого самоврядування є першим багатостороннім правовим документом, який визначає і захищає принципи місцевої автономії - однієї з підвалин демократії, яку Рада Європи зобов'язалася захищати і розвивати в душі загальноєвропейських цінностей.

Від імені України Європейську хартію місцевого самоврядування було підписано 6 листопада 1996 року в м. Страсбурзі, а Верховна Рада України ратифікувала її 15 липня 1997 року. Відповідно до статті 9 Конституції України Європейська хартія місцевого самоврядування після її ратифікації **стала частиною національного законодавства України**. В силу цього положення Хартії на території України мають обов'язкову юридичну силу, як і положення будь-якого іншого чинного законодавчого акта України.

Як уже підкреслювалося, визначаючи природу місцевого самоврядування як специфічної форми публічної влади, Конституція України, Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» закріплюють принципи його правової, організаційної та фінансової самостійності.

У свою чергу, правова автономність місцевого самоврядування пов'язана як з необхідністю закріплення функцій та повноважень місцевого самоврядування законодавчим шляхом, окремо від повноважень органів виконавчої влади, так і з правом територіальної громади, органів місцевого самоврядування видавати власні нормативно-правові акти - **акти місцевого самоврядування (муніципальні акти)**.

Реалізація цього права є своєрідним засобом саморегуляції територіальної громади, системи місцевого самоврядування та прямо передбачена Конституцією України, стаття 144 якої визначає, що органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом, приймають рішення, які є обов'язковими для виконання на відповідній території.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (стаття 26) визначає нормотворчі повноваження представницьких органів місцевого самоврядування, зокрема:

- затвердження статуту територіальної громади;
- прийняття регламенту ради;

- встановлення чисельного складу ради та її органів;
- наділення органів самоорганізації населення власними повноваженнями;
- затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку території;
- регулювання земельних відносин на відповідній території;
- затвердження місцевого бюджету;
- утворення позабюджетних фондів та затвердження положень про них;
- встановлення місцевих податків та зборів;
- затвердження правил з благоустрою території;
- затвердження символіки тощо.

Цей Закон (ст. 7) також закріплює право територіальної громади приймати обов'язкові для виконання рішення на місцевих референдумах.

Таким чином, акти місцевого самоврядування, поряд з Конституцією і законами України, відповідними міжнародно-правовими документами, указами Президента України та постановами Кабінету Міністрів України, виступають важливим і необхідним елементом правової основи місцевого самоврядування. Вони утворюють самостійну підсистему підзаконних нормативних актів в Україні, а її самостійність обумовлена тим, що *органи місцевого самоврядування згідно зі ст. 5 Конституції України не входять до системи органів державної влади.*

Глава 4.

Матеріальна основа місцевого самоврядування

Реальність місцевого самоврядування визначається, в першу чергу, матеріальними і фінансовими ресурсами, якими розпоряджається територіальна громада та які в сукупності становлять матеріальну і фінансову основу місцевого самоврядування.

Конституція України (ст. 142) до матеріальної і фінансової основи місцевого самоврядування відносить рухоме і нерухоме майно,

доходи місцевих бюджетів, інші кошти, землю, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

Провідне місце в структурі матеріальної основи місцевого самоврядування займає комунальна власність. Поняття комунальної власності вперше на законодавчому рівні було введено Законом України «Про власність» від 7 лютого 1991 р.¹², і на той час комунальна власність (або відповідно до Закону - власність адміністративно-територіальних одиниць) розглядалася як різновид державної власності (ст. 31 Закону).

Конституція України 1996 року (ст. 142) визначає комунальну власність як самостійну форму публічної власності, суб'єктами якої є територіальні громади села (кількох сіл у разі добровільного об'єднання в сільську громаду їх жителів), селища, міста, району в місті.

Згідно з п. 10 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» питання комунальної власності територіальних громад мають становити предмет окремого Закону України «Про комунальну власність», прийняття якого не виправдано зволікається вже декілька років. Відсутність закону спричиняє конфліктні ситуації між органами місцевого самоврядування різних рівнів, між обласними, районними радами та відповідними місцевими державними адміністраціями, вирішення яких нерідко є досить проблематичним.

Перелік об'єктів права комунальної власності територіальної громади визначає відповідна сільська, селищна, міська рада.

Підставою для набуття права комунальної власності може бути:

- передача майна територіальним громадам безоплатно державою, іншими суб'єктами права власності, а також майнових прав;
- створення, придбання майна органами місцевого самоврядування в порядку, встановленому законом.

12. Про власність. Закон України від 7 лютого 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - № 20, ст. 249.

При цьому, сільські, селищні, міські, районні в містах (у разі їх створення) ради мають право:

1) вносити пропозиції про передачу або продаж у комунальну власність відповідних територіальних громад підприємств, установ та організацій, їх структурних підрозділів та інших об'єктів, що належать до державної та інших форм власності, якщо вони мають важливе значення для забезпечення комунально-побутових і соціально-культурних потреб територіальних громад;

2) на переважне придбання в комунальну власність приміщень, споруд, інших об'єктів, розташованих на відповідній території, якщо вони можуть бути використані для забезпечення комунально-побутових та соціально-культурних потреб територіальних громад;

3) мати об'єкти комунальної власності за межами відповідних адміністративно-територіальних одиниць.

Передача у власність територіальним громадам та у їх спільну власність об'єктів, що належать до державної власності, здійснюється відповідно до Законів України, зокрема, «Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності» від 3 березня 1998 року № 147/98-ВР¹³, „Про розмежування земель державної та комунальної власності” від 5 лютого 2004 року №1457-IV¹⁴ у порядку, визначеному постановами Кабінету Міністрів України від 5 листопада 1991 р. № 311 «Про розмежування державного майна України між загальнодержавною (республіканською) власністю і власністю адміністративно-територіальних одиниць (комунальною) власністю» та від 21 вересня 1998 р. № 1482 «Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності»¹⁵.

Рухоме і нерухоме майно, інші об'єкти права комунальної власності громадського користування, які мають важливе значення для життєзабезпечення села, селища, міста, задоволення потреб територіальної громади та для збереження історико-культурних об'єктів, визначаються територіальною громадою (відповідною сільською, селищною, міською радою) як об'єкти виключного права комунальної власності.

13. Відомості Верховної Ради України. – 1998. - № 34, ст.228

14. Відомості Верховної Ради України. - 2004. - № 35, ст. 411

15. Офіційний вісник України від 08.10.1998 - 1998 р., № 38, стор. 34, код акту 6062/1998

До об'єктів виключного права комунальної власності, зокрема, можуть бути віднесені:

- землі загального користування населених пунктів (майдани, вулиці, проїзди, шляхи, пасовища, сінокоси, набережні, парки, міські ліси, сквери, бульвари, кладовища, місця знешкодження та утилізації відходів), а також землі, надані для розміщення будинків органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- землі природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення;
- річки, водойми та їх береги;
- кладовища;
- пам'ятки історії та архітектури;
- природні ландшафти та заповідники;
- інші об'єкти, перелік яких встановлює територіальна громада або відповідна рада.

Об'єкти виключного права комунальної власності не можуть бути відчужені в будь-який спосіб, а їх перелік встановлюється статутом територіальної громади або спеціальним рішенням ради.

Територіальна громада безпосередньо або через органи місцевого самоврядування володіє, користується і розпоряджається належним їй на основі права комунальної власності рухомим і нерухомим майном, коштами та іншими об'єктами з метою забезпечення надання населенню передбачених законом громадських послуг.

Від імені та в інтересах територіальних громад правомочності щодо володіння, користування та розпорядження об'єктами права комунальної власності здійснюють відповідні органи місцевого самоврядування. Згідно зі ст. 60 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» органи місцевого самоврядування виконують всі майнові операції щодо об'єктів права комунальної власності, можуть здійснювати з ними будь-які господарські операції, зокрема, передавати їх у постійне або тимчасове користування фізичним та юридичним особам, здавати в оренду, вносити як частку до статутного фонду акціонерних товариств, товариств з обмеженою відповідальністю, кооперативів, фінансово-кредитних установ та інших підприємств і організацій, продавати, купувати, використовувати як заставу, вири-

шувати питання їхнього відчуження, визначати в угодах та договорах умови використання та фінансування об'єктів комунальної власності, що приватизуються або передаються в користування та оренду тощо.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» чітко розмежовує повноваження різних органів місцевого самоврядування щодо комунальної власності.

➤ Так, до виключних повноважень сільських, селищних, міських рад віднесено (ст. 26 Закону):

- прийняття рішень щодо відчуження відповідно до закону комунального майна; затвердження місцевих програм приватизації, а також переліку об'єктів комунальної власності, які не підлягають приватизації; визначення доцільності, порядку та умов приватизації об'єктів права комунальної власності; вирішення питань про придбання в установленому законом порядку приватизованого майна, про включення до об'єктів комунальної власності майна, відчуженого у процесі приватизації, договір купівлі-продажу якого в установленому порядку розірвано або визнано недійсним, про надання у концесію об'єктів права комунальної власності, про створення, ліквідацію, реорганізацію та перепрофілювання підприємств, установ та організацій комунальної власності відповідної територіальної громади;

- прийняття рішень про передачу іншим органам окремих повноважень щодо управління майном, яке належить до комунальної власності відповідної територіальної громади, визначення меж цих повноважень та умов їх здійснення;

- створення у разі необхідності органів і служб для забезпечення здійснення з іншими суб'єктами комунальної власності спільних проектів або спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, установ та організацій, визначення повноважень цих органів (служб);

- вирішення відповідно до законодавства питань про створення підприємствами комунальної власності спільних підприємств, у тому числі з іноземними інвестиціями;

- вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин;

- затвердження ставок земельного податку відповідно до Податкового кодексу України;
  - вирішення відповідно до закону питань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення, а також про скасування такого дозволу;
  - прийняття рішень про організацію територій і об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення та інших територій, що підлягають особливій охороні; внесення пропозицій до відповідних державних органів щодо оголошення природних та інших об'єктів, що мають екологічну, історичну, культурну або наукову цінність, пам'ятками природи, історії або культури, які охороняються законом;
  - надання відповідно до законодавства згоди на розміщення на території села, селища, міста нових об'єктів, у тому числі місць чи об'єктів для розміщення відходів, сфера екологічного впливу діяльності яких згідно з діючими нормативами включає відповідну територію;
  - створення відповідно до закону за рахунок коштів місцевого бюджету установ з надання безоплатної первинної правової допомоги, призначення і звільнення керівників цих установ, залучення в установленому законом порядку фізичних чи юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги.
- До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

- 1) управління в межах, визначених радою, майном, що належить до комунальної власності відповідних територіальних громад;
- 2) встановлення порядку та здійснення контролю за використанням прибутків підприємств, установ та організацій комунальної власності відповідних територіальних громад;
- 3) заслуховування звітів про роботу керівників підприємств, установ та організацій комунальної власності відповідних територіальних громад;
- 4) підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо порядку та умов відчуження комунального майна, проектів місцевих

програм приватизації та переліку об'єктів комунальної власності, які не підлягають приватизації; організація виконання цих програм; підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо визначення сфер господарської діяльності та переліку об'єктів, які можуть надаватися у концесію, подання раді письмових звітів про хід та результати відчуження комунального майна.

б) делеговане повноваження:

погодження в установленому порядку кандидатур для призначення на посаду керівників підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території, які перебувають у державній власності.

Виконавчі органи місцевого самоврядування затверджують статуту комунальних підприємств, організацій та установ. Відповідно до закону вони регулюють ціни та тарифи на продукцію та послуги створених підприємств, делегують своїх представників до спостережних рад господарських товариств, частка капіталу яких належить територіальній громаді тощо.

Розмежування повноважень щодо комунальної власності в системі місцевого самоврядування здійснює сільська, селищна, міська рада. Вона, зокрема, приймає рішення про наділення органів самоорганізації населення окремими власними повноваженнями органів місцевого самоврядування, а також про передачу коштів, матеріально-технічних та інших ресурсів, необхідних для їх здійснення; про розмежування повноважень між загальноміським та районним у місті рівнями управління; про розмежування повноважень між її виконавчим комітетом, відділами, управліннями, іншими виконавчими органами ради та сільським, селищним, міським головою.

➤ **Територіальні громади можуть мати спільну власність** - об'єднувати на договірних засадах на праві спільної власності об'єкти права комунальної власності, а також кошти місцевих бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, установ та організацій.

При цьому в структурі об'єктів права спільної власності можна виділити:

а) об'єкти, що задовільняють спільні потреби територіальних громад і перебувають в управлінні районних та обласних рад без визначення часток територіальних громад (спільна сумісна власність),

б) об'єкти права комунальної власності, а також кошти місцевих бюджетів, які за рішенням двох або кількох територіальних громад, відповідних органів місцевого самоврядування об'єднуються на договірних засадах для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, установ та організацій з визначенням часток територіальних громад (спільна часткова власність).

Управління об'єктами права спільної сумісної власності територіальних громад **здійснюють** від імені територіальних громад сіл, селищ, міст **районні та обласні ради**.

Для управління об'єктами права спільної часткової власності сільськими, селищними, міськими радами можуть бути створені відповідні органи управління.

Право комунальної власності територіальної громади відповідно до ст. 13 Конституції України захищається законом на рівних умовах з правами власності інших суб'єктів. Об'єкти права комунальної власності не можуть бути вилучені у територіальних громад і передані іншим суб'єктам права власності без згоди безпосередньо територіальної громади або відповідного рішення ради чи уповноваженого нею органу, за винятком випадків, передбачених законом.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 60) закріплює важливе правило, згідно з яким майнові операції, які здійснюються органами місцевого самоврядування з об'єктами права комунальної власності, не повинні послаблювати економічних основ місцевого самоврядування, зменшувати обсяг та погіршувати умови надання послуг населенню. Це положення також є важливою гарантією права комунальної власності.

Глава 5.

Фінансова основа місцевого самоврядування

Надзвичайно важливою є **фінансова основа місцевого самоврядування**, яку становлять правові норми, що регулюють питання місцевих фінансів, тобто структуру, порядок і процедуру формування, розподілення та використання місцевих коштів.

Проблема місцевих фінансів є найбільш складною проблемою розвитку місцевого самоврядування. Наявність у територіальній громаді фінансових ресурсів, достатніх для вирішення питань місцевого значення, значною мірою визначає реальність місцевого самоврядування в тій чи іншій країні.

Тому і не випадково питанням місцевих фінансів присвячена чи не найбільша за обсягом стаття Європейської хартії місцевого самоврядування (ст. 9), в якій закріплено принцип фінансової автономності місцевих властей, що базується на таких положеннях:

1) місцеві власті повинні мати право на свої власні фінансові ресурси;

2) вони можуть вільно розпоряджатися цими ресурсами в межах своїх повноважень;

3) фінансові ресурси місцевих властей мають адекватно відповідати функціям місцевого самоврядування, передбаченим конституцією або законом;

4) принаймні частина фінансових ресурсів місцевих властей має формуватися за рахунок місцевих податків та зборів;

5) фінансові системи мають бути достатньо різноманітними та гнучкими з точки зору можливості приведення їх у відповідність до зміни вартості здійснення функцій місцевого самоврядування;

6) слабким у фінансовому відношенні місцевим властям має бути надана фінансова підтримка шляхом запровадження процедур усунення фінансових диспропорцій чи інших заходів;

7) субсидії місцевим властям не повинні мати цільового характеру і не можуть скасувати їх свободу проводити свою політику в межах їхньої власної компетенції;

8) місцеві власті звітують про використання субсидій;

9) з метою фінансування витрат на капіталовкладення місцеві власті повинні мати доступ до національного ринку капіталу

На жаль, українська реальність сьогодні така, що значна частина вимог Європейської хартії щодо фінансової самостійності місцевого самоврядування поки що не може бути адекватно реалізована. Переважна більшість територіальних громад України ще не володіє фінансовими ресурсами, достатніми для забезпечення виконання передбачених законом функцій місцевого самоврядування та надання в системі місцевого самоврядування громадських послуг населенню на рівні європейських стандартів.

Фінансові ресурси територіальної громади (місцеві фінанси) за своєю структурою включають: а) кошти бюджету місцевого самоврядування; б) кошти комунальних підприємств та інші кошти місцевого самоврядування.

Бюджет місцевого самоврядування. Бюджети місцевого самоврядування розробляють, затверджують і виконують відповідні органи місцевого самоврядування в селах, селищах, містах та районах у містах.

Місцеві бюджети, поряд з бюджетами місцевого самоврядування, становлять також бюджети Автономної Республіки Крим, обласні та районні бюджети¹⁶.

За роки відновлення місцевого самоврядування в Україні (починаючи з 1990 р.) організація місцевих бюджетів постійно стикалася зі значними труднощами та невирішеними проблемами, які обумовлювали залежність місцевих бюджетів від щорічного встановлення Верховною Радою України пропорцій розподілу обсягу фінансових ресурсів між державним бюджетом, бюджетом Автономної Республіки Крим і обласними бюджетами - бюджетне законодавство України (Закон України «Про бюджетну систему України») передбачало формування бюджетів різних територіальних рівнів «зверху - вниз».

16. У нашій країні кількість місцевих бюджетів чи не найбільша в Європі: на 01.12.2010 в Україні налічувалося 12052 місцевих бюджетів, з яких 27 - обласні та бюджети міст Києва і Севастополя, 179 - бюджети міст обласного та республіканського АРК значення, 91 - бюджет районів у містах, 496 - районні бюджети, 268 - бюджети міські, міст районного значення, 804 - бюджети селищних рад, 10187 - бюджети сільських рад. За кількістю місцевих бюджетів серед Європейських країн Україна поступається лише Франції, де налічується 36 118 місцевих бюджетів, з них: 22 бюджети регіонів, 96 бюджетів департаментів, 36000 бюджетів комун.

З прийняттям 21 червня 2001 р. Бюджетного кодексу України¹⁷ ситуація починає змінюватися, зокрема, бюджетні та міжбюджетні відносини отримали більш чітку правову регламентацію.

1 січня 2011 року набрав чинності новий Бюджетний кодекс України¹⁸, у якому питанням місцевих бюджетів присвячено окремий розділ «Місцеві бюджети», що складається з двох глав: **глави 11** «Надходження та витрати місцевих бюджетів (статті 63-74) та **глави 12** «Складання, розгляд, затвердження, виконання та звітність місцевих бюджетів» (статті 75-80), в яких визначені концептуальні положення та принципи щодо побудови та функціонування місцевих бюджетів.

Згідно з Бюджетним кодексом України (ст. 63) місцевий бюджет містить надходження і витрати на виконання повноважень органів влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Ці надходження і витрати становлять єдиний баланс відповідного бюджету.

Бюджет місцевого самоврядування має **дохідну** та **видаткову** частини.

При цьому, надходження бюджету місцевого самоврядування, в свою чергу, включають дві групи доходів:

1) доходи, що закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування та враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів;

2) доходи, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів.

➤ **До першої групи доходів** (кошик доходів, що закріплюється за бюджетами місцевого самоврядування) належать такі податки і збори (ст. 64):

1) податок на доходи фізичних осіб у частині, визначеній статтею 65 Бюджетного Кодексу;

2) 50 відсотків збору за спеціальне використання лісових ресурсів в частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;

17. Бюджетний кодекс України від 21 червня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 37-38, ст. 189.

18. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50-51, ст.572.

3) 50 відсотків збору за спеціальне використання води (крім збору за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення), що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя користувачами води за місцем її забору;

4) 50 відсотків плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (крім плати за користування надрами в межах континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони), що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;

5) плата за використання інших природних ресурсів, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;

6) плата за ліцензії на певні види господарської діяльності та сертифікати, що видаються виконавчими органами відповідних місцевих рад;

7) плата за ліцензії та сертифікати, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами, які здійснюють діяльність на території міст Києва та Севастополя;

8) плата за ліцензії на виробництво спирту етилового, коньячного і плодового, спирту етилового ректифікованого виноградного, спирту етилового ректифікованого плодового, спирту-сирцю виноградного, спирту-сирцю плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами, які здійснюють діяльність на території міст Києва та Севастополя;

9) плата за ліцензії на право експорту, імпорту та оптової торгівлі спиртом етиловим, коньячним та плодовим, спиртом етиловим ректифікованим виноградним, спиртом етиловим ректифікованим плодовим, спиртом-сирцем виноградним, спиртом-сирцем плодовим, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами, які здійснюють діяльність на території міст Києва та Севастополя;

10) плата за ліцензії на право експорту, імпорту алкогольних напоїв та тютюнових виробів, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами, які здійснюють діяльність на території міст Києва та Севастополя;

11) плата за державну реєстрацію (крім реєстраційного збору за проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців), що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя;

12) реєстраційний збір за проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців, що справляється виконавчими органами відповідних місцевих рад;

13) плата за ліцензії на право оптової торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами, які здійснюють діяльність на території міст Києва та Севастополя;

14) плата за ліцензії на право роздрібної торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами, що зараховується до міських бюджетів міст Києва та Севастополя ліцензіатами, які здійснюють діяльність на території міст Києва та Севастополя;

15) державне мито в частині, що належить відповідним бюджетам.

➤ **До другої групи доходів** місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, належать (ст.69):

1) фіксований податок, що зараховується до місцевих бюджетів у порядку, визначеному статтями 65 і 66 цього Кодексу для податку на доходи фізичних осіб;

2) податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності.

Податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності, засновником яких є Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні, районні, міські, селищні та сільські ради, зараховується відповідно до бюджету Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, селищних та сільських бюджетів;

3) плата за користування надрами для видобування корисних копалин місцевого значення; плата за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин; збір за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення; збір за спеціальне використання лісових ресурсів (крім збору за спеціальне використання лісових ресурсів в частині деревини, заготовленої в

порядку рубок головного користування). Такі платежі зараховуються до бюджетів місцевого самоврядування за місцезнаходженням (місцем розташування) відповідних природних ресурсів, а щодо водних об'єктів - за місцем податкової реєстрації платника збору;

4) плата за землю, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування;

(Пункт 5 частини першої статті 69 виключено на підставі Закону № 2856-VI від 23.12.2010)

(Пункт 6 частини першої статті 69 виключено на підставі Закону № 2856-VI від 23.12.2010)

7) місцеві податки і збори (крім єдиного податку), що зараховуються до бюджетів місцевого самоврядування, включаючи податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, та збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності (крім збору в частині провадження торговельної діяльності нафтопродуктами, скрапленим та стиснутим газом на стаціонарних, малогабаритних і пересувних автозаправних станціях, заправних пунктах);

8) фіксований сільськогосподарський податок у частині, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування;

9) частина чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до бюджету, у порядку, визначеному Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідними місцевими радами;

10) плата за розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів (крім коштів, отриманих вищими та професійно-технічними навчальними закладами від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, якщо таким закладам законом надано відповідне право);

11) штрафні санкції за порушення законодавства про патентування;

12) адміністративні штрафи, що накладаються місцевими органами виконавчої влади та виконавчими органами місцевих рад або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями;

13) штрафні санкції внаслідок невиконання укладених розпорядником бюджетних коштів договорів з суб'єктами господарювання на придбання товарів, робіт і послуг за рахунок коштів місцевих бюджетів;

14) надходження від орендної плати за користування майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності;

15) плата за надані в оренду водні об'єкти місцевого значення;

16) концесійні платежі щодо об'єктів комунальної власності (крім платежів, визначених пунктом 5 частини другої цієї статті);

17) кошти, отримані від надання учасниками процедури закупівель забезпечення їх пропозиції конкурсних торгів, які не підлягають поверненню цим учасникам, у випадках, передбачених Законом України «Про здійснення державних закупівель», в частині здійснення закупівель за рахунок коштів місцевих бюджетів;

18) кошти, отримані від учасника - переможця процедури закупівлі під час укладання договору про закупівлю як забезпечення виконання цього договору, які не підлягають поверненню учаснику-переможцю, в частині здійснення закупівель за рахунок коштів місцевих бюджетів;

19) 80 відсотків коштів, отриманих підприємствами, установами та організаціями, що утримуються за рахунок місцевих бюджетів, за здані у вигляді брухту і відходів золото, платину, метали платинової групи, дорогоцінне каміння, і 50 відсотків коштів, отриманих цими підприємствами, установами та організаціями за здане у вигляді брухту і відходів срібло;

20) кошти від реалізації безхазяйного майна (у тому числі такого, від якого відмовився власник або отримувач), знахідок, спадкового майна (у разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття), майна, одержаного територіальною громадою в порядку спадкування чи дарування, а також валютних цінностей і грошових коштів, власники яких невідомі;

21) інші доходи загального фонду місцевих бюджетів, що визначаються законом про Державний бюджет України.

Доходи бюджетів місцевого самоврядування мають бути достатніми для ефективного здійснення завдань та функцій місцевого самоврядування.

Аналіз зазначених положень Бюджетного кодексу України дозволяє зробити висновок, що в ньому передбачаються різні шляхи формування доходної частини місцевих бюджетів:

➤ **по-перше**, за рахунок власних джерел (місцеві податки і збори), що відповідає вимогам Європейської Хартії місцевого самоврядування і гарантує фінансову автономність місцевого самоврядування. Зокрема, стаття 9 Хартії встановлює, що принаймні частина коштів місцевого самоврядування повинна надходити за рахунок місцевих зборів і податків.

➤ **по-друге**, до доходів місцевих бюджетів зараховуються закріплені доходи, тобто закріплені законом загальнодержавні податки, збори та інші обов'язкові платежі;

➤ **по-третє**, в дохідну частину місцевих бюджетів можуть входити кошти з державного бюджету, які передаються з метою надання фінансової підтримки місцевого самоврядування з боку держави, яка гарантує органам місцевого самоврядування доходну базу, достатню для забезпечення населення послугами на рівні мінімальних соціальних потреб. При цьому мінімальні розміри місцевих бюджетів мають визначатися на основі нормативів бюджетної забезпеченості на одного жителя з урахуванням економічного, соціального, природного та екологічного стану відповідних територій, виходячи з рівня мінімальних соціальних потреб, встановленого законом.

Фінансова допомога місцевому самоврядуванню з боку держави може здійснюватися у формі дотацій або субвенцій.

Дотації - це кошти, які передаються до місцевого бюджету з державного бюджету у випадках, коли коштів, що надходять з власних джерел та закріплених доходів, недостатньо для формування мінімального розміру місцевого бюджету. Використання дотацій не має цільового призначення, вони виділяються державою на безвідплатній та безповоротній основі.

Субвенції - це кошти, які виділяються з державного бюджету на певний строк для фінансування конкретних програм з метою соціально-економічного вирівнювання відповідних територій. Або, як записано у статті 2 Бюджетного кодексу України, - це міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенції

➤ **по-четверте**, до дохідної частини місцевого бюджету включаються кошти, необхідні для фінансування витрат, пов'язаних зі здійсненням органами місцевого самоврядування повноважень органів виконавчої влади та виконанням рішень органів виконавчої влади.

Аналіз статей 88-91 Бюджетного кодексу України дозволяє здійснити таку класифікацію видатків бюджетів місцевого самоврядування:

➤ **по-перше**, видатки, які визначаються функціями держави та можуть бути передані на виконання місцевому самоврядуванню з метою найбільш ефективного їх виконання на основі принципу субсидіарності. Ці видатки враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, держава регулює їх здійснення та бере на себе зобов'язання забезпечувати відповідними ресурсами;

➤ **по-друге**, видатки, які спрямовані на реалізацію повноважень місцевого самоврядування, що мають місцевий характер. Ці видатки не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів.

Видатки бюджетів місцевого самоврядування включають бюджетні призначення, встановлені рішенням про місцевий бюджет, на конкретні цілі, що пов'язані з реалізацією програм, зазначених у статтях 88-91 Бюджетного кодексу України.

➤ Наприклад, до видатків, що здійснюються з бюджетів сіл, їх об'єднань, селищ, міст районного значення і враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів (**видатки на виконання делегованих повноважень**), належать видатки на:

1) органи місцевого самоврядування сіл, селищ, міст районного значення;

2) освіти;

а) дошкільну освіту;

б) загальну середню освіту (навчально-виховні комплекси «дошкільний навчальний заклад - загальноосвітній навчальний заклад», «загальноосвітній навчальний заклад - дошкільний навчальний заклад» за умови, що загальноосвітній навчальний заклад - I ступеня);

3) сільські, селищні та міські палаци і будинки культури, клуби, центри дозвілля, інші клубні заклади та бібліотеки.

➤ До **видатків, пов'язаних з виконанням власних повноважень**, Кодекс відносить:

1) місцеву пожежну охорону;

2) позашкільну освіту;

3) соціальний захист та соціальне забезпечення:

а) програми місцевого значення стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї;

б) місцеві програми соціального захисту окремих категорій населення;

4) місцеві програми розвитку житлово-комунального господарства та благоустрою населених пунктів;

5) культурно-мистецькі програми місцевого значення;

6) програми підтримки кінематографії та засобів масової інформації місцевого значення;

7) місцеві програми з розвитку фізичної культури і спорту;

8) типове проектування, реставрацію та охорону пам'яток архітектури місцевого значення;

9) транспорт, дорожнє господарство:

а) регулювання цін на послуги метрополітену за рішеннями органів місцевого самоврядування;

б) експлуатацію дорожньої системи місцевого значення (в тому числі роботи, що проводяться спеціалізованими монтажньо-експлуатаційними підрозділами);

в) будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання доріг місцевого значення;

10) заходи з організації рятування на водах;

11) обслуговування боргу органів місцевого самоврядування;

12) програми природоохоронних заходів місцевого значення;

- 13) управління комунальним майном;
- 14) регулювання земельних відносин;
- 15) членські внески до асоціацій органів місцевого самоврядування та їх добровільних об'єднань;
- 16) інші програми, затверджені відповідною радою згідно із законом.

Видатки бюджетів місцевого самоврядування здійснюються органами місцевого самоврядування на потреби територіальних громад, а їх розмір і цільове спрямування визначаються місцевими бюджетами цих громад. Видатки, пов'язані із здійсненням районними, обласними радами заходів щодо забезпечення спільних інтересів територіальних громад, визначаються відповідними районними та обласними бюджетами.

➤ У бюджетах місцевого самоврядування можуть бути передбачені загальний фонд (поточний бюджет) та спеціальний фонд, у складі якого виділяються **витрати бюджету розвитку**.

При цьому, згідно зі ст. 71 Бюджетного кодексу України, надходження до бюджету розвитку місцевих бюджетів включають:

(Пункт 1 частини першої статті 71 виключено на підставі Закону № 2856-VI від 23.12.2010)

2) єдиний податок, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування;

3) дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки, паї) господарських товариств, у статутних капіталах яких є майно Автономної Республіки Крим, комунальна власність;

4) плата за надання місцевих гарантій (відповідно до статті 17 цього Кодексу);

5) кошти від відчуження майна, що належить Автономній Республіці Крим, та майна, що перебуває в комунальній власності, кошти від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них;

6) 90 відсотків коштів від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них, що перебувають у державній власності до розмежування земель державної і комунальної власності (крім земельних ділянок несільськогосподарського

призначення, що перебувають у державній власності, на яких розташовані об'єкти, що підлягають приватизації), при цьому від продажу земельних ділянок, які знаходяться на території Автономної Республіки Крим: 35 відсотків - до бюджету Автономної Республіки Крим, 55 відсотків - до сільських, селищних, міських бюджетів Автономної Республіки Крим;

7) субвенції з інших бюджетів на виконання інвестиційних програм (проектів);

8) кошти від повернення кредитів, які надавалися з відповідного бюджету до набрання чинності цим Кодексом, та відсотки, сплачені за користування ними;

9) місцеві запозичення, здійснені у порядку, визначеному цим Кодексом та іншими законами України;

10) кошти, які передаються з іншої частини місцевого бюджету за рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради.

До витрат бюджету розвитку місцевих бюджетів належать:

1) погашення місцевого боргу;

2) капітальні видатки, включаючи капітальні трансферти іншим бюджетам (крім капітальних видатків, що здійснюються за рахунок визначених пунктами 2-15 частини другої статті 69 цього Кодексу надходжень спеціального фонду місцевих бюджетів);

3) внески органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування до статутного капіталу суб'єкта господарювання;

4) проведення експертної грошової оцінки земельної ділянки, що підлягає продажу відповідно до статті 128 Земельного кодексу України, за рахунок авансу, внесеного покупцем земельної ділянки;

5) підготовка земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них державної (до розмежування земель державної та комунальної власності) чи комунальної власності для продажу на земельних торгах та проведення таких торгів.

Капітальні видатки бюджету розвитку спрямовуються на: соціально-економічний розвиток регіонів; виконання інвестиційних програм (проектів); будівництво, капітальний ремонт та реконструкцію об'єктів

соціально-культурної сфери і житлово-комунального господарства; будівництво газопроводів і газифікацію населених пунктів; будівництво і придбання житла окремим категоріям громадян відповідно до законодавства; збереження та розвиток історико-культурних місць України та заповідників; будівництво та розвиток мережі метрополітенів; придбання вагонів для комунального електротранспорту; розвиток дорожнього господарства; придбання шкільних автобусів та автомобілів швидкої медичної допомоги; комп'ютеризацію та інформатизацію загальноосвітніх навчальних закладів; інші заходи, пов'язані з розширеним відтворенням.

Повноваження органів місцевого самоврядування у бюджетній сфері чітко визначені Конституцією України, Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» та Бюджетним кодексом України.

Так, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (стаття 26) до відання сільських, селищних, міських рад у фінансовій сфері відносить затвердження бюджету місцевого самоврядування, внесення до нього змін, затвердження звіту про виконання відповідного бюджету, встановлення місцевих податків і зборів відповідно до Податкового кодексу України, утворення цільових фондів, які є складовою спеціального фонду відповідного місцевого бюджету, затвердження положень про ці фонди, прийняття рішень щодо здійснення місцевих запозичень, прийняття рішень щодо передачі коштів з відповідного місцевого бюджету, прийняття рішень щодо надання відповідно до чинного законодавства пільг по місцевих податках і зборах, а також земельному податку, встановлення для підприємств, установ та організацій, що належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, розміру частки прибутку, яка підлягає зарахуванню до місцевого бюджету тощо. При цьому втручання інших органів і організацій у процес складання, затвердження та виконання місцевого бюджету не допускається, крім винятків, встановлених законами України.

Районні та обласні ради затверджують районні та обласні бюджети, які формуються з коштів державного бюджету, для їх відповідного розподілу між територіальними громадами або для виконання спільних проектів, та з коштів, залучених на договірних засадах з місцевих бюджетів для реалізації спільних соціально-економічних та культурних програм.

Глава 6.

Соціальна основа місцевого самоврядування

Конституція України визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю (ст. 3) та встановлює, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Місцеве самоврядування, як зазначалося вище, нерозривно пов'язане з державою, державною владою. Забезпечення прав і свобод людини і громадянина є головним обов'язком не лише держави, а й органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Згідно з Конституцією України (ст. 1) Україна є соціальною державою. Соціальною вважається держава, яка надає підтримку незахищеним верствам населення, намагається впливати на розподіл матеріальних благ відповідно до принципу соціальної справедливості з тим, щоб забезпечити кожній людині гідне існування.

Головним завданням соціальної держави є сприяння суспільному прогресу, що базується на закріплених законодавством принципах соціальної рівності, загальної солідарності та взаємної відповідальності. Соціальна держава бере на себе обов'язок забезпечити кожному членові суспільства гідний сучасної людини мінімум соціальних благ.

Конституційні положення щодо соціального характеру Української держави повною мірою відносяться і до місцевого самоврядування, його органів та посадових осіб, які зобов'язані турбуватися про соціальну справедливість, добробут населення, соціальний захист своїх жителів. Місцеве самоврядування в соціальній державі також має бути соціальним. У цьому полягає важливий принцип місцевого самоврядування, одна з його основ.

Соціальні основи місцевого самоврядування спрямовані на гарантування соціально-економічних та соціально-культурних прав людини і громадянина на місцевому рівні.

Конституція України безпосередньо покладає на місцеве самоврядування обов'язки щодо забезпечення таких прав людини і громадянина у сфері економічного, соціального і культурного життя:

- право громадян користуватися для задоволення своїх потреб об'єктами права комунальної власності (стаття 41);
- право громадян на соціальний захист, яке гарантується створенням мережі комунальних... закладів для догляду за непрацездатними (стаття 46);
- право громадян, які потребують соціального захисту, на отримання від органів місцевого самоврядування житла безоплатно або за доступну для них плату (стаття 47);
- право громадян на безоплатне отримання медичної допомоги в комунальних закладах охорони здоров'я (стаття 49);
- право громадян на освіту, яке забезпечується доступністю і безоплатністю освіти в комунальних навчальних закладах (стаття 53);
- право громадян на відшкодування за рахунок місцевого бюджету матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень (стаття 56).

Органи місцевого самоврядування здійснюють соціальний захист населення, надають підтримку соціально незахищеним верствам населення, сім'ї, материнству і дитинству, розвивають систему соціальних служб, займаються питаннями охорони праці тощо.

Глава 7. Територіальна основа місцевого самоврядування

Згідно зі ст. 140 Конституції України право на здійснення місцевого самоврядування має будь-яка територіальна громада, тобто населення будь-якого міста, села, селища (а сьогодні в Україні налічується близько тридцяти тисяч двохсот населених пунктів) незалежно від чисельності населення, наявності необхідних матеріальних і фінансових ресурсів або інших чинників.

Проте, ні Конституція, ні чинне законодавство України не визначають територіальної основи місцевого самоврядування, тобто не визначають територіальної одиниці, в межах якої територіальна громада здійснює місцеве самоврядування і на яку поширюється юрисдикція її органів.

Можна зробити висновок, що місцеве самоврядування в Україні здійснюється лише в адміністративних межах населених пунктів, а більша частина території України перебуває поза межами юрисдикції територіальних громад та їх органів, що суперечить **принципу повсюдності місцевого самоврядування**. Крім того, подібний підхід до визначення територіальної основи місцевого самоврядування суперечить практиці зарубіжних країн, в першу чергу європейських, де місцеве самоврядування, в тому числі й на низовому рівні, здійснюється в межах територіальних одиниць, що включають як територію населеного пункту, так і прилеглу територію.

Адміністративні межі міст визначаються Верховною Радою України (пункт 29 статті 85 Конституції України). Що стосується адміністративних меж інших населених пунктів, то порядок їх визначення має бути встановлений законом. Проте, прийнятий у свій час Верховною Радою України Закон “Про адміністративно-територіальний устрій України”, який врегулював це питання, не набрав чинності із-за вето Президента України. Було розроблено також проект закону про територіальну громаду, але він не прийнятий українським парламентом. Щоправда, чинне законодавство України містить певні гарантії забезпечення врахування думки територіальних громад при зміні

адміністративних меж населених пунктів. Так, Закон України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми»¹⁹ (стаття 6) передбачає, що питання про найменування або перейменування сільрад, селищ, міст, районів, областей, а також питання про об'єднання в одну однойменних адміністративно-територіальних одиниць, які мають спільний адміністративний центр, вирішуються **виключно місцевими референдумами**.

Отже, слід констатувати, що процес формування територіальної основи місцевого самоврядування в Україні ще далеко не завершений. Так, на практиці виникає ряд проблем, пов'язаних як з відсутністю чіткого визначення територіальних кордонів, в межах яких територіальна громада здійснює місцеве самоврядування, так і з необхідністю забезпечити належний рівень громадських послуг, які надаються в системі місцевого самоврядування.

➤ **Перша проблема** полягає в тому, що існуюча система адміністративно-територіального поділу України передбачає входження одних населених пунктів до адміністративних меж інших. Наприклад, в межах адміністративних кордонів 64 міст обласного та республіканського значення (Автономна Республіка Крим) перебувають 202 інші адміністративно-територіальні одиниці з власними органами місцевого самоврядування, хоча їх населення бере участь також і у формуванні загальноміських органів місцевого самоврядування. Таким чином виникає ситуація «матрьошки» - частина територіальної громади міста являє собою самостійну територіальну громаду з власним конституційним статусом. Яскравими прикладами подібної ситуації є: м. Єнакієве Донецької області, яке включає в себе 29 населених пунктів, у т. ч. м. Вуглегірськ та м. Юнокомунарськ (районного значення), 8 смт, 11 селищ та 8 сіл; система місцевого самоврядування у цьому місті: Єнакієвська, Вуглегірська, Юнокомунарська міськради та 4 селищних ради; м. Ялта (місто республіканського значення) включає 31 населений пункт: 1 місто районного значення, 21 смт, 8 селищ, 1 село; система місцевого самоврядування у цьому місті: Ялтинська, Алупкінська міські ради та 7 селищних рад; м. Севастополь (місто зі спец. статусом) включає 31 населений пункт: 1 місто районного зна-

19. Про всеукраїнський та місцеві референдуми. Закон України від 03.07.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 33, ст. 443.

чення, 4 райони у місті, 1 смт, 1 селище, 28 сіл; система місцевого самоврядування у цьому місті: Севастопольська, Інкерманська міські ради, 4 районних у місті ради, 1 селищна і 4 сільських ради.

➤ **Друга проблема** пов'язана з тим, що переважна більшість - з тридцяти тисяч територіальних громад - не мають і навіть теоретично не спроможні створити необхідної матеріальної, фінансової, демографічної основ, які б належним чином забезпечили виконання функцій та повноважень щодо надання населенню тих соціальних послуг, що віднесені до завдань місцевого самоврядування. За даними обстеження соціально-економічної спроможності сільських, селищних та міських територіальних громад у 2007 році, проведеного Мінекономіки України, понад 9 тис. адмінтеродиниць фактично не мають бюджету розвитку, з них 85% - ті адміністративно-територіальні одиниці, що мають чисельність населення < 3 тис. осіб.

Навіть враховуючи, що не всі територіальні громади самостійно реалізують право на місцеве самоврядування (всього на сьогодні існує 30475 населених пунктів, у т.ч. 459 міст, 29382 сільських населених пункти та селища міського типу, у той же час функціонує лише 12135 представницьких органів місцевого самоврядування, у т.ч. Верховна Рада АРК), їхня кількість, на думку деяких науковців і практиків, є досить значною. На жаль, Конституція та чинне законодавство України прямо не передбачають радикальних та ефективних шляхів вирішення проблеми формування самодостатніх територіальних громад. Так, відповідно до статті 140 Конституції, цей процес може відбуватися лише через об'єднання територіальних громад, але за умови, що об'єднуються територіальні громади лише **сіл** і виключно на **добровільній основі**.

У силу цього конституційного обмеження неможливо об'єднати, наприклад, територіальну громаду міста із територіальною громадою іншого міста, селища або села, що перебуває в межах адміністративних кордонів міста чи межує з ним. Водночас в Україні є досить значна кількість міст (вже не говорячи про селища), які в силу малої чисельності населення та відсутності необхідної інфраструктури не можуть сформувати належної матеріальної та фінансової бази для ефективного здійснення функцій місцевого самоврядування, наприклад, населення міста Угнів (Львівська область) налічує 1,2 тис. чоло-

вік, міста Берестечка (Волинська обл.) - 1,9 тис. чоловік, міста Герца (Чернівецька обл.) - 2,5 тис. чоловік тощо.

➤ **Третя проблема** пов'язана з тим, що місцеве самоврядування в Україні не поширюється на всю територію держави, а здійснюється лише на незначній її частині - в адміністративних межах населених пунктів. Внаслідок цього за межами юрисдикції територіальних громад та їх органів опинилися землі загального користування, рекреаційні зони, землі, необхідні для розвитку населених пунктів тощо, цільове призначення яких пов'язане із задоволенням потреб членів територіальної громади, наданням їм відповідних соціальних послуг.

Українські вчені, які досліджують проблеми місцевого самоврядування в Україні, вважають, що всі ці проблеми можуть бути вирішені шляхом реформування низового рівня системи адміністративно-територіального устрою України, завданнями якої є:

а) забезпечення **територіальності** місцевого самоврядування, тобто воно має здійснюватися на територіях, які відмежовані одна від одної - в межах однієї самоврядної території не може бути кількох територіальних громад, які б виступали самостійними суб'єктами права на місцеве самоврядування.

б) забезпечення **повсюдності** місцевого самоврядування - воно має здійснюватися на всій території України без будь-яких обмежень.

в) забезпечення формування **самодостатніх територіальних громад** - громад, які б володіли матеріальними, фінансовими та іншими ресурсами в обсязі, достатньому для ефективної реалізації завдань та функцій місцевого самоврядування, надання громадських послуг населенню на рівні, передбаченому загальнодержавними стандартами.

Глава 8.

Загальні принципи належного врядування²⁰

У 2005 році на зустрічі у Варшаві під час Третього Самміту глави держав та урядів країн-членів Ради Європи заявили про те, що «дієва демократія та добре врядування на всіх рівнях є неодмінно необхідними для упередження конфліктів, підтримання стабільності, сприяння економічному та соціальному розвитку, а отже – для забезпечення сталого розвитку громад, в яких люди хотіли б жити й працювати сьогодні та в майбутньому».

Саме тому була сформована Європейська стратегія щодо іновацій та належного врядування. Основна ідея стратегії полягає в тому, що належне врядування – це необхідна вимога на всіх рівнях державного управління. На місцевому рівні воно є життєво важливим, оскільки місцева влада найближча до громадян та надає їм основні послуги, і саме на цьому рівні громадяни можуть найшвидше відчутти причетність до суспільних дій.

Належне врядування – це багатогранна концепція, яка ґрунтується на принципах, правилах та практиках, вироблених по всьому світові. Стратегія враховує напрацювання у сфері доброго врядування, вже зроблені Радою Європи та іншими міжнародними організаціями.

Їхній досвід і результати, а особливо власний доробок Ради Європи у сферах демократії, прав людини та верховенства права, можна звести разом у такі дванадцять Принципів належного демократичного врядування.

Принципами належного демократичного врядування на місцевому рівні є:

- 1) Чесне проведення виборів, представництво та участь, щоб забезпечити реальні можливості для всіх громадян мати свій голос у місцевих суспільних справах;
- 2) Чутливість, щоб забезпечити, аби місцева влада чутливо реагувала на законні очікування та потреби громадян;
- 3) Ефективність і результативність, щоб забезпечити досягнення цілей і водночас найраціональнішого використання ресурсів;

²⁰. Матеріал додано Одеською обласною організацією ВГО «Комітет виборців України».

4) Відкритість та прозорість, щоб забезпечити публічний доступ до інформації та полегшити розуміння, як ведуться суспільні справи;

5) Верховенство права, щоб забезпечити справедливість, безсторонність і передбачуваність;

6) Етична поведінка, щоб забезпечити перевагу суспільних інтересів над приватними;

7) Компетенції та спроможність, щоб забезпечити здатність представників та посадових осіб місцевої влади виконувати свої обов'язки;

8) Інновації та відкритість до змін, щоб забезпечити здобуття користі від нових рішень та кращих практик;

9) Сталий розвиток та орієнтація на довгострокові результати, щоб враховувати інтереси майбутніх поколінь;

10) Надійний фінансовий менеджмент, щоб забезпечити ощадливе та продуктивне використання суспільних коштів;

11) Права людини, культурне різноманіття та соціальне згуртування, щоб забезпечити захищеність і повагу до всіх громадян, коли жоден не дискримінується і не виключається;

12) Підзвітність, щоб забезпечити, аби представники та посадові особи місцевої влади брали відповідальність і притягувалися до відповідальності за свої дії.

Разом з цим Робоча група Комітету виборців України спробувала систематизувати та встановити модельний перелік принципів належного врядування, адаптований для України, та дещо пояснити їх сутність та шляхи впровадження. При його створенні враховано як європейські стандарти належного врядування (втілені у актах інститутів Європейських Співтовариств, Європейського Союзу, актах та проектах актів інститутів Ради Європи), так і специфіку правового регулювання системи врядування в Україні.

Принципи належного врядування представляють собою сукупність основоположних норм реалізації публічної влади в Україні. На думку авторів, принципи врядування мають становити світоглядну основу процесу управління в суспільстві. При розробці модельного переліку принципів належного врядування

автори виходили з того, що врядування здійснюється у процесі взаємовідносин органів публічної влади*, громадських інститутів, бізнесу та конкретних громадян. Ці взаємовідносини можуть бути конкурентними, взаємодоповнюючими (партнерськими), формалізованими, але служать одній меті - забезпечення інтересів людини і громадянина.

Дані принципи можуть бути основою при розробці законів України, актів вищих і центральних органів державної влади, актів локальних органів державної влади та місцевого самоврядування, у т.ч. відповідних Положень, Кодексів поведінки тощо.

1. Принцип ефективності. Даний принцип передбачає оцінку діяльності органу публічної влади за визначеними критеріями та показниками:

- 1) життя заходів до збільшення ресурсної (матеріально-фінансової) бази одиниці врядування;
- 2) раціональне планування, у т.ч. планування витрат на економічні і соціальні програми;
- 3) отримання максимального результату при затрачених ресурсах;
- 4) динаміка показників інвестиційної активності, створення малих підприємств, інших економічних показників у визначеній адміністративній одиниці чи загалом по Україні;
- 5) динаміка соціальних показників (у т.ч. рівень зайнятості, рівень міграції тощо).

2. Принцип професіоналізму. Цей принцип є похідним від принципу ефективності. В його основі - позиція про те, що запорукою ефективного врядування є професіоналізм представників управлінських та представницьких інститутів публічної влади:

- 1) відповідність осіб, які вступають на службу в органи публічної влади високим професійним стандартам – наявність теоретичних знань, освіти, отримання відповідних професійних навиків, при потребі – наявність досвіду роботи на відповідних посадах;
- 2) вдосконалення системи перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів публічної служби (особливо, в органах місцевого самоврядування);

3) нормативне забезпечення та моніторинг дотримання етичних норм на публічній службі (у тому числі, через запровадження Кодексів доброчесності в системі публічного управління).

3. Принцип правового врегулювання (правової регламентації). Управлінські процедури мають бути достатньо врегульовані законодавчими та локальними нормативними актами. Правова регламентація взаємовідносин органів врядування з одного боку та громадян, громадських інститутів – з іншого, дозволить усунути суб'єктивізм у вирішенні суспільно важливих питань, а також сприятиме урізноманітненню механізмів прямого та зворотного зв'язку. Крім того, чітка правова регламентація здатна усунути компетенційні конфлікти в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. На сьогодні прогалини в реалізації даного принципу приводять до значних проблем щодо регламентації низки процедур у взаємовідносинах депутатів і виборців, розподілу повноважень між органами влади тощо.

4. Принцип запобігання корупційним діям. Даний принцип означає періодичну діяльність органів врядування з попередження можливості вчинення корупційних діянь органами та посадовими особами, у т.ч. за рахунок:

1) розширення кола осіб, які беруть участь у прийнятті найбільш корупціогенних рішень в органах державної влади та місцевого самоврядування: дозвільно-реєстраційних, приватизаційних, земельних, рішень з питань державних закупівель тощо (йдеться не про збільшення суб'єктів прийняття рішень, збільшення кількості органів чи процедур, а забезпечення більшої колегіальності у прийнятті рішень);

2) запровадження інституту фіксації конфлікту інтересів в органах публічної влади;

3) запровадження процедур, які запобігають сімейності, родинності на публічній службі (у тому числі, через вдосконалення процедур перевірки кандидатів на посади);

4) моніторинг доходів та витрат представників органів влади та самоврядування як з допомогою громадського контролю, так і за рахунок державного управлінського ресурсу.

5. Принцип субсидіарності. Даний принцип означає, що однією з умов ефективного управління може бути розвиток форм і механізмів врядування, які максимально наближаються до кожного громадянина чи соціальної групи (зокрема, розвиток органів самоорганізації населення, створення додаткових виконавчих органів на місцевому рівні – місцевих префектів, муніципальної міліції тощо).

6. Принцип участі представників громади у розробці проєктів рішень та їх прийнятті. Даний принцип відображає загальнодемократичну вимогу, встановлену Загальною декларацією прав людини, Міжнародним пактом громадянських та політичних прав, - гарантії участі громадян в управлінні публічними правами. Крім того, цей принцип спирається на досвід, підтверджений публічною практикою, - партнерство громадських інститутів і влади дозволяє поліпшити якість вироблення та впровадження рішень. Участь представників громадських організацій, органів самоорганізації населення, активних громадян реалізується через форми місцевої демократії – громадські слухання, місцеві ініціативи, загальні збори громадян за місцем проживання, участь в обговоренні проєктів актів органів влади тощо. В особливо значимих для громадян випадках реалізація даного принципу реалізується у формі референдуму. Принцип участі громадян у виробленні і реалізації рішень може також реалізуватись у формі **партнерства громадськості, бізнесу і влади:**

1) прийняття нормативних актів, які б дозволяли максимально залучити компетентні кадри громади, представників профільних громадських інститутів до врядування, до роботи органів влади при розробці проєктів рішень;

2) укладення угод між органами влади та громадськими інститутами на виконання певних видів робіт (як на безоплатній, так і на платній основі);

3) проведення з допомогою представників громадськості моніторингу діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування;

4) проведення соціологічних досліджень громадськими інститутами щодо реакції на ініціативи влади на замовлення самої ж влади;

5) спільна участь представників влади і громадських інститутів у проведенні масових акцій (толоки, відзначення загальнонаціональних дат, марафони тощо);

6) залучення бізнесу до фінансування та реалізації проектів, які входять в зону підвищеного суспільного інтересу (соціальні проекти з допомоги малозабезпеченим людям, дітям-сиротам тощо).

7. Принцип прозорості і відкритості діяльності органів державної влади та самоврядування. Даний принцип впливає з:

а) необхідності забезпечення законодавчо закріпленого права громадян на доступ до інформації;

б) потреби встановлення режиму довіри між владою і громадянами – як щодо діяльності органу чи посадової особи, так і щодо рішень управлінського чи представницького органу.

Реалізація даного принципу передбачає запровадження процедур, які б створювали умови до:

1) висвітлення процесу проведення колегіальних засідань органів влади та самоврядування, нарад тощо;

2) оприлюднення (публікація в ЗМІ, мережі Інтернет, вивішування на стендах тощо) найважливіших проектів нормативних актів, які безпосередньо зачіпають інтереси громадян;

3) оперативне оприлюднення всіх нормативних актів, які приймаються органами влади, та коментарів до них;

4) періодичне проведення брифінгів, прес-конференцій, інших заходів посадових осіб з метою пояснення позиції органів влади та посадових осіб;

5) мінімізація вимог до представників ЗМІ при їх акредитації на публічні заходи, ін.

8. Принцип підзвітності і підконтрольності громаді. Даний принцип є контрольним, що означає реальну здатність громадських інститутів контролювати:

а) діяльність органів влади та посадових осіб в частині виконання законодавчо встановлених повноважень;

б) стан виконання планувальних заходів (виконання бюджету, виконання програм тощо), а також інших рішень органів публічної влади.

Формами підзвітності і підконтрольності можуть бути:

- 1) вимога звітів керівників органів та посадових осіб;
- 2) вимога інформації про діяльність органів чи посадових осіб щодо реалізації покладених на них функцій;
- 3) проведення громадських слухань за участю представників влади;
- 4) подання до органів влади звернень громадян, інформаційних запитів тощо.

9. Принцип відповідальності органів влади та посадових осіб. Принцип відповідальності відображає здатність держави, територіальних громад, громадськості вживати санкцій політичного, майнового характеру щодо органів влади та посадових осіб у випадку невиконання ними вимог чинного законодавства, їх бездіяльності або неналежних дій при виконанні функцій державної влади та територіальних громад. Даний принцип забезпечується такими правами:

- 1) ініціювати звільнення з посад певних посадових осіб або ліквідацію органів;
- 2) реалізувати відкликання членів представницьких органів влади;
- 3) притягувати органи влади та посадових осіб у судовому порядку до цивільної відповідальності, а також до інших форм відповідальності, у передбаченому законом порядку.

* У даному матеріалі терміни “публічна влада”, “публічне управління”, “публічна служба” за європейською традицією вживаються як синоніми відповідно “державна влада та влада самоврядних колективів”, “державне управління та місцеве самоврядування”, “служба в органах державної влади та місцевого самоврядування”.

ЧАСТИНА II

КОМПЕТЕНЦІЯ, ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ МІСЦЕВИХ РАД

Глава 9. Функції та повноваження місцевого самоврядування

Якщо спробувати на популярному рівні дати визначення функцій і повноважень місцевого самоврядування, то **функціями** є основні напрями й види муніципальної діяльності щодо вирішення питань місцевого значення в межах Конституції і законів України, а **повноваження** – це права і обов'язки, необхідні для здійснення завдань і функцій місцевого самоврядування його суб'єктами на своїй території.

Діапазон функцій, які здійснюються місцевим самоврядуванням (територіальними громадами та органами і посадовими особами місцевого самоврядування), дуже широкий. Проте серед них варто виокремити політичні, економічні, соціальні, культурні, екологічні функції, які, за деякими класифікаціями науковців, є одночасно і внутрішніми і зовнішніми.

Політичні функції покликані забезпечувати реалізацію громадянами конституційного права брати участь в управлінні державними та громадськими справами. Вони полягають у формуванні (обранні) громадянами органів місцевого самоврядування.

Економічні функції полягають у розгляді і вирішенні економічних питань місцевого значення, у тому числі діяльності щодо утворення, реорганізації та ліквідації комунальних підприємств, а також здійсненні контролю за їх діяльністю; у виконанні програм економічного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць тощо.

Соціальні і культурні функції проявляються у вирішенні різноманітних соціально-культурних питань місцевого значення, реалізації програм соціально-культурного розвитку, управлінні закладами освіти, охорони здоров'я, культури, оздоровчими закладами, які належать територіальним громадам, створенні умов для розвитку культури, сприянні відродженню осередків народної творчості, національно-культурних традицій населення, художніх промислів і ремесел тощо.

Екологічна функція полягає у створенні місцевих програм і в участі у підготовці загальнодержавних і регіональних програм охорони довкілля.

Якщо говорити про функції місцевих рад, як представницьких органів місцевого самоврядування, то за одним із найбільш поширеним видом їх класифікації, а саме – за способами і засобами діяльності рад – розрізняють **представницьку, нормотворчу, фінансово-бюджетну, контрольну, матеріально-технічну, оборонну** та інші. Законодавство наділяє місцеві ради також функціями керівництва, забезпечення, організації, контролю.

Реалізуються функції представницькими органами місцевого самоврядування не лише організаційно-правовими, а й матеріальними та фінансовими засобами.

Закріплюючи функції як реальні правові важелі, закон про місцеве самоврядування створює в такий спосіб необхідні юридичні передумови для їх здійснення. Поряд з правовими нормами з цією метою використовуються ще й інші засоби. Одним з таких засобів є повноваження місцевих рад, тобто їх права і обов'язки в конкретних сферах місцевого, господарського, соціального і культурного будівництва. Тобто повноваження об'єктивно співвідносяться з основними функціями місцевих рад.

У Законі про місцеве самоврядування поряд з терміном «повноваження» використовується ще термін «компетенція» (зокрема, у статтях 15 і 26). На жаль, у Законі не визначені відмінні риси цих двох категорій.

Між тим, компетенція органу місцевого самоврядування є складною правовою категорією, до структури якої входять не

тільки права та обов'язки, а й **предмети відання** — перші елементи компетенції.

Під **предметом відання** місцевого самоврядування розуміють сфери місцевого життя, в межах яких діє передбачений законом, а звідси, й юридично компетентний в них, орган.

Кожний орган місцевого самоврядування повинен мати своє власне поле діяльності. Тому правове регулювання компетенції цього органу полягає насамперед у визначенні кола його діяльності, тієї сфери місцевого життя, в якій діє даний орган місцевого самоврядування.

Отже, предмет відання як структурний елемент загального поняття «компетенція» є способом юридичного визначення тих сфер місцевого життя, які визначаються як предмет власних дій органу місцевого самоврядування²¹.

У загальному вигляді найважливіші питання, віднесені до відання місцевого самоврядування, визначені Конституцією України, ст. 143 (ч.1) якої передбачає: «територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції» (див. схему 1).

Відповідні засади повноважень закладені у ст. 19 Конституції України, згідно з якою органи місцевого самоврядування та їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та Законами України, а також у ст. 71 Закону про місцеве самоврядування України, згідно з яким, територіальні громади, органи та посадові особи місцевого самоврядування самостійно реалізують надані їм повноваження.

21. Муніципальне право України. Підручник. / Кол. авт.; За ред. В.Ф.Погорілка, О.Ф.Фрицького. - К.: Юрінком Інтер, 2006, с. 268-271.

Однак з метою ефективного розподілу праці з реалізації повноважень самоврядування, Конституція України застосовує принцип «безпосередньо» і «через».

Стосовно цього принципу ч. 3 ст. 140 Конституції і п. 2 ст. 2 Закону про місцеве самоврядування передбачають три рівні асоціацій, органів і посадових осіб, які здійснюють місцеве самоврядування, а саме: територіальні громади базового рівня, які здійснюють надані їм повноваження безпосередньо; ради базового рівня та їх виконавчі органи, через які реалізуються повноваження самоврядування, і районні обласні ради (регіональний рівень самоврядування), які представляють інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст.

Деталізуються та конкретизуються повноваження місцевого самоврядування в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні», в галузевому законодавстві та в інших правових актах.

Що стосується **повноважень територіальної громади**, то більш-менш чітко до них можна віднести:

- формування виборних органів місцевого самоврядування — сільських, селищних, міських, районних у містах, районних, обласних рад;
- обрання виборних посадових осіб місцевого самоврядування (сільського, селищного, міського голови);
- ініціювання питання щодо утворення органу самоорганізації населення, його обрання та дострокове припинення повноважень;
- дострокове припинення повноважень органів та посадових осіб місцевого самоврядування у разі, якщо вони порушують Конституцію або закони України, обмежують права і свободи громадян, не забезпечують здійснення наданих їм законом повноважень;
- відкликання депутата місцевої ради тощо.

Схема 1.
Компетенція місцевого самоврядування

Як уже зазначалося, орієнтовний перелік повноважень територіальної громади та утворених ними органів передбачає в цілому ч. 1 ст. 143 Конституції України.

У ч. 2 цієї статті надається перелік повноважень, які належать лише представницьким органам регіонального рівня — обласним і районним радам.

У ч. 3 ст. 143 Основного Закону визначаються у загальному вигляді повноваження органів виконавчої влади, які делегуються органам місцевого самоврядування. Слід зазначити одначе, що у цьому разі, певною мірою порушується принцип самостійності місцевого самоврядування, оскільки, відповідно до ч. 4 згаданої статті, органи місцевого самоврядування з питань здійснення ними повноважень органів виконавчої влади підконтрольні відповідним органам виконавчої влади.

Подальший розподіл загальноновизначених у Конституції повноважень територіальної громади та її органів здійснюється Законом про місцеве самоврядування в Україні, який на підставі Основного Закону, розділяє ці права і обов'язки між суб'єктами їх здійснення - **базового рівня**: радами (ст. 25 Закону), їх виконавчими органами (статті 27 — 41), сільським, селищним, міським головою (ст. 42); **регіонального рівня**: повноваження районних і обласних рад (ст. 43 Закону).

Окрему групу становлять делеговані повноваження районних і обласних рад відповідним місцевим державним адміністраціям (ст. 44).

➤ Щодо **повноважень представницьких органів місцевого самоврядування**, то, відповідно до згаданого Закону, існує два види повноважень: загальні та виключні права й обов'язки.

Загальна компетенція визначена ст. 25 Закону про місцеве самоврядування в Україні, відповідно до якої сільські, селищні, міські ради правоможні розглядати й вирішувати питання, віднесені Конституцією України та іншими законами до їх відання.

Поряд із загальною компетенцією, ст. 26 Закону закріплює питання, які вирішуються радами базового рівня виключно на пленарних засіданнях, що є основною організаційно-правовою формою діяльності рад.

Розгляд їх саме на пленарних засіданнях передбачає, що:

1) залежно від важливості ці питання виділені законодавцем як такі, що можуть вирішуватися лише провідним, головним представницьким органом у системі органів місцевого самоврядування;

2) ці питання розглядаються колегіально обраними представниками територіальної громади — депутатами;

3) розгляд саме цих питань здійснюється радою на підставі принципу розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування у порядку і в межах, визначених Законом про місцеве самоврядування та іншими законами;

4) ніякі інші органи й посадові особи місцевого самоврядування не мають права приймати рішення з питань, віднесених до виключних повноважень рад базового рівня;

5) у свою чергу, ці ради не мають права передавати вирішення цих питань іншим органам і посадовим особам самоврядування.

За своїм змістом виключні повноваження згаданих рад, виходячи з предметів відання, можна поділити на вісім груп.

1. Повноваження, пов'язані з реалізацією населенням форм волевиявлення та визначення статусу органів самоорганізації населення і добровільних об'єднань органів самоврядування:

- прийняття рішення про проведення місцевого референдуму;
- прийняття відповідно до законодавства рішень щодо організації проведення референдумів і виборів органів державної влади, місцевого самоврядування та сільського, селищного, міського голови;
- прийняття рішень про наділення органів самоорганізації населення окремими власними повноваженнями органів місцевого самоврядування, а також про передачу коштів, матеріально-технічних та інших ресурсів, необхідних для їх здійснення;
- прийняття рішень про об'єднання в асоціації або вступ до асоціацій, інших форм добровільних об'єднань органів місцевого самоврядування та про вихід з них.

2. Повноваження, які впливають з контрольної функції ради:

- заслуховування звіту сільського, селищного, міського голови про діяльність виконавчих органів ради;
- прийняття рішення про недовіру сільському, селищному, міському голові;
- заслуховування звітів у постійних комісій, керівників виконавчих органів ради і посадових осіб, яких вона призначає або затверджує;
- заслуховування повідомлень депутатів про роботу в раді — виконання ними доручень ради;
- розгляд запитів депутатів, прийняття рішень по запитах;
- прийняття рішень щодо дострокового припинення повноважень депутата ради в порядку, встановленому законом;
- скасування актів виконавчих органів ради, які не відповідають Конституції чи законам України, іншим актам законодавства, рішенням відповідної ради, прийнятими у межах її повноважень;
- прийняття рішення щодо дострокового припинення повноважень сільського, селищного, міського голови у випадках, передбачених цим Законом.

3. Повноваження, пов'язані з організацією роботи ради та утворюваних нею органів:

- визначення відповідно до закону кількісного складу ради;
- затвердження регламенту ради;
- створення і ліквідація постійних та інших комісій ради, затвердження та зміна їх складу, обрання голів комісій;
- створення виконавчого комітету ради, визначення його чисельності, затвердження персонального складу;
- внесення змін до складу виконавчого комітету та його розпуск;
- обрання за пропозицією сільського, селищного, міського голови на посаду та звільнення з посади секретаря ради;
- затвердження за пропозицією сільського, селищного, міського голови структури виконавчих органів ради, загальної чисельності апарату ради та її виконавчих органів, витрат на їх утримання;

створення за поданням сільського, селищного, міського голови інших виконавчих органів ради;

- затвердження плану роботи ради й заслуховування звіту про його виконання;
- заснування засобів масової інформації відповідної ради, призначення і звільнення їх керівників;
- вирішення відповідно до закону питання про мову (мови), якою користуються у своїй роботі рада, її виконавчий орган і яка використовується в офіційних оголошеннях;
- прийняття рішення про дострокове припинення повноважень органів самоорганізації населення у випадках, передбачених законом;
- затвердження договорів, укладених сільським, селищним міським головою від імені ради, з питань, віднесених до її виключної компетенції.

4. Повноваження в галузі програмування і планування та в бюджетно-фінансовій сфері:

- затвердження програм соціально-економічного й культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, цільових програм з інших питань місцевого самоврядування;
- затвердження місцевого бюджету, внесення змін до нього;
- затвердження звіту про виконання відповідного бюджету;
- встановлення місцевих податків, зборів і розмірів їх ставок у межах, визначених законом;
- утворення позабюджетних цільових (у тому числі валютних) коштів, затвердження положень про ці кошти;
- затвердження звітів про використання зазначених коштів;
- прийняття рішень щодо випуску місцевих позик;
- прийняття рішень щодо отримання позик з інших місцевих бюджетів і джерел, а також щодо передачі коштів з відповідного місцевого бюджету;
- прийняття рішень щодо надання відповідно до чинного законодавства пільг по місцевих податках і зборах;
- встановлення для підприємств, установ і організацій, що належать до комунальної власності відповідних територіальних громад,

розміру частки прибутку, що підлягає зарахуванню до місцевого бюджету.

5. Повноваження в галузі управління комунальною власністю:

- прийняття рішень щодо відчуження відповідно до закону
- комунального майна;
- затвердження місцевих програм приватизації, а також переліку об'єктів комунальної власності, які не підлягають приватизації;
- визначення доцільності, порядку та умов приватизації об'єктів права комунальної власності;
- вирішення питань про придбання в установленому законом порядку приватизованого майна, про включення до об'єктів комунальної власності майна, відчуженого у процесі приватизації, договір купівлі-продажу якого в установленому порядку розірвано або визнано недійсним, про створення, ліквідацію, реорганізацію та репрофілювання підприємств, установ і організацій комунальної власності відповідної територіальної громади;
- прийняття рішень про передачу іншим органам окремих повноважень щодо управління майном, яке належить до комунальної власності відповідної територіальної громади, визначення меж цих повноважень та умов їх здійснення;
- створення в разі необхідності органів і служб для забезпечення здійснення з іншими суб'єктами комунальної власності спільних проєктів або спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, установ і організацій, визначення повноважень цих органів (служб);
- вирішення відповідно до законодавства питань про створення підприємствами комунальної власності спільних підприємств, у тому числі з іноземними інвестиціями.

6. Повноваження в галузі охорони природи, використання землі, інших природних ресурсів:

- вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин;
- затвердження відповідно до закону ставок земельного податку, розмірів плати за користування природними ресурсами, що перебувають у власності відповідних територіальних громад;

- вирішення відповідно до закону питань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення, а також про скасування такого дозволу;
- прийняття рішень про організацію територій і об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення та інших територій, що підлягають особливій охороні;
- внесення пропозицій до відповідних державних органів щодо оголошення природних та інших об'єктів, що становлять екологічну, історичну, культурну чи наукову цінність, пам'ятками природи, історії або культури, які охороняються законом;
- надання відповідно до законодавства згоди на розміщення на території села, селища, міста нових об'єктів, сфера екологічного впливу діяльності яких, згідно з діючими нормативами, включає відповідну територію.

7. Повноваження у сфері благоустрою та забудови населені пунктів:

- затвердження в установленому порядку місцевих містобудівних програм, генеральних планів забудови відповідних населених пунктів, іншої містобудівної документації;
- встановлення відповідно до законодавства правил з питань благоустрою території населеного пункту, забезпечення в ньому чистоти й порядку, торгівлі на ринках, додержання тиші громадських місцях, за порушення якої передбачено адміністративну відповідальність;
- прийняття у межах, визначених законом, рішень з питань боротьби зі стихійним лихом, епідеміями, епізоотіями, за порушення яких передбачено адміністративну відповідальність;
- прийняття рішень, пов'язаних зі створенням спеціальних вільних та інших зон, зі змінами в статусі цих зон, внесенням де відповідних органів пропозицій з цих питань;
- надання згоди на створення таких зон за ініціативою Президента України або Кабінету Міністрів України;

8. Повноваження у сфері соціального захисту населення, забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина:

- створення відповідно до закону міліції, яка утримується за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету;

- затвердження і звільнення керівників і дільничних інспекторів цієї міліції;
- заслуховування повідомлень керівників органів внутрішніх справ про їх діяльність щодо охорони громадського порядку на відповідній території, порушення перед відповідними органами вищого рівня питання про звільнення з посади керівників цих органів у разі визнання їх діяльності незадовільною;
- прийняття рішень з питань адміністративно-територіального устрою в межах і порядку, визначених цим та іншими законами.

Виключно на пленарних засіданнях міських рад (міст з районним поділом) крім цих питань вирішуються ще такі питання:

1) визначення обсягу і меж повноважень, що здійснюють районні у містах (у разі їх створення) ради та їх виконавчі органи в інтересах територіальних громад районів у містах;

2) встановлення нормативів централізації коштів від земельного податку на спеціальних бюджетних рахунках районів міста.

У багатьох випадках групи виключних повноважень рад базового рівня за своїм змістом збігаються з повноваженнями рад регіонального рівня, але є й певні відмінності.

Так, районні та обласні ради виключно на їх пленарних засіданнях вирішують такі питання:

- розподіл переданих з державного бюджету коштів у вигляді дотацій, субвенцій відповідно між районними бюджетами, місцевими бюджетами міст обласного значення, сіл, селищ, міст районного значення;
- вирішення за дорученням відповідних рад питань про продаж, передачу в оренду або під заставу об'єктів комунальної власності, які забезпечують спільні потреби територіальних громад і перебувають в управлінні районних, обласних рад, а також придбання таких об'єктів в установленому законом порядку;
- вирішення в установленому законом порядку питань щодо управління об'єктами спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, що перебувають в управлінні районних і обласних рад;
- призначення і звільнення їх керівників;
- вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин;

- вирішення згідно із законом питань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів відповідно районного, обласного значення, а також про скасування такого дозволу;
- прийняття за пропозицією відповідних рад базового рівня рішень, пов'язаних зі створенням спеціальних вільних та інших зон, зі зміною у статусі цих зон, внесення до відповідних органів пропозицій з цих питань;
- прийняття рішень щодо делегування місцевим державним адміністраціям окремих повноважень районних, обласних рад;
- прийняття рішення про недовіру голові відповідної місцевої адміністрації (пункти 18-20, 25-27, 29 ст. 43 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні»).

У зв'язку з тим, що районні, обласні ради не утворюють своїх виконавчих органів, ще однією особливістю виключних повноважень районних і обласних рад є те, що ст. 44 Закону України про місцеве самоврядування в імперативній формі визначає перелік повноважень, які ці ради делегують відповідним місцевим державним адміністраціям.

➤ Окрім того, згідно з принципом розподілу повноважень органів місцевого самоврядування Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» закріплює окремо повноваження **виконавчих органів сільських, селищних, міських рад та сільського, селищного, міського голови**.

➤ **Виконавчий комітет сільської, селищної, міської, районної в місті ради** може розглядати і вирішувати питання, віднесені Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» до відання виконавчих органів ради.

Він, зокрема:

- попередньо розглядає проекти місцевих програм соціально-економічного і культурного розвитку, цільових програм з інших питань, місцевого бюджету, проекти рішень з інших питань, що вносяться на розгляд відповідної ради;
- координує діяльність відділів, управлінь та інших виконавчих органів влади, підприємств, установ та організацій, що належать до комунальної власності відповідної територіальної громади, заслуговує звіти про роботу їх керівників;

- має право змінювати або скасовувати акти підпорядкованих йому відділів, управлінь, інших виконавчих органів ради, а також їх посадових осіб.

➤ Сільська, селищна, міська рада може прийняти рішення про **розмежування повноважень** між її виконавчим комітетом, відділами, управліннями, іншими виконавчими органами ради та сільським, селищним, міським головою в межах повноважень, наданих законом виконавчим органам сільських, селищних, міських рад.

За своєю структурою повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських, районних у містах рад включають:

1) **власні (самоврядні) повноваження**, здійснення яких пов'язане з вирішенням питань місцевого значення, наданням громадських послуг населенню;

2) **делеговані повноваження (окремі повноваження органів виконавчої влади надані законом органам місцевого самоврядування)**, здійснення яких пов'язане з виконанням функцій виконавчої влади на місцях. Необхідність делегування окремих повноважень органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування впливає з принципу субсидіарності, передбаченого в ст. 4 Європейської хартії місцевого самоврядування.

Регламентуючи питання надання органам місцевого самоврядування окремих повноважень органів виконавчої влади, Конституція України (ст. 143) виходить з того, що:

- таке надання здійснюється законом;
- одночасно органам місцевого самоврядування державою мають бути передані необхідні для здійснення цих повноважень фінансові та матеріальні засоби;
- стан реалізації наданих повноважень контролюється державою²².

Самоврядні (власні) повноваження визнаються державою за органами місцевого самоврядування як такі, що забезпечують самостійне вирішення питань місцевого значення.

Що стосується делегованих повноважень, то вони заслуговують на окрему тему для обговорення й окремого теоретичного осмислення.

22. Порядок контролю за здійсненням органами місцевого самоврядування делегованих повноважень органів виконавчої влади затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 9 березня 1999 р. N 339.

По-перше, слід чітко розібратися в термінах, що використовуються в Конституції та чинному законодавстві України. Так, ст. 143 Конституції України передбачає, що органам місцевого самоврядування можуть **«надаватися законом окремі повноваження органів виконавчої влади»**, а цей термін, на думку деяких науковців, тотожний терміну **«надані повноваження»**. Водночас у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» застосовується термін **«делеговані повноваження»**.

Така підміна понять є не зовсім коректною, оскільки «надання повноважень» має більш загальне значення і може здійснюватися як у формі делегування, так і у формі передачі повноважень.

Принципова відмінність між передачею повноважень та їх делегуванням полягає у тому, що у разі передачі відповідне повноваження вилучається з компетенції органу виконавчої влади і включається до компетенції органу місцевого самоврядування, тоді, як делегування - це надання органом виконавчої влади належного йому за законом права вирішувати те чи інше питання органу місцевого самоврядування за згодою останнього. При цьому делегування повноважень може здійснюватися протягом певного часу або безстроково (на невизначений термін).

По-друге, слід вирішити питання щодо критеріїв розмежування власних та делегованих повноважень. Це може мати принципове значення з огляду на можливість здійснення адміністративного контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування. Адже, згідно з частиною 2 ст. 11 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад з питань здійснення ними повноважень органів виконавчої влади **підконтрольні** відповідним органам виконавчої влади.

На жаль, у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» такі критерії не були використані, унаслідок чого виникла ситуація, коли суттєво важливі для життєдіяльності територіальних громад питання були віднесені до делегованих повноважень. Це, наприклад, стосується питань забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян тощо.

Неадекватне, з точки зору потреб забезпечення балансу загальнодержавних і місцевих інтересів, розмежування самоврядних та делегованих повноважень певною мірою нівелює принцип організаційної автономності місцевого самоврядування (підстави для такого висновку дає простий підрахунок кількості делегованих повноважень - їх більше, ніж самоврядних).

Власні (самоврядні) та делеговані повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад систематизовані в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» стосовно відповідних предметів відання. (див. главу 2 Закону).

Таблиця 1.

Співвідношення самоврядних та делегованих повноважень органів місцевого самоврядування

Самоврядні повноваження	Делеговані повноваження
<ul style="list-style-type: none"> • соціально-економічний та культурний розвиток території; • місцевий бюджет, місцеві податки та збори; • місцеві референдуми; • управління комунальним майном; • утворення підприємств комунальної власності; • затвердження статуту територіальної громади та її символики; • планування міст, сіл, селищ; • муніципальна міліція; • утримання об'єктів житлово-комунального господарства, розвиток місцевої інфраструктури; • будівництво, ремонт комунального житла та інших приміщень комунальної власності; • утримання соціально-культурних закладів комунальної власності; • побутове, торгівельне обслуговування, громадське харчування; • благоустрій населених пунктів; • місцевий пасажирський транспорт; • збирання, транспортування, утилізація та знешкодження сміття; • шляхи місцевого значення; • кладовища; • місцева пожежна охорона; • ритуальні послуги; • повна загальна середня освіта; • підвезення школярів; • медичне обслуговування у закладах освіти, культури, фізкультури і спорту, оздоровчих закладах комунальної власності; • охорона довкілля; • земельний податок, плата за користування природними ресурсами; • встановлення додаткових гарантій щодо соціального захисту населення; • найменування вулиць, площ, проспектів тощо. 	<ul style="list-style-type: none"> • статистичний облік громадян; • контроль за дотриманням цін і тарифів; • містобудівний кадастр населених пунктів; • захист прав споживачів; • облік житла, нежилых приміщень, нерухомого майна; • надання житла особам, що потребують соціального захисту; • охорона, реставрація та використання пам'яток історії і культури, заповідників; • забезпечення розвитку всіх видів освіти і медичного обслуговування; • реєстрація статутів (положень) закладів освіти, охорони здоров'я тощо всіх форм власності; • облік дітей, запобігання бездоглядності неповнолітніх; • працевлаштування випускників шкіл; • контроль за додержанням земельного та природоохоронного законодавства; • реєстрація суб'єктів права власності на землю; • реєстрація підприємств; • надання згоди на проведення мітингів, демонстрацій та інших масових заходів; • соціальний захист населення від безробіття; • надання пільг і допомоги, пов'язаних з охороною материнства і дитинства; • вирішення питань опіки і піклування; • організація та контроль прикордонної та прибережної торгівлі; • військово-патріотичне виховання, сприяння організації призову громадян на строкову військову або альтернативну службу, їх мобілізації; • забезпечення вимог законодавства щодо розгляду звернень громадян; • вчинення нотаріальних дій; • реєстрація актів громадського стану; • розгляд справ про адміністративні правопорушення; • ліквідація наслідків стихійного лиха, екологічних катастроф, епіdemій, епізоотій пожеж тощо.

Глава 10.

Статус, повноваження та форми роботи депутатів місцевих рад

Статус обраних представників - депутатів місцевих рад - визначається Законами України «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про статус депутатів місцевих рад»²³, в яких закріплюються принципи мандату депутата місцевої ради, його права та обов'язки, гарантії депутатської діяльності тощо. Щоправда, одразу слід відмітити, що Закон „Про статус депутатів місцевих рад” потребує суттєвих змін з огляду на те, що він базований на мажоритарній виборчій системі і не регулює особливостей статусу депутатів місцевих рад, обраних за пропорційною виборчою системою.

➤ Відповідно до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» **статус депутата** місцевої ради **характеризується наступними принциповими моментами:**

1. Депутат є **виборною особою**, який відповідно до Конституції України та Закону України „Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів” обирається на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років. В Україні при виборах депутатів сільських, селищних рад та сільських, селищних, міських голів у 2006 році застосовувалась мажоритарна виборча система відносної більшості, вибори депутатів міських, районних, районних у містах та обласних рад відбулись за пропорційною виборчою системою за жорсткими партійними списками. Особливістю цього різновиду пропорційної виборчої системи полягає у тому, що виборці не впливають на розташування кандидатів у депутати у виборчому списку.

2. Депутат є **представником інтересів територіальної громади села, селища, міста чи їх громад**. При цьому його слід розгля-

---

23. «Про статус депутатів місцевих рад». Закон України від 11 липня 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. - № 40, ст. 290.

дати не лише як представника своїх виборців (тих виборців, які голосували за нього на виборах), а і як представника *всієї територіальної громади* - він представляє та захищає інтереси як виборців, так і тих людей, які ще не досягли 18 років. Депутат місцевої ради як представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу *зобов'язаний* виражати і захищати інтереси відповідної територіальної громади та її частини - виборців свого виборчого округу, виконувати їх доручення в межах своїх повноважень, наданих законом, брати активну участь у здійсненні місцевого самоврядування.

3. Депутат *поєднує депутатську діяльність з виконанням виробничих або службових обов'язків*. Таким чином, депутат фактично здійснює свої депутатські повноваження на громадських засадах, не отримуючи за це грошової винагороди. Депутат місцевої ради, обраний секретарем сільської, селищної, міської ради, головою, заступником голови районної, обласної, районної у місті ради, працює у відповідній раді на постійній основі і не може суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, у тому числі на громадських засадах (за винятком викладацької, наукової та творчої у позаробочий час), займатися підприємницькою діяльністю, одержувати від цього прибутки, якщо інше не передбачено законом. За рішенням обласної, Київської та Севастопольської міських рад депутат, обраний головою постійної комісії з питань бюджету, може працювати в раді на постійній основі.

4. Депутат місцевої ради є *повноважним і рівноправним членом відповідної ради* - представницького органу місцевого самоврядування. Відповідно до Закону він наділяється всією повнотою прав, необхідних для забезпечення його реальної участі у діяльності ради та її органів.

5. Депутат місцевої ради, який перебуває на посаді керівника місцевого органу виконавчої влади чи на іншій посаді, на яку поширюються вимоги Конституції та законів України *щодо обмеження сумісництва*, не може поєднувати свою службову діяльність на цій посаді з посадою сільського, селищного, міського голови, секретаря сільської, селищної, міської ради, голови та заступника голови

районної у місті, районної, обласної ради, а також з іншою роботою на постійній основі в радах, їх виконавчих органах та апараті.

6. Депутат місцевої ради не може використовувати свій депутатський мандат в цілях, **не пов'язаних з депутатською діяльністю**.

7. Депутат місцевої ради **не може мати іншого представницького мандата**.

8. Депутат місцевої ради як представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу та член ради, здійснюючи депутатські повноваження, **повинен дотримуватися таких правил депутатської етики (ст. 8):**

1) керуватися загальнодержавними інтересами та інтересами територіальної громади чи виборців свого виборчого округу, від яких його обрано;

2) не використовувати депутатський мандат в особистих інтересах чи в корисливих цілях;

3) керуватися у своїй діяльності та поведінці загальнодержавними принципами порядності, честі і гідності;

4) не розголошувати відомостей, що становлять державну або іншу таємницю, яка охороняється законом, інших відомостей з питань, що розглядалися на закритих засіданнях ради чи її органів і не підлягають за їх рішенням розголошенню, та відомостей, які стосуються таємниці особистого життя депутата місцевої ради або виборця, що охороняється законом, чи стали йому відомі у зв'язку з його участю в депутатських перевітках;

5) не допускати образливих висловлювань, не використовувати у публічних виступах недостовірні або неперевірені відомості стосовно органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій, їх керівників та інших посадових чи службових осіб, депутатських груп, фракцій, окремих депутатів місцевих рад;

6) не приймати будь-яких гонорарів, подарунків, не отримувати винагород безпосередньо чи опосередковано за дії, пов'язані зі здійсненням ним депутатських повноважень.

Варто зазначити, що Регламентом ради чи статутом відповідної територіальної громади можуть бути встановлені також інші правила депутатської етики та заходи впливу щодо тих депутатів місцевих рад, які порушують ці правила.

9. Після набуття депутатом місцевої ради повноважень йому видаються *посвідчення* і *нагрудний знак*. Зразки посвідчень і нагрудних знаків депутата місцевої ради, а також Положення про них затверджуються Верховною Радою України.

10. Статус депутата місцевої ради чинним Законом поки що визначено відповідно з принципом *імперативного депутатського мандату*, згідно з яким:

а) депутат підтримує зв'язки з виборцями, а також колективами підприємств, установ, організацій, державними органами, органами самоврядування та органами об'єднань громадян, розташованими на території його виборчого округу;

б) виборці можуть давати накази своїм депутатам. Депутат є відповідальним перед виборцями свого виборчого округу і їм підзвітним;

в) депутат, який не виправдав довір'я виборців, може бути в будь-який час відкликаний ними у встановленому законом порядку.

Проте, як уже зазначалося, у цій частині Закон, очевидно, буде змінено з урахуванням обрання депутатів за змішаною мажоритарно-пропорційною виборчою системою.

➤ **Початок і завершення повноважень депутата місцевої ради.** Повноваження депутата місцевої ради починаються з дня відкриття першої сесії відповідної ради з моменту офіційного оголошення підсумків виборів відповідною територіальною виборчою комісією і закінчуються в день відкриття першої сесії цієї ради нового скликання, крім передбачених законом випадків дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради або ради, до складу якої його обрано.

Повноваження депутата місцевої ради, обраного замість того депутата, який вибув, або на повторних виборах, починаються з дня заслуховування на черговому після виборів депутата місцевої ради

пленарному засіданні відповідної місцевої ради повідомлення територіальної виборчої комісії про підсумки виборів.

Інформація про підсумки виборів доводиться територіальною виборчою комісією до відома відповідної місцевої ради. Спори щодо набуття повноважень депутатів місцевої ради вирішуються судом.

Повноваження депутата місцевої ради припиняються достроково за наявності перелічених підстав, засвідчених офіційними документами, **без прийняття рішення відповідної ради** у разі (ст. 5):

- його відкликання виборцями у встановленому Законом порядку;
- припинення його громадянства України або виїзду на постійне проживання за межі України;
- обрання або призначення його на посаду, зайняття якої згідно з Конституцією України і законом не сумісне з виконанням депутатських повноважень;
- обрання його депутатом іншої місцевої ради;
- визнання його судом недієздатним або безвісно відсутнім;
- набрання законної сили обвинувальним вироком суду, за яким його засуджено до позбавлення волі;
- його смерті.

Крім того, повноваження депутата місцевої ради можуть припинитися достроково також **за рішенням відповідної ради** у зв'язку:

- з набранням законної сили обвинувальним вироком суду, за яким його засуджено до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі;
- з особистою заявою депутата місцевої ради про складення ним депутатських повноважень.

Спори щодо дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради вирішуються судом.

У разі дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради вибори депутата замість депутата, який вибув, проводяться відповідно до Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів».

Як визначено в статті 19 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад», **депутат має, зокрема, такі права:**

- обирати й бути обраним до органів відповідної ради;
- офіційно представляти виборців у відповідній раді та її органах;
- пропонувати питання на розгляд ради та її органів;
- вносити пропозиції і зауваження щодо порядку денного засідання ради та її органів;
- подавати на розгляд ради та її органів пропозиції з питань, пов'язаних з його депутатською діяльністю;
- подавати на розгляд ради та її органів проекти рішень з питань, Що належать до компетенції такої ради чи її органів, а також вносити поправки до таких рішень. Це дуже важливе повноваження. Скажімо, рада ухвалює низку внутрішніх нормативних документів: регламент, різного роду положення, статuti тощо. Від того, які норми та процедури депутат закладе в ці документи, залежатиме процес розгляду всіх питань, що хвилюють виборців;
- вносити пропозиції про те, щоб на пленарному засіданні ради заслухати звіт або інформацію представника чи посадової особи будь-якого органу, підзвітного чи підконтрольного раді, а також інформацію представників чи посадових осіб інших органів, що діють на території ради, якщо така інформація потрібна для вирішення питань, які належать до компетенції ради. Звичайно, кожна таку пропозицію депутати мають розглянути відповідно до регламенту й проголосувати щодо неї. В такий спосіб рада може викликати на своє засідання будь-якого начальника ЖРЕПу, управління житлово-комунального господарства чи іншого чиновника;
- оголошувати на засіданнях ради та її органів тексти заяв, звернень, пропозицій громадян та громадських об'єднань, якщо такі документи мають суспільне значення (наприклад, вимоги пікетників, що зібралися під стінами міської ради);
- брати участь у дебатах на засіданні ради, звертатися з запитами, ставити запитання доповідачам, співдоповідачам, особі, яка головує на засіданні.

Депутатські запити, звернення і запитання

Депутати місцевих рад мають право подавати запити й виступати із зверненнями.

Депутатські запити депутатів місцевих рад — досить дієві способи реалізації депутатських повноважень.

Згідно зі статтею 21 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад», **депутатський запит** — **це вимога депутата місцевої ради, підтримана на засіданні цієї ради**. Адресатами запиту можуть виступати посадові особи ради та її органів, сільський, селищний, міський голова, керівники установ та організацій, розміщених чи зареєстрованих на відповідній території, незалежно від форм власності. Щоправда, закон не дає визначення «відповідної території», однак, у будь-якому разі, в це поняття входить територія округу, по якому обраний депутат. Крім того, депутати міської (якщо йдеться про місто обласного значення), районної та обласної рад можуть звертатися з запитом до голови місцевої державної адміністрації, його заступників, керівників відділів та управлінь з тих питань, котрі належать до компетенції ради. У такому зверненні депутат може вимагати, щоб відповідальні особи (адресати його запиту) розв'язали певну проблему, дали офіційне пояснення чи виклали позицію з питань, що мають важливе значення для виборців округу і належать до компетенції ради.

Варто зауважити, що законодавство не встановлює єдиних процедурних норм, за якими депутат подає запит, а рада його приймає. Тому в кожній раді діють свої правила, відображені в її Регламенті. У законі визначено лише те, що запит може подати депутат або група депутатів у письмовій чи усній формі на пленарному засіданні ради або перед таким засіданням.

Письмову відповідь на запит потрібно дати протягом того терміну, який встановить рада. Якщо розглянути запит протягом визначеного часу неможливо, то адресат має повідомити про це раді в письмовій формі, вказавши об'єктивну причину затримки. У цьому поясненні також належить запропонувати інший термін для відповіді, який, однак, не може тривати довше, ніж місяць від дня одержання запиту. Відповідь на запит депутати в разі потреби можуть обговорити на засіданні ради. У такому разі потрібно, щоб на такому

розгляді наполягали не менше ніж 1/4 депутатів, присутніх на засіданні ради. Як саме має виглядати це «наполягання», в законі не визначено.

У запитах порушують важливі питання, що турбують виборців. Однак жодних правових наслідків процес надсилання запиту зазвичай не має (відповідь на запит — це лише виклад позиції компетентного органу). Попри те, запити депутатів місцевих рад можуть відігравати вагомую роль у житті громади, бо відбивають позицію не одного депутата, а всієї ради. Місцева рада виконує низку установчих та господарських функцій у межах певної території. Тому керівники підприємств і посадові особи органів влади просто змушені детально розглядати депутатські запити.

Завдяки публічності процедури депутат, який подає запит, може успішно вирішувати питання, що їх висувають перед ним виборці. Для прикладу наведемо запит групи депутатів міської ради до мера про будівництво нового водогону; запит депутата обласної ради щодо введення в експлуатацію переробного заводу тощо.

**ДЕПУТАТ
ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
VI СКЛИКАННЯ**

Петренко Олексій Васильович

Центральна площа, 1, м. Чернівці, 58002, тел. (0372) 000000,
тел./факс 000000,
E-mail: document@rada.cv.ua

28.04.2011 р.

м. Чернівці

Депутатський запит

**Начальнику контрольно-ревізійного
управління в Чернівецькій області**

Керуючись статтями 21-22 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад», прошу здійснити перевірку правильності використання КП «Містобуд» бюджетних коштів, виділених Чернівецькою міською радою на реконструкцію ЗОШ №32 під ДНЗ №31 «Веселка» - центр розвитку дитини по вул. Ковельській, 182 у м. Чернівці та у встановлений законом термін поінформувати мене про результати перевірки.

_____
(підпис)

(Прізвище, ініціали)

У К Р А Ї Н А

Чернівецька міська рада
8 сесія VI скликання

РІШЕННЯ

28.04.2011 р. № _____

м. Чернівці

**Про депутатський запит депутата Чернівецької міської ради
Петренка О.В. до начальника контрольно-ревізійного
управління в Чернівецькій області (П.І.Б.)**

Заслухавши депутатський запит депутата Чернівецької міської ради Петренка О.В. до начальника контрольно-ревізійного управління в Чернівецькій області щодо здійснення перевірки правильності використання КП «Містобуд» бюджетних коштів, виділених Чернівецькою міською радою на реконструкцію ЗОШ №32 під ДНЗ №31 «Веселка» - центр розвитку дитини по вул. Ковельській, 182 у м. Чернівці, керуючись статтею 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», статтями 21, 22 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад», Чернівецька міська рада

ВИРІШИЛА:

1. Направити для розгляду начальнику контрольно-ревізійного управління в Чернівецькій області депутатський запит депутата Чернівецької міської ради VI скликання Петренка О.В. щодо здійснення перевірки правильності використання КП «Містобуд» бюджетних коштів, виділених Чернівецькою міською радою на реконструкцію ЗОШ №32 під ДНЗ №31 «Веселка» - центр розвитку дитини по вул. Ковельській, 182 у м. Чернівці (додається).

2. Запропонувати Контрольно-ревізійному управлінню у Чернівецькій області за результатами проведеної перевірки про виявлені недоліки чи порушення у використанні бюджетних коштів надати інформацію Чернівецькій міській раді та автору депутатського запиту, а також вжити передбачених чинним законодавством України заходів.

3. Контроль за виконанням цього рішення покласти на секретаря міської ради.

Чернівецький міський голова

(Прізвище, ініціали)

➤ У законі визначено, що **депутатське звернення** — це **викладена в письмовій формі вимога депутата вирішити те чи те питання, що пов'язане з його депутатською діяльністю. У такому листі депутат має право наполягати, щоб та чи та відповідальна особа вчинила певні дії, вжила заходів чи дала офіційне пояснення.** Адресатами звернення можуть виступати місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та їхні посадові особи, а також керівники правоохоронних і контрольних органів, підприємств, установ та організацій, розміщених на території відповідної ради, незалежно від форми власності.

Вказані органи та посадові особи мають розглянути звернення протягом 10 днів і дати відповідь — або негайно, або протягом місяця (якщо справа потребує вивчення чи перевірки). У тому разі, якщо звернення неможливо розглянути протягом визначеного часу з об'єктивних причин, адресат повідомляє про це депутатові в письмовій формі. Досить часто таке зволікання є нічим іншим як ігноруванням вимоги депутата (чи депутатів). Тоді депутат має право ті питання, які він порушив у зверненні, викласти у вигляді запиту.

За формою **депутатське звернення** відрізняється від **депутатського запиту** тільки процедурою його прийняття. Зазвичай депутатські звернення свідчать про діяльність місцевих депутатів як представників певного округу. Проте, після виборів на пропорційній основі статус депутатського звернення для відповідної категорії депутатів місцевих рад зазнає суттєвих змін. Депутатське звернення - лише звичайна форма реагування на звернення громадян, а не є елементом лобістських заходів стосовно інтересів певного округу.

Як вже було зазначено, до повноважень депутата місцевої ради належить також право оголошувати на засіданнях ради та її органів тексти звернень, заяв, резолюцій, петицій громадян чи їхніх об'єднань, якщо такі звернення мають суспільне значення. Вказана норма закону дає можливість виборцям бути почутими, якщо йдеться про якісь суспільні ініціативи, акції протесту тощо. Процедурою, за якою виборці реалізують це право через депутата, кожна рада визначає самостійно у своїх внутрішніх документах (Регламенті, положеннях тощо). Припустимо, в Регламенті цього органу не вказано, що пікетники, які зібралися біля міськради, можуть передати

свої вимоги депутатаві для їх оголошення на засіданні ради. У такому разі виборцям варто попрацювати з депутатами, щоб ті затвердили відповідну норму регламенту.

➤ **Депутатське запитання — це засіб, за допомогою якого депутат одержує певну інформацію або пояснення щодо тієї чи іншої проблеми.** Відповідь на запитання можуть оголосити на сесії ради або дати депутатаві індивідуально. Запитання не вносять до порядку денного сесії і не обговорюють. Відповідно, з цього приводу не ухвалюють ніяких рішень. Крім запитів і запитань, депутат місцевої ради може виступати зі зверненням, якого не потрібно обговорювати на засіданні ради: звернення подають індивідуально.

➤ Депутат місцевої ради виконує й **контрольні функції**. Така особа має право порушувати в раді, її органах, зокрема в її виконавчих органах, питання про потребу провести перевірку (звісно, у межах компетенції відповідної ради) на місцевому підприємстві, в установі, організації, незалежно від форми власності (цією можливістю депутати нерідко користувалися в період приватизації: висловлюючи вимоги виробничих колективів, вони домагалися рішення ради щодо створення відповідних комісій для перевірки фактів порушень).

➤ Крім того, депутати обласних і районних рад можуть *порушувати в раді питання про перевірку місцевих державних адміністрацій*, якщо йдеться про здійснення в цих органах повноважень, делегованих їм від відповідних рад.

За законом, депутат має право подавати пропозиції щодо усунення недоліків та порушень і повідомляти про це керівникам (власникам) тих підприємств, установ, організацій і органів, де відбулася перевірка, а також органам, яким підпорядковуються об'єкти перевірки. Крім того, депутат може порушувати питання про притягнення до відповідальності осіб, з вини яких сталося порушення.

Пропозиції та зауваження, висловлені на пленарному засіданні ради й передані в письмовій формі особі, що головує на засіданні, розглядає рада (чи комісії ради за її дорученням) або відповідний орган та посадова особа. Процес розгляду має тривати не довше ніж місяць, якщо рада не встановила іншого терміну для вирішення цього питання. Про наслідки розгляду потрібно повідомити безпосередньо тим депутатам, котрі подали пропозиції та зауваження, а також голові

місцевої ради. Проте відповідальності за ігнорування таких пропозицій і зауважень ніхто не несе.

➤ Виборці можуть домагатися захисту своїх інтересів ще й завдяки такій перевазі статусу депутата місцевої ради. У статті 14 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» визначено, що на території своєї ради депутат має *право на невідкладний прийом* у посадових осіб місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, у керівників підприємств, установ та організацій усіх форм власності, що знаходяться на території цієї ради. Звісно, цією прерогативою можна скористатися в тому разі, якщо йдеться про питання, що входять до сфери депутатської діяльності. Кожна з перелічених посадових осіб мусить подавати депутатові відповідні матеріали, довідки та іншу інформацію з питання, порушеного у зверненні. За відмову виконувати цю норму закону не встановлено ніякої відповідальності. Незважаючи на це, дотепер на практиці дуже рідко траплялися такого роду порушення. Отже, довідавшись, що місцева влада чи керівник місцевого підприємства чинить якісь дії, які ущемляють інтереси виборці (наприклад, розпродує майно заводу, укладає не вигідну угоду), можуть звернутися за допомогою до депутата для того, щоб чітко з'ясувати щодо цього питання.

➤ Зазвичай свої функції представника громади депутат виконує через участь у діяльності відповідної ради. Депутат має *право ухваленого голосу* з усіх питань, що їх розглядає на своїх засіданнях рада та її орган, до складу якого входить цей депутат. Не можна сказати, що ради наділено дуже великими повноваженнями, однак ці представницькі органи все ж відіграють вагомую роль у житті громади. Йдеться не лише про міста, де ради розпоряджаються значними фінансовими і матеріальними ресурсами, а й про села та селища, де ради залучено до процесу реформування земельних відносин. Як ми вже зазначили, міські, сільські та селищні ради мають право вирішувати цілу низку організаційних, кадрових та господарських питань, наприклад, про недовіру міському, сільському чи селищному голові; про скасування тих рішень виконавчих органів влади, котрі суперечать чинному законодавству; про проведення місцевого референдуму; про затвердження місцевого бюджету; про встановлення місцевих податків та зборів тощо.

➤ Депутат місцевої ради, крім секретаря ради, голови районної у місті, районної, обласної ради та їх заступників, *повинен входити*

до складу однієї з постійних комісій, що утворюються радою. За дорученням відповідної ради або постійної комісії, до складу якої його обрано, депутат бере безпосередню участь у підготовці питань для розгляду на сесіях ради та засіданнях постійної комісії.

Депутат місцевої ради зобов'язаний бути присутнім на пленарних засіданнях ради, засіданнях постійної комісії та інших органів ради, до складу яких він входить. У разі неможливості бути присутнім на засіданні депутат місцевої ради повідомляє про це особу, яка очолює відповідний орган.

➤ Рада, до якої обрано депутата, має право заслуховувати його *звіти* про виконання рішень ради, на пленарних засіданнях періодично інформує депутатів місцевої ради про хід виконання рішень, прийнятих радою, реалізацію пропозицій і зауважень, внесених ними, а також з інших важливих питань діяльності ради та її органів.

➤ Найбільш виписаними у чинному законодавстві України є питання взаємовідносин депутата місцевої ради і виборця. У статті 11 Закону «Про статус депутатів місцевих рад» вказано, що «депутат є відповідальним перед виборцями свого виборчого округу і їм підзвітним». Згаданий законодавчий акт визначає, що депутат місцевої ради має підтримувати зв'язки з виборцями, відповідною територіальною громадою, з органами місцевого самоврядування, місцевими органами виконавчої влади.

Зв'язок депутата з виборцями забезпечують кілька механізмів:

- 1) розгляд звернень виборців;
- 2) виконання доручень виборців;
- 3) особистий прийом виборців;
- 4) періодичне інформуванні виборців про свою діяльність;
- 5) звітування перед виборцями.

Депутату місцевої ради, так само як народному депутатові України кожний виборець може подати особисту **пропозицію, заяву** чи **скаргу**. Цей документ складають у довільній формі.

Іншою важливою формою зв'язку депутата з виборцями є **виконання доручень виборців**. У статті 17 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» визначено, що в країні діє інститут доручень виборців. Йдеться про те, що на зустрічах з депутатом виборці можуть

покладати на нього вирішення питань, важливих для їхнього виборчого округу та громади загалом. Таке доручення, для виконання якого має вистачати повноважень місцевої ради, набуває сили, коли його підтримають більшість осіб, присутніх на зустрічі з депутатом. Якщо ж справа потребує фінансових витрат чи інших матеріальних ресурсів, то доручення депутат доводить до відома ради або її органів (закон не визначає форми такого «доведення», але, очевидно, це робиться у формі депутатського звернення). Обговоривши це питання, рада або відповідний орган ради приймає відповідне рішення і повідомляє про нього депутатаві та громаді.

Інститут доручень — це нова форма зв'язку депутата з виборцями, яку запроваджено новим Законом України «Про статус депутатів місцевих рад» у липні 2002 року на зміну наказам виборців. Раніше виборці могли давати доручення (накази) лише майбутнім депутатам і тільки під час виборчої кампанії. Тепер рішення певних питань виборці можуть покладати на свого депутата протягом усього терміну дії його повноважень.

Як відомо, кожний депутат мусить **особисто приймати виборців** з тих питань, які належать до його компетенції. Таку особу закон зобов'язує визначити й оприлюднити дні, години та місце прийому громадян (не тільки своїх виборців). Така приймальня має працювати не рідше ніж раз на місяць. А не рідше ніж раз на півроку кожний депутат мусить інформувати виборців про роботу місцевої ради та її органів, про виконання місцевого бюджету, рішень ради і доручень виборців, планів і програм розвитку економічної, соціальної та інших сфер життя територіальної громади. Інститут інформування в Україні не формалізований, але, як правило, депутати роблять це через засоби масової інформації.

Кожний депутат місцевої ради має також **періодично** (щонайменше - раз на рік) **звітувати** перед виборцями округу й об'єднаннями громадян про свою роботу та роботу ради загалом. Орієнтовні дати оприлюднення періодичного звіту визначає місцева рада. Втім, закон передбачає й неперіодичні звіти, якщо цього вимагають виборці (за місцем проживання, праці чи навчання) або органи

самоорганізації населення (будинкові, вуличні комітети, рада мікрорайону тощо). На жаль, механізму реалізації цього права виборців у чинному законодавстві не передбачено. Зокрема, не вказано, хто саме може виступити з такою ініціативою, скільки осіб потрібно для того, щоб збори були правоможними, які документи належить оформити.

Натомість у законі чітко визначено норми щодо самого процесу звітування:

1) про час і місце виступу зі звітом повідомляє сам депутат заздалегідь - не пізніше ніж за 7 днів;

2) цю інформацію можна оприлюднити через ЗМІ або в інший спосіб («інший спосіб» може бути формалізований на рівні локальних нормативних актів);

3) звіт має складатися з таких матеріалів:

- дані про діяльність депутата й ради та її органів, до яких його обрано;

- інформація про роботу депутата у виборчому окрузі;

- повідомлення про ухвали ради та її органів, про перебіг їх виконання, про особисту участь депутата в обговоренні, прийнятті таких ухвал та організації їх виконання;

- інформація про те, як депутат виконує доручення виборців свого округу;

4) кошти, потрібні для проведення звітів, виділяються з місцевого бюджету;

5) про підсумки зустрічі, на якій депутат звітував перед виборцями, цей депутат повідомляє своїй раді та її виконавчим органам.

Процедура відкликання депутата виборцями

Може трапитися й таке, що депутат не звітує перед виборцями, не відповідає на їхні звернення, не зустрічається з громадянами в дні прийому, не відвідує сесій ради, тобто не виконує своїх депутатських обов'язків. У такому разі законодавство передбачає відповідальність депутата місцевої ради перед виборцями, зокрема визначає конкретний механізм — **процедуру відкликання**. У статті 1 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» вказано, що однією з підстав дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради є його відкликання.

Процедуру відкликання починають у тому разі, якщо є одна з таких підстав:

- порушення депутатом місцевої ради положень Конституції і законів України, що встановлено судом;
- пропуск депутатом місцевої ради протягом року більше половини пленарних засідань ради або засідань постійної комісії, невиконання ним без поважних причин рішень і доручень ради та її органів;
- невідповідність практичної діяльності депутата місцевої ради основним принципам і положенням його передвиборної програми.

Щоправда, в Україні жодний нормативний документ не визначає, хто саме і в який спосіб має констатувати, що діяльність депутата дає підстави почати процедуру його відкликання (за винятком ситуації, наведеної у першому пункті). Однак, зважаючи на норму закону про те, що підставою порушення процедури відкликання є «невідповідність практичної діяльності депутата місцевої ради основним принципам і положенням його передвиборної програми», можна зробити висновок: порушення такої справи великою мірою залежить від волі виборців.

Закон визначає таких суб'єктів ініціативи відкликання (тобто ті представницькі групи, які мають право вносити до територіальної виборчої комісії пропозиції про відкликання депутата):

- місцева рада;
- збори виборців;
- збори (конференції) об'єднань громадян, які, за Законом України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», мають право висувати кандидатів у депутати і перебувають на території відповідного виборчого округу. Тут треба зазначити, що ця норма не конкретизує поняття про перебування на території округу. Тому не зрозуміло, про що саме йдеться — про фізичну присутність особи чи про її реєстрацію. Але, на нашу думку, буде юридично вірним при організації даних заходів мати на увазі все ж таки реєстрацію.

Збори виборців та об'єднань громадян належить провести відповідно до вимог, вказаних у Законі України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів».

! Як бачимо, у чинному Законі України «Про статус депутатів місцевих Рад» і далі містяться відсилочні норми на Закон України «Про вибори депутатів місцевих рад», який, відповідно до ч. 2 Перехідних положень Закону України «Про вибори депутатів Автономної Республіки Крим, місцевих рад, сільських, селищних, міських голів», Закон України «Про вибори депутатів місцевих рад» з 1 жовтня 2005 року втратив чинність. На період проведення місцевих виборів у 2010 році і останній із згаданих законів також втратив чинність, оскільки був прийнятий новий Закон України «Про вибори депутатів Автономної Республіки Крим, місцевих рад, сільських, селищних, міських голів» №2487-VI від 10 липня 2010 року.

Тому, на нашу думку, нині інститут відкликання може застосовуватись лише в частині, що не суперечить чинному Закону України «Про вибори депутатів Автономної Республіки Крим, місцевих рад, сільських, селищних, міських голів».

На сьогодні проблемним бачиться сам механізм відкликання депутата з огляду на запроваджену змішану пропорційно-мажоритарну виборчу систему і неузгодженість законів про статус депутатів місцевих рад та про місцеві вибори. Отже, відповідальність за своїх депутатів повністю несуть місцеві партійні осередки, що делегували своїх членів до органів місцевого самоврядування і головним “покаранням” виборців за недостатньо фахову роботу депутатів тої чи іншої партії є низький рейтинг, котрий не дозволить на наступних виборах потрапити цій політичній силі до місцевої ради. Загалом, найближчими часом вочевидь буде переглянутий закон про статус депутатів місцевих рад і виборці отримають більш ефективні механізми впливу на своїх представників у раді.

Однак є механізм активної участі громадян у житті тої чи тої територіальної одиниці на загальних зборах громадян за місцем проживання, на яких можна обговорювати питання місцевого значення й приймати рішення щодо них. Й органи місцевого самоврядування мусять брати до уваги рішення таких зборів. Про це детальніше йдеться у главі 13 цього посібника.

Депутатські групи та депутатські фракції

➤ Для спільної роботи по здійсненню депутатських повноважень у виборчих округах депутати місцевих рад можуть на основі їх взаємної згоди об'єднуватися в *депутатські групи* або *депутатські фракції*.

Депутати місцевої ради об'єднуються в *депутатські групи* за єдністю території їх виборчих округів, спільністю проблем, які вони вирішують, або іншими ознаками.

Депутатська група може бути утворена в будь-який час протягом строку повноважень ради даного скликання за рішенням зборів депутатів місцевої ради, які виявили бажання увійти до її складу. До складу депутатської групи має входити не менш як з три депутата місцевої ради, а в районній, міській, районній у місті, обласній, Київській та Севастопольській міських радах складається не менш як п'ять депутатів.

Депутати місцевої ради, які входять до складу депутатської групи, обирають особу, яка очолює депутатську групу і забезпечує її реєстрацію відповідною місцевою радою у встановленому порядку. Організація діяльності депутатських груп визначається відповідною місцевою радою. Рада сприяє діяльності зареєстрованих нею депутатських груп, координує їх роботу і може заслуховувати повідомлення про їх діяльність. Законом визначено підстави припинення діяльності депутатської групи.

Статтю 27 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» визначено порядок формування депутатських фракцій. Звертаємо увагу, що частина 1 цієї статті містить імперативну норму щодо формування депутатських фракцій на партійній основі депутатами місцевих рад (крім депутатів сільських, селищних рад). А частина 2 цієї статті містить диспозитивну норму щодо можливості депутатів сільських та селищних рад на основі єдності поглядів або партійного членства об'єднуватися у депутатські фракції місцевих рад. Іншими словами, утворення депутатських фракцій у міських, районних у містах, районних та обласних радах, вибори яких відбулися за змішаною мажоритарно-пропорційною системою, є обов'язковим. У той же час у сільських та селищних радах утворення депутатських фракцій

є можливим, але не обов'язковим. Якщо депутати мають бажання і потребу об'єднатися у депутатські фракції, закон їм надає таке право. Більше того, закон дає право до складу депутатських фракцій входити також позапартійним депутатам сільської та селищної ради, які підтримують політичну спрямованість фракцій, чого не передбачено для решти місцевих рад. Це на практиці призводить до непорозумінь, адже усі депутати міських, районних і обласних рад висувалися місцевими осередками політичних партій і мали би право входити до відповідних депутатських фракцій у своїй раді. Проте у законі такої норми немає. Гадаю, що право входження до відповідних депутатських фракцій для депутатів-мажоритарників, які є позапартійними, слід прописати у регламентах місцевих рад. Хоча і це твердження є дискусійним. Так поступила, зокрема, Чернівецька міська рада. Але парламентський комітет з питань державного будівництва та місцевого самоврядування, посилаючись на 19 статтю Конституції України, звинуватив її у порушенні закону при затвердженні свого регламенту. Мовляв, не можна до регламенту записувати того, що не передбачено законом. Хоча частина 6 статті 27 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» встановила, що «інші питання створення та діяльності депутатських фракцій визначаються регламентом місцевої ради».

Частина 4 цієї ж статті Закону містить таке обмеження: «Депутат місцевої ради може входити до складу лише однієї депутатської фракції». Порядок вступу до фракції та виходу з неї визначається самою фракцією.

Депутатські групи, фракції мають право:

- на пропорційне представництво в постійних та тимчасових комісіях ради;
- попередньо обговорювати кандидатури посадових осіб, яких обирає, призначає чи затверджує рада;
- на гарантований виступ свого представника на пленарному засіданні ради з кожного питання порядку денного сесії ради;
- об'єднувати зусилля з іншими групами, фракціями для створення більшості в раді чи опозиції;
- здійснювати інші права, передбачені законами України.

➤ Статтею 29-1 Закону про статус депутатів місцевих рад передбачено право депутата місцевої ради мати до п'яти помічників-консультантів, які працюють на громадських засадах. Умови діяльності та кількість помічників-консультантів депутата місцевої ради визначаються Положенням про помічника-консультанта депутата місцевої ради, яке затверджується відповідною радою. Законом визначено статус, права та обов'язки помічника-консультанта. Йому видається посвідчення, в якому має бути зазначено номер посвідчення, назву місцевої ради, прізвище депутата місцевої ради, номер його виборчого округу, а також те, що помічник-консультант депутата місцевої ради працює на громадських засадах у відповідній раді. Це посвідчення вважається недійсним і підлягає поверненню до відповідної ради по закінченню повноважень депутата місцевої ради або за його письмовим поданням.

Гарантії депутатської діяльності

➤ Чинним законодавством передбачено також *гарантії депутатської діяльності*, які можна поділити на такі групи:

1. Організаційні гарантії пов'язані з тим, що ніхто не має права обмежувати повноваження депутата місцевої ради, інакше як у випадках, передбачених Конституцією та чинним законодавством України.

Відповідні ради та їх органи забезпечують необхідні умови для ефективного здійснення депутатами їх повноважень. Державні органи, органи місцевого самоврядування та об'єднань громадян, підприємства, установи, організації, їх посадові особи зобов'язані сприяти депутатам у здійсненні їх повноважень.

Рада забезпечує депутатів офіційними виданнями та інформаційними матеріалами, організує допомогу їм з правових питань, надає можливість депутатам ознайомитись з рішеннями виконавчого комітету, розпорядженнями відповідної місцевої державної адміністрації

2. Матеріальні гарантії спрямовані на захист прав та інтересів депутата, пов'язаних з можливими матеріальними втратами при здійсненні ним депутатських повноважень. На час сесії чи засідання постійної комісії місцевої ради, а також для здійснення депутатських

повноважень в інших передбачених законом випадках депутат місцевої ради звільняється від виконання виробничих або службових обов'язків. У разі здійснення депутатських повноважень у робочий час депутату місцевої ради за основним місцем роботи відшкодовуються середній заробіток та інші витрати, пов'язані з депутатською діяльністю, за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету.

3. Гарантії трудових прав депутата спрямовані на захист їх інтересів як суб'єктів трудових відносин. У разі обрання депутата місцевої ради на виборну посаду у раді, на якій він працює на постійній основі, трудовий договір з ним за попереднім місцем роботи припиняється відповідно до законодавства. Обраний на виборну посаду у відповідній раді, на якій він працює на постійній основі, депутат місцевої ради, який перебуває на службі у військових формуваннях чи правоохоронних органах держави, прикомандирується до місцевої ради із залишенням на цій службі.

З працівником, якого прийнято на роботу (посаду), що її виконував (займав) депутат місцевої ради, укладається строковий трудовий договір; цей договір розривається у разі повернення депутата місцевої ради на роботу, але не пізніше як через три місяці після припинення повноважень депутата місцевої ради.

Депутату місцевої ради, який працював у раді на постійній основі, після закінчення таких повноважень надається попередня робота (посада), а за її відсутності - інша рівноцінна робота (посада) на тому самому або, за згодою депутата, на іншому підприємстві, в установі, організації. У разі неможливості надання відповідної роботи (посади) на період працевлаштування за колишнім депутатом місцевої ради зберігається, але не більше шести місяців, середня заробітна плата, яку він одержував на виборній посаді у раді, що виплачується з відповідного місцевого бюджету. У разі, якщо колишній депутат місцевої ради має право на пенсійне забезпечення або йому призначена пенсія за віком, по інвалідності, у зв'язку із втратою годувальника, за вислугу років відповідно до закону, за нею зберігається середня заробітна плата, яку він одержував на виборній посаді в раді.

Час, коли колишній депутат тимчасово не працював у зв'язку з неможливістю надання йому попередньої або рівноцінної роботи

(посади) безпосередньо після закінчення строку його повноважень, зараховується, але не більше шести місяців, до страхового стажу і стажу роботи (служби) за спеціальністю, за якою депутат працював до обрання у місцеву раду, де він виконував свої обов'язки на постійній основі.

Депутат місцевої ради може бути звільнений з роботи з ініціативи власника або уповноваженого ним органу від займаної посади, виключений з навчального закладу за умови його попередження в порядку, встановленому законом. Про таке попередження відповідний власник або уповноважений ним орган письмово повідомляє не менш ніж за 15 днів відповідну місцеву раду.

Час роботи депутата у місцевій раді на постійній основі зараховується до загального і безперервного стажу роботи (служби) депутата, а також стажу роботи (служби) за тією спеціальністю, за якою він працював до обрання на виборну посаду в раді.

Глава 11.

Організаційно-розпорядчі документи місцевої ради

Організаційно-розпорядча діяльність місцевої ради та її виконавчих органів оформляється значною кількістю документів.

➤ Відповідно до ст. 19 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» вперше в сучасній історії місцевого самоврядування країни з метою врахування історичних, національно-культурних, соціально-економічних та інших регіональних і місцевих особливостей здійснення функцій місцевої влади представницьким органам місцевого самоврядування надано право розробляти і приймати **статuti** територіальних громад.

Статут територіальної громади – це документ нормативно-процедурного характеру, який відображає характерні риси взаємовідносин всередині даної територіальної спільноти жителів, включаючи і представницький орган місцевого самоврядування²⁴.

Функціонально роль статуту територіальної громади полягає у врегулюванні особливостей здійснення місцевого самоврядування на території громади в межах, визначених чинним законодавством України.

Статут територіальної громади в певному сенсі є конституцією цієї громади, несхожою на аналогічні документи для інших громад. Тому вимога «в межах, визначених чинним законодавством України» не означає, що в статуті не можуть бути відображені ті специфічні і характерні взаємовідносини у даній громаді та органах місцевого самоврядування, які притаманні лише їм і виражають волю цієї громади.

Статут територіальної громади має відповідати наступним **критеріям**:

- реальність та відповідність чинному законодавству;
- політична нейтральність, що забезпечує умови для сталості і послідовної політики ради (зміна міської чи сільської владної

24. Місцеве самоврядування в Україні. Посібник-порадник для депутатів місцевих рад. Авторський колектив: Лукша О.В., Федів І. О. - Київ, 2010. – 116 с.

команди і міського (селищного, сільського) голови не мала б впливати на статут);

- системний підхід як за структурою, так і за змістом розділів;
- креативність, що полягає у поєднанні ефективності, гнучкості і демократичності управління для представницького органу місцевого самоврядування.

До розроблення або внесення змін до статуту доцільно залучати досвідчених юристів та створювати для цього рішенням ради дорадчі комітети або робочі групи з представництвом: депутати і секретар ради; керівники провідних підрозділів виконкому ради та комунальних підприємств; представники неурядових організацій (НУО) і керівники органів самоорганізації населення та ОСББ. Очолювати дорадчий комітет чи робочу групу доцільно голові або секретарю ради. Хід розроблення статуту слід проводити максимально прозоро для громади.

В структурі і тексті статуту треба уникати як дрібної декларативності так і надмірної деталізації та повторюваності чинних правових норм (особливо тих правових норм, які належить відобразити у регламенті роботи ради).

Відсутність статуту територіальної громади фактично робить її не ідентифікованою, невизначеною, офіційно та інформаційно-промоційно не закріпленою у правовому та інформаційному полі серед інших громад. Серед іншого, це, зокрема, створює проблеми з поданням заявок на міжнародні конкурси проектів різноманітних програм технічної допомоги, в яких рада могла б виступити аплікantom заявки чи партнером проекту.

Збалансований, політично нейтральний, реальний і відповідний системному підходу статут територіальної громади може стати тим наріжним каменем життєдіяльності і громади, і ради, об який розіб'ються немало конфліктів з політичним чи іншим підґрунтям, включаючи конфлікти і протистояння всередині депутатського корпусу або ж конфлікти по лінії «голова – виконком – депутати».

Звичайно ж, проект статуту територіальної громади варто винести на громадські слухання (обговорення). Він обговорюється і приймається на пленарному засіданні ради та реєструється в установленому законом порядку в органах юстиції.

! Кожному з депутатів місцевої ради варто мати копію статуту територіальної громади. Ознайомившись з документом, слід визначити актуальність внесення змін чи доповнень до нього. Якщо статуту немає взагалі, то варто ініціювати його розроблення і прийняття з урахуванням вищенаведених зауважень до організації створення головного документа громади.

➤ Одним з основних документів, що визначає роботу ради, є її **регламент**, який затверджується рішенням новообраної ради відповідного скликання не пізніш як на другій сесії (ч. 13 ст. 46 Закону „Про місцеве самоврядування в Україні”). Цей документ є внутрішнім локальним нормативним актом відповідної ради, що дозволяє спланувати її роботу, визначити правові й організаційні засади діяльності ради, процесуальні та процедурні правила підготовки і проведення сесії.

Авторові посібника довелося аналізувати цей документ у багатьох радах, що дає підстави зазначити характерні недоліки, притаманні їм. Часто цей документ перевантажений номами матеріального права, які містять відповідні закони. Цей дубляж абсолютно непотрібний. Призначення Регламенту місцевої ради – врегулювати ті питання її діяльності, яких немає у законах. Йдеться перш за все про форми і методи реалізації органами місцевого самоврядування наданих законом повноважень.

Регламент відповідної ради складається з кількох розділів. У першому розділі розглядаються загальні питання, зокрема: правова основа діяльності ради; використання державної і місцевої символіки в діяльності ради; робоча мова ради (там, де це необхідно).

Діяльності депутатів ради, як правило, присвячується другий розділ, у якому розглядаються їх основні права й обов’язки; їх реалізація; порядок представлення і розгляду депутатських запитів і питань.

В окремому розділі регламенту визначається структурна побудова відповідної ради, зокрема встановлюється статус органів і посадових осіб ради: голови, секретаря ради, постійних комісій, тимчасових контрольних комісій ради, депутатських груп і фракцій (там, де вони створюються), засобів масової інформації ради (там, де це можливо), її інформаційно-аналітичного центру (якщо це можливо), виконавчого комітету ради, його апарату.

Основний розділ регламенту присвячується організації роботи ради. В ньому визначаються питання планування роботи ради, загальний порядок формування порядку денного ради; порядок проведення сесії; порядок проведення голосування; особливості підготовки і проведення першої сесії ради нового скликання; особливості підготовки і проведення позачергової сесії ради; підготовка і затвердження бюджету відповідної адміністративно-територіальної одиниці; особливості підготовки і розгляду питань, пов'язаних з проведенням місцевого референдуму; особливості підготовки і вирішення питання про дострокове припинення повноважень депутата ради; охорона трудових прав депутата.

Окремий розділ регламенту присвячується актам, які приймає рада. У ньому визначаються види актів ради, основні принципи та етапи правотворчого процесу, порядок розгляду і обговорення проекту рішення; процедура прийняття рішень; порядок обнародування рішень ради і здійснення контролю за їх виконанням; дія рішень у часі та просторі.

У регламенті розглядаються також питання документального забезпечення діяльності ради та межі дії регламенту, зокрема розкривається зміст документального забезпечення роботи ради, а також порядок використання її документів.

Ось які розділи містить Регламент Одеської міської ради **VI** скликання:

1. Загальні положення.
2. Діяльність депутатів ради.
3. Формування депутатських фракцій і депутатських груп у міській раді.
4. Міський голова. Органи та посадові особи ради.
5. Організація роботи ради.
6. Акти ради.
7. Документальне забезпечення діяльності ради.

Трохи іншу структуру має Регламент Чернівецької міської ради
VI скликання:

Розділ I. Загальні положення.

Розділ II. Депутатська діяльність.

Глава 1. Депутат міської ради.

Глава 2. Депутатські фракції і групи.

Глава 3. Депутатські комісії.

Глава 4. Погоджувальна рада.

Розділ III. Організація роботи міської ради.

Глава 5. Планування роботи ради.

Глава 6. Загальний порядок роботи ради.

Глава 7. Порядок скликання та підготовки чергової сесії.

Глава 8. Порядок проведення першої сесії новообраної міської ради.

Глава 9. Особливості підготовки і проведення позачергової сесії ради.

Глава 10. Порядок проведення пленарного засідання ради.

Розділ IV. Акти міської ради та вимоги до них.

Глава 11. Порядок підготовки проектів рішень.

Глава 12. Здійснення документальної експертизи проектів рішень ради.

Глава 13. Здійснення юридичної експертизи проектів рішень.

Глава 14. Порядок прийняття рішень міської ради.

Глава 15. Підготовка проектів регуляторних актів.

Глава 16. Набрання чинності рішеннями ради та внесення до них змін і доповнень.

Глава 17. Контроль за виконанням прийнятих рішень.

Розділ V. Дисципліна на пленарних засіданнях та депутатська етика.

Розділ VI. Формування виконавчих органів міської ради. Обрання, затвердження та звільнення її посадових осіб.

Розділ VII. Інші питання діяльності ради.

Глава 18. Порядок розгляду протесту прокурора.

Глава 19. Документальне забезпечення діяльності ради.

Глава 20. Підписання та укладання договорів від імені та в інтересах територіальної громади та міської ради.

Глава 21. Порядок використання печаток ради.

Глава 22. Засоби масової інформації ради

Варто порадити депутатам місцевих рад уважно поставитись до цього нормативного акта, обов'язково мати його примірник у себе, постійно працювати над його вдосконаленням. Чітко і детально виписаний регламент рад дасть можливість депутатам у повній мірі використати свої можливості, правильно вибудувати стосунки з відповідним місцевим головою, виконавчими органами ради тощо.

У частині третій цього посібника наведено регламент Чернівецької міської ради 6-го скликання.

У деяких територіальних громадах, зокрема у Чернівцях, практикують окрім регламенту ради розробляти і затверджувати **регламент виконавчого комітету ради**. Ми не вважаємо це доцільним з кількох підстав. Найперше, виконком не є самостійним органом місцевого самоврядування, а є виконавчим органом ради. Тому його стосунки з радою має визначати остання у своєму регламенті, можливо присвятивши цьому окремий розділ чи главу. По-друге, цього не передбачає чинне законодавство, а ми вже говорили про вимогу статті 19 Конституції України до органів і посадових осіб місцевого самоврядування діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Зрештою, це призводить до непотрібного дублювання одних і тих же положень у різних нормативних актах.

З огляду на те, що регламент місцевої ради є важливим нормативним актом, який регулює важливі процедурні моменти діяльності ради, деякі громадські організації з метою надання методичної допомоги депутатам у розробці своїх регламентів розробляють окремі питання цього документу у частині, що стосується співпраці з громадськістю та виборцями.

! Нижче подаємо Рекомендації Одеської обласної організації ВГО «Комітет виборців України» щодо підвищення відкритості та прозорості роботи органів місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад з виборцями шляхом включення до регламентів міських рад запропонованих положень.

**РЕКОМЕНДАЦІЇ
ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
ВГО «КОМІТЕТ ВИБОРЦІВ УКРАЇНИ»²⁵**

Гласність.

Гласність у роботі міської ради забезпечується шляхом відкритості пленарних засідань міської ради, виконавчого комітету міської ради та засідань постійних комісій, а також шляхом публікації інформації про діяльність міської ради, її органів і посадових осіб, прийняті ними нормативно-правові та інші акти через офіційний сайт міської ради (за наявності), інформаційний стенд і, по можливості, засоби масової інформації.

Відкритість.

1. Відкритість пленарних засідань міської ради та її органів забезпечується можливістю присутності на ньому з правом ведення фотозйомки, аудіо- та відеозапису представників засобів масової інформації, а також запрошених членів територіальної громади.

2. З метою підвищення ефективності співпраці міської ради та її органів із засобами масової інформації, а також для оптимізації використання коштів, передбачених на підготовку документів для представників засобів масової інформації, міська рада може прийняти рішення про акредитацію засобів масової інформації.

3. Відсутність акредитації не може бути підставою для обмеження прав представників засобів масової інформації на одержання інформації, безперешкодний доступ до органів влади або заходів, що ними проводяться, а також інших прав, передбачених чинним законодавством.

4. Апарат ради зобов'язаний вчасно та в повному обсязі розміщувати на офіційному сайті (за наявності), інформаційному стенді і, по можливості, в засобах масової інформації інформацію про місце і час майбутніх публічних звітів депутатів, керівників депутатських груп/фракцій, міського голови, а також розміщувати на них їхні звіти, порядок денний майбутнього пленарного засідання ради, про-

---

²⁵ З деякими змінами ці рекомендації можуть бути пристосовані до регламенту будь-якого органу місцевого самоврядування.

екти рішень міської ради та виконавчого комітету ради, а також прийняті рішення міської ради, виконавчого комітету чи розпорядження міського голови.

5. Відповідна постійна комісія міської ради зобов'язана здійснювати моніторинг вчасного та в повному обсязі розміщення апаратом ради інформації про місце і час майбутніх публічних звітів депутатів, керівників депутатських груп/фракцій, міського голови, а також контролювати розміщення їхніх звітів, порядку денного майбутнього пленарного засідання ради, проектів рішень міської ради та виконавчого комітету ради, а також прийняті рішення міської ради, виконавчого комітету чи розпоряджень міського голови на офіційному сайті міської ради (за наявності), інформаційному стенді і, по можливості, в засобах масової інформації.

Приєм виборців.

1. Депутат міської ради зобов'язаний особисто проводити прийом городян не менше одного разу на місяць у вихідний день тривалістю не менше двох годин. У разі неможливості прийому городян у вихідний день, подібний прийом може проводитись в будній день, однак тривалість особистого прийому громадян не може бути менше двох годин.

2. Міська рада надає приміщення для прийому городян депутатами міської ради. Кожен депутат має право проводити прийом виборців у приміщенні, виділеному міською радою. Городянам гарантується безперешкодне право на доступ до приміщення, в якому здійснюється прийом депутатом виборців, а також право бути прийнятим депутатом міської ради.

3. Депутат надає в апарат ради чи голові фракції інформацію про адресу та графік особистого прийому городян для її розміщення на офіційному сайті міста (за наявності), інформаційному стенді, а також, по можливості, розміщує її в засобах масової інформації. Голова депутатської фракції/групи надає інформацію щодо графіку та адреси прийому городян відповідного об'єднання депутатів у секретаріат ради для її розміщення на офіційному сайті міста (за наявності), інформаційному стенді, а також, по можливості, розміщує її в засобах масової інформації.

4. У разі зміни адреси та/або графіку особистого прийому городян депутат зобов'язаний сповістити голову фракції, а також письмово повідомити про це секретаріат міської ради. Відповідне повідомлення секретаріату міської ради має здійснюватися негайно, але не пізніше ніж на третій день з дня подібних змін. Відповідна постійна комісія міської ради опубліковує цю інформацію негайно, але не пізніше 10 днів з дня отримання секретаріатом ради відповідного повідомлення. При цьому інформація щодо зміни депутатом адреси та/або графіку особистого прийому городян розміщується в цей же термін за старою адресою приймальні і знаходиться там не менше 30 днів з дня такої зміни.

5. З метою більш ефективної роботи з виборцями, депутати міської ради, обрані по багатомандатному виборчому округу, закріплюються за певними одномандатними мажоритарними округами. Відповідне закріплення організовується таким чином, щоб вся територія, на яку поширюється юрисдикція міської ради, була рівномірно розподілена між даними депутатами. Депутати міської ради, обрані в одномандатних мажоритарних виборчих округах, закріплюються за відповідними округами.

6. Представник територіальної громади міста має право бути прийнятим будь-яким депутатом міської ради, незалежно від своєї адреси проживання та закріпленого за цією адресою депутатом. Проживання представника територіальної громади міста за адресою, за яким закріплений інший депутат міської ради не може бути підставою для відмови йому в прийомі. У разі подібного відмови, а також у разі відсутності депутата в зазначений час за адресою прийому, представником територіальної громади міста може бути складена відповідна скарга, яка повинна бути направлена в секретаріат міської ради.

7. У разі отримання скарги представника територіальної громади про те, що депутат міської ради не перебував у зазначений час за адресою, яка вказана у графіку прийому виборців, або що виборцю було відмовлено в прийомі через його проживання за адресою, що належить до іншого округу, відповідна постійна комісія міської ради ініціює перевірку подібного факту. У разі отримання трьох подібних скарг за один рік каденції депутата міської ради відповідна комісія на пленарному

засіданні сесії міської ради інформує про це всіх депутатів, повідомляє результати проведених перевірок, а також надає депутату можливість пояснити причини невиконання своїх депутатських обов'язків. Озвучена або надіслана в письмовій формі депутатом міської ради причина разом з інформацією міської ради про невиконання депутатом міської ради своїх депутатських обов'язків, а також з інформацією про партійну організацію, яка висунула його кандидатом у депутати, розміщується на офіційному сайті міста (за наявності), інформаційному стенді, а також публікується в міських засобах масової інформації.

8. У разі відсутності депутата міської ради на пленарному засіданні сесії, на якому озвучувалася інформація про невиконання ним своїх депутатських обов'язків по прийому виборців, йому забезпечується можливість розмістити свої пояснення з приводу невиконання депутатських обов'язків на тому ж місці шпальти в обсязі рівному повідомленню міської ради.

9. Відповідна постійна комісія міської ради здійснює постійний моніторинг графіку і адреси депутатського прийому, доводить до відома громадськості інформацію про зміну адреси або графіку прийому депутата шляхом надання її в секретаріат ради, проводить перевірку фактів, викладених у скаргах виборців з приводу невиконання депутатом міської ради своїх обов'язків в частині особистого прийому виборців, інформує про результати таких перевірок депутатів міської ради, а також контролює своєчасність розміщення інформації про невиконання депутатом обов'язків по особистому прийому виборців і пояснення самого депутата.

Голова депутатської групи/фракції зобов'язаний:

1. Надавати інформацію щодо графіку та адреси прийому громадян відповідного об'єднання депутатів в секретаріат ради для її розміщення на офіційному сайті міста (за наявності), інформаційному стенді, а також, по можливості, розміщувати її в засобах масової інформації.

2. Контролювати виконання депутатами фракції/групи своїх обов'язків в частині відвідування ними пленарних засідань сесій міської ради, роботи у відповідних постійних комісіях, прийому виборців, проведення публічних звітів про свою діяльність перед територіальною громадою міста.

3. Звітувати про роботу депутатської фракції/групи міської ради.

Забезпечення роботи депутата міської ради

1. Міська рада не пізніше ніж за 7 днів до початку роботи першої сесії надає депутатам у надрукованому або електронному вигляді регламент міської ради попереднього скликання.

2. Міська рада надає приміщення для прийому городян депутатами міської ради та надає інвентар, засоби зв'язку, обладнання, оргтехніку та канцелярські товари, необхідні для здійснення депутатами прийому городян. Приміщення для прийому виборців обладнується інформаційними табличками або плакатами із зазначенням графіків прийому депутатами, їх фракційної приналежності або місцевих організацій партії, які висунули їх кандидатами в депутати.

Проведення закритого пленарного засідання.

В разі проведення закритого пленарного засідання сесії міської ради або її органів, підстава для цього, передбачена статтею 30 Закону України «Про інформацію» не пізніше, ніж за три дні до проведення даного засідання оголошується і публікується як в засобах масової інформації, так і на офіційному сайті міста.

Прийняття рішень.

1. Проект рішення міської ради повинна містити інформацію про суб'єкта подання, а також, в разі ініціювання його депутатом міської ради, фракційну належність чи суб'єкта виборчого процесу, який висунув даного кандидата в депутати.

2. Проект рішення міської ради, сумнівний з точки зору відповідності законодавству і компетенції міської ради, розглядається на спільному засіданні профільної постійної комісії, рішення якої оголошується на пленарному засіданні сесії міської ради під час розгляду такого проекту рішення. Рішення профільної постійної комісії не має обов'язкового характеру для подальшого розгляду проекту рішення.

3. Проекти рішень міської ради та виконавчого комітету ради, а також порядок денний майбутнього пленарного засідання сесії не пізніше, ніж за 20 робочих днів до дати їх розгляду з метою прийняття розміщуються на офіційному сайті міста (за наявності), інформаційному стенді і, по можливості, в засобах масової інформації.

4. Рішення ради приймаються в результаті поіменного голосування кожного депутата. Відповідні результати голосування відображаються на табло електронної системи голосування. У випадку, якщо міська рада не обладнаний електронною системою голосування, рішення приймаються відкритим голосуванням депутатів міської ради. За пропозицією депутата міської ради, підтриманою не менш ніж 1/3 частиною від загальних зборів, може бути винесене на голосування питання про проведення таємного голосування.

5. Офіційні тексти рішень міської ради, виконавчого комітету чи голови міської ради підлягають опублікуванню на офіційному сайті міста (за наявності), інформаційному стенді і, по можливості, в засобах масової інформації.

6. Результати поіменного голосування розміщуються на офіційному сайті міста (за наявності), інформаційному стенді, а також надаються в електронній формі засобам масової інформації.

Публікація рішень.

1. Рішення ради нормативно-правового характеру набирають чинності з дня їх офіційної публікації, якщо радою не встановлено більш пізній строк введення цих рішень у дію. Офіційні тексти рішень міської ради підлягають негайному, але не пізніше п'яти робочих днів з дня затвердження документа, опублікуванню.

2. На офіційному сайті міста (за наявності), інформаційному стенді і, по можливості, в засобах масової інформації також розміщується інформація про час засідання органів влади, про проведення пленарного засідання сесії міської ради із зазначенням попереднього порядку денного, проектами рішень міської ради та виконавчого комітету ради, про структурні підрозділи міської ради з відповідними телефонами, прізвищами, іменами, по батькові начальників відповідних підрозділів, графіком та адресою прийому ними городян, графік та адресу прийому виборців депутатами міської ради, графік та адресу прийому громадян керівництвом міської ради, а також інша інформація, передбачена чинним законодавством.

3. На офіційному сайті міста розміщуються також депутатські сторінки з фотографіями депутатів міської ради та короткими відомос-

тями про них, їх звіти, звіти начальників структурних підрозділів, звіти фракцій ради, а також інша інформація про діяльність ради та її органів. У разі відсутності офіційного сайту міста ця інформація може розміщуватися на інформаційному стенді. Контроль за розміщенням цієї інформації покладається на відповідну постійну комісію міської ради.

Звітність.

1. Депутати, голови депутатських груп/фракцій і голова міської ради щорічно звітують перед виборцями, а також надають свій звіт до секретаріату міської ради для його публікації. З метою забезпечення принципу підзвітності та відповідальності перед територіальною громадою міста, відповідні звіти про проведену роботу за минулий рік каденції проводяться в першому кварталі наступного року каденції.

2. Звіт депутата міської ради повинен містити інформацію про кількість прийнятих громадян, кількість депутатських запитів і звернень, кількість і назви поданих проектів рішень, стан виконання його передвиборної програми (якщо така є) і т.д..

3. Звіт голови депутатської групи/фракції повинен містити інформацію про основні проблеми і досягнення в роботі фракції, а також про пріоритетні напрямки подальшої роботи, стан виконання передвиборної програми відповідної місцевої організації політичної сили (якщо така є), депутати якої утворили дане депутатське об'єднання, і т.п..

4. Звіт голови міської ради повинен містити інформацію про виконання дохідної та видаткової частин бюджету міста, програми соціально-економічного розвитку міста, виконання його передвиборної програми (якщо така є), а також про основні успіхи та проблеми розвитку міста.

5. Інформація про місце і час проведення звіту не пізніше ніж за 20 робочих днів до дня проведення звіту розміщується на офіційному сайті міста (за наявності), інформаційному стенді і в засобах масової інформації.

6. Звіт депутата, голови депутатської групи/фракції, голови міської ради здійснюється публічно перед членами територіальної

громади. Організатори звіту зобов'язані забезпечити право доступу всіх бажаючих членів територіальної громади та представників засобів масової інформації на публічне проведення звіту. Членом територіальної громади і представникам засобів масової інформації гарантується право поставити питання і отримати на них відповіді. Депутати, голови депутатських груп/фракцій і голова міської ради зобов'язані надати відповіді на всі поставлені запитання. При цьому хід звіту фіксується у вигляді протоколу. По можливості, ведеться фото-, аудіо-, відеозапис звіту.

7. Звіти голови та депутатів міської ради публікуються на офіційному сайті міста (за наявності), інформаційному стенді і, по можливості, в засобах масової інформації.

8. Контроль за публікацією на офіційному сайті міста (за наявності), інформаційному стенді, а також у засобах масової інформації звітів депутатів, голів депутатських груп/фракцій та голови міської ради про роботу за рік каденції покладається на відповідну постійну комісію міської ради.

➤ Не пізніше як на другій сесії затверджується **Положення про постійні комісії** відповідної ради. Варто застерегти від поширеної практики, коли до тексту зазначених положень вносять норми чинного Закону про місцеве самоврядування в Україні замість того, щоб чітко і детально врегулювати порядок організації їх роботи, взаємодії між собою, з виконавчими органами та з підприємствами, установами і організаціями, що є у комунальній власності, розмежувати їх предмети відання тощо.

➤ Кожна сільська, селищна, міська рада складає **паспорт територіальної громади**. У паспорті зазначаються територіальне положення, кількість населення та домогосподарств, площа території, наявні трудові ресурси, об'єкти соціального захисту, стан, структура соціальної, побутової та виробничої сфери, конфесійна та партійна приналежність членів територіальної громади та інші відомості. Цей документ дає можливість прискорити прийняття управлінських рішень на рівні села, селища, міста та складати план стратегічного соціально-економічного розвитку території. У частині третій цього посібника наведено примірний зразок паспорта територіальної громади.

➤ Місцеві ради самостійно планують свою діяльність. Планування дає їм можливість здійснювати свої функції більш ефективно і цілеспрямовано. Склавши план, розставивши всі важливі питання в чіткій часовій послідовності виконання, можна забезпечити комплексний розвиток своєї території, досягти злагодженої роботи виконкому, комісій та організацій, розташованих на цій території. **Перспективний план роботи** сільської, селищної ради є основою для планування роботи їх виконавчих комітетів. Заходи, які в ньому закладені, мають бути спрямовані на послідовне виконання планів соціально-економічного розвитку цієї території, впровадження в дію Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», поліпшення організаційної роботи ради.

Місцеві ради планують свою роботу на рік та півріччя.

До перспективного плану роботи ради вносять питання, які обговорюватимуться на сесіях ради, засіданнях виконавчого комітету та інші заходи, що здійснюватимуться протягом року (перевірка виконання постанов, рішень, розпоряджень органів влади вищого рівня та своїх власних, робота з депутатами, постійними комісіями, громадськими організаціями, проведення семінарів, нарад, рейдів тощо).

➤ Згідно зі ст. 27 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» кожна рада розробляє **програму соціально-економічного розвитку** свого села, селища. Ці показники плануються на підставі очікуваних результатів за звітний період, враховуючи зміни, що відбудуться в наступному році, та стратегію розвитку територіальної громади.

Глава 12.

Порядок підготовки та ухвалення радою рішень

Депутат ради є не тільки членом представницького органу місцевого самоврядування, яким є рада, а й одночасно представником виборців, які саме через нього можуть представляти свої інтереси й відстоювати свої позиції в раді. Депутат у раді виступає як політик, який повинен мати достатню ступінь довіри виборців та колег-депутатів, аби, впливаючи на процес ухвалення рішень в раді, забезпечувати здійснення у місті (селищі, районі, області) політики, яку підтримали виборці, голосуючи за кандидата у депутати чи за політичну партію, яку він представляє, на виборах. Щоб цього досягти й мати достатньо підстав для переобрання на наступний термін, депутат повинен активно й розумно працювати в раді, використовуючи свої повноваження для реалізації власних ідей, які б забезпечували інтереси виборців та міста в цілому.

Однією із форм реалізації можливостей депутата є його право ініціювати розгляд на пленарному засіданні ради питання, яке, на його думку, є найкориснішим і найважливішим на даний час. Однак, саме лише ініціювання розгляду, звісна річ, не додасть депутатові авторитету й не посилить його впливовість у раді, якщо він наперед не подбає про якісно підготовлені документи й про власну спроможність досягти ухвалення потрібного рішення.

Для початку слід зрозуміти загальні нормативні положення щодо **порядку розгляду питання на сесії ради**.

1. Ради можуть приймати рішення з будь-яких питань своєї компетенції лише на сесійних пленарних засіданнях (ст. 59, ч. 2²⁶).

2. Пленарні засідання є правоможними, якщо в них бере участь більше половини депутатів від загального складу ради (ст. 46, ч. 11).

3. Сесію ради, її пленарне засідання відкриває і веде місцевий голова. Однак сесія вважатиметься правоможною і тоді, коли її засідання відкриє і вестиме секретар ради (якщо голова не може або відмовляється це робити) або один із депутатів цієї ради (якщо не можуть або відмовляються це робити і голова, і секретар) — ст. 46 ч. 10.

26. Тут і далі - посилання на статті Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

4. Пропозиції щодо питань на розгляд ради можуть вносити голова, постійні комісії, депутати, виконавчий комітет ради, голова місцевої державної адміністрації, голова регіональної ради, загальні збори громадян (ст. 46. ч. 12).

5. Рішення щодо включення внесеної пропозиції до порядку денного пленарного засідання ради приймається шляхом голосування. Це рішення як процедурне вважається прийнятим, якщо за нього проголосувала більш як половина присутніх депутатів (у Законі цю норму не вказано, такі норми передбачає регламент ради, що його затверджує рада відповідно до ст. 26, ч. 1, п. 1; ст. 46, ч. 13 Закону).

Перед тим як запропонувати включити до порядку денного розгляд питання, яке вам і вашим виборцям здається актуальним, **необхідно:**

1. Сформулювати свою пропозицію у чіткій та зрозумілій формі й викласти її в письмовому вигляді.

2. Якщо ваша пропозиція передбачає унормування тої чи тої сторони місцевого життя, варто підготувати обґрунтований проект нормативного документа й/або проект рішення ради з цього питання.

3. Ваш проект вважатиметься належно підготовленим і мати всі шанси на ухвалення, якщо ви попередньо погодили його з виконавчим комітетом і/або галузевою постійною комісією ради за участю працівників відповідного галузевого виконавчого органу ради та інших фахівців і заручилися підтримкою хоча б частини депутатського корпусу ще до початку пленарного засідання ради.

ПАМ'ЯТАЙТЕ! — Закон визначає певний порядок внесення на розгляд сесією ради окремих питань, а саме:

- програм соціально-економічного та культурного розвитку сіл, селищ, міст, цільових програм з інших питань самоврядування, подання їх на затвердження раді, організація їхнього виконання; подання раді звітів про хід і результати виконання цих програм (ст. 27. п. 1);

- порядку та умов відчуження комунального майна, проектів місцевих програм приватизації та переліку об'єктів комунальної власності, які не підлягають приватизації; організації виконання цих програм (ст. 28. п. 1);

- встановлення ставки земельного податку, розмірів плати за користування природними ресурсами, вилучення (викупу), а також надання під забудову і для інших потреб земель, що перебувають у власності територіальних громад (ст. 29, п. 4);

- визначення у встановленому порядку розмірів відшкодувань підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності за забруднення довкілля та інші екологічні збитки; встановлення платежів за користування комунальними та санітарними мережами відповідних населених пунктів (ст. 33, п. 1);

- найменування (перейменування) вулиць, провулків, проспектів, майданів, парків, скверів, мостів та інших споруд, розташованих на території відповідного населеного пункту (ст. 37, п. 1);

- створення, відповідно до закону, міліції, що утримується за рахунок коштів місцевого самоврядування, вирішення питань про чисельність працівників міліції, витрати на утримання, здійснення матеріально-технічного забезпечення їхньої діяльності, створення для них необхідних житлово-побутових умов (ст. 38, п. 1).

Особливість внесення цих питань на сесію ради полягає в тому, що підготовка і внесення їх на розгляд ради віднесено до компетенції виконавчих органів рад. Саме виконавчий комітет ради попередньо розглядає ці питання і приймає рішення щодо внесення проектів з них на розгляд ради (ст. 52, ч. 2, п. 1).

Однак пряма норма закону не означає, що ви не можете ініціювати розгляд питань, що відносяться до цього переліку самостійно.

Розглядаємо практичний приклад (назви вулиці й міста, прізвище депутата вигадано):

У вашому виборчому окрузі є вулиця, яка досі носить назву: імені Постишева. Раніш вона була Театральною. Мешканці вулиці при зустрічах з вами, на прийомах не раз порушували питання про повернення вулиці її ранньоісторичної назви.

Створено громадський комітет із повернення вулиці її давньої назви, зібрано підписи у більшості мешканців. Слово за вами, депутатом, котрий знає, що, згідно з законом, внесення питань про перейменування вулиць вважається компетенцією виконкому.

Спробуйте домогтися, щоб виконком виніс це питання на розгляд сесії. Для цього маєте переконати членів виконкому, міського голову в тому, що далі зволікати з вирішенням цього питання не можна. Звичайно, коли ви домоглися, аби ваша ініціатива зразу ж була підтримана виконкомом, це дуже добре. Але, як правило, так не буває. Не сподівайтесь, що виконком одразу ж підтримає вашу ініціативу: нема коштів, є питання більш важливі, може виникнути ланцюгова реакція суцільних перейменувань у місті тощо. Але ви прагнете домогтися свого. І ви зможете це зробити, якщо будете діяти приблизно ось у який спосіб:

1) Ви можете підготувати проект рішення міської ради для того, аби виконком хоча б почав займатись цією проблемою:

Проект
Вноситься депутатом Іваненко О.М.,
фракція партії „Світле майбутнє”

Рішення Іванківської міської ради
„Про повернення історичної назви ”Театральна”
вулиці імені Постишева”

Керуючись статтею 37 Закону України „Про місцеве самоврядування в Україні”, міська рада вирішила:

Доручити виконавчому комітетові розглянути питання про повернення історичної назви „Театральна” вулиці імені Постишева і внести проекти відповідного рішення на розгляд третьої сесії міської ради.

Міський голова

В.Петренко

Таке рішення цілковито відповідає нормам Закону й може бути проголосоване в раді, хоча для його успішного схвалення підстав не так уже й багато, оскільки не вирішується проблема перейменувати принципово.

2) Оскільки більше шансів на вирішення цієї проблеми і на ухвалення радою відповідного рішення має підхід більш послідовний і детальніше підготовлений — ви готуєте проект рішення й пишете обґрунтування не про перейменування конкретної вулиці, а про вирішення питання перейменувань у межах міста з розрахунку на перспективу:

Проект
Вноситься депутатом Іваненко О. М.,
фракція партії „Світле майбутнє”

Рішення Іванківської міської ради
«Про порядок найменувань чи зміни найменувань
вулиць, майданів, парків, скверів у місті Іванкові»

1. Встановити, що розгляд питань про найменування чи зміни найменувань вулиць, майданів, парків, скверів у місті Іванкові розглядається міською радою за поданням виконавчого комітету на підставі висновків Комісії міської ради з питань найменувань двічі на рік на весняній та осінній сесіях ради.

2. Створити Комісію міської ради з питань найменувань у складі:
(*список членів комісії*).

3. Затвердити Положення про Комісію з питань найменувань
(*додається*)

Міський голова

В.Петренко

Обґрунтування до проекту рішення ради «Про порядок найменувань чи зміни найменувань вулиць, майданів, парків, скверів у місті Іванкові» (*додається до проекту*)

Місто Іванків за свою трьохсотлітню історію переживало періоди як бурхливого розвитку так і занепаду. Історична частина міста, що склалася в основному наприкінці XIX на початку XX століття мала свій неповторний колорит, що віддзеркалювався і в назвах вулиць та майданів. Проте у 30-х роках нинішнього століття цей колорит було втрачено. Окрім руйнувань храмів, які давали назву навколишнім вулицям, були перейменовані практично всі вулиці, причому без огляду на історію, культуру, мову. Наприклад, вулиця Апостольська стала вулицею Карла Лібкнехта, Руська — Російською, вулиця Васильків узвіз стала вулицею імені Сухе-Батора. Аналогічна ситуація склалась і в мікрорайонах міста, що виникли в радянський час, і більшість вулиць названо іменами тепер мало кому відомих діячів з Африки, Азії, Латинської Америки.

Нині більшість мешканців вулиці Постишева цікавляться, чому вони повинні жити на вулиці, що носить ім'я особи, причетної до організації голодомору в Україні, зокрема і в нашому місті. Аналогічно можна сказати і про вулицю імені Агастиньо Нетто. У першому випадку йдеться про гарне історичне найменування вулиці — Театральна, в другому — про те, що свого часу тут мешкав Герой Радянського Союзу, герой війни 1941—45 років льотчик Іван Петренко.

З метою впорядкування процесу перейменування вулиць, який давно назрів, й недопущенням використання чужих назв на нових об'єктах міста, а також для оптимізації витрат на ці роботи пропонується запровадити правила, за якими найменування чи зміна назви вулиці, майдану, парку чи будь-якого іншого об'єкту міської інфраструктури може здійснюватись лише двічі на рік і лише за висновком відповідної комісії, яка формується з депутатів, істориків, діячів культури нашого міста, представників громадських організацій. Ця пропозиція знайшла підтримку в комісіях ради з питань освіти, науки та культури, з питань бюджету, з питань розвитку місцевого самоврядування.

Іваненко О.М.

фракція партії „Світле майбутнє”

Ось таку підготовчу роботу не може не підтримати більшість депутатського корпусу, оскільки проект не тільки вирішує конкретне питання, а передусім, унормовує порядок вирішення подібних питань на майбутнє.

Попередній розгляд проектів постійною комісією ради

Постійні комісії ради діють на підставі ст. 47 Закону, регламенту ради, положення про постійні комісії ради, що приймається радою на підставі ч. 13, ст. 46 Закону. Засідання комісії скликає і веде голова цієї комісії, а за його відсутності або неможливості виконувати свої повноваження ці функції здійснює заступник голови або секретар комісії (ст. 47, ч. 9). Засідання комісії є правоможним, якщо в ньому бере участь не менш як половина від загального складу комісії (ст. 47, ч. 9).

Для вивчення питань, розробки проектів рішень ради постійна комісія може створювати підготовчі комісії, робочі групи із залученням представників громадськості та фахівців. Питання, які належать до відання кількох постійних комісій, можуть розглядатися ними спільно (ст. 47, ч.12) або окремо.

За результатами вивчення і розгляду питань постійні комісії готують висновки і рекомендації, які приймаються більшістю голосів від загального складу комісії і підписуються головою комісії, а в разі його відсутності — заступником голови або секретарем комісії (ст. 47, ч. 10).

Проект рішення ради має пройти процедуру узгодження з галузевими виконавчими органами ради, юридичним підрозділом та секретарем ради або виконавчого комітету. Це дозволить краще узгодити його з чинним законодавством. Проте він може бути внесений на розгляд ради і у випадку відмови цих структур і посадових осіб погодити проект.

Голова або інший головуючий вносить питання на розгляд ради у тій послідовності, в якій їх затверджено в порядку денному засідання ради. Затвердження порядку денного відбувається одразу після відкриття сесії ради. Якщо вашу пропозицію не внесли до проекту порядку денного сесії ради заздалегідь, ви маєте право внести свою пропозицію під час засідання ради, проте ліпше це зробити до початку роботи сесії ради, щоб у проекті ваше питання було заявлене заздалегідь.

Розгляд починається доповіддю з питання, яку робить зазвичай ініціатор подання або уповноважена ним особа. Доповідач обґрунтовує підстави для прийняття запропонованих рішень і їхній зміст, відповідає на запитання депутатів.

Зі співповіддю виступає голова постійної комісії, що вивчала це питання, або член комісії, уповноважений нею, й оголошує висновок комісії та її рекомендації щодо змісту запропонованих проектів або доцільності їх прийняття взагалі. Він також може відповісти на запитання депутатів.

У подальшому обговоренні питання (ст. 59, ч. 2) беруть участь депутати й голова ради. Можуть бути заслухані фахівці та представники громадськості. Тривалість обговорення й тривалість одного виступу визначається регламентом ради. Учасники обговорення, висловлюючи свою думку, можуть вносити пропозиції щодо проекту рішення ради, що розглядається, та його змісту. Після закінчення часу обговорення головуєчий ставить на голосування питання про взяття даного проекту для рішення за основу. В разі позитивних результатів голосування почергово, в порядку їх надходження, ставляться на голосування пропозиції, внесені під час обговорення. Після цього голосується пропозиція про прийняття рішення в цілому.

Порядок розгляду питань на пленарному засіданні ради не обумовлений законом. На сьогодні він регулюється ustalеними звичаєвими нормами, які закріплюються в регламенті ради (ст. 46, ч. 4).

Рішення ради вважається прийнятим, якщо за нього проголосувала більшість від загального складу депутатів ради з урахуванням голосу голови (ст. 59, ч. 2). Рішення підписує голова або інша особа, котра на законних підставах головувала па засіданні (ст. 46, ч. 15). Нормативно-правового характеру рішення ради набирає чинності від дня його офіційного оприлюднення, якщо самим рішенням ради не передбачено пізнішого терміну введення його в дію.

Процедура вирішення спорів щодо актів місцевого самоврядування

Рішення ради, в тому числі нормотворчого характеру, в 5-денний термін з моменту його прийняття може бути зупинене головою і

внесене на повторний розгляд ради з обґрунтуванням зауважень. Рада зобов'язана в двотижневий строк повторно розглянути рішення. Якщо вона підтвердила своє рішення двома третинами голосів депутатів від загального складу ради, це рішення набуває чинності (ст. 59, ч.4).

В разі незгоди голови з рішенням виконавчого комітету ради він може зупинити дію цього рішення своїм розпорядженням і внести це питання на розгляд відповідної ради (ст. 59, ч.7). Рішення виконавчого комітету з питань власної компетенції виконавчих органів ради можуть бути скасовані відповідною радою (ст. 59, ч.9).

Акти органів місцевого самоврядування з мотивів їхньої невідповідності Конституції або законам України визнаються незаконними в судовому порядку (ст. 59, ч.10). З відповідними позовами до суду можуть звертатися державні органи, фізичні та юридичні особи. Якщо рада ігнорує вимоги компетентного органу щодо приведення свого рішення у відповідність до закону, це є приводом для дострокового припинення її повноважень у встановленому законом порядку (ст.78, ч.1, п.1). Матеріальна та моральна шкода, завдана незаконними рішеннями органів місцевого самоврядування, відшкодовується за рахунок цих органів (ст. 56 Конституції України).

Глава 13.

Організація і проведення слухань в постійних комісіях ради²⁷

Пригадаймо деякі теоретичні засади слухання, що впливають із нині чинного українського законодавства.

Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачає утворення радами постійних комісій з числа депутатів ради. Основні повноваження комісій визначаються у статті 47 Закону (*збережено нумерацію частин відповідно до Закону*):

4. Постійні комісії за дорученням ради або за власною ініціативою попередньо розглядають проекти програм соціально-економічного і культурного розвитку, місцевого бюджету, звіти про виконання програм і бюджету, вивчають і готують питання про стан та розвиток відповідних галузей господарського і соціально-культурного будівництва, інші питання, які вносяться на розгляд ради, розробляють проекти рішень ради та готують висновки з цих питань, виступають на сесіях ради з доповідями і співдоповідями.

5. Постійні комісії попередньо розглядають кандидатури осіб, яких пропонують для обрання, затвердження, призначення або погодження відповідною радою, готують висновки з цих питань,

6. Постійні комісії за дорученням ради, голови, заступника голови районної у місті, районної, обласної ради, секретаря сільської, селищної, міської ради або за власною ініціативою вивчають діяльність підзвітних і підконтрольних раді та виконавчому комітету сільської, селищної, міської, районної у місті ради органів, а також з питань, віднесених до відання ради місцевих державних адміністрацій, підприємств, установ та організацій, їх філіалів та відділень незалежно від форм власності та їхніх посадових осіб, подають за результатами перевірки рекомендації на розгляд їхніх керівників, а в необхідних випадках — на розгляд ради або виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної у місті ради;

27. Посібник для депутата місцевої ради – К.: Лікей, 2005, с.109-118

здійснюють контроль за виконанням рішень ради, виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної у місті ради.

7. Постійні комісії у питаннях, які належать до їх відання, та в порядку, визначеному законом, мають право отримувати від керівників органів, підприємств, установ, організацій та їх філіалів і відділень необхідні матеріали і документи.

10. За результатами вивчення і розгляду питань постійні комісії готують висновки і рекомендації. Висновки та рекомендації постійної комісії приймаються більшістю голосів від загального складу комісії і підписуються головою комісії, а в разі його відсутності — заступником голови або секретарем комісії. Протоколи засідань комісії підписують голова і секретар комісії.

11. Рекомендації постійних комісій підлягають обов'язковому розгляду органами, підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами, яким вони адресовані. Про результати розгляду і вжиті заходи повинно бути повідомлено комісіям у встановлений ними строк.

12. Постійна комісія для вивчення питань, розробки проектів рішень ради може створювати підготовчі комісії і робочі групи із залученням представників громадськості, вчених і спеціалістів.

15. Перелік, функціональна спрямованість і порядок організації роботи постійних комісій визначаються Регламентом відповідної ради та Положенням про постійні комісії, що затверджуються радою.

Отже, повноваження комісій ради досить широкі, аби вони могли стати справді ефективним інструментом для здійснення радою повноважень представницького органу місцевого самоврядування.

Проте чимало норм наведеної вище статті можуть бути реалізовані лише у разі ухвалення радою нормально виписаного Регламенту роботи ради та Положення про комісії ради. У третій частині посібника ви можете ознайомитись із наведеними зразками цих локальних нормативних актів.

Після цього можемо приступити до розгляду питання власне про один із інструментів діяльності комісії — слухання, як важливий елемент здійснення контрольної функції представницького органу

та спосіб отримання необхідної інформації для об'єктивного вирішення питань.

Слухання — це спеціальне засідання членів комісії за участю інших осіб, присутність яких є доцільною і слугує досягненню потрібної інформації щодо питань (віднесених до компетенції ради), прийняття рішення з яких неможливе без широкого і всебічного обговорення за участю всіх зацікавлених осіб та організацій.

Слухання у постійних комісіях рад можуть:

- провадитися для досягнення різних цілей, проте всі вони повинні слугувати, перш за все, з'ясуванню деяких фактів життя громади, члени якої можуть брати участь у слуханнях як свідки;

- слугувати поглибленню поінформованості громадян про певні проблеми, які мають місце на даній самоврядній території. Важливе значення має саме той факт, що громадяни в процесі провадження слухання мають можливість висловити свої думки на сутність проблеми;

- використовуватися для здійснення контролю за діяльністю виконавчих структур для підвищення ефективності та результативності діяльності, розслідування випадків невдалого керівництва, розтрат та корупції.

Отже, слухання з метою контролю сприяють ефективному виконанню програм, спонукаючи працівників виконавчих органів до відповідальнішої роботи.

Слухання організовують члени постійних комісій. Вони на попередньому засіданні визначають мету провадження слухання, посадових осіб, яких мають заслухати на засіданні, аналізують заяви громадян, повідомлення місцевої преси, аналізують матеріали, надані виконавчими органами, громадськими організаціями. На підставі проаналізованих матеріалів члени постійних комісій складають перелік питань, що їх необхідно з'ясувати, а також список осіб, установ, підприємств і громадських організацій, яких слід запросити на слухання.

Якщо постійна комісія ради провадить слухання у справі, що стосується призначення на посаду, то до початку слухання вона отримує й аналізує такі матеріали: письмову пропозицію про затвердження

кандидатури, відомості про освіту і фах, випуску з трудової книжки про трудову діяльність, декларацію про доходи, зобов'язання фінансового характеру, відомості про нерухоме майно, вклади в банках та цінні папери відповідно до вимог, встановлених для службовця органів місцевого самоврядування, відомості про входження до керівних органів підприємств і організацій, що здійснюють підприємницьку діяльність.

Якщо постійна комісія ради провадить слухання посадових осіб з метою контролю і розслідування невеликого керівництва, порушень закону, корупції, вона доручає членам комісії проаналізувати інформаційні матеріали щодо посадової особи, визначає, які матеріали потрібно отримати від установи, де працює підзвітний, не пізніше як за два тижні до розгляду складає поточний перелік питань, що їх слід з'ясувати, складає список осіб, яких потрібно запросити на слухання, визначає список свідків, які можуть дати необхідні свідчення, пояснення, призначає термін провадження слухання, приймає рішення про необхідність запрошення на слухання керівників посадових осіб, слухання яких призначено.

Підготовка до провадження слухання у постійних комісіях рад

Перед провадженням слухання постійна комісія ради визначає ряд попередніх заходів:

- повідомляє у місцевій пресі про дату, місце й мету провадження слухання (у повідомленні міститься звернення до громадян із проханням висловити власні міркування й побажання стосовно питання, яке розглядатиметься, і надіслати їх до постійної комісії);
- повідомляє у письмовій формі посадових осіб не пізніше як за два дні про мету, час та місце провадження слухання, де зазначаються документи, що їх слід узяти з собою на засідання;
- запрошує на слухання представників засобів масової інформації;
- запрошує на слухання керівників установ, відомств, профспілкових органів, об'єднань громадян та окремих громадян;
- готує технічні засоби для проведення засідання (мікрофони, магнітофони тощо);
- готує прес-реліз.

Проведення слухання у постійних комісіях рад

Слухання провадять у визначений час. Головуючий оголошує про початок слухання, його мету, оголошує всіх посадових осіб та свідків, членів постійної комісії, присутніх на засіданні; надає слово посадовій особі, до якої члени комісії мають запитання; запрошує до слова свідків, які мають відповісти на запитання членів комісії.

За результатами слухання рішення не приймаються, якщо слухання провадили з метою поглиблення поінформованості громадян, створення необхідної громадської думки.

Рішення постійною комісією приймаються, якщо метою слухання був розгляд кандидатур посадових осіб, яких обирають, призначають чи затверджують, або якщо слухання провадили у порядку контролю за ефективністю діяльності посадової особи.

Слухання протоколюють. У протоколі потрібно зазначити:

- номер протоколу, дату, час і місце проведення засідання;
- прізвище головуючого на засіданні, списки присутніх членів комісії, запрошених посадових осіб та свідків.

До протоколу додаються стенограма слухання, матеріали, що їх розглядали на засіданні.

Протокол підписує головуючий на засіданні.

Дії за наслідками слухання у постійних комісіях рад

Після провадження слухання за їхніми наслідками готуються мотивовані висновки, де обов'язково зазначають перелік документів, що їх розглядали на слуханні, обґрунтування й мотиви прийнятого рішення.

Рішення за результатами слухання підписує голова постійної комісії та секретар.

Висновок комісії стосовно посадової особи повинен містити конкретні посилання на статті законодавчих актів України.

Якщо рішення про висловлення недовіри посадовій особі та про усунення її з посади прийнято, то комісія повинна внести його до висновку й підготувати проект акту (рішення ради), якщо усунення здійснює рада.

Готується резюме, де висвітлюються основні моменти слухання для розповсюдження його наступного дня серед усіх членів комісії і ЗМІ, надсилаються листи подяки всім свідкам.

Загальні зауваження

Слухання у постійних комісіях місцевих рад може мати особливо важливе значення, якщо його широко висвітлюватимуть у засобах масової інформації: громадськість дістає повне уявлення про роботу ради і своїх обранців, про ставлення усіх верств населення самоврядної території до проблем, що їх розглядають на слуханні. Слухання — ефективна сполучна ланка між громадянами та їхніми обранцями у радах, вона постійно нагадуватиме їм про відповідальність перед виборцями, робитиме їх чутливішими до проблем виборців і самоврядної території.

Подаємо зразок слухання в комісії Богданівської міської ради (умовно).

Тема слухання: «Про функціонування міського ринку»

Проблема:

У місті Богданові до 1990 року більшість працездатного населення працювала на оборонних підприємствах. На сьогодні заводи-гіганти практично не працюють, тисячі людей займаються торговим (човниковим) бізнесом, їхнім основним місцем роботи став міський ринок. З роками цей ринок успішно розвивався, вносячи вагомий надходження до міського бюджету. Проте виникли і нові проблеми. Мешканці мікрорайону «Південний», що прилягає до ринку, засипали міську владу скаргами на антисанітарію, скупчення людей та автотранспорту біля їхніх будинків, а як наслідок — збільшення крадіжок їхнього особистого майна, нищення під'їздів багатоквартирних будинків, перетворення їх на громадські вбиральні.

Міськвиконком, реагуючи на ці скарги, не раз ініціював підвищення ринкового збору, аби частину виручених коштів спрямувати на вирішення проблем навколоринкового району. Це, в свою чергу, призвело до страйкувань на ринку, скарги та пікети продавців стали для влади буденними. Кількість коштів від ринку перестала зростати, місцева преса розповсюджує інформацію про те, що від ринку

найбільше отримує не бюджет, а деякі посадові особи міста. Ситуація стає дедалі напруженішою.

Депутати, для яких важливі як інтереси мешканців навколоринкового району, так і ринкових продавців та бюджету міста в цілому, зобов'язані розв'язати цю проблему.

Комісії з питань бюджету, з питань міського розвитку і господарства вирішили провести слухання з метою віднайти найоптимальніше вирішення проблеми.

Підготовка слухання

Що зробити:

1) Визначити мету провадження слухання й можливі наслідки від його завершення.

Мета: отримати найоб'єктивнішу інформацію про стан справ навколо ринку, з'ясувати найголовніші потреби кожної зі сторін, втягнутої в проблему, спробувати відшукати реальні шляхи зближення позицій і вирішення проблеми.

2) Визначити коло питань, що будуть розглядатися, й коло осіб, яких слід запросити на слухання:

- надходження коштів від ринку та їхнє використання (керівник відділу економіки ради);
- стан з безробіттям у місті й прогнози щодо зайнятості населення на найближчий рік (керівник служби зайнятості);
- ситуація, з охороною правопорядку в районі ринку та мікрорайоні «Південний» (начальник міськвідділу УМВС);
- санітарний стан ринку та мікрорайону (головний санітарний лікар);
- скарги громадян та реагування на них з боку міської влади (завідувач приймальні громадян, громадські активісти мікрорайону, що очолюють боротьбу з ринком);
- самоорганізація приватних підприємців на ринку (керівник Асоціації приватних підприємців міста);
- перспективи розвитку ринкової торгівлі в місті та плани міськвиконкому щодо упорядкування роботи ринку (заступник міського голови з питань діяльності виконавчих органів ради).

3) Визначити, яку інформацію і в якому обсязі слід отримати від посадових осіб та органів місцевої влади до початку слухання. (Було б доцільно отримати статистичні дані про динаміку чисельності ринкових торгівців, надходжень до міського бюджету, про заходи, до яких вдавалася влада за зверненнями громадян тощо). Визначити дату й час провадження слухань.

4) Визначити відповідального депутата (двох) із числа членів комісії, який підготує основну інформацію про проблему з ринком.

5) Підготувати запрошення відповідним посадовим особам щодо слухання та інформації, якої від них чекають на слуханні.

6) З'ясувати, хто із сторін — учасників діалогу щодо ринкових проблем — зможе найкращим чином представити інтереси своєї сторони, запросити їх на слухання.

7) Підготувати прес-реліз щодо слухання.

Глава 14.

Форми реалізації громадянами права на участь в управлінні місцевими справами

Місцеве самоврядування є формою залучення громадян до участі в управлінні своїми справами, а тому має розглядатися як здійснення демократії на місцевому рівні.

На відміну від уявлень про радянську організацію місцевої влади, де першоджерелом владних функцій була відповідна рада, первинним елементом системи місцевого самоврядування визнається територіальна громада, яка здійснює самоврядування в порядку, встановленому законом як безпосередньо, так і через своїх представників, яких вона обирає, та виконавчі органи місцевого самоврядування.

Право територіальної громади на самоврядування забезпечується правом кожного громадянина України брати участь у місцевому самоврядуванні. Основним нормативним актом, що регулює зазначені процеси, є Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»²⁸ від 21.05.1997 р. Стаття 3 Закону встановлює, що громадяни України реалізують своє право на участь у місцевому самоврядуванні за належністю до відповідних територіальних громад. При цьому будь-які обмеження права громадян України на участь у місцевому самоврядуванні залежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, терміну проживання на відповідній території, за мовними чи іншими ознаками забороняються.

Закон має чимало недоліків, однак його незаперечною заслугою є те, що вперше він систематизує форми безпосередньої участі громадян у місцевому самоврядуванні.

До них належать:

- місцевий референдум;
- місцеві вибори (депутатів відповідної місцевої ради, передбачених законом посадових осіб місцевого самоврядування);

²⁸ Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. - № 24, ст.170.

- загальні збори (конференції) громадян за місцем проживання;
- місцеві ініціативи;
- громадські слухання;
- участь у роботі органів самоорганізації населення.

Кожна з цих форм, крім Закону «Про місцеве самоврядування в Україні», має ще й самостійне правове регулювання.

Розглянемо кожну форму більш детально.

14.1. МІСЦЕВИЙ РЕФЕРЕНДУМ

Правова регламентація питань організації і проведення референдумів в Україні здійснюється Конституцією України²⁹ (статті 72-74), Законом України “Про всеукраїнський та місцеві референдуми”³⁰ від 3 липня 1991 р. Окремі питання організації місцевих референдумів регламентується також Законом України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21 травня 1997 р. (ст. 7).

Місцевий референдум - це форма прийняття територіальною громадою рішень з питань, що належать до відання місцевого самоврядування, шляхом прямого голосування.

Предметом місцевого референдуму може бути будь-яке питання, віднесене Конституцією України, Законом «Про місцеве самоврядування в Україні» та іншими законами до відання місцевого самоврядування.

На місцевий референдум не можуть бути винесені питання, віднесені законом до відання органів державної влади. Рішення, прийняті місцевим референдумом, є обов’язковими для виконання на відповідній території.

Так, наприклад, виключно місцевими референдумами вирішуються питання про найменування або перейменування сіл, селищ, міст, районів, областей, а також питання про об’єднання в одну одно-

---

29. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30, ст. 141.

30. Законом України “Про всеукраїнський та місцеві референдуми” від 3 липня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - № 33, ст. 443.

йменних адміністративно-територіальних одиниць, які мають спільний адміністративний центр (ст.6 Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми»).

Питання, що виносяться на референдум (формула або предмет референдуму), можуть бути по-різному сформульовані. В літературі виділяють два види формул: перший являє собою звернене до виборця запитання, на яке він повинен відповісти однозначно – “так” або “ні”; другий передбачає пропозицію виборцеві двох або більше варіантів відповіді, один з яких він може вибрати або відхилити всі (народний вибір).

Організація проведення референдуму та голосування на ньому подібні до виборів, з тією лише різницею, що виборець голосує не за кандидата або список кандидатів, а за пропозицію, яка містить проект рішення з певного питання.

Порядок призначення та проведення місцевого референдуму, а також перелік питань, що вирішуються виключно референдумом, визначаються Законом України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми».

Варто зазначити, що Закон був прийнятий до фактичної незалежності держави і багато в чому не відповідає сучасним реаліям. Те, що при його прийнятті не враховувалися принципи місцевого самоврядування, викладені в Європейській Хартії Місцевого Самоврядування і Конституції України, до певної міри позбавляє такий важливий інститут ознаки демократичності. На жаль, логіка політичних процесів в Україні робить неможливим процес відповідного нормативного врегулювання цієї сфери. Так, в 1999 р. парламент України розглядав проект нового Закону «Про всеукраїнський та місцеві референдуми». Однак уже 10.02.2000 р. та 18.05.2000 р. розглядалися проекти Законів вже тільки «Про всеукраїнський референдум». 03.09.2010 р. зареєстровано у Верховній Раді проект Закону України «Про місцевий референдум», внесений Кабінетом Міністрів України, (*реєстр № 7082*), який уже розглянуто і прийнято у першому читанні. Очевидно, крапку в процесі нормативного врегулювання проведення місцевих референдумів необхідно поставити якомога швидше, оскільки практика проведення місцевих референдумів стає дедалі поширенішою. Але відсутність досконалого закону, який би чітко врегулював усі процедури, нерідко призводить до непорозумінь і конфліктів.

14.2. МІСЦЕВІ ВИБОРИ

Однією з форм безпосереднього здійснення територіальними громадами сіл, селищ, міст своїх повноважень є місцеві вибори. Проводяться вони з метою формування органів та обрання посадових осіб місцевого самоврядування.

Місцеві вибори – безпосереднє волевиявлення територіальних громад з метою формування складу представницьких органів місцевого самоврядування шляхом голосування³¹.

Представницькі органи місцевого самоврядування в територіальних громадах займають особливе місце в системі органів місцевого самоврядування. До цих органів, як це прийнято в багатьох демократичних державах світу, належать: сільські, селищні, міські ради, які складаються з депутатів, обраних на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування; районні і обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад, що й зумовлює їх особливу природу і роль. «Публічні функції здійснюються переважно тими властями, які є найближчими до громадянина» (Європейська Хартія місцевого самоврядування³², ст. 4.3). Саме сільські, селищні, міські ради уповноважені представляти і захищати інтереси територіальних громад як в державних органах, так і у відносинах з інститутами громадянського суспільства.

Відповідно до Конституції України, Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» засади, особливості та порядок підготовки і проведення виборів депутатів сільських, селищних, міських, районних у місті, районних, обласних рад, а також сільських, селищних, міських голів, тобто місцевих виборів визначає Закон України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 30 серпня 2010 року³³ (надалі - закон про місцеві вибори).

31. Юридична енциклопедія. 1 том. – К.: „Українська енциклопедія” імені М.П.Бажана, 1998. - с.357.

32. Європейська Хартія місцевого самоврядування // Місцеве та регіональне самоврядування в Україні. – К., 1994. – Вип. 1/2 (6/7).

33. Закон України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських,

*Вибори, як одна з форм безпосередньої демократії, забезпечують громадянам умови безпосередньої участі у формуванні органів державної влади і органів місцевого самоврядування. **Активне виборче право** — право обирати, і **пасивне** — право бути обраним дають кожному громадянину можливість виявити свою громадянську позицію, впливати через владні структури на якість свого життя, відчувати власну відповідальність за стан справ як в державі, так і за місцем свого проживання.*

Для усвідомлення і реалізації своїх прав щодо формування органів місцевого самоврядування громадяни мають бути забезпечені необхідною інформацією щодо нормативного регулювання відносин, пов'язаних з організацією і проведенням виборів.

Одним із завдань цього посібника є дати відповідну інформацію депутатам місцевих рад, сільським, селищним, міським головам, а також усім, хто цікавиться виборчою проблематикою. То ж даємо коротку характеристику чинного закону про місцеві вибори.

Новели та особливості чинного Закону про місцеві вибори

Стало уже недоброю традицією кожен чергові вибори в Україні проводити не лише за новим чи суттєво зміненим виборчим законодавством, але і кожного разу застосовувати різні види виборчих систем.

За роки незалежності в Україні місцеві вибори спочатку проводилися за мажоритарною виборчою системою, причому на кожних чергових виборах застосовувались її різні різновиди.

Зокрема, у 1998 та 2002 роках місцеві вибори проводилися за мажоритарною системою відносної більшості, при цьому депутати обласних і районних рад обиралися за багатомандатними виборчими округами, а решта – за одномандатними.

У 2006 році на місцевих виборах була запроваджена змішана виборча система: депутати сільських, селищних рад та сільські, селищні, міські голови обиралися за мажоритарною виборчою системою відносної більшості, а депутати міських, районних у містах,

районних та обласних рад обиралися за пропорційною виборчою системою за «жорсткими» (або як їх у нас назвали «закритими») виборчими списками.

Застосування цього різновиду пропорційної виборчої системи себе не виправдало, особливо на районному і обласному рівні, оскільки суперечило конституційному статусу обласних і районних рад, які, згідно з частиною 4 статті 140 Конституції є органами місцевого самоврядування, **що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст відповідно області чи району**. (Додам від себе, а не інтереси політичних партій, чи корпоративні інтереси будь-яких інших угруповань).

Було з цього приводу чимало дискусій і в центрі, і на місцях, і серед політиків, і в експертному середовищі, вносилися конструктивні пропозиції щодо удосконалення виборчого законодавства, яке регулює проведення місцевих виборів, оптимізації виду виборчої системи.

І ось маємо новий виборчий закон, який, нібито, врахував ці пропозиції, щоправда, вибравши найгірший варіант, який лише можна було придумати.

Суттєво скорочено строки проведення виборів

Закон передбачає призначення чергових, позачергових місцевих виборів не пізніше ніж за шістьдесят днів до дня виборів, а виборчий процес розпочинати **за 50 днів** до дня чергових, позачергових місцевих виборів. Ті самі 50 днів і для повторних виборів.

Таким чином, закон відповідно зменшив і усі інші терміни виборчої кампанії. Наприклад, виборчі округи по виборах депутатів обласних, районних, міських, районних у місті рад утворюються не пізніш як **за 35 днів** до дня виборів.

Центральна виборча комісія формує склад обласних, районних, міських (міст обласного значення) територіальних виборчих комісій не пізніш як **за 45 днів** до дня виборів.

Районні територіальні виборчі комісії формують склад міських, сільських, селищних територіальних виборчих комісій, що розташовані на території відповідного району, не пізніш як **за 41 день** до дня виборів.

Висунення кандидатів пропонується провести у період **за 32 дні** та закінчити **за 24 дні** до дня виборів з тим, щоб зареєструвати кандидатів не пізніше ніж **за 23 дні** до дня виборів.

! Таким чином, *офіційна видима виборча кампанія для українських виборців становить менше одного місяця.*

Знову змінено виборчу систему

Точніше, вона, як і на попередніх виборах, залишається змішаною, тобто пропорційно-мажоритарною, але із суттєвими змінами, причому у гірший бік.

Отже, Закон «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» практично залишив без змін виборчу систему на рівні села і селища. І депутати сільських, селищних рад, і сільські та селищні голови обираються так само, як і на минулих виборах, тобто за мажоритарною виборчою системою відносної більшості з правом самовисування або висунування через місцеві партійні організації.

А ось у частині місто-район-область виборча система змінена. Закон передбачає проведення виборів депутатів обласних, районних, міських та районних у містах рад за змішаною (мажоритарно-пропорційною) системою.

➤ **Частинами 2-4 ст. 2 Закону встановлено:** «Вибори депутатів сільських, селищних рад проводяться за мажоритарною системою відносної більшості в одномандатних виборчих округах, на які поділяється територія відповідно села (кількох сіл, жителі яких добровільно об'єдналися у сільську громаду), селища.

Вибори депутатів... обласних, районних, міських, районних у містах рад проводяться за змішаною (мажоритарно-пропорційною) системою, за якою:

1) половина від кількості депутатів (загального складу) відповідної ради обирається за виборчими списками кандидатів у депутати від місцевих організацій політичних партій у багатомандатному виборчому окрузі, межі якого збігаються з межами відповідно... області, району, міста, району в місті;

2) половина від кількості депутатів (загального складу) відповідної ради обирається за мажоритарною системою відносної більшості в одномандатних виборчих округах (далі - одномандатні мажо-

ритарні виборчі округи), на які поділяється територія відповідно... області, району, міста, району в місті.

Вибори сільських, селищних, міських голів проводяться за мажоритарною системою відносної більшості в єдиному одномандатному виборчому окрузі, межі якого збігаються з межами відповідно села (кількох сіл, жителі яких добровільно об'єдналися у сільську громаду), селища, міста згідно з існуючим адміністративно-територіальним устроєм».

Тобто, закон знову не враховує особливий конституційний статус обласних та районних рад, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст.

Обрання половини від кількості депутатів відповідної ради за мажоритарною системою в одномандатних округах, на які поділяється територія відповідно областей, міст та районів, це знову ж таки відсутність частини реальних представників конкретних сіл, селищ та міст у раді вищого рівня, оскільки відбудеться розподіл усіх великих населених пунктів на два і більше виборчих округів.

Фактично закон бере найгірше для місцевого самоврядування, що є у закритій пропорційній виборчій системі, консервуючи на 50% так звані закриті списки, і поєднує це з найгіршим, що є у мажоритарній виборчій системі (одномандатні округи).

Передбачено новий порядок визначення загального складу (кількості депутатів) рад

➤ Власне, для сільських, селищних та районних у містах рад цей порядок залишився без змін. Він визначений в четвертому абзаці ч. 1 ст. 16 Закону: «Рішення про загальний склад (кількість депутатів) районної у місті, сільської, селищної ради приймається відповідною районною у місті, сільською, селищною радою поточного скликання не пізніше як за 50 днів до дня місцевих виборів».

➤ Гранична чисельність рад у співвідношенні до кількості жителів встановлена ч. 4 ст. 16 Закону: «Загальний склад (кількість депутатів) сільської, селищної, міської, районної у місті ради має становити при чисельності:

- 1) до 1 тисячі жителів - від 12 до 16 депутатів включно;

- 2) від 1 тисячі до 3 тисяч жителів - від 16 до 20 депутатів включно;
- 3) від 3 тисяч до 5 тисяч жителів - від 20 до 30 депутатів включно;
- 4) від 5 тисяч до 20 тисяч жителів - від 30 до 36 депутатів включно;
- 5) від 20 тисяч до 50 тисяч жителів - від 36 до 46 депутатів включно;
- 6) від 50 тисяч до 100 тисяч жителів - від 36 до 50 депутатів включно;
- 7) від 100 тисяч до 250 тисяч жителів - від 40 до 60 депутатів включно;
- 8) від 250 тисяч до 500 тисяч жителів - від 50 до 76 депутатів включно;
- 9) від 500 тисяч до 1 мільйона жителів - від 60 до 90 депутатів включно;
- 10) від 1 мільйона до 2 мільйонів жителів - від 76 до 120 депутатів включно;
- 11) понад 2 мільйони жителів - від 76 до 150 депутатів включно».

➤ Новели стосуються визначення загального складу (кількості депутатів) міської, районної та обласної рад. Для міської ради змінилося лише те, що рішення з цього приводу прийматиме не міська рада поточного скликання, а обласна рада. **Такий порядок встановлено у першому абзаці ч. 1 ст. 16 Закону:** «Рішення про загальний склад (кількість депутатів) обласної, районної, міської (крім районів, міст в Автономній Республіці Крим, міст Києва, Севастополя) ради приймається відповідною обласною радою поточного скликання не пізніше як за 50 днів до дня місцевих виборів.»

➤ **Згідно з абзацом тринадцятим ч. 4 ст. 16 Закону:** «Загальний склад (кількість депутатів) районної ради визначається із урахуванням кількості сіл (кількох сіл, жителі яких добровільно об'єдналися в територіальну громаду), селищ, міст районного значення, що входять до складу відповідного району, для забезпечення рівного представництва кожної територіальної громади у відповідній районній раді незалежно від чисельності такої територіальної громади».

➤ **Згідно з абзацом чотирнадцятим ч. 4 ст. 16 Закону:** «Загальний склад (кількість депутатів) обласної ради визначається з урахуванням кількості районів, міст обласного значення, що входять до складу відповідної області, для забезпечення їх рівного представництва у відповідній обласній раді незалежно від чисельності жителів відповідного району, міста обласного значення».

Виходячи з того, що районна і обласна рада обираються за змішаною системою, тобто 50% депутатів - за партійними списками, а 50% - за мажоритарною виборчою системою, важко уявити собі, у який спосіб можна забезпечити рівне представництво кожної терито-

ріальної громади у відповідній районній раді незалежно від чисельності такої територіальної громади.

На погляд автора цього посібника, очевидно, таке рівне представництво можна забезпечити лише у мажоритарній частині. Покажемо це на конкретному прикладі. У Хотинському районі Чернівецької області є 31 сільська і 1 міська територіальних громади. Якщо за мажоритарною системою від кожної територіальної громади буде обрано по одному депутату, то загальний склад (кількість депутатів) Хотинської районної ради складе 62 депутати (31+31), якщо по два, то відповідно 124.

Аналогічно визначається загальний склад (кількість депутатів) обласної ради, тільки тут для обрахунку беруться не територіальні громади, як би мало бути, а райони і міста обласного значення. Так ось, у Чернівецькій області є 11 районів і 2 міста обласного значення. Закон вимагає забезпечити їх рівне представництво в обласній раді незалежно від чисельності жителів відповідного району, міста обласного значення.

Отже, якщо від кожного району та міста обласного значення за мажоритарними виборчими округами обрано по одному депутату, то загальний склад обласної ради дорівнюватиме 26 депутатам (13+13), якщо по два, то 52, якщо по три, то 78 і т.д.

! Уважно слід читати **перший абзац частини 4 ст. 16:** «Загальний склад (кількість депутатів) сільської, селищної, міської, районної у місті ради має становити при чисельності:...» .

Зверніть увагу, тут немає районної і обласної ради, тому мінімальна та максимальна кількість депутатів для цих рад законом не встановлена. Отже яку кількість депутатів визначить обласна рада, оскільки це її повноваження, таким й буде загальний склад цих рад.

Особливості утворення виборчих округів та виборчих дільниць

Із загальним складом рад тісно пов'язано питання утворення одномандатних мажоритарних виборчих округів.

! Законом передбачено два види мажоритарних округів.

➤ Частина 1 ст. 17 передбачає для проведення виборів депутатів сільської, селищної ради утворення відповідною сільською, селищною територіальною виборчою комісією не пізніш як за 37 днів до дня місцевих виборів **одномандатних виборчих округів** з приблизно рівною кількістю виборців у кожному.

Кількість одномандатних виборчих округів дорівнює кількості депутатів (загальному складу) відповідної ради, визначеній згідно зі статтею 16 цього Закону.

Орієнтовна середня кількість виборців в одномандатних виборчих округах у межах села (кількох сіл, жителі яких добровільно об'єдналися у сільську громаду), селища визначається відповідною територіальною виборчою комісією на підставі відомостей Державного реєстру виборців про кількість виборців, які проживають на території відповідного села (кількох сіл, жителі яких добровільно об'єдналися у сільську громаду), селища, що подаються органом ведення Державного реєстру виборців до відповідної територіальної виборчої комісії не пізніш як за 39 днів до дня виборів.

Усе зрозуміло, питань не повинно бути. А ось, що стосується змішаної системи виборів, то тут потрібні коментарі.

➤ Згідно з ч. 2 ст. 17: «Вибори депутатів... обласної, районної, міської, районної у місті ради проводяться у відповідних багатомандатному та **одномандатних мажоритарних виборчих округах**.

! Щоб не було плутанини законодавець ввів дві назви мажоритарних округів: на чисто мажоритарних виборах у селах і селищах вони називається «одномандатні виборчі округи», а на змішаних виборах у містах, районах, районах у містах і областях – «одномандатні мажоритарні виборчі округи»!

➤ Згідно з частиною 3 ст. 17: «**Багатомандатний виборчий округ** по виборах депутатів обласної ради поділяється на **виборчі територіальні округи**, межі яких збігаються з межами районів та міст обласного значення, що входять до складу відповідної області. Рішення про утворення таких округів не приймається.

➤ **Багатомандатний виборчий округ** по виборах депутатів районної ради поділяється на **виборчі територіальні округи**, межі яких збігаються з межами сіл (кількох сіл, жителі яких добровільно об'єдналися у сільську громаду), селищ, міст районного значення, що входять до складу відповідного району. Рішення про утворення таких виборчих округів не приймається.

➤ Багатомандатний виборчий округ по виборах депутатів міської, районної у місті ради має межі, що збігаються з межами відповідного міста або району у місті.

➤ **Багатомандатний виборчий округ** по виборах депутатів міської ради у місті з районним поділом поділяється на **виборчі територіальні округи**, межі яких збігаються з межами районів у місті. Рішення про утворення таких виборчих округів не приймаються».

З багатомандатними виборчими округами також жодної складності немає. Утворення ж одномандатних мажоритарних виборчих округів потребує пояснення.

➤ **Так ось, ч. 4 ст. 17 Закону визначає:** «Одномандатні мажоритарні виборчі округи по виборах депутатів... обласної, районної, міської, районної у місті ради утворюються відповідною територіальною виборчою комісією - **з приблизно рівною кількістю виборців у кожному окрузі** в порядку та строки, визначені частиною п'ятою цієї статті, на підставі відомостей Державного реєстру виборців про кількість виборців, які проживають на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, що подаються органом ведення Державного реєстру виборців до відповідної територіальної виборчої комісії не пізніше як за 35 днів до дня виборів».

➤ **Останнім абзацем частини 5 ст. 17 Закону визначено:** «Кількість одномандатних мажоритарних виборчих округів по виборах депутатів... обласної, районної, міської, районної у місті ради дорівнює половині кількості депутатів (загального складу) відповідної ради, визначеної згідно зі статтею 16 цього Закону».

Знову на конкретних прикладах спробуємо розібрати і це положення. Почнемо з обласного рівня.

➤ **Отже, згідно з другим абзацом ч. 5 ст. 17 Закону:** «Одномандатні мажоритарні виборчі округи по виборах депутатів обласних рад утворюються відповідною обласною територіальною виборчою комісією у межах кожного району, міста обласного значення, що входить до складу області, не пізніше як за 32 дні до дня виборів виходячи з представництва (кількості депутатів) кожного відповідного району, міста обласного значення у відповідній обласній раді, встановленого відповідно до частини четвертої статті 16 цього Закону».

Ми уже знаємо, що місто Чернівці, яке має населення близько 250 тисяч (≈184 460 виборців), місто Новодністровськ з населенням близько 10 тисяч (≈ 8 580 виборців), Путильський район з населенням близько 23 тисяч (≈18 900 виборців), Сторожинецький район з населенням близько 95 тисяч (≈ 72 400 виборців) будуть представлені в обласній раді у мажоритарній частині рівною кількістю депутатів.

У Чернівецькій області 13 виборчих територіальних округів (11 районів і два міста обласного значення). Обласна рада визначила загальний склад (кількість депутатів) -104. Отже, у межах кожного району, у Чернівцях та Новодністровську було утворено по чотири одномандатних виборчих округи (13x4=52). Тепер розділимо кількість виборців (за даними останніх виборів) наведених районів та міст і побачимо, наскільки «з приблизно рівною кількістю виборців у кожному окрузі» їх можна утворити. У Чернівцях в окрузі було ≈ 46 116 виборців, у Новодністровську – ≈ 2 145, у Путильському районі – ≈ 4 729, і у Сторожинецькому районі – ≈ 18 100 виборців. Різниця у кількості виборців між округом у Чернівцях і у Новодністровську у 22 рази!!

Оце так приблизно рівна кількість! А мова ж іде про вибори депутатів обласної ради, які повинні представляти приблизно однакову кількість виборців (!).

Подібна ситуація і з утворенням одномандатних виборчих округів районними територіальними комісіями.

➤ **Згідно з третім абзацом ч. 5 ст. 17 Закону:** «Одномандатні мажоритарні виборчі округи по виборах депутатів районних рад утворюються відповідною районною територіальною виборчою

комісією у межах кожного села (кількох сіл, жителі яких добровільно об'єдналися у територіальну громаду), селища, міста районного значення не пізніш як за 32 дні до дня виборів виходячи з представництва (кількості депутатів) кожної територіальної громади у відповідній районній раді, встановленого відповідно до частини четвертої статті 16 цього Закону».

Візьмемо для прикладу той же Хотинський район. Тут, як і у всіх інших районах, є велика різниця щодо кількості виборців у різних територіальних громадах. Наприклад, місто Хотин має $\approx 7\,928$ виборців, село Клішківці – $\approx 5\,030$ виборців, а село Гордівці – усього ≈ 330 виборців, село Санківці – ≈ 680 виборців і т.д. Від кожної територіальної громади тут обрано за мажоритарними виборчими округами по одному депутату. Різниця у кількості виборців, скажімо, між Хотиною і Гордівцями у 24 рази!

Чи можливо забезпечити районній територіальній комісії «приблизно рівну кількість виборців у кожному окрузі»? Зрозуміло, що ні!

➤ **Новелою є норма, передбачена у другому абзаці ч. 8 ст. 18 Закону:** «При проведенні чергових місцевих виборів... обласна... територіальна виборча комісія не пізніш як за 28 днів до дня виборів приймає рішення про єдину нумерацію виборчих діляниць на відповідній території на підставі повідомлень районних, міських (міст обласного... значення) ... територіальних виборчих комісій про кількість утворених ними виборчих діляниць, що подаються цими комісіями невідкладно після прийняття відповідних рішень.».

Сам порядок утворення виборчих діляниць залишився таким же, як і на попередніх виборах. Він визначений ч. 4 ст. 18 Закону. Новелами є лише останній абзац ч. 4 ст. 18 Закону, де передбачена можливість подання щодо утворення виборчих діляниць обласною та районною державною адміністраціями у разі, якщо такі подання не надійдуть від відповідних виконавчих комітетів сільських, селищних та міських рад. Порядок утворення спеціальних виборчих діляниць встановлено частинами 5 – 6 ст. 18 Закону.

Змінено порядок формування виборчих комісій та організації їх роботи

Законом запроваджується новий порядок формування складу виборчих комісій. Зокрема, комісії вищого рівня формують комісії нижчого рівня. Таким чином, Центральна виборча комісія бере під контроль усю систему комісій, адже формує склад обласних, районних (крім районів в Автономній Республіці Крим), міських (міст обласного значення, Києва і Севастополя) територіальних виборчих комісій. У свою чергу районні та міські (у містах, де утворені районні у місті ради) формують територіальні виборчі комісії нижчого рівня.

У той же час зменшуються повноваження органів місцевого самоврядування, які здійснювали формування тервиборчкомів згідно з попереднім Законом.

➤ **Порядок формування складу територіальних виборчих комісій регулює ст. 22 Закону.**

➤ «1. Склад територіальних виборчих комісій формується за поданнями зареєстрованих у встановленому законом порядку місцевих організацій партій у кількості **не менше 9 і не більше 18 осіб**. При цьому від суб'єктів подання, зазначених у пунктах 1, 2 частини другої цієї статті, до складу територіальної виборчої комісії включається не більше 15 кандидатур, а від суб'єктів подання, зазначених у пункті 3 частини другої цієї статті, - не більше трьох кандидатур у порядку, визначеному цією статтею. При цьому відповідні місцеві організації політичних партій, що об'єдналися в одну депутатську фракцію у Верховній Раді України поточного скликання, або місцева організація політичної партії, що сформувала свою депутатську фракцію у Верховній Раді України поточного скликання, можуть подати до складу відповідної територіальної виборчої комісії не більше ніж по три делеговані кандидатури.

➤ 2. Право подання кандидатур до складу територіальних виборчих комісій мають:

1) місцева організація політичної партії, депутатська фракція якої зареєстрована в Апараті Верховної Ради України поточного скликання;

2) зареєстровані в установленому законом порядку у відповідній адміністративно-територіальній одиниці місцеві організації політичних партій, що входять до виборчого блоку, депутатська фракція якого зареєстрована в Апараті Верховної Ради України поточного скликання;

3) всі зареєстровані в установленому законом порядку у відповідній адміністративно-територіальній одиниці місцеві організації усіх політичних партій, які мають намір висувати кандидатів на відповідних місцевих виборах.

➤ 3. Суб'єкти подання кандидатур, зазначені у пунктах 1 і 2 частини другої цієї статті, можуть запропонувати до складу відповідної територіальної виборчої комісії не більше ніж **по три кандидатури**, інші місцеві організації партій - **по одній кандидатурі**.

До складу територіальної виборчої комісії включається не більше 15 кандидатур, запропонованих суб'єктами подання, зазначеними у пунктах 1 і 2 частини другої цієї статті. При цьому при формуванні складу територіальної виборчої комісії виборча комісія у відповідному рішенні визначає осіб, які включаються до складу територіальної виборчої комісії з числа кандидатур, внесених зазначеними суб'єктами подання. Особи включаються до складу територіальної виборчої комісії з урахуванням їх досвіду роботи у виборчих комісіях, комісіях з референдуму.

Кандидатури від місцевих організацій партій (по одній кандидатурі від місцевої організації однієї політичної партії), зазначених у пункті 3 частини другої цієї статті, включаються до складу територіальних виборчих комісій **за результатами жеребкування**, що проводиться виборчою комісією, яка формує склад відповідної територіальної виборчої комісії, не пізніше як на другий день після закінчення строку внесення подань щодо кандидатур до складу такої комісії, визначеного відповідно частинами четвертою - восьмою цієї статті. Жеребкуванням визначається не більше трьох кандидатур, які підлягають включенню до складу територіальної виборчої комісії з числа кандидатур, внесених суб'єктами подання, зазначеними у пункті 3 частини другої цієї статті. Порядок проведення жеребкування визначає Центральна виборча комісія не пізніше дня початку виборчого процесу.

➤ 4. Центральна виборча комісія формує склад обласних, районних (крім районів в Автономній Республіці Крим), міських (міст обласного значення, міст Києва, Севастополя), районних у містах Києві, Севастополі територіальних виборчих комісій не пізніше як за 45 днів до дня виборів. Подання кандидатур до складу відповідних територіальних виборчих комісій можуть вносити обласні, районні, міські (у містах обласного значення, містах Києві, Севастополі), районні у містах Києві, Севастополі організації політичних партій, зазначених у частині другій цієї статті. Такі подання вносяться з наступного дня після дня оголошення про початок виборчого процесу, але не пізніше як за 49 днів до дня виборів.

➤ 6. Районні територіальні виборчі комісії формують склад міських (крім міст, зазначених у частинах четвертій, п'ятій та восьмій цієї статті), сільських, селищних територіальних виборчих комісій у відповідному районі не пізніше як за 41 день до дня виборів. Подання до складу відповідних територіальних виборчих комісій можуть вносити районні організації політичних партій, зазначених у частині другій цієї статті. Такі подання вносяться не пізніше як за 43 дні до дня виборів.

➤ 7. Міські територіальні виборчі комісії (у містах, де утворені районні у місті ради, крім міст Києва та Севастополя) формують склад районних у місті територіальних виборчих комісій не пізніше як за 36 днів до дня виборів. Подання до складу відповідних територіальних виборчих комісій можуть вносити міські організації політичних партій, зазначених у частині другій цієї статті. Такі подання вносяться не пізніше як за 38 днів до дня виборів».

! *Закон ліквідує рівність партій, яка існувала при формуванні комісій на попередніх виборах.*

Так, якщо за попереднім законом, кожна партія могла подати по одній кандидатурі у виборчу комісію певної території, то новий закон встановлює преференції для парламентських партій. Причому, представлені у Верховній Раді України блоки можуть подати до складу відповідної територіальної виборчої комісії не більше трьох кандидатур, навіть якщо об'єднують більше партій (норма актуальна для БЮТ та НУНС).

До речі, ні Конституцією України, ні Законом «Про політичні партії в Україні» таких преференцій парламентським партіям не передбачено.

➤ Негативною новелою є норма Закону (ч. 13 ст. 22), якою встановлено: «Виборчі комісії, зазначені у частинах четвертій - дев'ятій цієї статті, одночасно з формуванням складу територіальної виборчої комісії призначають голову, заступника голови, секретаря такої виборчої комісії».

А ось за яким принципом це робиться, як забезпечити хоч якийсь баланс у керівному складі виборчих комісій від різних суб'єктів подання, у Законі ні слова.

Щодо утворення дільничних виборчих комісій необхідно перш за все звернути увагу на дуже стислі терміни їх утворення.

➤ **Частино першою ст. 23 Закону визначено:** «Дільнична виборча комісія утворюється **відповідною районною, міською** (міста обласного значення) **територіальною виборчою** комісією не пізніше як за 15 днів до дня виборів у складі голови, заступника голови, секретаря та інших членів комісії за поданнями місцевих організацій партій, які висунули кандидатів у депутати в багатомандатних або одномандатних мажоритарних виборчих округах, поданнями кандидатів у депутати в одномандатних виборчих округах, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови, передбаченими частиною четвертою цієї статті.

При утворенні дільничної виборчої комісії відповідна територіальна виборча комісія своїм рішенням визначає осіб, які підлягають включенню до складу відповідної дільничної виборчої комісії, з числа кандидатур, поданих суб'єктами подання. Особи включаються до складу дільничної виборчої комісії з урахуванням досвіду роботи осіб у виборчих комісіях, комісіях референдуму».

➤ **Викликає подив новела Закону** щодо формування дільничних виборчих комісій. Йдеться про **другий абзац ч. 1 ст. 23** (див. вище виділено жирним курсивом).

Кількість членів ДВК законом обмежена (ч. 3 ст.23):

- 1) для малих дільниць - 10-16 осіб;
- 2) для середніх дільниць - 14-20 осіб;

3) для великих діляниць - 18-24 осіб.

Але ж подань може бути набагато більше. Проте **«відповідна територіальна виборча комісія своїм рішенням визначає осіб, які підлягають включенню до складу відповідної діляничної виборчої комісії, з числа кандидатур, поданих суб'єктами подання».**

❗ *Тобто, жодних вимог щодо порядку визначення осіб (наприклад, шляхом жеребкування чи в інший спосіб), закон не містить, отже територіальна виборча комісія, яка прийматиме рішення про утворення діляничної виборчої комісії, робитиме це на свій розсуд.*

Аналогічна ситуація, як і з територіальними виборчими комісіями, з визначенням керівного складу ДВК.

➤ **Згідно з ч. 6 ст. 23 Закону:** «Територіальні виборчі комісії одночасно з утворенням відповідної діляничної виборчої комісії призначають голову, заступника голови, секретаря такої діляничної виборчої комісії з урахуванням досвіду роботи осіб у виборчих комісіях, комісіях референдуму за пропозиціями голови територіальної виборчої комісії, що утворює діляничну виборчу комісію відповідно до внесених подань».

❗ *Тобто, знову ж це робиться за розсудом ТВК, яка утворює діляничні виборчі комісії.*

➤ **Слід привернути увагу ще до деяких принципово важливих новел.** Йдеться про організацію роботи виборчих комісій. У законі закладено небезпечну норму, яка визначає кворум виборчої комісії для проведення її засідання. **Це ч. 4 ст. 27 Закону:** «Засідання виборчої комісії є повноважним за умови присутності на ньому більше половини членів комісії від складу цієї комісії».

❗ **У день голосування, при підрахунку голосів, установленні підсумків голосування та результатів місцевих виборів рішення виборчої комісії приймається більшістю голосів від присутніх на засіданні членів комісії, незалежно від кількості присутніх на засіданні виборчої комісії членів комісії, але не менше трьох членів комісії.**

❗ **Протоколи виборчих комісій про підрахунок голосів, про встановлення підсумків голосування та про результати місцевих**

виборів складаються без прийняття рішень відповідними виборчими комісіями».

Що означає на практиці застосування цієї норми? Три члени виборчої комісії від провладної політичної сили мають змогу визначати результати голосування на місцевих виборах. При бажанні можна спровокувати ситуацію, коли члени виборчої комісії з різних причин не придуть на засідання комісії у день голосування. Але троє потрібних членів комісії будуть обов'язково на місці і матимуть право ухвалювати потрібне рішення!

Результати голосування оскаржити проблематично, адже вони у протоколі виборчої комісії, який рішенням комісії не затверджується. А оскаржити можна лише рішення, дію чи бездіяльність виборчої комісії. А не протокол.

Змінено порядок висування кандидатів у депутати міських, районних, районних у містах, обласних рад та на посади міських голів

Подивимося яка ситуація щодо реалізації права звичайних громадян запропонувати власну кандидатуру!?

Законом (**ст. 35**) передбачено висування кандидатів у депутати обласних, районних, міських, районних у місті рад як у відповідних багатомандатних (50% місць рад), так і в одномандатних мажоритарних виборчих округах (інші 50% місць рад) **виключно через місцеві організації партій.**

У такий же спосіб реалізується і право висування на посаду міського голови.

Натомість право висування кандидатів у депутати сільських, селищних рад реалізується виборцями в одномандатних виборчих округах через місцеві організації партій або шляхом самовисування. У такий же спосіб реалізується і право висування на посаду сільського, селищного голови.

Тобто, громадян України поділили за правом реалізації свого пасивного виборчого права на два сорти:

Перший сорт – це ті, що проживають у сільській місцевості, у них є альтернатива висуватися у депутати або на посади сільських і селищних голів через **місцеві організації партій або шляхом самовисування**.

Другий сорт – це ті, що мешкають у містах, або ті, що мають намір балотуватися до рад вищого рівня, тобто районних чи обласних. Для них пасивне виборче право реалізується **виключно через місцеві організації партій**. Це, безперечно, дискримінація частини громадян України, пряме порушення їх конституційного права вільно обирати та бути обраним, тобто активного і пасивного виборчого права.

➤ Уважно слід поставитись до **обмежень, які містять 4 і 5 частини ст. 35 та ч. 6 ст. 35 Закону**, оскільки вони виписані не досить чітко і викликають різне трактування.

Списки виборців

Загалом законом передбачено порядок формування списків подібний до того, що був на останніх виборах Президента України. Але є відмінності.

По-перше, це більш стислі терміни, які відведено для роботи із списками виборців, ознайомлення з ними виборців, оскарження неправильностей у списках виборців.

По-друге, замість скарги запроваджено заявний характер виправлення неправильностей у списках виборців (неправильне або безпідставне включення чи виключення зі списку тощо).

➤ **ч. 3 ст. 31 Закону** встановлено: «Кожний виборець може звернутися до дільничної виборчої комісії або безпосередньо до органу ведення Державного реєстру виборців із **заявою** про уточнення попереднього списку виборців, у тому числі про включення або виключення зі списку себе особисто або інших осіб, а також щодо наявності або відсутності відміток про постійну нездатність виборця самостійно пересуватися.

Кожний виборець має право звернутися до суду з адміністративним позовом із цих питань у порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України».

➤ **Досить важливою є ч. 2 ст. 33 Закону:** «У день голосування зміни та уточнення до уточненого списку виборців вносяться **виключно на підставі рішення суду**. Про внесені зміни до списку виборців на підставі рішення суду дільнична виборча комісія невідкладно повідомляє відповідний орган ведення Державного реєстру виборців».

Особливості передвиборної агітації

Загалом застосування норм цього розділу Закону труднощів не викликають, вони є традиційними в усіх виборчих законах, про те і тут є деякі цікаві новели.

➤ **Ч. 1 ст. 47 Закону** визначає, хто має право на передвиборну агітацію: «Право вести передвиборну агітацію мають місцеві організації партій, кандидати у депутати від яких зареєстровані в багатомандатному виборчому окрузі, а також кандидати у депутати в одномандатному, одномандатному мажоритарному виборчому окрузі, кандидати на посаду сільського, селищного, міського голови, зареєстровані відповідною територіальною виборчою комісією для участі у місцевих виборах».

➤ **А далі ч. 1 ст. 47 містить дискримінаційну норму щодо виборців:** «Громадяни України мають право **вільно і всебічно обговорювати** політичні, ділові та особисті якості кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови, кандидатів у депутати».

Ця норма, очевидно, конфліктує з ч. 4 ст. 3 Закону, яка визначає засади виборчого права: «**Виборці мають право на участь у роботі виборчих комісій як їх члени, проведенні передвиборної агітації, здійсненні спостереження за проведенням виборів та в інших заходах, пов'язаних з організацією та проведенням виборів, що реалізується ними у порядку, визначеному цим та іншими законами України**».

➤ цікаві норми містять **ч. 1 та 2 ст. 53 Закону**, яка визначає обмеження щодо ведення передвиборної агітації

«1. Участь у передвиборній агітації забороняється:

1) іноземцям, особам, які мають подвійне громадянство, та особам без громадянства;

2) органам державної влади, органам влади Автономної Республіки Крим, органам місцевого самоврядування, правоохоронним органам і судам;

3) у робочий час посадовим та службовим особам органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, крім випадків, коли відповідна посадова чи службова особа є кандидатом у депутати чи кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови;

4) командирам військових частин та їх заступникам серед своїх підлеглих, крім випадків, коли відповідна особа є кандидатом у депутати чи кандидатом на посаду сільського, селищного, міського голови;

5) членам виборчих комісій протягом строку повноважень відповідних виборчих комісій.

2. Кандидатам у депутати, кандидатам на посади сільського, селищного, міського голови, які займають посади, у тому числі за сумісництвом, в органах державної влади, органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування, на державних, комунальних підприємствах, у закладах, установах, організаціях, військових частинах (формуваннях), **забороняється у робочий час залучати для передвиборної агітації або використовувати для будь-якої роботи, пов'язаної з проведенням передвиборної агітації, підлеглих їм осіб, службовий транспорт, засоби зв'язку, устаткування, приміщення, інші об'єкти та ресурси за місцем роботи, а також використовувати службові чи виробничі наради, збори колективу для проведення передвиборної агітації».**

! *Згідно з цими нормами Закону посадові особи органів державної влади, органів місцевого самоврядування, які балотуватимуться на цих виборах, у позаробочий час можуть для передвиборної агітації залучати підлеглих їм осіб, службовий транспорт, засоби зв'язку, устаткування, приміщення, інші об'єкти та ресурси за місцем роботи, а також використовувати службові чи виробничі наради і т.п.*

А що робити тому кандидату, у якого у розпорядженні цього інструментарію немає?

Оце так рівні умови усім суб'єктам виборчого процесу ☺ (читай ч. 4 ст. 11 Закону).

Скасування імперативного мандату

Законом також внесено ряд змін і до інших законодавчих актів - про статус депутатів місцевих рад, про ВР АРК, про ЦВК, про столицю України, тощо.

Ряд норм, що стосуються змін до інших законів, мають дискусійний характер.

Наприклад, вилучаючи з законів можливості партіям сформувати блоки, а також скасовуючи «імперативний мандат» для депутатів місцевих рад та позбавляючи партії інструментів впливу на обраних депутатів, автори чомусь ліквідують право вищого керівного органу політичної партії затверджувати порядок вступу до депутатської фракції місцевих рад або виходу з неї!

І про який розвиток системи партійної та депутатської відповідальності у таких умовах можна говорити?

У новому Законі про місцеві вибори є деякі інші нові норми, але вони мають менш принципове значення.

! Практика застосування попереднього закону засвідчила його недосконалість.

➤ **Право голосу на виборах депутатів сільських, селищних, міських рад, виборах сільського, селищного, міського голови мають дієздатні громадяни України, які належать до відповідних територіальних громад та яким на день виборів виповнилося вісімнадцять років.**

Право голосу на виборах депутатів районних, обласних рад мають громадяни України, які належать до відповідних територіальних громад у межах району, області та яким на день виборів виповнилося вісімнадцять років.

Право голосу на виборах депутатів районних у містах рад мають громадяни України, які належать до територіальних громад відповідних міст, проживають на території відповідного району в місті та яким на день виборів виповнилося вісімнадцять років.

Право голосу на виборах депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим мають громадяни України, які проживають на території Автономної Республіки Крим та яким на день виборів виповнилося вісімнадцять років.

Належність громадянина до відповідної територіальної громади визначається його місцем проживання на її території згідно з Законом України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні»³⁴.

➤ У статтях 3 та 9 Закону визначаються особливості реалізації *активного* та *пасивного* виборчого права громадян України, які досягли 18 років і належать до відповідних територіальних громад. Частина 6 статті 3 Закону, зокрема, передбачає обмеження щодо активного виборчого права. Військовослужбовці строкової служби, громадяни України, що проживають за кордоном, а також особи, визнані судом недієздатними, та громадяни України, які за вироком суду перебувають у місцях позбавлення волі, вважаються такими, що не належать до жодної територіальної громади та не мають права голосу на місцевих виборах.

Частина 2 ст. 9 містить обмеження щодо *пасивного* виборчого права. Депутатом, сільським, селищним, міським головою не може бути обраний громадянин України, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена або не знята у встановленому законом порядку.

Варто зазначити і про деяку суперечність між номами третьої і дев'ятої статей Закону. Зокрема, статтею 3 активне виборче право надане лише повнолітнім і дієздатним громадянам України, які належать до відповідних територіальних громад. Щодо пасивного виборчого права, яке встановлено частиною 1 статті 9, то належності кандидатів у депутати і на посади сільських, селищних, міських голів до відповідної територіальної громади не вимагається, що не можна вважати логічним і виправданим. Як може балотуватися, скажімо, на посаду міського голови людина, яка не мешкає у даному місті, а, отже, не знає його проблем і можливостей щодо їх вирішення? На думку автора, у цій частині Закон про місцеві вибори потребує удосконалення.

➤ Місцеві вибори можуть бути черговими, позачерговими, повторними, проміжними або першими, що проводяться у разі фор-

34. Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - №15, ст. 232.

мування нових місцевих рад (далі - перші місцеві вибори). Про це йдеться в статті 14 Закону.

Чергові вибори депутатів, сільських, селищних, міських голів проводяться одночасно на всій території України, крім випадків, встановлених Конституцією та законами України.

Чергові вибори депутатів обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, вибори сільського, селищного, міського голови проводяться у зв'язку із закінченням визначеного Конституцією України строку повноважень депутатів відповідних рад, сільських, селищних, міських голів.

Чергові вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим проводяться у зв'язку із закінченням визначеного Конституцією Автономної Республіки Крим строку повноважень депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Рішення про проведення чергових виборів депутатів обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, сільських, селищних, міських голів приймається Верховною Радою України.

Рішення про проведення чергових виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим приймається Верховною Радою Автономної Республіки Крим відповідно до Конституції України.

Позачергові місцеві вибори призначаються Верховною Радою України у разі дострокового припинення повноважень депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевої ради, сільського, селищного, міського голови, а також в інших випадках, передбачених Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Повторні вибори депутатів (депутата) у відповідному багатомандатному, одномандатному, одномандатному мажоритарному виборчому окрузі призначаються відповідною територіальною виборчою комісією в порядку, встановленому цим Законом, у разі визнання відповідних виборів у цьому виборчому окрузі такими, що не відбулися, чи в разі визнання особи такою, яка відмовилася від депутатського мандата у відповідному одномандатному, одномандатному мажоритарному виборчому окрузі.

Повторні вибори сільського, селищного, міського голови призначаються відповідною територіальною виборчою комісією в порядку,

встановленому цим Законом, у разі визнання відповідних виборів такими, що не відбулися, чи в разі визнання особи такою, яка відмовилася від посади відповідно сільського, селищного, міського голови.

Проміжні вибори депутата призначаються територіальною виборчою комісією в порядку, встановленому цим Законом, у разі дострокового припинення повноважень депутата, обраного в одномандатному, одномандатному мажоритарному виборчому окрузі.

Перші місцеві вибори призначаються Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласною, Київською, Севастопольською міською радою, якщо інше не передбачено законом.

➤ Суб'єкти виборчого процесу мають право оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність: виборчих комісій та їх членів; органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, закладів, установ чи організацій, їх посадових і службових осіб; політичної партії, місцевої організації партії, крім рішення чи дії, які відповідно до закону, статуту (положення) належать до внутрішньої організаційної діяльності партії, місцевої організації партії; засобу масової організації, його посадової чи службової особи або творчого працівника; іншого суб'єкта виборчого процесу щодо підготовки та проведення місцевих виборів в установленому законом порядку до виборчої комісії вищого рівня або до суду.

➤ Окрім сільського, селищного, міського голови, який є найвищою посадовою особою відповідної територіальної громади, депутатів місцевих рад, виборність передбачена і щодо деяких інших посадових осіб органів місцевого самоврядування. Щоправда, вони обираються не виборцями, а відповідними радами із числа депутатів, яких обрали виборці. Йдеться про секретаря сільської, селищної та міської рад, голову районної, обласної, районної у місті ради та заступника голови районної, обласної, районної у місті ради.

Вибори секретаря сільської, селищної та міської рад врегульовані ст. 50 Закону України „Про місцеве самоврядування в Україні”³⁵. Варто зазначити, що ця стаття у 2008 році була суттєво доповнена. Відповідно до неї секретар ради обирається радою з числа її депутатів на строк повноважень ради за пропозицією відповідного сільського,

35. Закон України „Про місцеве самоврядування в Україні” від 21.05.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. - № 24, ст.170.

селищного, міського голови. Пропозиція щодо кандидатури секретаря ради може вноситися на розгляд ради не менш як половиною депутатів від загального складу відповідної ради у разі, якщо:

1) на день проведення першої сесії сільської, селищної, міської ради, обраної на чергових виборах, не завершені вибори відповідно сільського, селищного, міського голови;

2) рада не підтримала кандидатуру на посаду секретаря ради, запропоновану відповідним сільським, селищним, міським головою;

3) протягом тридцяти днів з дня відкриття першої сесії сільської, селищної, міської ради відповідний сільський, селищний, міський голова не вніс кандидатуру на посаду секретаря ради;

4) на наступній черговій сесії після виникнення вакансії секретаря ради у зв'язку з достроковим припиненням його повноважень відповідний сільський, селищний, міський голова не вніс на розгляд ради кандидатуру на посаду секретаря ради;

5) посада секретаря ради стає вакантною під час вакантності посади відповідного сільського, селищного, міського голови у зв'язку з достроковим припиненням його повноважень.

У разі якщо рада не підтримала кандидатуру, внесену на її розгляд не менш як половиною депутатів від загального складу відповідної ради згідно з пунктом 2 цієї частини, наступну пропозицію щодо кандидатури секретаря ради вносить відповідний сільський, селищний, міський голова.

Статтею 55 згаданого закону врегульовано порядок обрання голови районної, обласної, районної у місті ради. Ці посадові особи також обираються відповідною радою і з числа її депутатів у межах строку повноважень ради таємним голосуванням.

До посадових осіб органів місцевого самоврядування належать також і посади заступника голови районної, районної у місті ради та перший заступник, заступник голови обласної ради, які обираються відповідною радою. Обраний голова відповідної ради представляє кандидатуру для обрання на посаду першого заступника, заступника голови ради із числа її депутатів шляхом таємного голосування. Порядок обрання та дострокового звільнення першого заступника, заступника голови ради з посади визначені у ст. 56 закону про місцеве самоврядування.

14.3. ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ ГРОМАДЯН ЗА МІСЦЕМ ПРОЖИВАННЯ

Загальні збори громадян за місцем проживання - *це зібрання всіх чи частини жителів села (сіл), селища, міста для вирішення питань місцевого значення.*

Загальні збори громадян за місцем проживання є формою їх безпосередньої участі в місцевому самоврядуванні.

Вони скликаються за місцем проживання громадян (села, селища, мікрорайону, вулиці, будинку тощо) по мірі необхідності, але не рідше одного разу на рік для обговорення найважливіших питань місцевого життя. В роботі зборів можуть брати участь громадяни, яким виповнилося 18 років, якщо вони постійно проживають на даній території. Збори вважаються правоможними, коли на них присутні більше 50% громадян, які проживають на даній території.

До компетенції зборів відносяться:

- розгляд питань, що знаходяться у віданні місцевого самоврядування та внесення пропозицій і зауважень щодо них відповідним органам та організаціям;
- обговорення проектів рішень місцевих рад з важливих питань місцевого життя;
- внесення пропозицій з питань порядку денного сесій відповідної ради;
- заслуховування інформації працівників органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, керівників підприємств, установ й організацій комунальної власності відповідної територіальної громади;
- інформування населення про прийняті рішення рад та їх виконавчих органів, хід їх виконання, про Закони України та інші нормативні документи, що безпосередньо торкаються інтересів громадян;
- вибори громадських комітетів та рад самоуправління; затвердження їх статутів, структури, штатів;
- вирішення питань про передачу чи продаж об'єктів комунальної власності, які мають особливо важливе значення для життєдіяльності даної громади; вирішення інших фінансових питань; внесення

пропозицій про встановлення чи відміну радою місцевих податків і зборів, оголошення місцевих добровільних позик;

- розгляд питань про надання допомоги інвалідам, пристарілим та самотнім громадянам, багатодітним сім'ям, внесення відповідних пропозицій з цих питань;

- розгляд питань про найменування, перейменування населених пунктів, районів, вулиць, перепідпорядкування сіл, селищ;

- обговоренні питань, пов'язаних з екологічними та техногенними катастрофами, ліквідацією їх наслідків, заслуховування інформації виконавчих органів відповідних рад про стан екології та міри по її покращенню;

- обговорення поведінки осіб, що порушують громадський порядок, внесення представлення до державних чи громадських органів про притягнення цих осіб до відповідальності;

- висунення претендентів на посаду, кандидатів в народні депутати України, депутати місцевих рад, до складу виборчих комісій, представників (спостерігачів) для спостереження за проведенням виборчої кампанії та референдумів;

- внесення пропозицій про проведення місцевого референдуму, створення ініціативних груп для збирання підписів громадян;

- обговорення інших питань, що стосуються інтересів населення відповідної території.

Загальні збори громадян за місцем проживання мають право звертатися із пропозиціями до відповідних рад, державних органів, до керівників підприємств, установ, організацій, які повинні розглянути пропозиції і протягом місяця надати інформацію про результати розгляду особам чи органам, за ініціативою яких скликалися збори.

Рішення загальних зборів громадян враховується органами місцевого самоврядування в їх діяльності.

Із статті 140 Конституції України та статті 8 Закону "Про місцеве самоврядування в Україні" випливає, що порядок проведення загальних зборів громадян за місцем проживання визначається законом та статутом територіальної громади. Але до цих пір не прийнято закону, який би врегулював цей порядок. Тому керуватися при організації та проведенні загальних зборів необхідно Положенням про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні, яке затверджено

Постановою Верховної Ради України від 17 грудня 1993 р. № 3748-ХП³⁶. Однак, слід мати на увазі, що цей нормативний акт був прийнятий раніше, ніж чинні Конституція і Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» і тому зараз діє лише в частині, що не суперечить їм.

У четвертій частині цього посібника вміщено зазначене положення.

14.4. МІСЦЕВІ ІНІЦІАТИВИ

Члени територіальної громади мають право ініціювати розгляд у раді (в порядку місцевої ініціативи) будь-якого питання, віднесенного до відання місцевого самоврядування.

Такому інструментові місцевої демократії, як «місцеві ініціативи», присвячено окрему статтю 9 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»:

«Стаття 9. Місцеві ініціативи.»

Члени територіальної громади мають право ініціювати розгляд у раді (в порядку місцевої ініціативи) будь-якого питання, віднесенного до відання місцевого самоврядування

Порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд ради визначається представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади.

Місцева ініціатива, внесена на розгляд ради у встановленому порядку, підлягає обов'язковому розгляду на відкритому засіданні ради за участю членів ініціативної групи з питань місцевої ініціативи.

Рішення ради, прийняте з питання, внесеного на її розгляд шляхом місцевої ініціативи, обнародується в порядку, встановленому представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади».

Конституція України (ст. 140) визначає, що місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою як безпосередньо, так і опосередковано через органи місцевого самоврядування (сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи).

36. Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 6, ст.30.

Конкретизуючи один із можливих способів безпосереднього здійснення самоврядування, ст. 9 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» закріплює право членів територіальної громади ініціювати розгляд у раді (в порядку місцевої ініціативи) будь-якого питання, віднесеного до відання місцевого самоврядування. Таким чином, ст.9 фактично розширює перелік суб'єктів, що мають право внесення питань на розгляд сесії ради, який визначено п.12 статті 46 цього ж закону.

Які саме питання вносяться на розгляд ради шляхом місцевої ініціативи? Предметом місцевої ініціативи відповідно до п. 1 цієї статті можуть бути *«будь-які питання, віднесені до відання місцевого самоврядування»*. Тобто, при формулюванні питань, що передбачається внести на розгляд ради в порядку місцевої ініціативи не можна виходити за коло проблем, які згідно до законодавства належать до компетенції місцевого самоврядування. Межі відання місцевого самоврядування встановлюються Конституцією України й законодавством, перш за все, Законом «Про місцеве самоврядування в Україні» (див., наприклад, ст. 26 Закону). Цілком зрозуміло, що «місцева ініціатива» має бути в рамках правового поля, тобто не може суперечити Конституції України та чинному законодавству (законам, підзаконним актам, ратифікованим міжнародним угодам тощо). «Місцева ініціатива» не може торкатись особистого життя громадян. Оскільки «місцева ініціатива» має локальний характер, при формулюванні питань місцевої ініціативи доцільно керуватися також принципом невтручання у справи інших територіальних громад. Хоча ці обмеження щодо змісту «місцевої ініціативи» законом безпосередньо не встановлюються, але вони впливають із принципів автономності територіальних громад і захисту конституційних прав та свобод громадян.

Як видно із тексту наведеної статті 9, Закон лише досить загально визначає «місцеві ініціативи» і встановлює лише деякі необхідні складові процесу внесення і розгляду місцевої ініціативи та прийняття рішення щодо неї.

Пункт 2 статті 9 передбачає, що порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд ради визначається представницьким органом місцевого самоврядування (сільською, селищною, міською радою) або

статутом територіальної громади. Отже, допускається варіативність щодо способу встановлення порядку внесення місцевої ініціативи: чи окремим місцевим нормативним актом, наприклад, Положенням про місцеві ініціативи, чи Статутом територіальної громади, до якого Положення про місцеві ініціативи може бути включене або як додаток, або безпосередньо в основний текст. Надаючи право визначити порядок внесення і проходження місцевої ініціативи органам місцевого самоврядування, Закон тим самим допускає різні варіанти порядку внесення місцевої ініціативи на розгляд ради, що дає можливість найбільш оптимально врахувати історичні, культурні, соціальні, економічні та інші особливості здійснення місцевого самоврядування в кожному конкретному селі, селищі, місті.

Місцева ініціатива, що внесена на розгляд ради у встановленому у даній територіальній громаді порядку, відповідно до п. 3 статті 9 Закону, підлягає обов'язковому розгляду на засіданні ради. Ця норма принципово відрізняє порядок розгляду радою питань, які вносяться відповідно до ст. 46 Закону сільським, селищним, міським головою, постійними комісіями, депутатами, виконавчим комітетом, головою місцевої держаної адміністрації, головою районної, обласної ради, загальними зборами громадян. Пропозиції що подані на розгляд сесії, відповідно до ст.46, включаються до порядку денного шляхом головування. За результатами голосування пропозиція про включення до порядку денного може бути і відхилена. У випадку ж внесення на розгляд ради питання в порядку місцевої ініціативи воно (питання) не може бути не включене до порядку денного сесії, при умові внесення місцевої ініціативи у встановленому радою порядку.

Звернемо увагу, що Закон у п. 3 статті 9 в якості суб'єкта та носія місцевої ініціативи визначає ініціативну групу. Тобто передбачається, що представницький орган самоврядування - рада матиме справу при підготовці до розгляду і розгляді питання «місцевої ініціативи» не зі всією громадою взагалі, а з конкретною ініціативною групою громадян - членів територіальної громади.

Незважаючи на те, що гласність є одним із основних принципів здійснення місцевого самоврядування, Закон окремо для даного випадку вимагає від ради забезпечити гласність і відкритість роз-

гляду питань, що внесені в порядку місцевої ініціативи. Закон вимагає також щоб у засіданні ради брали участь члени ініціативної групи, яка ініціювала внесення питання на розгляд ради. Отже, ця норма, з одного боку, зобов'язує раду організувати підготовку сесії ради таким чином, щоб в ній члени ініціативної групи дійсно могли взяти участь (зручний час, транспорт тощо); з другого боку, зобов'язує ініціаторів розгляду питання у раді відповідально ставитись до висунення місцевої ініціативи, оскільки сама присутність на сесії передбачає запитання до членів ініціативної групи, надання ними пояснень і обґрунтувань тощо.

Згідно з п. 4 статті 9 місцева рада, розглянувши питання, внесені на її розгляд шляхом місцевої ініціативи, ухвалює рішення. Це рішення обов'язково має бути оприлюднене. Порядок оприлюднення визначається органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади. Як правило, оприлюднення рішень відбувається через їх опублікування в одній або декількох місцевих газетах, шляхом видання бюлетеня ради або вивішування тексту рішення на спеціальних стендах, встановлених у певних місцях на території громади і у приміщенні ради та її виконавчих органів.

У третій частині цього посібника пропонується текст Примірного положення про місцеві ініціативи³⁷.

На базі викладеного Примірного положення «Про місцеві ініціативи» у кожній конкретній сільській, селищній, міській громаді мають бути розроблені й ухвалені свої власні місцеві Положення з врахуванням умов цієї громади.

Дієвість механізму «місцевих ініціатив» суттєво залежить від неупередженого ставлення представників місцевого органу самоврядування до цього інструменту, від їх налаштованості на служіння громаді і співпрацю з нею, від процедурно передбачених можливостей вирішення ініційованого питання. Тому, при затвердженні порядку реалізації права на «місцеву ініціативу», доцільно передбачити процедури попередніх консультацій, узгодження і доопрацювання про-

---

37. В.П.Рубцов. Місцеві ініціативи. – К.: Гнозис, 2001. - с.7-10.

позицій разом із ініціативною групою до розгляду питання місцевої ініціативи на сесії ради. Це дозволить розглянути і вирішити питання «місцевої ініціативи» по суті у інший, іноді більш простий, більш фаховий і більш оперативний спосіб, наприклад, через розпорядження голови, рішення виконкому, накази керівників виконавчих структур органів місцевого самоврядування або внести на розгляд сесії через депутата ради, фракцію ради чи постійну комісію ради.

14.5. ГРОМАДСЬКІ СЛУХАННЯ

Територіальна громада має право проводити громадські слухання, які є одним із механізмів узгодження інтересів різноманітних груп, що демонструють зацікавленість у розв'язанні тієї чи іншої проблеми, яка становить суспільний інтерес. Громадські слухання є, мабуть, найдавнішим та найефективнішим засобом залучити громадськість до процесу управління державою. Донедавна це був єдиний механізм громадської участі. У багатьох демократичних країнах світу громадські слухання є тією винятковою формою залучення громади до процесу прийняття управлінських рішень, якої вимагає законодавство.

Громадське слухання - це офіційне засідання міської (селищної, сільської, районної) ради, органа місцевої влади чи місцевого самоврядування, на якому депутати та посадові особи знайомляться з думками, враженнями, зауваженнями та пропозиціями мешканців міста (села, селища, району) з проблеми чи заходу, які орган влади збирається реалізувати.

У багатьох містах вони стали дуже популярною формою спілкування між владою та населенням, дієвим інструментом залучення громадськості до вирішення нагальних проблем міста.

Основні ознаки громадських слухань:

- кожен може взяти участь у громадських слуханнях — як фізична особа, так і представник тієї чи іншої організації;
- на відміну від усіх інших форм громадської участі, громадські слухання проводяться безпосередньо перед тим, як влада приймає те чи інше рішення;

• усе, що відбувається на громадських слуханнях, повинно бути записане та опрацьоване.

Учасниками громадських слухань можуть бути:

- працівники відповідних служб (можливо і ті, хто сьогодні вже не працює, але має великий досвід та авторитет), які найбільше фахово інформовані, фахівці з питань будівництва, благоустрою, торгівлі тощо, тобто з питань, які виносяться на обговорення;
- представники громадських організацій, місцевих осередків політичних партій;
- представники органів самоорганізації населення - вони постійно контактують безпосередньо з мешканцями і найкраще знають їх потреби та настрої;
- представники засобів масової інформації;
- інші зацікавлені категорії населення міста.

Такому інструментові місцевої демократії, як «громадські слухання», присвячено окрему статтю 13 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні»:

«Стаття 13. Громадські слухання.»

1. Територіальна громада має право проводити громадські слухання - зустрічатися з депутатами відповідної ради та посадовими особами місцевого самоврядування, під час яких члени територіальної громади можуть заслуховувати їх, порушувати питання та вносити пропозиції щодо питань місцевого значення, що належать до відання місцевого самоврядування.

2. Громадські слухання проводяться не рідше одного разу на рік.

3. Пропозиції, які вносяться за результатами громадських слухань, підлягають обов'язковому розглядові органами місцевого самоврядування.

4. Порядок організації громадських слухань визначається статутом територіальної громади.»

Як бачимо, Закон дає загальне визначення поняття «громадські слухання» і встановлює деякі регламентні норми щодо їх проведення. Зокрема, встановлено, що громадські слухання мають проводитися не

рідше одного разу на рік. Це підкреслює важливість цієї форми безпосередньої участі територіальних громад в управлінні місцевими справами. Слухання мають проходити у формі зустрічей членів територіальної громади з депутатами відповідної ради та посадовими особами місцевого самоврядування. Закон надає право членам територіальної громади під час слухань заслуховувати звіти депутатів відповідних рад про їх роботу в цілому або з якогось конкретного питання, а також порушувати проблеми та вносити пропозиції щодо питань місцевого значення, що належать до відання місцевого самоврядування.

Предметом громадських слухань відповідно до Закону є «питання місцевого значення, що належать до відання місцевого самоврядування». Межі відання місцевого самоврядування встановлюються Конституцією України та іншими законами, перш за все, Законом «Про місцеве самоврядування в Україні» (див., наприклад, ст. 26 Закону). Крім того, слід мати на увазі, що в Україні є вже більше 100 законодавчих актів, які так чи інакше торкаються повноважень місцевого самоврядування.

Пропозиції, що вносяться за результатами громадських слухань, підлягають обов'язковому розглядові органами місцевого самоврядування. Ця норма суттєво підсилює значення громадських слухань і ролі територіальної громади у вирішенні важливих місцевих питань. Реагування на питання, що порушені учасниками слухань, і висунуті ними пропозиції з боку керівних осіб територіальної громади є показником ефективності слухань, їх дієвості.

Разом з тим, Закон не деталізує порядок організації та проведення громадських слухань, надаючи право регулювати ці питання самій територіальній громаді. Пункт 4 статті 13 прямо вказує, що врегулювання особливостей застосування інструменту громадських слухань в умовах кожної конкретної громади має бути у Статуті територіальної громади. Разом з тим, закон не зобов'язує територіальні громади мати свої статuti, а лише надає їм таке право (п.1 ст.19 Закону). Тому, у разі відсутності Статуту територіальної громади або на період до його прийняття може бути розроблено і ухвалено такий місцевий нормативний акт, як Положення про громадські слухання.

Для підсилення ролі громадських слухань як інструменту активізації громадян і становлення місцевої демократії Положення про громадські слухання краще затверджувати на сесії відповідної ради. Згодом, після апробації, Положення про громадські слухання має бути включеним чи безпосередньо до тексту Статуту, чи як додаток до нього.

Звичайно, представницький орган місцевого самоврядування, затверджуючи Статут територіальної громади села, селища, міста (ст.19 Закону) і передбачаючи в ньому таку форму безпосередньої участі територіальних громад в управлінні місцевими справами, як «громадські слухання», повинен врахувати необхідність забезпечення регулярності таких слухань, тобто проведення їх через приблизно рівні відрізки часу, а також у найбільш зручний, як для жителів так і для депутатів та посадових осіб місцевого самоврядування, час.

Проведення слухань не є самоціллю. Метою слухань є не тільки і не стільки проінформувати громадян (для цього є більш ефективні засоби). Для місцевих керівників головною метою слухань є отримання зворотнього зв'язку від громади, пробудження у громадян почуття ентузіазму і причетності до вирішення проблем громади, направлення їх творчої ініціативи, залучення громадян до вирішення проблем і до реалізації рішень. Громадські слухання можуть також переслідувати мету:

- дізнатися думку громадян стосовно тактики, стратегії керівництва міста (села, селища) вірності прийнятих керівництвом рішень;
- ознайомлення громадян з планами керівництва територіальної громади та результатами його діяльності (заслуховування керівництва громади);
- підвищення прозорості діяльності органів і посадових осіб місцевого самоврядування з метою підвищення довіри у мешканців до місцевої влади;
- отримання пропозицій та порад від членів громади щодо розв'язання поточних проблем та підтримки громади при лобюванні її інтересів перед іншими владними структурами.
- отримати поради від мешканців міста (села, селища) - споживачів надаваних послуг, як краще розв'язати існуючу проблему;
- створити прозорість дій влади з метою викликати довіру у мешканців до владних структур.

Для досягнення названих цілей для участі у громадських слуханнях доцільно залучати досвідчених і найбільш поінформованих працівників відповідних служб (можливо і тих, хто вже не працює у цій сфері, але має великий досвід та авторитет), фахівців (експертів) з питань, що є темою слухань; представників громадських організацій, місцевих осередків політичних партій, органів самоорганізації населення, засобів масової інформації, інших зацікавлених категорій населення.

Деякі рекомендації щодо обґрунтування тематики громадських слухань. Проблематика громадських слухань має бути чітко визначена і обґрунтована для їх ініціаторів: «Для чого проводиться цей захід?», «Чому саме це питання виноситься на слухання?», «Що організатори сподіваються досягти в результаті його проведення?». В ході формування теми було б дуже слушним здійснення соціологічного опитування населення у відповідному населеному пункті, а також консультації фахівців з PR-технологій.

Обґрунтування теми повинно передбачати інтереси і пріоритети громади (найбільш «наболілі» проблеми), влади (ситуативні питання) та бізнесових кіл (від регуляторних актів до вигідних бізнес-проектів), незалежно від того хто виступає ініціатором слухань. Найбільш ймовірно, що на сьогодні офіційним ініціатором слухань можуть виступати або влада, або громадськість. А представники бізнесу можуть, навіть, не завжди взяти участь у цьому заході, але це не значить, що при цьому можна дозволити забути про їх інтереси. При обґрунтуванні теми слід враховувати, чи слухання проводяться як окремий захід, чи передбачається цикл слухань з вибраної тематики.

Якщо організатор слухань це робить вперше і ще не має відповідного іміджу, назва теми повинна відображати очікування широких кіл громадськості та висвітлення найбільш для них «наболілої» проблеми. Наприклад, проблема якості комунальних послуг та відповідності її розміру тарифів є і буде завжди актуальною в кожному населеному пункті. Тільки в одному з них найбільш гострою проблемою є водопостачання, в іншому - водовідведення чи вивезення і утилізація сміття тощо. Тому тема слухань, що стосується управління комунальним майном і забезпечує вирішення цих проблем, є завжди цікавою для населення.

Наприклад, якщо організатором слухань є громадськість, то тут можна запропонувати більш «гострі» формулювання теми :

- Як не знищити муніципальний транспорт?;
- Пропозиції громади щодо можливості перенесення початку опалювального сезону з січня на жовтень;
- Чи буде надано статус «пустелі» чи «напівпустелі» місту (або якомусь його району), якщо водоканалом (на кому є необхідність загострити увагу: директором водоканалу, мерією, мером, радою) і надалі буде збережено існуючий режим його водозабезпечення?;

Якщо організатори мають на меті вирішення складної проблеми з управління комунальним майном, найближча перспектива якої є невизначеною, то потрібно вирішити - проводити цикл слухань окремо чи в системі інших заходів. Загальна проблема розбивається на кілька підпроблем, слухання з яких проводяться у послідовності: ідентифікації проблеми, її усвідомлення, визначення шляхів вирішення, і т.д. до прийняття рішення про конкретні дії.

Приклад. З метою покращення експлуатації муніципального житлового фонду та якості комунальних послуг стратегічним планом розвитку міста передбачено створення об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ). Як свідчить світовий досвід, діяльність ОСББ є ефективною формою організації для забезпечення населення, що проживає в багатоквартирних будинках, усім комплексом житлово-комунальних послуг. На жаль, в Україні на цей час діє всього приблизно 1500 - 2000 таких об'єднань, а процес створення нових є складним і повільним, що в першу чергу пов'язано з ментальністю населення («я за колгосп, але не в нашому селі»). В цьому випадку одночасно з іншими підготовчими заходами (включаючи можливості засобів масової інформації) до створення ОСББ доцільно було б провести цикл громадських слухань: «Перспектива діяльності ОСББ в нашому місті». При цьому перше засідання могло би пройти під назвою з подібним змістом до цього: «Темні, брудні під'їзди і висока квартирна плата не повинні мати майбутнього! Як змінити ситуацію?»

На другому етапі слухань можлива тема «Хто дасть лад в нашому під'їзді? Де взяти кошти?».

Наступні слухання могли б мати такі назви: «Місцева влада і порядок в нашому домі. Шляхи вирішення проблеми»; «Об'єднання співвласників у нашому багатоквартирного будинку. Переваги і недоліки».

У третій частині посібника наводиться текст Примірного положення про громадські слухання³⁸.

На базі цього примірного Положення «Про громадські слухання» у кожній конкретній сільській, селищній, міській громаді мають бути розроблені й ухвалені свої власні місцеві Положення, що відповідають умовам цієї громади.

14.6. ОРГАНИ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ

Органи самоорганізації населення є однією із форм участі членів територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах у вирішенні питань місцевого значення.

Правовий статус, порядок організації та діяльності органів самоорганізації населення за місцем проживання визначається Законом України «Про органи самоорганізації населення» від 11 липня 2001 року³⁹.

Сільські, селищні, міські, районні в місті (у разі їх створення) ради можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати сільські, селищні, будинкові, вуличні, квартальні комітети, комітети громадського самоврядування у мікрорайонах міста - органи самоорганізації населення - і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна. Ради та їх виконавчі комітети здійснюють керівництво такими органами, проводять з їх головами та секретарями наради і семінари, сприяють встановленню тісних зв'язків комітетів з постійними комісіями, депутатами рад, суб'єктами господарювання, іншими громадськими об'єднаннями, що розміщені на території органів самоорганізації населення.

Органи самоорганізації населення діють на підставі Конституції України, цього та інших законів України, актів Президента України,

38. В.П.Рубцов. Громадські слухання. – К.: Гнозис, 2001. – с.10-14.

39. Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 48, ст. 254.

Кабінету Міністрів України, центральних та місцевих органів виконавчої влади, рішень відповідних органів місцевого самоврядування, рішень місцевого референдуму, статутів територіальних громад, розпоряджень сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті (у разі їх створення) ради, виданих у межах своїх повноважень, положень про органи самоорганізації населення, рішень зборів (конференції) жителів за місцем проживання, які їх обрали.

Для виконання своєї діяльності, орган самоорганізації населення обирає керівника, заступників керівника, секретаря, може залучати до роботи штатних працівників, узгоджуючи штат на зборах жителів за місцем проживання. Засідання селищного, сільського, вуличного, квартального, будинкового комітету є відкритими, а всі питання вирішуються простою більшістю голосів і протоколюються або заносяться у щоденник комітету.

Рішення органів самоорганізації населення носять характер рекомендацій. Органи самоорганізації населення несуть встановлену законодавством відповідальність за законність та наслідки своїх рішень і дій. Відповідна рада може скасовувати рішення селищного, сільського, вуличного, будинкового та інш. комітету, якщо воно суперечить законодавству або рішенням органів місцевої виконавчої влади і місцевого самоврядування.

14.7. ЗБОРИ, МІТИНГИ, ПОХОДИ І ДЕМОНСТРАЦІЇ

Стаття 39 Конституції України надає громадянам право збиратися і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно оповіщаються органи виконавчої влади чи орган місцевого самоврядування.

Ці форми реалізації громадянами права на участь у місцевому самоврядуванні мають особливе значення щодо привернення уваги органів місцевого самоврядування до найактуальніших проблем політичного, соціально-економічного розвитку, екологічних проблемі які вимагають негайного розгляду та вирішення. Масові збори, демонстрації, пікетування та інші подібні акції надають представницьким, і виконавчим органам місцевого самоврядування можливість з мак-

симальною точністю визначати, в якій сфері самоврядування є мало ефективним і які саме інтереси населення території незадоволені

Порядок організації і проведення в Україні зборів, мітингів, походів і демонстрацій має бути встановлено окремим законом, виходячи з принципів, закріплених згаданою нормою Конституції України, зокрема щодо порядку оповіщення про проведення цих масових заходів. Закон має визначати терміни і процедурний порядок оповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингу, походу або демонстрації, також підстави і порядок встановлення судом обмежень у реалізації громадянами цього права.

14.8. УНІВЕРСАЛЬНІ ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНАМИ ПРАВА НА УЧАСТЬ У МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ

Особливе місце серед форм реалізації громадянами права участь у місцевому самоврядуванні посідає закріплене статтею 40 Конституції України **право направляти індивідуальні та колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб цих органів**, які зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.

У багатьох країнах (наприклад, у Німеччині, Чехії, Словаччині) це право визначається в законах про місцеве самоврядування як «право петицій» і надає мешканцям відповідної території можливість звертатися до органів місцевого самоврядування з заявами, скаргами і пропозиціями.

Як свідчить тлумачення вищенаведеної норми Конституції, звернення громадян, як інститут прямої демократії і самостійна форма здійснення громадянами права на участь у місцевому самоврядуванні, має універсальний характер. Вони дають громадянам можливість опосередковано брати участь у визначенні пріоритетних завдань і напрямків роботи органів місцевого самоврядування, в розробці проектів їх рішень, у контролі за їх діяльністю. Звернення громадян є

важливим джерелом інформації щодо інтересів населення і одночасно засобом відстоювання громадянами своїх прав і законних інтересів та відновлення їх у разі порушень з боку місцевого самоврядування.

Правовий механізм реалізації права на звернення в Україні встановлюється Законом України «Про звернення громадян»⁴⁰, який, зокрема, передбачає три можливі форми реалізації конституційного права громадян на звернення до органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб: зауваження та пропозиції, що стосуються їх статутної діяльності, заяви або клопотання щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скарги про їх порушення.

Встановлений законом порядок вимагає обов'язкового розгляду звернень громадян органами або посадовими особами, до повноважень яких належить вирішення порушених у зверненнях питань. Якщо питання, порушені у зверненні, не входять до повноважень органу чи посадової особи, останні зобов'язані у встановлений термін (не більш, ніж п'ять днів) переслати звернення за належністю, про що повідомити громадянину, який подав звернення. Забороняється направляти скарги громадян на розгляд тих органів або посадових осіб, чії дії оскаржуються.

Щодо пропозицій (зауважень), то органи місцевого самоврядування, посадові особи зобов'язані розглянути їх та повідомити громадянина про результати розгляду.

Заяви (клопотання) мають бути розглянуті об'єктивно і вчасно, викладені в них факти — перевірено. Органи місцевого самоврядування, посадові особи за заявами (клопотаннями) приймають рішення відповідно до чинного законодавства і забезпечують їх виконання, повідомляють громадян про наслідки розгляду заяв (клопотань). Рішення про відмову в задоволенні вимог, викладених у заяві (клопотанні), доводиться до відома громадянина в письмовій формі з посиланням на закон і викладенням мотивів відмови, а також із роз'ясненням порядку оскарження прийнятого рішення.

Скарга на дії чи рішення органу місцевого самоврядування, посадової особи подається у порядку підлеглості вищому органу або

---

40. Відомості Верховної Ради України. – 1996, N 47, ст.256

посадовій особі, що не позбавляє громадянина права звернутися до суду відповідно до чинного законодавства, а в разі відсутності такого органу чи незгоди громадянина з прийнятим за скаргою рішенням — безпосередньо до суду. Скарга на рішення може бути подана до органу або посадовій особі вищого рівня протягом одного року з моменту прийняття оскаржуваного рішення, але не пізніше одного місяця з часу ознайомлення з ним громадянина. Скарги, подані з порушенням зазначеного терміну, не розглядаються.

Законом також встановлюються строки розгляду звернень громадян, а саме: звернення громадян розглядаються і вирішуються у термін не більше одного місяця від дня їх надходження, а ті, які не потребують додаткового вивчення,— невідкладно, але не пізніше п'ятнадцяти днів від дня їх отримання. Якщо протягом цього терміну вирішити порушені у зверненні питання неможливо, керівник відповідного органу або його заступник встановлюють необхідний термін для розгляду звернення, про що повідомляється громадянину. При цьому загальний термін вирішення питань, порушених у зверненні, не може перевищувати сорока п'яти днів.

9 травня 2011 року набули чинності Закон України «Про доступ до публічної інформації», а також нова редакція Закону України «Про інформацію». Попри те, що ці два закони не узгоджені із Законом «Про місцеве самоврядування в Україні», іншими чинними законами та ускладнюють порядок проведення сесій місцевих рад, засідань виконавчих комітетів, варто назвати 10 принципів речей, які впливають із цих законів.

Глава 15.

Форми співпраці депутатів з громадськими організаціями та засобами масової інформації⁴¹

15.1. ВАША СПІВПРАЦЯ З ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Якщо ви розраховуєте на довготривалу підтримку громадської, недержавної організації (далі - НДО), то не варто підходити до цього з меркантильних міркувань: «Ось я для вас щось зроблю, а ви всіляко будете підтримувати мене, мою партію і скрізь про це заявляти». Це програшний шлях. Не варто таким чином «купувати» громадську організацію. Доказом цього є сумна доля «пропартійних» недержавних організацій, що створювалися «під партії», або дуже відверто їх підтримували. Останні парламентські вибори показали, що підтримка з боку таких НДО не дала партійцям ні популярності, ні голосів.

Проте ви все ж розраховуєте на певну підтримку НДО. Виникає логічне питання: «ЯК з ними співпрацювати?»

На наш погляд, у своїй депутатській діяльності ви цілком можете розраховувати на таку підтримку з боку громадської організації:

- тут вам завжди можуть надати експертну інформацію з найрізноманітніших питань життєдіяльності місцевих громад;
- серед громадських діячів можуть знайтися непогані потенційні депутатські помічники;
- громадські діячі можуть стати опосередкованими пропагандистами чи носіями ваших ініціатив та ідей (як «люди впливу» у своєму оточенні);
- співпрацюючи з НДО, можна зайвий раз вигідно «засвітитися» (в PR-значенні цього слова);

41. Для підготовки цієї глави використано посібник А.Куліша і Н. Самолевської „Новообраній депутатці місцевої Ради”. Щоденні практичні поради. – К., 2007. – с. 48-63, 96-115.

• у громадських організаціях ви легко знайдете потрібну вам кількість добровільних помічників-волонтерів для здійснення різноманітних заходів, акцій тощо.

Про це детальніше ми розповімо далі.

Разом із тим, співпраця з НДО є для депутата також серйозною відповідальністю і, якщо хочете, певним клопотом (особливо на початку співпраці). Річ у тім, що представники третього сектору мають дещо вищі стандарти у своїй діяльності. Конкурентна боротьба (в доброму сенсі цього слова) з іншими громадськими організаціями за гранти постійно ставить перед ними вимогу «зробити на рівень вище, якісніше, ефективніше, «по-європейському». В роботі НДО — порівняно з іншими структурами — набагато гостріше стоїть питання прозорості і відкритості. Цього вони вимагають і від своїх партнерів. Постійно беручи участь у тренінгах та інших заходах всеукраїнських і міжнародних організацій, місцеві громадські організації виробляють нові, більш жорсткі критерії до роботи у своєму місті чи області. Це також впливає на стосунки і з депутатами — як з можливими партнерами.

Тому серйозно зважте свою мету і потреби з умовами співпраці з недержавними організаціями. Дайте самі собі чесну відповідь на питання: чи готові ви, наприклад, до «незручних» питань на семінарах і «круглих столах», чи готові отримувати від НДО звернення щодо вирішення складних соціальних питань і вчасно реагувати на них; чи готові ви підтримати акції, що не завжди до вподоби місцевим чиновникам? Іншими словами, чи готові ви працювати гостро, відкрито і прозоро? Якщо так, то сміливо зустрічайтеся з представниками громадської організації. Перш за все, обговоріть «правила гри». Це обговорення дасть змогу визначити як реальні дії у співпраці, так і свої «табу». Ось тоді і починайте діяти за формулою «співпраця з НДО — це прозорість, взаємовигідність, системність». Не зайвим буде укласти свого роду меморандум (письмову угоду, протокол про спільну діяльність). В ній варто зазначити загальні засади співпраці, умови взаємопідтримки щодо реалізації певних конкретних завдань, описати деталі інформаційного обміну тощо. Звичайно, в теперішній ситуації, коли мажоритарна виборча система вже не існує, з чернет-

кою цього документу варто ознайомити вашу депутатську фракцію чи групу в раді.

Не майте ілюзій: підписання угоди про співпрацю з громадською організацією не робить цю організацію «вашою» чи, іншими словами, «кишеньковою структурою» вашої партії. Незалежність НДО — це принципове питання для її членів. Організація має повне право співпрацювати також і з іншими депутатами з інших партій. І тут вже від ваших дій залежить, наскільки ви будете потрібні й ефективні у виконанні своїх зобов'язань. Саме меморандум врегулює рамки спільної роботи і ваші очікування від НДО, а також — очікування представників громадської організації від вас.

В досвіді роботи громадських організацій є багато успішних прикладів створення дорадчих (експертних) рад при громадських організаціях. Ці ради вивчають ситуацію і надають депутатам незалежні рекомендації щодо вирішення нагальних проблем у громаді. Представники цих НДО беруть участь в якості експертів у засіданнях депутатських комісій, у громадських слуханнях тощо. Їхня вигода — у донесенні погляду зацікавленої частини громади (зважте, ваших виборців) до людей рівня прийняття рішень (серед яких тепер — і ви, бо ж ви — депутат). До недавнього часу ініціатива створення дорадчих рад виходила, як правило, з боку громадських організацій. Уявіть собі, наскільки вагоміше це виглядатиме, якщо така пропозиція поступить з вашого боку.

З 2004 року вступив у дію Закон України «Про соціальні послуги». Деякі місцеві ради вже почали надавати обумовлену цим законом бюджетну фінансову підтримку для громадських організацій. Ви також можете стати ініціатором запровадження програм бюджетного субсидування громадських організацій у напрямку, що є важливим для громади і водночас - саме в тому, в якому працюють громадські організації — ваші партнери. Зверніть увагу: тут не йдеться про якесь таємне лобювання інтересів певних громадських організацій, адже за законом бюджетна підтримка передбачає суворі конкурсні умови й повну прозорість. Просто ви можете сприяти запровадженню нової конкурсної теми, якою опікуєтеся — і в подальшому сприятимете поступу в цій роботі через грантову підтримку громадських організацій.

Можливі й нестандартні кроки. Наприклад, ви можете стати ініціатором волонтерського стажування членів місцевої молодіжної організації в тій комісії ради, яка займається питаннями, що цікавлять цю організацію. Будьте певні: молодь, яка нині дуже серйозно ставиться до свого професійного майбутнього, належним чином оцінить таку ініціативу. А якщо під час стажування молодь ще й успішно попрацює, то лист-подяка від комісії, рекомендація від вас особисто може стати «золотою акцією» для молодої людини в майбутньому працевлаштуванні чи в політичній кар'єрі. А який можна з цього можна зробити інформаційний привід для ЗМІ — для вас особисто!

Важливою є *системність* у вашій спільній роботі з НДО. Насправді це не вимагає якихось особливих, спеціальних зусиль. Недержавні громадські організації у виконанні своїх статутних цілей та проектів здійснюють досить багато різноманітних цікавих заходів. Вам треба всього-навсього налагодити систему постійного обміну інформацією в обраному спільному напрямку роботи. Ви (або ваші помічники) маєте взяти за правило регулярно брати участь у заходах партнерської громадської організації, а також регулярно запрошувати їх представників на свої заходи, де будуть розглядатися питання, що їх цікавить.

Ставши авторитетною і бажаною людиною в одній чи в кількох недержавних організаціях, ви швидко оціните їх підтримку і допомогу в нелегкій депутатській роботі.

Громадська організація як джерело потрібної, корисної і важливої інформації

У громадських організаціях працюють *активні* люди; вони постійно контактують із своїми колегами з інших міст, областей та країн. Завдяки участі у різних проектах представники НДО часто беруть участь у різноманітних семінарах, «круглих столах», конференціях, форумах тощо. Багато з них пройшли навчання чи стажування за кордоном. Ось чому представники громадських організацій мають більше інформації з напрямку, в якому спеціалізуються.

Дослідження проблем, пошук нової інформації, глибше знання тенденцій — це характерні риси повсякденного робочого життя кож-

ної активної громадської організації. Якщо ви потребуєте реальної картини, наприклад, екологічної ситуації в регіоні, то офіційну інформацію вдало може доповнити експертна оцінка місцевої недержавної екологічної організації. Іноді ця оцінка може дуже відрізнятись від офіційної: нехай вас це не дивує, разом з тим — *не варто* відкидати інший погляд. Частіше всього якраз він і є найреалістичнішим, найправдивішим.

Ви будете вражені, коли дізнаєтеся, як *багато* громадських організацій працює у вашому місті чи області. У сфері їх інтересів — безліч проблем: від розвитку місцевого самоврядування до дитячої безпритульності, від протидії насильства в родині аж до навчання та працевлаштування безробітних.

Як отримати якісну інформацію в громадській організації:

1. Визначте (насамперед - для себе), якої саме — конкретно — інформації ви потребуєте і для чого.

2. Чітко сформулюйте питання, що вас цікавлять; при зустрічі з представниками недержавної організації надайте їм перелік цих питань у письмовому вигляді. Цей запит від депутата (на вашому депутатському бланку) піднімає статус організації не лише в її власних очах, а й в очах грантодавців, які надають кошти для виконання проектів — пам'ятайте про це завжди.

3. Поясніть представникам громадської організації, *для чого* вам потрібна запитувана інформація, де і як ви плануєте нею скористатися. Узгодьте, в яких випадках і на якого експерта організації ви будете посилатися при публічному оприлюдненні отриманої інформації. Так ви зможете уникнути непорозумінь і довільного трактування.

4. Отримавши інформацію від громадської організації, обов'язково подякуйте їй — *письмово, на депутатському бланку*. На жаль, депутати нерідко «дружать» з НДО лише тоді, коли хочуть щось від них отримати. А потім якимось «забувають» згадати про отриману допомогу в своєму виступі, інтерв'ю, статті. В громадських організаціях, на жаль, вже звикли до такого ставлення з боку депутатів, але все менше хочуть миритися з ним. Можливо саме тому збільшилася

кількість депутатів «родом із НДО»: вони втратили надію на просування своїх інтересів з боку депутатів і самі взяли на себе цю місію.

5. Знайдіть можливість регулярно відвідувати заходи громадських організацій. Там ви зможете отримати новий, іноді альтернативний погляд на проблему, познайомитися з активними, знаючими людьми. Це важливо для вас як депутата: по-перше, ваша популярність та позитивний імідж вибудовується і на таких зустрічах також; по-друге, там ви знайдете цікаві, потрібні й корисні знайомства; по-третє, там ви завжди отримаєте нову і потрібну вам інформацію «з перших рук».

6. Запам'ятайте: справді незалежна громадська організація вам нічим *не* зобов'язана. Тому слід ставитися до її команди як до *партнерів*, а не як до підлеглих...

Громадська організація як навчальний ресурс — для вас особисто

Незалежно від того, чи ви стали депутатом цілеспрямовано, чи це трапилося несподівано навіть для вас самого — саме громадські організації завжди стануть вам у нагоді при отриманні нових знань, потрібних і корисних у роботі народного обранця. Місцеві недержавні організації часто рекомендують своїх партнерів і колег до громадського навчання в інших містах чи країнах. Нерідко такі навчання (тренінги) відбуваються і в вашому обласному центрі.

За тематикою таке навчання може бути дуже різноманітним. Під час семінарів і тренінгів поглиблено вивчається методика подолання й розв'язання проблем різних рівнів:

- загальнонаціональний і міжнародних рівень (наприклад: ВІЛ/СНІД, наркоманія, торгівля людьми, розвиток малого підприємництва);
- локальний рівень (працевлаштування шахтарів луганських шахт, підтримка прав національних меншин у Закарпатті чи на Буковині, розвиток медичного обслуговування самоселів у Чорнобильській зоні і т.п.);
- т.зв. спеціалізована проблематика: діяльність органів місцевого самоврядування, створення інформаційних громадських приймалень з питань надання комунальних послуг тощо.

Таке навчання триває зазвичай від 1 до 3 днів. В якості викладачів чи тренерів, як правило, запрошують експертів національного та міжнародного рівня. В ході навчання ви отримаєте нові якісні знання, цікаві роздаткові матеріали, познайомитеся з колегами і фахівцями з інших областей, дізнається про новий досвід в інших регіонах і за кордоном. В будь-якому разі, таке навчання - це завжди крок вперед у вашому розвитку. Для вас важливим є не тільки навчання, а й неформальне спілкування з різними людьми: це будуть не тільки працівники партнерських НДО, а й представники міністерств, відомств, науковці, провідні фахівці різних галузей, а також ваші колеги — депутати всіх рівнів. З часом ці знайомства з ними переростуть у корисні справи для вашого міста чи області.

➤ **Принагідно декілька порад.**

➤ *Дізнайтеся про тему і мету навчання.* Навчальні семінари і тренінги зазвичай проходять в інтерактивному режимі. Вам буде корисним заздалегідь вивчити глибину проблеми для вашого міста, області. Під час тренінгу завжди можна (і треба!) задати тренерові чи експертові питання, що вас цікавлять — ті, на які ви не знайшли відповіді самі. З іншого боку, будь-який ваш коментар буде більш цінним і якісним, якщо в ньому прозвучать цифри та факти, що ілюструють вашу місцеву ситуацію.

➤ Якщо тренінг проходить в іншому місті, варто заздалегідь *дізнатися в організаторів про умови перебування:* проживання, харчування тощо. Нерідко таке навчання проходить за містом: слід передбачити зручний одяг як для занять, так і для відпочинку. На громадських навчаннях часто практикується «вільний» стиль одягу: попри це, все ж подбайте про те, щоб ви виглядали відповідно своєму статусу. З іншого боку — щоб вам було зручно і комфортно. Що не кажіть, а «приймають по одержині»...

➤ Не забудьте також *взяти із собою достатню кількість візитівок.* Отримуючи візитівки від іншої особи, зробіть на зворотному боці короткі помітки про цю людину. Якщо хтось вас особливо зацікавив, постарайтеся після повернення додому започаткувати контакт із цією людиною через листування або телефоном. З цікавою людиною і гарним фахівцем завжди знайдеться про що поговорити і порадитися.

➤ Якщо у вашому місті чи області є видатні історичні місця, то візьміть декілька кольорових листівок. Розкажіть на перерві про ваше місто колегам по навчанню, а також тим, з ким ви будете мешкати разом у готелі. Нерідко ми не маємо уяви, які є чудові місця в нашій країні. Людина, яка пишається своїм краєм і має що розповісти, викликає повагу. Вас запам'ятають, не майте сумніву!

➤ По приїзді додому зайдіть в організацію, яка рекомендувала вас на навчання. Розкажіть про тренінг, подякуйте, покажіть фотографії й матеріали. Принагідно обговоріть, як ви в подальшому застосуєте на практиці у себе в місті знання, отримані на тренінгу.

➤ Не зайвим кроком стане інтерв'ю для місцевих ЗМІ. Розкажіть журналістам не лише про навчання, а й про те, чим актуальна зазначена проблема для вашого краю. Поінформуйте своїх виборців, як ви — народний обранець — плануєте застосувати отримані знання. Це буде ще однією цеглинкою у копіткому будівництві вашого іміджу. Завжди пам'ятайте: для політика передвиборча кампанія триває *постійно...*

➤ Для місцевої газети доречним буде фотознімок з семінару. А якщо на ньому присутні VIP-персони, то для редактора це стане просто подарунком. Не цурайтесь навчань — навіть тоді, коли маєте багато справ і вони «не відпускають». З часом ви помітите суттєві зміни у своїх знаннях, поглядах тощо. Ви станете справжнім експертом у важливих для громади питаннях. Вам завжди буде що сказати: як з трибуни сесійної зали, так і з газетних шпальт і телеекранів.

Дуже часто громадські організації запрошують активних учасників різних конференцій та семінарів на короткотермінове навчання чи в ознайомлювальні поїздки за кордон. Таке, цілком можливо, станеться і з вами. Досвід, знайомства і спілкування з новими людьми стануть неоціненними для вашого кар'єрного зростання.

Громадські організації як виконавці вашого дослідження громадської думки

Місцеві ради вкрай рідко використовують опитування в якості інструменту вивчення громадської думки. Проте такі дослідження є вкрай цінними для отримання широкої інформації про:

- якість муніципальних послуг;
- ставлення громадян до тих чи інших міських програм;
- факти, що можуть знадобитися при плануванні нових проєктів чи кроків вашої ради (або про зміни у вже реалізованих проєктах);

Окрім того, дослідження дають можливість оцінити потреби громадян в тих чи інших кроках Ради.

Причинами того, що місцеві ради рідко використовують опитування громадської думки, є певна складність у їх проведенні та висока вартість. Але це лише на перший погляд дослідження видаються складними і витратними. Цього можна уникнути, якщо використати можливості громадських організацій. Для більшості з них опитування громадської думки є звичайною справою: вони провадять їх за цілком пристойними, перевіреними методиками; їх результатам можна довіряти так само, як і спеціалізованим науковим установам.

- До речі, про наукові установи. Якщо громадська організація - ваш партнер - не має досвіду опитувань громадської думки, зверніть увагу на місцеві вищі навчальні заклади: чи нема серед них таких, де більшою чи меншою мірою вивчають соціологію? Якщо хоч на одному факультеті є бодай піврічний курс соціології — сміливо йдіть на контакт з викладачами. Ваше прохання про здійснення опитування буде для них неабияким подарунком! Бо, як правило, викладачі розцінюють такі реальні опитування як чудову нагоду для практичних занять зі студентами. Напишіть до ректорату офіційне клопотання на своєму депутатському бланку - і справа зроблено.

Не заглиблюючись у методологію вивчення громадської думки, звернемо вашу увагу на таке:

1. Плануючи опитування громадської думки, задайте собі такі запитання:

- а) Чого ви хочете досягнути за допомогою свого опитування?
- б) Чи готові депутати і службовці виконкому використати результати опитування у своїй роботі на користь громадян?

2. Будьте готові почути те, що висловлять вам «поза очі» респонденти опитувань. Інколи ця інформація буває, м'яко кажучи, не дуже приємною. З іншого боку, часом можна почути те, про що ви ніколи не чули.

3. Задавання запитань налаштовує громадян на думку, що в їхній ситуації щось таки нарешті зміниться. Це, як правило, породжує надії і сподівання, які завжди слід враховувати у плануванні та здійсненні будь-якого дослідження.

4. Проводячи опитування, намагайтеся залучити до їх організації тих, кого вони *мають* зацікавити: депутатів - членів відповідних комісій, посадовців виконкому та відповідних управлінь місцевої держадміністрації тощо.

5. Отримавши результати опитувань, намагайтеся довести їх до якнайширшого кола людей:

- до своїх колег — депутатів;
- до всіх членів комісій, діяльність яких тим чи іншим чином перетинається з напрямками опитування;
- до посадовців відповідних відділів виконкому, управлінь місцевої держадміністрації;
- до засобів масової інформації (можливо, для оприлюднення результатів дослідження варто провести прес-конференцію? В цьому випадку виконавці опитування — представники громадської організації — мають бути повноправними учасниками цієї прес-конференції).

Результати опитувань громадської думки є дуже дієвим та сильним інструментом у вашій депутатській діяльності.

Вивчення громадської думки, окрім цього, є ще й ефективним способом вашого спілкування з вашими ж виборцями.

Працівник НДО як Ваш потенційний депутатський помічник

Представники громадських організацій ефективно можуть бути використані як помічники-консультанти депутатів місцевих рад.

Громадські діячі мають нестандартне прогресивне мислення, вироблене внаслідок постійних навчань та участі в різноманітних проєктах, стажуваннях і тренінгах. Вони досить часто мають можливість їздити по всій країні і відвідувати столицю України. Користь вам від цього може бути надзвичайно великою. Ось ваш помічник приїздить до Києва у своїх громадських справах (зверніть увагу, ви не витрача-

ете на це коштів). Він може так запланувати день, щоб мати час зайти до центрального офісу вашої партії, передати вашу статтю до партійної газети, поспілкуватися з помічником народного депутата від вашої партії, дізнатися про офіційні та неофіційні новини. Завдяки цьому про вас знатимуть в центрі, а ви знатимете свіжі новини навіть швидше, ніж інші однопартійці у вашому місті.

Або, наприклад, ваш помічник їде до іншого обласного центру на стажування, тренінг, семінар чи на конференцію (у громадських організаціях це відбувається регулярно). Там він також, як ваш помічник, може зайти до обласної організації вашої партії, розпитати про партійні події, діяльність фракції у місцевій раді, отримати місцеву партійну пресу і т. ін. Так ви дізнаєтеся про досвід та цікаві ініціативи депутатів з інших областей, зможете використати його у своїй діяльності, налагодити постійні контакти (телефоном чи письмово) з вашими колегами-депутатами для подальшої співпраці. Ви зможете дізнатися, чим вони живуть, які мають проблеми, як їх долають. Вчитися на іншому досвіді ніколи не шкодить. На всіх заходах, де побуває ваш помічник, завжди буде щось таке, про що варто знати і вам. Після кожної поїздки послухайте його розповідь, поміркуйте, що із нових ідей, матеріалів, новин у громадському середовищі ви змогли б використати у своїй депутатській роботі. Новий погляд збоку іноді наштовхує на нестандартні і ефективні рішення. Слід уважно поставитися до вибору помічника із громадських організацій (як, власне, і до інших помічників). У середовищі громадських організацій, як і скрізь, є свої впливові і шановані люди, але вистачає й таких, хто багато і гарно говорить, але мало що робить реально. Якщо вам пощастить і ви залучите собі в помічники справді авторитетну людину, то уникнете ревнощів з боку інших громадських організацій, а ваш авторитет серед активістів громадського руху також зросте.

Варто знати про деякі «табу», яких не варто переступати. Не вимагайте від представника громадської організації, вашого помічника, вступати до лав вашої партії. В світі НДО високо цінують політичну нейтральність. Звичайно, ваш помічник не має бути повним антагоністом ідей партії, за списком якої ви стали депутатом, але й відданості цим ідеям вимагати не слід. Не очікуйте, що ваш помічник

стане агітувати за вашу фракцію на всіх заходах, де він буває. Вам це не потрібно, зрештою, це не його завдання. Представник громадської організації - також дуже заклопотана людина з багатьма обов'язками, а ще - з власним особистим життям. Пам'ятайте, що його співпраця з вами відбувається *на громадських засадах*.

Допомога громадських організацій у прийомі громадян

Зазвичай люди приходять до вас на прийом із своїми наболілими проблемами, яких не змогли вирішити звичним шляхом, ходячи по колу від одного чиновницького кабінету до іншого. Детальніше про індивідуальний прийом громадян ми вже розповіли в попередніх розділах, а зараз звертаємо вашу увагу на те, чим і як громадські організації можуть допомогти у розв'язанні проблем громадян.

Багато громадських організацій отримують грантову фінансову допомогу на надання юридичних, психологічних, соціальних та інших послуг для певних категорій населення. Це не підміна функцій державних організацій, які по роду своєї діяльності мали би надавати такі послуги. Громадські організації беруть на себе складну роботу саме там, де держава, як правило «недопрацьовує», або «не бачить» якоїсь проблеми. Варто знати, що громадські організації насправді не мають великих коштів, тому не слід очікувати від них «манни небесної». Але в «прейскуранті послуг» НДО є такі, що можуть суттєво полегшити вирішення деяких проблем ваших виборців.

Ось, наприклад, старенька жінка не має коштів на оплату юриста в справі поділу майна чи в написанні складної скарги про неправомірні дії місцевого комунального підприємства. Розглядаючи бабусине звернення, ви бачите, що справа є складною, і що вашим депутатським запитом проблему розв'язати не вдасться. Ось тоді в нагоді і стане допомога молодіжної громадської організації на кшталт «Правничої фундації» чи Юридичної клініки, що існує при юридичному факультеті вищого навчального закладу у вашому місті. Так, молоді студенти-юристи, що працюють там, є ще не досить досвідченими, але їхніх знань вже достатньо для цього рівня юридичної допомоги. Окрім того, як правило, молоді юристи завжди мають куратора — досвідченого юриста-викладача. Для студентів — це практика,

для бабусі — безкоштовна допомога, підсилена вашим депутатським зверненням чи клопотанням. Добре буде домовитися з керівництвом вищого навчального закладу про співпрацю (звичайно, якщо там не віддають політичну перевагу на користь іншої партії).

Послуги громадських організацій можуть бути найрізноманітнішими. Головне — мати точну інформацію: *для яких категорій населення і яку саме допомогу надають в тій чи іншій НДО*. Не покладайтеся на випадкову інформацію про організацію і її діяльність. Найкраще провести зустріч з керівниками громадських організацій і детально дізнатися про їх діяльність, проекти, що зараз ними реалізуються, та про те, яку допомогу можуть надати ці організації. Це можуть зробити ваші помічники. Результатом має стати невеличка, але повна довідкова таблиця з назвами організацій, переліком послуг, адресами, номерами телефонів тощо. Ця таблиця-підказка стане вам доброю підмогою в особистому прийомі громадян.

* * *

Важливо пам'ятати, що громадські організації також потребують вашої підтримки. Саме тому під час зустрічі запитайте їх про їхні потреби (тоді в них з'явиться мотивація до подальших зустрічей і співпраці з вами). Зазвичай більшість із них потребує приміщення. А чому б вам не стати ініціатором розгляду діяльності громадських організацій міста на сесії ради або на засіданні комісії з гуманітарної сфери? Ті громадські організації, що дійсно працюють, мають що розповісти; вони за допомогою цифр і фактів доведуть свою потрібність і ефективність. То чому не внести раді чи виконкому пропозицію про їх підтримку в наданні приміщення з пільговою оплатою? До речі, механізм цієї пропозиції можуть залюбки розробити самі «НДО». Зрозуміло, що всіх питань, які турбують громадські організації, ви не вирішите. Але імідж людини, яка розуміє потреби громадських організацій і пробує щось для них зробити, додасть вам симпатії і підтримки в їхньому середовищі. Гадаємо, це вигідно.

Ваша участь у заходах громадських організацій

Досвід багатьох українських НДО свідчить: громадські організації залучають набагато більше ресурсів у ваше місто чи область, якщо співпрацюють з місцевими депутатами. Йдеться не тільки про фінанси⁴². За вашої підтримки громадські організації можуть, наприклад, провести спеціальне навчання для соціальних служб, шкільних психологів: нові знання й методики допоможуть цим фахівцям краще працювати з дітьми. Це, звичайно, не вирішить усіх проблем шкільної молоді. Тим не менше, це стане ще одним реальним кроком у покращанні ситуації.

Інший приклад. Студентська молодь потребує працевлаштування? А чому б вам не підтримати створення молодіжної біржі праці, яка під час студентських канікул допоможе молодим людям попрацювати на державних і приватних підприємствах міста? Ваш депутатський лист підтримки до проекту НДО може зіграти важливу роль в конкурсному відборі на фінансування цих ідей саме для вашого міста. Таких прикладів можна навести безліч. Поспілкуйтеся з лідерами громадських організацій і ви відкриєте для себе незвіданий світ цікавої і плідної громадської діяльності.

Про співпрацю із засобами масової інформації ітиметься у цьому посібнику далі. Але доцільно невеличкий штрих. В місцевих засобах масової інформації ви можете розповідати не лише про себе і свою діяльність, а й коментувати події та заходи громадських організацій. Найефективніше це можна робити прямо в часі цих заходів. Всі НДО завжди стараються запросити журналістів на такі події. Як ви думаєте, у кого журналістові буде цікаво взяти інтерв'ю чи отримати коментар? Звичайно ж у вас! Адже для журналіста це гарна «родзинка»: а чому це на заході НДО присутня депутатка і що вона тут робить?

42. Загалом кажучи, міфи про величезні кошти «грантоїдів» насправді не мають під собою реального підґрунтя. З іншого боку, для того, щоб вибороти грант на невелику суму, громадські організації мають дуже багато працювати, брати участь у десятках конкурсів і тендерів, розробляти десятки проектів, і все це — в умовах жорсткої конкурентної боротьби з іншими НДО. До того, ж основна частина грантових коштів витрачається не на зарплатню, а саме на діяльність в інтересах територіальної громади.

Лобіювання ваших інтересів на рівні громади

Виконуючи обов'язки депутата, ви, звичайно, маєте якісь ідеї, які плануєте реалізувати і відстоювати в ролі народного обранця. Згадайте свої передвиборчі обіцянки! Попри загальну політику партії чи блоку, який ви представляєте, в передвиборчий період ви наповнювали загальнопартійні слогани своїм змістом - місцевими планами й ідеями. От і настав час згадати про них і почати виконувати.

І тут виявиться не все так просто. Ваші задуми, ідеї та інтереси можуть не співпадати з інтересами решти депутатського корпусу. Ще гірше, якщо вони не співпадатимуть з думками однопартійців та членів вашої фракції. Не втрачайте рішучості та оптимізму: все це ще не означає, що ваші ідеї погані. Можливо, треба обрати інший шлях. Один із варіантів - зробити ваші плани привабливими і зрозумілими для якомога більшої кількості ваших виборців. А коли вас підтримають багато людей, то вже і депутати не зможуть не рахуватися з вами. Саме в цьому аспекті громадські організації можуть стати суттєвою допомогою у лобіюванні ваших інтересів серед громади.

Перегляньте список НДО, киньте оком на прізвища громадських активістів і запитайте себе: хто з них і чому міг би підтримати вашу ідею? Складіть окремий перелік назв і прізвищ і дійте! Зустрічайтеся з ними, завітайте на ті заходи громадських організацій, тематика яких хоч у чомусь співпадає з обраним вами напрямком. Розкажіть активістам громадських організацій про важливість вашої ідеї, оперуючи підібраними цифрами, фактами, розрахунками. Прямо вкажіть на їхній інтерес у цій справі. Попросіть їх висловити своє (звичайно таке, що співпадає з вашим) бачення і додайте цей текст як коментар до вашої статті в місцеву газету. Якщо проблема лежить у соціальній площині, заохочуйте громадську організацію до написання проекту з обраної теми. Нехай це буде грант на дослідження проблеми та написання рекомендацій її розв'язання; це може бути і грант, наприклад, на проведення громадського обговорення чи навчання. Не так суттєво - ЩО стане першим кроком; головне - початок розгляду й обговорення проблеми, задавання тону в просуванні вперед.

Станьте консультантом на волонтерських засадах у цьому проєкті (повірте, це не забиратиме у вас багато часу й зусиль). Хай вас

не турбує, що отримання гранту - це досить довга історія. Гранти не просто даються, їх потрібно ще виграти: але це вже не ваша турбота. Для вас головне - ініціювати процес, «вкинути» вашу ідею в громадські організації, а далі - системно підживлювати інтерес до теми своєю активністю й депутатською підтримкою. Громадські організації об'єднують активних людей: вони спілкуються з іншими активістами, з пресою, бувають на інших зустрічах, на яких ви не можете бути в силу різних обставин (у вас також є своє життя і робота). Тому *зробіть свою ідею ідеєю НДО*, нехай вони її проштовхують і пропагують. Чи так легко вашим колегам-депутатам «відмахнутися» від проблеми, яку обговорює все місто? І процес піде!

Співпраця з НДО у проведенні громадських слухань

Громадські слухання набирають все більшої популярності в Україні. В статті 13 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» громадські слухання визначені як форма безпосереднього здійснення місцевого самоврядування. В Статуті вашої територіальної громади, або в Положенні про громадські слухання мають бути визначені порядок ініціативи і проведення цього заходу. (Про технологію проведення громадських слухань йшлося у попередній главі).

Якщо тема слухань лежить у сфері ваших інтересів, то незалежно від того, хто є ініціатором громадських слухань, ви маєте активно підготуватися для участі в них. Задовго до початку слухань зустріньтеся із зацікавленими громадськими організаціями і порадьтеся щодо вироблення спільної позиції. Варто спільно визначити, чи є можливість запросити на слухання компетентних експертів з інших міст. Громадські організації мають дуже широкі контакти і можуть порадити дійсно компетентних людей. Нехай ваші помічники зв'яжуться з ними і запитають про їхні умови та можливості. Якщо ви отримаєте від експертів попередню згоду — напишіть листа до організаторів слухань і запропонуйте запросити цих людей, зазначивши умови їхнього приїзду. Не забудьте ще раз поспілкуватися з експертами і повідомити їм про свої кроки.

Якщо громадські організації зацікавлені в співпраці у проведенні громадських слухань, зробіть спільну заяву для преси, щоб оприлюднити свою позицію на шпальтах місцевих газет, в ефірі теле-

і радіоканалів. Залучайте до інтерв'ю представників громадських організацій! Це аж ніяк не применшить вашу роль: навпаки — це продемонструє, що ваші ідеї широко підтримує громадськість.

При підготовці вашого виступу на громадських слуханнях представники громадських організацій суттєво допоможуть вам у підборі матеріалів, аргументаційних фактів, пропозицій, у розробці схем та діаграм. Запросіть до участі у виступі на громадських слуханнях представників НДО. Якщо ви не зможете своєю доповіддю охопити всі аспекти проблеми, то подальші промовці — представники громадських організацій — доповнять і проілюструють ваш виступ. Так у присутніх на слуханнях складеться більш чітка уява про вашу позицію. Обов'язково обговоріть заздалегідь із представниками громадських організацій і чіткіше сформулюйте ті пункти, які ви хочете включити в кінцевий документ (резольцію, протокол чи ухвалу) громадських слухань.

Ви як депутат маєте більш вагомий вплив у контактах з організаторами та відповідальними за проведення слухань. Саме тому візьміть на себе завдання внесення до списків прізвищ промовців, подання певних пропозицій до кінцевого документу слухань. Робіть це все у письмовому вигляді — тоді не виникатиме непорозумінь.

По завершенню слухань прокоментуйте їх у ЗМІ. Це гарний спосіб оприлюднити свою позицію і залучити до цього своїх партнерів з громадської організації, а також запрошених експертів.

Принагідна порада: беріть участь у слуханнях і коментуйте їх у пресі лише в тому випадку, коли вам дійсно є що сказати. «Участь заради участі» не приносить ні популярності, ні результату. Згадайте долю одного відомого народного депутата, який з приводу і без приводу виступав скрізь з будь-якого питання. На виборах-2006 виборці не підтримали блок його імені ні на парламентському, ані на місцевому рівнях... Виборці вже перестали довіряти гучним словам та заявам.

15.2. СПІВПРАЦЯ ДЕПУТАТА МІСЦЕВОЇ РАДИ З ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Звідки люди - ваші виборці - дізнаються про вашу особисту депутатську діяльність? Найпростіші дослідження вказують на такі джерела інформації про вас:

- з розповідей інших депутатів - до 1 % від загального обсягу інформації, яку так чи інакше отримують про вас пересічні люди. Але цей показник сягне аж 1% лише в тому випадку, якщо ви якимось чином збудили певну зацікавленість у колі ваших колег-депутатів;

- з розповідей тих виборців, для яких ви зробили щось корисне, чимось допомогли їм — до 3 %;

- з місцевих випусків теле- і радіоновин, зі шпальт місцевих газет – до 50 %. Але це лише в тому випадку, якщо ви чимось зацікавили ваші обласні чи міські мас-медіа!

- так званий «вторинний вплив»: від 20 до 50%. Це коли ті, хто почув вас на радіо, побачив на телеекрані чи прочитав ваше інтерв'ю в газеті, *переказуватимуть іншим людям* ваші думки чи твердження. Зверніть увагу: люди будуть переказувати ваші слова тільки тоді, коли їх зачепить за живе.

Які висновки можна зробити з цих показників?

Висновок 1. Одним із найважливіших інструментів побудови власного позитивного іміджу є **постійна і послідовна співпраця з засобами масової інформації.**

Висновок 2. Якщо ви прагнете стати широко відомою публічною особою, вам не можна «відсиджуватися в тіні» - ви маєте постійно «світитися» в засобах масової інформації.

Висновок 3. Ви постійно маєте подавати журналістам щось таке, що цікавить широкі верстви людей: молодь, пенсіонерів, працівників соціальної сфери, малозабезпечених, підприємців малого і середнього бізнесу, фермерів, громадські організації, населення в цілому.

Правила успішної співпраці народного депутата з місцевими засобами масової інформації

Як побудувати «сильний» депутатський імідж, враховуючи механізми роботи місцевих ЗМІ? Уявіть собі: це *фантастично просто!* Треба лишень:

- а) знати механізми роботи мас-медіа;
- б) по-справжньому *прагнути* співпраці зі ЗМІ (іншими словами, *мати бажання* побудувати свій імідж через ЗМІ).

А решти ми вас зараз навчимо. Візьміть за звичку на найближчі кілька років дотримуватися наступних правил.

! Не чекайте, коли журналісти прийдуть до вас — йдіть до них першими!

Скільки депутатів у складі вашої ради? Отож бо й воно! Чому ви думаєте, що саме ви з перших днів роботи новообраної ради станете об'єктом уваги всієї преси міста чи області? То як же привернути до себе увагу преси? Насправді це дуже просто: треба *привчити журналістів до того, що ви завжди маєте ЩО сказати пресі* (а значить - читачам, глядачам і слухачам).

Розглянемо це на кількох прикладах.

Перший. Ось щойно закінчилося чергове засідання ради, де було ухвалено рішення, скажімо, про внесення поправок до бюджету (наприклад, у бік збільшення фінансування медичних закладів). Одразу в перерві, не зволікаючи, підійдіть до журналіста телегрупи, який працював в сесійній залі, і запропонуйте наступне:

- Я хочу **прокоментувати** для вашого каналу щойно ухвалене рішення, оскільки, на мій погляд, воно має як свої переваги, так і недоліки...

На цьому прикладі ми хочемо проілюструвати деякі тонкощі журналістського повсякдення. По-перше, журналістам набридає показувати одних і тих самих депутатів (керівників фракцій чи партій); репортери самі прагнуть різноманіття облич на своїх екранах. Тому ваша особиста ініціатива свіжого коментаря неодмінно викличе зацікавлення журналіста-телевізійника. Друга важлива деталь: як тільки ви станете перед камерою, поруч, як з-під землі, неодмінно з'явиться ще двійко-трійко людей з диктофонами. Це будуть газетярі

та радіожурналісти, які після закінчення сесії чигають коридорами ради, полюючи за свіжим коментарем «з перших вуст». І коли телевізійники «виставляють» когось перед камерою, у газетярів та радіїників одразу ж спрацьовує мисливський інстинкт і азарт: «О, а в кого це там телевізійники беруть інтерв'ю? Може, вони вже щось пронюхали, а я досі й не знаю? Ану, мерщій туди!». Так чи інакше, внаслідок проявленої ініціативи ваш коментар стовідсотково з'явиться щонайменше в одному ЗМІ.

Інший приклад. Ви щойно вийшли з засідання комісії ради, де було вирішено поставити поза чергою на розгляд сесії певне важливе питання. Але ж *про це ще ніхто не знає!* Донесіть цю новину через ЗМІ до людей *першим*. Зробіть це, наприклад, у вигляді «ексклюзиву». Зателефонуйте до редактора популярного міського FM-каналу і запропонуйте йому таке:

— *Пане Василю, маю для Вашого найближчого блоку новин ексклюзивну інформацію про рішення комісії, ухвалене 5 хвилин тому. Якщо Ви з'єднаєте мене зі своїм відділом новин, я готовий надиктувати цю інформацію і свій коментар прямо зараз...*

На цьому прикладі ми ілюструємо ще одну важливу деталь: новину слід подавати *обов'язково зі своїм коментарем*. Інакше вона може піти в ефір без посилання на ваше ім'я, на кшталт: «Як стало відомо редакції новин, щойно комісія міськради постановила (...)». З іншого боку, коментуючи новину, ви полегшуєте журналістові його роботу: так обидві сторони мають свою користь.

Ще один приклад. Ось впродовж кількох тижнів декілька громадян з різних районів міста прийшли до вас з однією й тією самою комунальною проблемою. Вивчивши її глибше, ви бачите, що це не випадковий збіг обставин, а характерна негативна тенденція в роботі міських комунальників. Нехай ваш помічник звернеться до редакції популярного телеканалу і запропонує ваш сюжет у щотижневій телепрограмі, присвяченій життю міста. Надайте журналістам цікаві факти і приклади (вони ж у вас є — ви візьмете їх зі звернень громадян, що приходили до вас на прийом). Запропонуйте телевізійникам, щоб вони зняли ваші коментарі безпосередньо на «проблемному» об'єкті (так сюжет буде виглядати цікавішим, ілюстративнішим).

Нехай «у кадрі» висловляться також громадяни, які були у вас на прийомі: жива життєва історія завжди прикрашає будь-який телесюжет, тож телевізійники залюбки пристануть на таку вашу пропозицію.

Ще приклад. Ви щойно повернулися з регіональної конференції громадських організацій, куди вас запросила місцева молодіжна правозахисна організація. Зверніться до редактора місцевої популярної газети і запропонуйте йому інтерв'ю, яке ви дасте спільно з керівником тієї організації. Покладіть в основу інтерв'ю не свою участь в роботі конференції, а щось таке, що буде важливим для всього населення міста:

- Пане редакторе, в цьому інтерв'ю ми розповімо населенню, де і як буде працювати громадська юридична приймальня. Рішення про її відкриття ми прийняли щойно позавчора, коли разом з громадськими юристами були на регіональній конференції (...). Я впевнений(а), що Вашим читачам буде цікаво дізнатися з Вашої газети про те, що в нашому місті невдовзі буде запроваджено таку безкоштовну громадську послугу для кожного, хто її потребує...

Зверніть увагу на наступну важливу деталь: заздалегідь оприлюднивши подібний крок зі сторінок газет, вам буде легше пролобіювати у себе в раді, скажімо, отримання пільгового приміщення для цієї приймальні. Навряд чи депутати стануть голосувати «проти» того, про що знає і вже чекає все місто.

Або таке. Ви написали проект рішення ради і на сесії це рішення було ухвалено. Запропонуйте місцевій радіостанції свій «прямий ефір», присвячений цьому рішенню. Пропонована мета ефіру — розповісти слухачам детально: чому виникла нагальна потреба в цьому рішенні, чим обумовлені ті чи інші його положення, що змінить це рішення в повсякденному житті населення міста, що слід врахувати простим людям, щоб використати нові можливості повною мірою?

Важко уявити, щоб хтось із редакторів відмовився від цієї вашої спокусливої пропозиції (та ще й ексклюзивної — такої, що певною мірою підвищить авторитет цієї радіостанції).

! Доручіть одному із своїх помічників сформувати контактну базу місцевих ЗМІ. Вона має містити телефонні й електронні контакти таких представників мас-медіа:

- редактори і «тематичні» журналісти місцевих телеканалів;

- редактори і «тематичні» журналісти місцевих рейтингових газет;
- редактори і «тематичні» журналісти місцевих радіостанцій;
- представники місцевих та національних інтернет-видань;
- місцеві представники національних інформаційних агенцій (таких як, наприклад, УНІАН);

- місцеві власні кореспонденти національних телеканалів, радіостанцій та газет;

- місцеві власкори іноземних радіостанцій (рідко хто знає, наприклад, що буквально в кожному обласному центрі обов'язково є власні кореспонденти «Радіо Свобода», «БіБіСі» та «Німецької Хвилі». А між тим, ваш депутатський коментар для однієї з цих радіостанцій - це вже ваш вихід як на національний, так і на міжнародний рівень!).

Ви будете вражені, *скільки журналістів у вашому місті постійно полюють за свіжою місцевою інформацією*. І для кожного з них ви - народний обранець - є *носієм інформації*. Пам'ятайте про це завжди, *щодня* - адже свіжа інформація у вас буде також *щодня*. І на неї завжди знайдеться охочий журналіст.

Всю цю базу ЗМІ - контактну інформацію - радимо видрукувати на принтері маленьким шрифтом на кількох невеличких аркушиках паперу: їх варто вклеїти до вашого депутатського записника-щоденника, який ви завжди носите при собі. Так ви особисто зможете налагодити контакт з будь-ким із журналістських кіл, як тільки в цьому виникне нагальна потреба.

! Повною мірою використовуйте свій «депутатський» час і газетну площу в місцевих «комунальних» ЗМІ. Дізнайтеся в секретаріаті про ці «встановлені норми», а далі регулярно «беріть слово» на газетних шпальтах і в телерадіоєфірі. Кожного разу готуйте для такої появи в ЗМІ цікавий *інформаційний привід* (гострий коментар, оприлюднення певної новини, нової інформації, свіжих фактів тощо; своє особисте депутатське ставлення до чогось актуального, позиція вашої фракції щодо чогось і т. п.). Пам'ятайте: якщо ви не використовуєте повністю свій депутатський «ліміт доступу до ЗМІ», його *обов'язково* використає хтось інший! Хто, з якою метою? Чи буде це вигідно для вас? І для тих, хто вас обирав...

! Не забувайте про журналістів інтернет-видань: подружтесь з ними і ніколи не оминайте їх увагою. Пам'ятайте, що на відміну від міської чи обласної газети, інтернет-видання є потужним джерелом інформації для подальших передруків у національній пресі. А це вже — ваша поява на національному рівні!

! Подаючи журналістам чи редакторам інформацію, завжди намагайтеся робити це **в на паперових чи електронних носіях:** так ви уникнете появи фактологічних помилок у повідомленнях преси з вашою інформацією.

! Ніколи не відмовляйте журналістам у наданні інформації! Якщо ви відмовили журналістові, будьте певні: він у будь-якому випадку напише про те, що хотів дізнатися від вас. Інша справа: чи напише він так, як це буде вигідно вам? І чи справді він напише *об'єктивно*? Адже ви не знаєте, якими джерелами він скористається після того, як ви йому відмовили. *Хто і яку* інформацію надасть журналістові після того, як ви йому відмовили? А може він взагалі візьме потрібні цифри і факти «зі стелі»? Буває й таке.

! Станьте для журналістів та редакторів надійним джерелом інформації, до якого вони можуть звернутися в будь-який час і отримати ту інформацію, якої так потребує в цей момент редакційний процес.

! Чи не найважливіше правило: НІКОЛИ не подавайте журналістам нецікавої інформації! Що робить вашу інформацію цікавою? «Принадливість» будь-якої вашої інформації для преси легко оцінити всього лише за трьома критеріями:

- значущість чи вагомість хоча би для однієї певної групи населення;
- актуальність (вчасність);
- повнота повідомлення.

Якщо у вашій інформації не присутній хоча би один з цих чинників - краще не подавайте пресі цієї інформації. Бо **ваше головне завдання — привчити журналістів і редакторів до того, що ви є носієм виключно цікавої інформації,** «гарячих» новин, свіжих думок та оригінальних поглядів. Представники ЗМІ мають звикнути до вас як до людини, яка говорить тільки те, що можна одразу «ставити у

випуск». Тільки тоді журналісти стануть буквально «полювати» за вами. Тільки так можна стати «улюбленицею преси»! Зверніть увагу на таке: якщо один-два рази подати журналістові те, що «забракує» редактор, такий журналіст скоро перестане навіть дивитися у ваш бік. Знайте: це не каверзність журналіста, це - специфіка його роботи.

! Ніколи не конфліктуйте з редакторами та журналістами! Останнє слово завжди залишиться за пресою. Ви можете виграти судовий процес проти певної редакції, отримати від неї кілька тисяч гривень відшкодування, але *назавжди програєте у своїх взаємовідносинах із пресою*. Бо відтепер вас завжди, в кожній редакції будуть зустрічати як таку, що „колись судилася з нашим колегою”. У таких випадках преса, на відміну від депутатського корпусу, надзвичайно солідарна.

Не радимо воювати з журналістами й редакторами: боронь Боже скривдити когось із них. Приклад: кілька років тому колишній чернівецький губернатор Теофіл Бауер спробував скривдити журналістку Людмилу Чередарик. За це буковинські журналісти й редактори оголосили Буковину «територією, вільною від губернатора» і методично «клювали» його — та так, що врешті пан Президент прибрав того губернатора подалі від влади і від людей...

! Ніколи не коментуйте від імені своєї фракції (партії) події чи факти, що несуть у собі негатив. Не варто, щоб люди пов'язували ваше добре й чесне ім'я з чимось поганим. Про що йшлося — люди забудуть, натомість ваше ім'я ще довго пов'язуватимуть з чимось поганим. Знайдіть 10 причин, щоб відмовитися від такого доручення керівництва вашої фракції.

Так само завжди уникайте негативних інформаційних приводів для появи на пресі.

ВАШЕ ДЕПУТАТСЬКЕ ІНТЕРВ'Ю

➤ Підготовка до інтерв'ю

Коли ви даєте інтерв'ю на радіо, телебаченні чи у друкованих засобах масової інформації, завжди існує взаємний інтерес, як для вас, так і для журналіста. Для журналіста цей інтерес полягає у висвітленні цікавих новин, для вас — у донесенні своєї інформації через ЗМІ до громадськості.

Чіткість і зрозумілість є одними із найважливіших чинників інтерв'ю. Вам слід вирішити заздалегідь, про ЩО САМЕ ви говоритимете. Пам'ятайте: читаючи чиєсь інтерв'ю в газеті, люди зазвичай сприймають лише половину з того, що прочитали (те саме — з радіо і телебаченням). Це означає, що ви повинні зробити ваше повідомлення якомога чіткішим і зрозумілішим.

Журналіст нерідко зосереджує увагу на поверхневих фактах (хто, що, де, коли), тоді як питання *чому* і решта питань, пов'язаних з ним, часто висвітлюються не достатньо. Ось чому ваше завдання — побудувати інтерв'ю так, щоб порушуючи очевидне для всіх питання, надати якомога ґрунтовнішу інформацію.

Загальна підготовка до будь-якого інтерв'ю полягає в наступному. В попередніх контактах з журналістом вам слід узгодити спільно таке:

- якою буде *тема* інтерв'ю;
- уточнити *основні питання*;
- якою буде *тривалість* інтерв'ю;
- в *якому виданні* (на *якому радіо- чи телеканалі*) буде висвітлено це інтерв'ю;
- *коли?* (дата публікації чи ефіру);
- *де* відбуватиметься інтерв'ю.

Підготуйте для відповідей на основні питання інтерв'ю найцікавіші факти, приклади, цифри тощо. Зберіть також додаткові матеріали на допомогу журналістові в написанні статті (це можуть бути тексти ваших попередніх виступів, брошури, вирізки опублікованих статей, заяви стосовно певних подій тощо).

Визначте можливі «слизькі» теми і складіть перелік «незручних» запитань, які може поставити журналіст. Сформулюйте короткі відповіді на ці запитання.

➤ **Перебіг інтерв'ю для друкованих ЗМІ:**

- запропонуйте журналістові папку з відбіркою матеріалів, що стосуються теми інтерв'ю;
- журналіст не є «генієм», він не може знати все на світі (в тому числі і те, що стосується теми інтерв'ю), тож викладайте свої думки якомога простіше, використовуючи приклади зі щоденного життя;

- відповідаючи на запитання, не поспішайте: ретельно обдумуйте кожну відповідь;
- на неприємні для вас запитання відповідайте перепитуванням на кшталт: *«Що саме Ви маєте на увазі?»* - це допоможе вам сконцентруватися у своїй відповіді;
- якщо журналіст задає вам «неузгоджене» (провокаційне) запитання, коротко «відсікайте» його реплікою на зразок: *«Ми відхиляємось від головної теми»*;
- намагайтесь не допускати подальших таких спроб: *«Ми домовилися говорити на іншу тему»*;
- ніколи не відповідайте на провокаційні запитання (*«Я вважаю це запитання провокаційним, тому відмовляюся відповідати на нього!»*);
- намагайтесь давати обґрунтовані відповіді, уникайте однослівних відповідей (*«Так»* чи *«Ні»*);
- закінчивши інтерв'ю, з'ясуйте, коли текст статті буде готовий, щоб його можна було переглянути; узгодьте крайній термін для цього. Не забудьте записати робочий і домашній номер телефону журналіста, а також номер його сотового телефону.

➤ **Радіоінтерв'ю**

При підготовці до радіоінтерв'ю треба з'ясувати заздалегідь такі питання:

- слід поцікавитися в журналіста, *для якої саме* радіопрограми він просить вас про це інтерв'ю. Мусите знати це для того, щоб заздалегідь підготувати «потрібні» акценти;
- це буде прямий ефір чи запис? Відповідь на це питання дасть можливість вам краще підготуватися до інтерв'ю. Втім, незалежно від варіанту відповіді, вам слід заздалегідь взяти в інтерв'юера перелік питань, що прозвучать в інтерв'ю; з'ясувати, скільки ефірного часу відведено для виступу? Маючи перелік питань, ви можете передбачити його перебіг і підготувати свої відповіді так, щоб обов'язково встигнути сказати найголовніше, найвагоміше;
- якого роду інформації потребує журналіст — опису певних подій, новину чи вашої власної думки?
- чи ще хтось братиме участь у цьому записі (передачі)? Якщо це інтерв'ю відбудеться не «тет-а-тет» з журналістом, то вам треба

з'ясувати, як саме буде розподілено ролі в інтерв'ю. Чи всі присутні обговорюватимуть одну проблему? Хто висвітлюватиме проблему, а хто — коментуватиме? Чи заплановано дискусію між запрошеними? Відповіді на ці питання дадуть змогу уникнути прикрих несподіванок, краще підготувати аргументи й контраргументи.

➤ **Перебіг радіоінтерв'ю:**

- пам'ятайте: наскільки складною не була б тема, радіоінтерв'ю зазвичай триває не довше 3-5-ти хвилин, тому на питання журналіста слід відповідати якомога лаконічніше і по суті;

- ніколи не говоріть «казенною мовою» («як по-написаному»). Вам слід навчитися завжди говорити в мікрофон так, як ви зазвичай говорите «у житті» (парадокс: для деяких наших VIP-посадовців це — справді складна річ...);

- не забувайте, що говорити потрібно на певній відстані від мікрофону; під час бесіди не повертайте голови в інший від мікрофону бік;

- розпочинаючи свій виступ у студії, слід з перших секунд, з перших слів привернути увагу слухачів! Якщо вам не вдасться зробити цього протягом перших 30-60 секунд, то слухач моментально згудиться. Заволодіти увагою слухачів дуже просто. Варто лише «зачепити» їх якоюсь цікавинкою:

- *Чи знаєте ви, що кожної хвилини бюджет нашого міста порожніє на 5 тисяч гривень? Ви, шановні слухачі, ніколи не задумувалися, КУДИ йдуть ці НАШІ З ВАМИ ГРОШІ?..*

- *Я хочу почати з такого простого прикладу: одна багатодітна родина вирішила придбати земельну ділянку в мікрорайоні «Сонячному»...*

- постійно само ідентифікуйте себе зі слухачами: не вживайте пасивних форм і не говоріть про себе «в третій особі». Натомість якнайчастіше (хоч би і в кожному реченні!) вживайте: «ми», «ви», «я», «вам» «ми з вами», «наше з вами...» тощо.

- якщо ви не маєте відповіді на якесь запитання - не панікуйте і в жодному разі не фантазуйте експромтом! Краще скажіть правду, але так, щоб слухачі сприйняли вашу правду адекватно:

- *Ця інформація лежить поза межами моєї відповідальності...*

- Я ніколи цим не цікавився, оскільки досі не мав потреби в такій інформації...

- Ця інформація потребує підтвердження багатьма цифрами - але я боюся помилитися, бо просто не тримаю в пам'яті аж так багато показників...

• якщо в студії, окрім вас, є й інші учасники передачі, намагайтеся не говорити одночасно з ними (перекрикувати); в потрібному моменті просто подайте ведучому знак, що ви хочете взяти слово.

➤ **Телеінтерв'ю. Виступ у телепередачі**

Депутат - особа публічна; відтепер вам доведеться звикати до того, що ви постійно «на виду». Серед того - і на екранах телевізорів.

Питання, що їх слід з'ясувати перед участю в телепередачі, майже повністю збігаються з тими, що ми подали в розділі «радіоінтерв'ю». От лише деякі доповнення:

• з'ясуйте, за яких умов відбуватиметься передача: чи ви будете сидіти просто у кріслі, за столом, чи, можливо, кожен із учасників стоятиме (наприклад, за окремою «трибуною»)?

• обговоріть із журналістом (ведучим) можливість використання наочного матеріалу, щоб ґрунтовніше висвітлити тему (попередньо переконайтесь, що креслення, таблиці та інші ілюстрації справді допомагають краще розкрити тему, а не викликають масу додаткових запитань);

• не бійтеся запитати, як краще одягнутися. Подбайте про свій зовнішній вигляд під час інтерв'ю. Не одягайте «крикливих» речей (якщо не знаєте, що вдягнути, то оберіть щось традиційно-консервативне — це безпрограшний варіант). Депутатам-жінкам радимо також одягати мінімум прикрас (щоб вони не відволікали увагу телеглядачів, а ще - щоб не пускали «бліків» до відеокамери). Не радимо одягати занадто яскраве вбрання (кольори, що «ріжуть око») або одяг в контрастну смужку чи в клітинку. Річ у тім, що такі кольори й візерунки спричиняють небажані оптичні ефекти (специфічне «мерехтіння» на екрані або «рябчик»). Також не можна одягати суцільно біле та абсолютно чорне вбрання: воно «губиться» в кадрі.

Найкращі варіанти: блідо-блакитний колір, сіре вбрання, пасельні однотонні відтінки.

Подбайте і про взуття: деякі «сидячі» студії подають зображення, що показує вас повністю, разом із ногами (скажімо, в кріслі) - тож взуття має виглядати «в кадрі» пристойно і доречно.

➤ **Перед початком запису «прямого ефіру»**

• У день запису чи прямого ефіру прийдіть заздалегідь і перед початком передачі спробуйте ознайомитися із внутрішньою обстановкою телестудії.

• Якщо освітлення в студії гріє, мов африканське сонце, попросіть, щоб вам злегенька напудрили обличчя.

• Якщо гример напудрив вас не в гримерній, а прямо в студії, все ж знайдіть дзеркало і перевірте, чи все у вас гаразд: зачіска, коміречко тощо. Також варто випити кілька ковтків води й прокашлятися.

• Зайнявши вказане вам місце в студії, злегенька, ледь-ледь нахиліться вперед: так глядачі підсвідомо відчують вашу увагу до них, важливість того, що ви їм скажете. Але не нахилийтеся *занадто вперед* - бо це вже сприймається як прояв агресивності.

• Якщо не знаєте, куди подіти руки, візьміть ручку та блокнот (аркуш паперу). Але не грайтеся ручкою! І не малюйте квіточок чи інших дурничок (інколи оператори зічев'я показують такі речі крупним планом).

• Ви носите окуляри? Тоді, займаючи місце в студії, запитайте у оператора, під яким кутом до камери ви маєте сісти - так, щоб скельця окулярів не пускали «бліків» від студійного освітлення.

Не вдягайте перед камерою сонцезахисних окулярів (ви ж не тинейджер і не рок-зірка!). Коли телеглядач не бачить ваших очей, це налаштувuje його негативно у відношенні до вас - і до того, що ви говорите.

➤ **Перебіг телевістуну**

• ПАМ'ЯТАЙТЕ! Глядачі зазвичай запам'ятовують спочатку ваш зовнішній вигляд, міміку і жестикуляцію, а вже потім - те, що ви говорите. Зверніть увагу: камера не тільки безжалісно показує глядачам щонайменший фальш чи нещирість - вона ще й підкреслює їх! Ось чому так важливо бути «самим собою». Не грайте перед камерою

невластиву вам роль (виглядати «кращим», «інтелігентнішим» чи, скажімо, «суворішим»): на екрані це буде виглядати смішно або жалюгідно.

- Несхрещуйтерукпередсобоючинагрудах: це може виглядати як психологічний «оборонний бар'єр» між вами і телеглядачами.

- Під час розмови перед камерою слід дуже уважно слухати запитання, які ставить журналіст. Не треба поглядати до об'єктива камери: краще тримати контакт поглядом з очима журналіста, який ставить вам запитання.

- Не варто «вступлюватися» в об'єктив камери важким кам'яним поглядом, наче гіпнотизуючи глядача. Прямий погляд до камери використовуйте тільки у виключно важливих моментах свого виступу — щоб підкреслити вагу того, що ви кажете.

- Під час запису виступу для телеефіру не блукайте поглядом по студії, а дивіться на ведучого (або на того, хто в цей момент говорить).

- Не опускайте очей, коли відповідаєте на питання: висловлюючи свою думку, говоріть до того, хто задав вам запитання. Відповідаючи на запитання, найголовнішу думку висловлюйте на початку відповіді - і повторюйте її в кінці.

- Радимо поводитися невимушено, але не жестикулювати надмірно: це викликає підсвідоме роздратування глядачів.

- Не можна торкатися руками обличчя і волосся.

- Під час запису («прямого ефіру») також не можна:

- порсатися в паперах;

- гратися предметами на столі (наприклад, стукати ручкою об стіл);

- барабанити пальцями (мікрофон, якщо він стоїть на столі, є дуже чутливим до сторонніх звуків);

- говорити занадто голосно;

- чухатися в різних місцях тіла і т. ін.

- Не варто постійно заглядати до своїх нотаток. Користуйтеся записами тільки тоді, коли хочете оприлюднити певні цифри чи показники. Заглядаючи до своїх нотаток, не робіть цього крадькома: адже камера показує все! - тож не варто смішити глядачів.

- Завжди будьте на сторожі! — в розмові з журналістом не можна висміювати те, що для інших людей є чимось дуже серйозним.

Ви ніколи не знатимете, як сотні тисяч телеглядачів *насправді* ставляться до предмету вашої розмови в студії. Тож краще не ризикувати з *гумористичними* коментарями до подій чи вчинків інших людей.

- Ніколи, в жодному разі не конфліктуйте з журналістом перед камерою, не вступайте з ним у словесно-емоційну сутичку. Навіть якщо він (журналіст) провокує до суперечки (конфлікту), слід спокійно виходити з цієї ситуації за допомогою «домашніх заготовок» на зразок: *«Я пропоную повернутися до справжнього предмету розмови й поговорити про те, чого так чекають зараз ваші телеглядачі»*.

Цю фразу треба сказати перед камерами примирливо, але з гідністю. Почувши запитання, не поспішайте відповідати «з місця в кар'єр»: якщо треба обміркувати відповідь - спокійно візьміть невеличку паузу. На екрані це виглядатиме абсолютно пристойно: ваша пауза демонструє глядачам, що ви - врівноважена людина, яка не робить необдуманих відповідей. Разом з тим пауза не може тривати більше 4-ох секунд, бо тоді у глядачів складається враження, що вас «загнали в глухий кут».

- Якщо вам ставлять запитання - «пастку», не втягуйтеся в довгу й жалюгідну спробу відповіді. Відбивайте таке підступне запитання одразу: «З вашого дозволу я переформулюю ваше запитання так, щоб воно було логічнішим: (...)» - і формулюйте питання «самі до себе» - так, як вам вигідно!

- Ніколи не демонструйте своїх негативних емоцій щодо журналіста - навіть якщо він сильно роздратував вас. Запам'ятайте: **ВИ - ЛЮДИНА, ОБРАНА НАРОДОМ - маєте завжди виглядати спокійною і гідною, зваженою і розсудливою.**

➤ **Заключна порада щодо всіх видів інтерв'ю.**

Всі навички, необхідні для того, щоб дати вдале інтерв'ю, можна отримати в ході спеціального *медіа-тренінгу*. Як правило, такий тренінг триває 6-8 годин і полягає в кількох рольових іграх-вправах, коли тренер виступає в ролі журналіста, якому ви даєте інтерв'ю. При цьому вправу записують на відеокамеру, щоб потім спільно переглянути запис і проаналізувати ваші помилки. Так ви отримуєте *індивідуальні* поради, і одразу ж - у наступних вправах - вчитеся застосовувати їх на практиці.

Найскладнішим, безумовно, є телеінтерв'ю, оскільки телевізійний екран, камера, яскраві світла, як правило, завжди спричиняють легкий шок і напружують людину, яка виступає на телебаченні вперше. *Практичний тренінг* вчить людину долати цей шок: якщо ви *практично* засвоїте, як давати гарне інтерв'ю за таких складних умов, то в подальшому у вас не буде жодних проблем з інтерв'юванням також і для радіо, і для друкованих ЗМІ. Радимо обов'язково знайти можливість взяти участь у таких тренінгах, що їх проводять професійні *медіа-тренери*.

ПРЕС-КОНФЕРЕНЦІЯ: «ВИ - НЬЮЗМЕЙКЕР»

На професійному журналістському жаргоні слово «ньюзмейкер» означає: «той, хто робить новини (виходить до преси з новою)». У вас є важлива інформація, яку варто оприлюднити для широкого загалу? — отже, вона заслуговує на оприлюднення на прес-конференції. Але не кидайтесь негайно її скликати — ретельно обміркуйте: чи справді ця ваша інформація є аж такою значущою?

Прес-конференцію слід проводити лише в разі неможливості повноцінно висвітлити певні події в іншій формі (шляхом надання інтерв'ю, розсилки прес-релізу до певного кола ЗМІ, надсилання статті до певної газети тощо).

Якщо ви ще не маєте досвіду публічного спілкування з пресою, зверніть особливу увагу на свої ораторські та представницькі (репрезентативні) навички: як ви виголошуєте інформацію, як виглядаєте і поведіться «на людях»? Радимо записувати на відео всі свої перші прес-конференції та брифінги, щоб потім прискіпливо аналізувати свою дикцію, міміку, жестикуляцію тощо — і робити для себе необхідні висновки! Намагайтеся переглядати це відео «чужими очима».

Попросіть знайомого досвідченого журналіста, щоб взяв участь у вашому медіа-заході: хай після закінчення розповість вам, як ви виглядаєте «на публіці», як вас сприймають журналісти. Прислухайтесь до його порад. І обов'язково знайдіть можливість отримати професійний *тренінг з медіа-спілкування!*

* * *

Нижче подаємо найнеобхідніші поради щодо оприлюднення інформації під час прес-конференції.

- Вступну промову маєте присвятити одному, але найвагомішому питанню: це може бути ексклюзивне повідомлення, пропозиція, новація, несподівана постановка проблеми. Іншими словами, у своєму вступному слові коротко, але змістовно викладіть те, задля чого ви зібрали журналістів на прес-конференцію.

- Вже першими фразами вступної промови намагайтеся заволодіти увагою журналістів. До перших речень свого вступу слід закласти:

- цифру (показник), що вражає уяву ;
- питання, яке заінтригує присутніх;
- цікавий факт («родзинку»);
- доречну дотепну цитату і т.п.

- Якщо ви хочете, щоб ефект від зустрічі з журналістами був максимальним, підготуйте *коротку* вступну промову. З досвіду ми завжди рекомендуємо таку тривалість вступної промови: від 2 до 4 хвилин. Пам'ятайте: все, про що вам кортить розповісти, ви *обов'язково* скажете! Але це буде вже у *формі відповідей* на питання журналістів. Для цього ви будете мати ще аж 30-35 хвилин!

- Дотримуйтеся логіки в послідовності! Не перескакуйте з однієї теми на іншу. Завжди тримайте «під рукою» план свого виступу. Разом з тим, ніколи не зачитуйте текст свого виступу з папірця! Зачитувати можна тільки тоді, коли ви цитуєте документ чи оприлюднюєте важливі цифри-показники.

- Оперуйте яскравими прикладами на зразок: «З тієї цегли, що її виробили минулого року підприємства нашої області, можна збудувати півтори піраміди Хеопса!»

- Довіра журналістів до вас відчутно зростає, якщо у вступному слові ви продемонструєте власне ставлення до предмету розмови.

- Свою вступну промову не обмежуйте лише констатацією фактів: журналісти чекають ваших *узагальнень, прогнозів і висновків*.

- Журналістська аудиторія буде особливо вдячною, якщо ви оперуватимете цікавими, не відомими раніше фактами, продемонструєте оригінальні фотографії або відео фрагменти. До речі, не забудьте

підготувати певну кількість касет-копій для тих телевізійників, яких можуть зацікавити ваші відеокадри!

➤ **Ваші відповіді на запитання преси**

• Відповідь на запитання не може бути наступним виступом! Відповідайте чітко і якомога лаконічніше. Потренуйтеся відповідати на кожне питання не довше 45-60 секунд. Пам'ятайте: чим більше ви будете вдаватися в деталі, тим скоріше знудите журналістів. Пояснювати деталі треба лише тоді, коли у вас є сумнів, що журналісти адекватно зрозуміють суть проблеми.

Не поділяйте запитання на вагомі й другорядні: для журналістів цінними є всі їхні запитання.

Ваші відповіді стануть особливо переконливими, якщо ви проілюструєте їх конкретними прикладами, цифрами, посиланням на думку авторитетних людей, цитатами тощо.

На питання треба відповідати простою, доступною мовою, короткими реченнями. Преса не сприймає великої кількості термінів, а надто вузькоспеціальних. Іншими словами, інформація, з якою ви прийшли до журналістів, має бути *легкою для сприйняття*.

Якщо вам поставили пряме питання, ваша відповідь також має бути прямою. Говоріть коротко, в жодному разі не вдавайтеся в зайві деталі! Пам'ятайте: для «в'їдливого» журналіста кожна другорядна деталь може стати зачіпкою до зливи в'їдливих чи небажаних запитань! Намагайтеся відповідати на неприємні питання якомога коротше: це позбавить журналістів можливості чіплятися за додаткові деталі у вашій довгій відповіді.

Журналістів цікавлять оригінальні думки, незвичні повороти в розмові, свіжий погляд на буденні проблеми. Постарайтеся хоча б частково вгамувати цю журналістську спрагу: тоді шанси на появу в пресі потрібного вам позитивного матеріалу відчутно збільшаться.

Спробуйте заздалегідь передбачити «неприємні» запитання і сформулювати аргументовані відповіді на них.

З досвіду відомо: суперечка з журналістом — абсолютно невдячна справа. Найкращий вихід з такої ситуації — коротко, спокійно й переконливо зазначити, що кожен має право на власну думку.

• **ПАМ'ЯТАЙТЕ:** навіть найменша ваша спроба ухилитися від прямої відповіді не залишиться непоміченою. Якщо запитання застало вас зненацька, не впадайте у відчай: одразу пообіцяйте, що наступного дня ви надасте всю потрібну інформацію з власними коментарями до неї. Запишіть це запитання одразу, прямо на очах у преси! - так ви дасте зрозуміти, що ви є людиною слова. Впевнено дотримуйтеся визначеної теми прес-конференції, бо нерідко предметна розмова перетворюється на бесіду про все і, водночас, ні про що. Спокійно і впевнено контролюйте розмову.

• Не бійтеся агресивних журналістів, відповідайте на їхні атаки завжди з дружньою посмішкою і добродушним гумором. Так ви створите собі імідж людини, яка постійно ставить себе вище за ситуацію. Просто пам'ятайте: витримка та належна аргументація під зливою провокаційних запитань неабияк підвищать ваш авторитет в очах журналістів.

• Будьте обережні з вживанням анекдотів і з гумором взагалі! Особливо небезпечно жартувати на «національні» теми, релігійні, тендерні, підчас — політичні тощо. Ви ніколи не знатимете, наскільки «адекватно» зрозумів ваш жарт той чи інший журналіст. Тим більше - ніколи не зможете передбачити, як ваш сьогоднішній анекдот зацитують завтра на першій шпальті обласної газети.

Часом на прес-конференції який-небудь журналіст починає своє запитання хитрим зворотом: «Чи слід розуміти ваше твердження таким чином: (...)?» або «Себто, ви хотіли сказати, що (...)»? Такі випадки слід розцінювати у два способи:

- або цей журналіст є недостатньо професійним;

- або він навмисне «викручує» ваші слова, готуючи якусь пастку в наступному запитанні.

Так чи інакше, радимо в такому випадку спокійно, але твердо перебити такого журналіста реплікою на кшталт:

- *Я такого не казав, це ваші слова, а не мої!* — а далі треба ще раз (обов'язково!) чітко повторити свою попередню тезу.

Так можна одразу «розставити все на свої місця», попередивши можливі двозначності в трактуванні виголошених думок.

- Трапляються випадки, коли ви наперед знаєте, що вам обов'язково задаватимуть провокаційні питання. Тоді можна застосувати таку тактику: привести з собою одну-дві особи, які поставлять вам кілька провокаційних питань — тих, що ви *підготували самі* (так само, як і відповіді на них). По-перше, решта залу від початку побачить вашу спокійну впевненість, а по-друге, у справжніх провокаторів залишиться менше часу на провокації. Ніколи не показуйте свого обурення відверто провокаційними запитаннями! І ніколи не піддавайтеся на провокації. Журналістська публіка — народ веселий. Інколи журналісти, побачивши слабину доповідача, провокують його на подальші емоції і влаштовують такий собі невинний «колективний стьоб» (просто так, щоб повеселитися). Щоб не стати клоуном у журналістському «цирку», ви маєте триматися впевнено, гідно і виважено.

- А ще бувають журналісти, які задають запитання, що фактично складається з 3-4 питань: це триває так довго, що, дослухавши до третього запитання, ви забуваєте, про що йшлося в першому. Дехто з доповідачів судорожно «конспектує» всі 4 запитання, щоб потім сумлінно відповісти на всі. Як правило, загальна відповідь затягується, і тоді решта журналістів відверто нудьгує. Не допускайте до такого! Якщо тільки чуєте «багатоповерхове» запитання, твердо і спокійно перебийте: «Колего, на початку прес-конференції ми домовлялися, що всі будуть задавати тільки по одному запитанню. Прошу сформулювати своє одне запитання - а решту запитань задасте пізніше, після своїх колег. Можете зробити це в індивідуальному порядку».

- Інколи з залу лунає запитання, що містить неприхований виклик - вам особисто. Не лякайтеся й не губіться: це журналістська братія хоче трохи «помацати» вашу витримку або випробувати на стійкість вашу позицію. Чудово! Хай це запитання стане для вас нагодою «поставити все на свої місця». Тож спочатку з розумінням посміхніться, потім витримайте невеличку значущу паузу (вона дасть вам можливість обдумати дотепну відповідь), а далі відповідайте - впевнено, гідно і, бажано, з дружнім гумором.

➤ **Важлива заключна порада щодо участі в прес-конференціях**

Вашу поведінку в ході прес-конференції теж можна заздальгідь «відшліфувати» на *медіа-тренінгу* - так само, як і отримати практичні навички для вдалого публічного виступу чи переможного дебатування. Ніколи не нехуйте можливістю чи пропозиціями таких тренінгів: одноденний тренінг — такий собі «курс молодого бійця» — заздальгідь підготує вас до будь-яких несподіванок у вашій публічній депутатській роботі.

НАПИСАННЯ СТАТТІ ДО МІСЦЕВОЇ ГАЗЕТИ

Часом, щоб донести до ширшої аудиторії громадян те, до чого ви хочете привернути їхню увагу, в нагоді стає публікація в місцевій газеті. Перш ніж хапатися за ручку, дайте собі відповідь на такі два запитання:

1. Для кого я пишу цю статтю? Іншими словами, до кого я хочу донести свої думки чи повідомлення?

2. Яким є це основне повідомлення? Іншими словами, що саме я хочу донести до людей через газету?

➤ **Деякі важливі поради щодо написання тексту статті:**

- дайте собі відповідь на найголовніше запитання: *що саме* ви як автор ставите за мету досягнути даним матеріалом;

- дайте собі відповідь і на таке запитання: чи базується ваша розповідь на фактах? Не наводьте неперевіраних, сумнівних фактів чи застарілих інформацій!

- наслідуйте журналістів: вони повідомляють найважливіше на початку статті (підзаголовки під основним заголовком). Потім вони «розробляють тему», поступово розширюючи її;

- на відміну від журналістів, пишть від власного імені, від свого «я»: у вашому випадку це зробить текст статті живішим, безпосереднішим — такий текст читачі сприймають більш щиро;

- пам'ятайте: стислий текст значно кращий, але він потребує досить багато часу і зусиль;

- розділяйте текст на абзаци. Читачі погано сприймають суцільний текст;

- будуючи речення, не використовуйте часто одну й ту саму структуру. Одноманітність ніколи не була привабливою.

- сміливо наводьте думки цікавих та авторитетних людей;
- уникайте вживання іншомовних слів, складних термінів та аббревіатур;
  - не пишіть «занадто розумною» (бюрократичною) мовою. Пишіть так, щоб вас могли зрозуміти прості люди. Разом з тим дотримуйтеся вимог літературної мови, не вдавайтеся до жаргону;
  - уникайте «казьонщини» на кшталт: «Наша фракція розпочала роботу по реалізації створення Програми (...)». Пишіть просто: «Ми вже пишемо Програму (...)»
  - намагайтесь уникати надто довгих речень. Дотримуйтесь правила: «одна фраза — одна думка (доконаний факт, теза)»; пишіть текст легкою і простою мовою, короткими реченнями (не більше ніж по 12 слів кожне);
  - не пишіть беззмістовних фраз та прописних істин на зразок: «Усім відомо, що міськрада сьогодні є найголовнішим органом управління життям міста». Якщо це всім відомо, то який сенс витратити на це друкарську фарбу та місце на шпальті?
  - обов'язково проілюструйте головну думку статті яскравою, характерною історією «з життя»: це підвищить цікавість читача до того, що ви стверджуєте, надасть вашій головній думці аргументованості, ілюстративно «прикрасить» суху інформацію;
  - запам'ятайте беззаперечне правило: в кожному реченні має бути або цифра, або назва, або факт, або прізвище.
  - в послідовній подачі тексту застосовуйте додаткові заголовки й підзаголовки;
  - розмір вашої статті має становити 3-5 тисяч знаків; втім, якщо предмет статті є складним і вимагає особливих пояснень, розмір статті може сягати 7-8 тисяч знаків. Більше люди *не читають!*
  - звертайтеся у тексті до читачів, використовуючи слова *ви, ми, друзі, мої одесити...*
  - почуття гумору і творчий підхід дуже цінні, але не захоплюйтесь цим надмірно: пам'ятайте, що «клоуни і поети мають вельми обмежену аудиторію»...
  - підберіть до своєї статті 2-3 вдалі фотознімки гарної якості: вони зроблять ваш матеріал привабливішим;

- готовий текст слід перевірити на «інформаційну якість». Перечитайте свій матеріал очима пересічного читача:
  - чи все зрозуміло, чи текст не перевантажено спеціальною термінологією, чи легко сприйме його читач?
  - чи зачіпає ваше повідомлення інтереси людей, яким ви хочете його донести?
  - чи зробить читач саме ті висновки, які ви хочете нав'язати йому?
- дайте текстові «відлежатися» ще хоча б день, а потім знову критично перечитайте його і відредагуйте. Залучіть до цього інших, попросіть їх почитати «сторонніми очима», з точки зору «поверхневого» читача. Після цього запитайте, що залишилося в пам'яті. Можливо, десь треба зробити необхідні акценти-підсилення. А в інших місцях - просто скоротити другорядні речі, що не запам'яталися вашим «читачам-експертам».
- сміливо викресліть з тексту ті речення, в яких відсутня цифра, або назва, або факт, або прізвище: такі речення читачеві нічого не кажуть, а значить - це порожні слова.
- після цього треба перевірити грамотність тексту. Обов'язково дайте вичитати текст грамотній людині!

➤ Про редакторські зауваження і правки

Просимо усвідомити одразу: редактор - це *професійний читач*. Вказуємо на цю особливість для того, щоб ви ніколи не ображалися на редактора за його зауваження та коментарі. Він більше за вас хоче, щоб стаття вийшла цікавою для читачів, а з іншого боку - менше всього хоче дратувати вас чи конфліктувати з вами.

Якщо редактор написав вам дуже багато коментарів - це означає, що він *дуже добросовісно* перечитав вашу статтю. Дискутувати з редактором нема сенсу: якщо щось у вашій статті незрозуміло йому — значить, буде незрозуміло й читачам. Не пояснюйте редакторові незрозумілі місця: просто перепишіть ту частину тексту так, щоб було зрозуміло «найтупішому» читачеві. Отже, вашою нормальною реакцією на кожен редакторський коментар має бути тільки відповідна зміна в тексті своєї статті.

Обов'язково перечитайте свою статтю після того, як вона побуває під олівцем літредактора чи коректора. В його роботі є одна осо-

блिवість: як правило, він *править* вашу статтю задля *чистоти і правильності мови*; з іншого боку, деякі з термінів для нього є абсолютно незнайомими. Отож, «шліфуючи» вашу статтю, літредактор мимоволі може спотворити зміст тих чи інших її повідомлень.

* * *

Після опублікування вашої статті обов'язково зателефонуйте редакторові, щоб подякувати йому особисто.

Збережіть кілька примірників газети з вашою статтею в особливій течці - вони згодяться вам ще не раз...

Глава 16.

Інтернет в роботі депутата⁴³

Дуже великі можливості для зв'язку з громадськістю надає Інтернет. Сьогодні мабуть вже більшість має, як мінімум, один персональний комп'ютер з доступом до всесвітньої мережі. Але останніми роками цей ресурс став ще доступнішим і ще більш соціальним: переглянути інтернет-сторінку тепер можна де завгодно, навіть за допомогою мобільного телефону. Саме тому невід'ємною частиною вашої співпраці з виборцями є присутність на просторах Інтернет.

В чому ж перевага Інтернет ресурсів над традиційними медіа засобами, такими як телебачення та газети? По-перше, як вже було сказано вище, Інтернет є більш швидким, тобто інформація в ньому оновлюється в десятки, а то й в сотні разів швидше. Також інтернет-ресурси є більш доступними: для того, щоб дізнатись останні новини - не потрібно шукати телевізор, телеканал, на якому саме зараз передають новини, не потрібно шукати, де купити свіжу газету, все що потрібно - це пристрій, який має вихід в Інтернет. По-друге, перевага глобальної мережі в тому, що ви самі отримуєте можливість формувати контент (тобто наповнення того повідомлення, яке ви хочете донести до своїх виборців)

Які можливості надає Інтернет депутату?

Сьогодні ознакою доброго тону стало володіння персональним веб-сайтом.

На власному сайті можна розмістити відомості своєї біографії, місце та час, які ви відвели для прийому своїх виборців, свої контактні данні, фото- та відео-репортажі, а також останні новини зі своєї депутатської та громадської роботи.

Однак, персональний веб-сайт вимагає затрати деякої кількості ресурсів: матеріальних (витрати на адміністрування сайту, оплата місця в інтернеті) та людських (власне, людина, яка володіє професійними навичками в цій сфері та зможе наповнювати та оновлювати ваш власний сайт).

43. Ця глава додана Одеською обласною організацією ВГО "Комітет виборців України"

Але, світ інформаційних технологій не стоїть на місці. З появою швидкісного інтернету з'явилися так звані технології Web 2.0., які вирішують проблему необхідності затрати деякої кількості ресурсів для присутності власної персони в Інтернет.

Відразу ж постає питання, що таке Web 1.0? В чому відмінність Web 1.0 від Web 2.0?

➤ Отже, **Web 1.0** — це класичний інтернет-сайт, про який мова йшла вище. Однак сайт, який сконструйовано на основі Web 1.0, страждає від неможливості інтерактивного спілкування користувача та господаря сайту, в нашому випадку, власне вас — депутата. Класичний веб сайт на основі Web 1.0 є інструментом для поширення інформації лише в одному напрямку, зворотній зв'язок тут дуже слабкий, так само як із газетами та телебаченням.

➤ Що ж таке **Web 2.0**? Це не є щось принципово нове, скоріш — це результат переосмислення можливостей Інтернету. **Web 2.0** надає будь-якому користувачеві можливість **самостійно, безкоштовно, без володіння професійними навичками**, відсилати фотографії, відео, звукові файли, обмінюватися повідомленнями. Усі користувачі пов'язані один з одним і створюють між собою мережу, яка не є закритою, а постійно й вільно доповнюється все новими й новими користувачами. Звичайно, найбільшою перевагою ресурсів Web 2.0 є те, що вони дозволяють прискорити зв'язок між тими, хто інформацію надає, та тими, хто її отримує. Немає ніяких посередників: лише ви та ваші виборці. Більш того, ваш виборець отримує змогу висловити свої думки безпосередньо перед вами. Тепер громадянину не потрібно шукати шляхів, щоб потрапити на зустріч до свого депутата, він це може зробити в режимі реального часу за допомогою свого персонального комп'ютера або навіть мобільного телефону.

Як використовувати технології Web 2.0 депутату?

Існує безліч сайтів на основі Web 2.0, деякі з них більш популярні, деякі менш. Є такі, що спеціалізуються на обміні відео, аудіо або текстовими повідомленнями, а є й такі, що об'єднують в собі можливість обміну і відео, і аудіо, і текстом.

Тож докладніше про найпопулярніші ресурси.

➤ **“Блогосфера”**

Для обміну текстом існує так звана **“блогосфера”**. Це різноманітні сайти, які дають можливість вести власний блог. Блог - це аналог особистого щоденника, записи з якого можуть бачити усі користувачі. В своєму блозі можна поділитися думками з приводу політичної ситуації, очевидцем якої ви є, або з приводу якоїсь актуальної події, яка є для вас цікавою чи безпосереднім учасником якої ви стали. Також за допомогою свого щоденника ви можете попередити своїх читачів про якісь події, в тому числі зі своєю участю. Тобто, в своєму щоденнику ви можете висловити будь-які думки, не турбуючись про те, чи правильно зрозуміє журналіст вас і чи правильно він потім викладе матеріал, який ви хотіли донести до громадськості. Тут ви самостійно створюєте повідомлення і самостійно його публікуєте, а ваші читачі дізнаються про те, що ви хотіли висловити без посередників, а саме від вас.

➤ Найпопулярнішою платформою для ведення блогів на сьогоднішній день є **LiveJournal** (інтернет адреса: <http://www.livejournal.com/>). Він не спеціалізується на якійсь тематиці, проте, має величезну кількість співтовариств користувачів цього ресурсу, які об'єдналися за спільними інтересами. Цей ресурс на сьогоднішній день налічує близько 376 тисяч користувачів з України, і ця цифра постійно зростає.

➤ Існують й сайти, які надають площу блогерам для обговорення суто суспільно-політичних тем. Найпопулярнішими в Україні є **“Політичний блог”** <http://polit.blog.net.ua/> та **“Політико”** <http://politiko.ua/>. Можливість вести власний блог надає також інтернет версія відомого національного видання **“Корреспондент”** (Інтернет адреса: <http://blogs.korrespondent.net/>). Звичайно що на цьому перелік блогів не закінчується.

➤ Ще одним різновидом блогової сфери є мікроблоги. Це сервіс **Twitter** (<http://twitter.com/>). Специфіка полягає в тому, що в ньому довжина повідомлення обмежена. Проте, в цьому є свій плюс. Ви формулюєте новину максимально коротко, але усі, хто підписався на ваш мікроблог (ваші читачі), побачать цю коротку новину навіть не заходячи на вашу сторінку. Так, за допомогою власного твіттера ви можете повідомити своїх виборців про те, що на вашу думку може становити суспільний інтерес.

➤ **Обмін відео-контентом**

Найвеличезніший ресурс у світі для обміну відео та перегляду в режимі он-лайн - це **YouTube** (<http://youtube.com>). За допомогою цього ресурсу ви можете дуже швидко поширити будь-яке відео, в тому числі зі своєю участю. І зверніть увагу на те, що для того, аби цей відеоролик побачили, вам *зовсім не потрібно шукати телеканал, який погодиться його показати, а також сплачувати за ефірний час*. Все, що вам буде потрібно - це зареєструватись на цьому ресурсі!

➤ **Універсальна соціальна мережа Facebook.com**

Ця соціальна мережа надає можливість створити персональну сторінку на якій можна розмістити власне фото, власні біографічні данні, аудіо та відео, а також постійно оновлювати інформацію про найактуальніші події, в тому числі пов'язані й з власною персоною. Фактично, ця соціальна мережа поєднує в собі можливості усіх попередніх описаних сервісів. Власне, сторінка на **Facebook** вигідна заміна персональному веб-сайту. Надодаток, для наповнення цієї сторінки вам не потрібна людина, яка б зналася в веб-програмуванні, усе, що необхідно, ви можете робити самостійно, витрачаючи мінімум часу. І звичайно, як кожний ресурс на основі Web 2.0 **Facebook** є абсолютно безкоштовним.

Facebook.com - не єдина соціальна мережа, їх величезна кількість. В Україні користуються популярністю ще такі, як Вконтате, Однокласники.РУ, Мой Мир та інші. Проте Facebook залишається поки що найнадійнішим, тому що приділяє багато уваги збереженню персональних даних та налаштуванням конфіденційності.

Сайт «Твій місцевий депутат»

Раді повідомити вам, що Одеська обласна організація ВГО “Комітет виборців України” намагається не відставати від розвитку інформаційних технологій і має на меті допомагати в цьому місцевим депутатам. В рамках проекту “**Твій місцевий депутат: моніторинг діяльності депутатів місцевих рад в Україні**” було створено новий веб-сайт “**Твій місцевий депутат. Одеська область**” (<http://dep.od.ua>) на основі Web 2.0. *Це інформаційно-комунікаційний майдан-*

чик для депутатів місцевих рад та активних жителів територіальних громад Одеської області.

Робота сайту спрямована як на налагодження зворотного зв'язку виборців з депутатами, так і на покращання інформування суспільства про результати роботи депутатів і фракцій, забезпечення громадського моніторингу їх діяльності, інформування жителів про можливості вирішення соціальних проблем силами відповідного депутатського корпусу, підвищення рівня відповідальності депутатів перед виборцями.

В даний час на сайті можна ознайомитися з фракційним і персональним складом Одеської обласної ради, Одеської, Білгород-Дністровської, Ізмаїльської, Роздільнянської, Ренійської та Котовської міських рад, біографіями депутатів, місцем і часом прийому ними громадян. Кожен може висловити свої думки та враження про роботу депутатського корпусу, залишити авторизовані відгуки, повідомлення, коментарі, скарги, подяки та побажання щодо діяльності депутатів зазначених рад, а також висловити своє бачення шляхів розв'язання актуальних проблем суспільства. Однак просимо пам'ятати, що наш сайт - майданчик для коректних висловлювань.

Інформаційний простір сайту відкрито для повідомлень депутатів усіх політичних сил про свою поточну діяльність, анонсування виступів, зустрічей з громадянами та заходів, що проводяться в рамках депутатської діяльності, розміщення депутатських звітів, авторських статей на важливу для територіальних громад тематику.

! Тож запрошуємо усіх депутатів Одеської області приєднатися до сайту **“Твій місцевий депутат. Одеська область”**.

Що зробити, щоб вас помітили на просторах Інтернет?

Звичайно, лише зареєструватись на Facebook чи в Twitter, або де інде. ще не достатньо для того, аби отримати повноцінний багатосторонній зв'язок з громадськістю. Для початку достатньо просто відправити зі своєї електронної скриньки листа своїм друзям, знайомим тощо з посиланнями на ваші сторінки в мережі Інтернет та запрошенням відвідати їх на **Facebook, Twitter, LiveJournal, YouTube і т.п.** Також не буде зайвим розіслати цю інформацію засо-

бам масової інформації згідно з вашим списком контактів, про які ми говорили вище. З огляду на те, що інтернет-ресурси на основі Web 2.0 характеризуються не одностороннім, а багатостороннім зв'язком, для поширення інформації про себе достатньо один раз зробити таку розсилку, далі інформація за аналогією зі сніговою кулею буде поширюватись самостійно, тому що той, хто отримає інформацію про вас в Інтернеті і зацікавиться нею — автоматично передасть цю інформацію своїм знайомим, тобто це за нього зробить система самого інтернет-ресурсу. В цьому знову ж таки перевага ресурсів Web 2.0. Вам не потрібно постійно поширювати інформацію про свій веб сайт, докладати зусиль для того, щоб його просувати в мережі. Все, що вам потрібно, - це регулярно оновлювати свої сторінки шляхом додавання нової інформації чи то про себе, чи то зі своєю участю, чи то просто інформації про актуальні події, які можуть стати цікавими вам і вашим відвідувачам.

При використанні в своїй роботі соціальних мереж слід пам'ятати про те, що спілкування потрібно вести ввічливо, уважно і толерантно. Рекомендується уникати занадто експресивних висловлювань, що можуть мати образливий характер, а також дотримуватись основних правил ведення дискусії, зокрема, не переходити на особистості.

! Пам'ятайте про те, що за допомогою Інтернет інформація про вашу особистість та вашу діяльність поширюється набагато швидше, і це стосується не тільки позитивних вражень, але й негативних.

! Наостанок хотілося б звернути вашу увагу на те, що розвиток Інтернет звичайно не означає, що всі інші сфери розповсюдження інформації, такі як газети чи телебачення, помруть. Питання в пріоритетності. Web 2.0 виводить Інтернет на перше місце. Це об'єктивно і це потрібно враховувати в своїй депутатській діяльності!

ЧАСТИНА ІІІ

ПРИМІРНІ ЗРАЗКИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

ПРИМІРНИЙ РЕГЛАМЕНТ МІСЬКОЇ РАДИ

Регламент _____ міської ради (далі – міська рада) визначає порядок діяльності міської ради, її органів та посадових осіб щодо виконання повноважень, встановлених Конституцією України, Законами України “Про місцеве самоврядування в Україні”, “Про статус депутатів місцевих рад” та іншими законодавчими актами.

Регламент затверджується не пізніше як на другій сесії міської ради та діє на весь термін її повноважень.

Положення цього Регламенту є обов’язковими для виконання міською радою, її органами (у тому числі виконавчими органами) і їх посадовими особами, депутатами, депутатськими групами та фракціями, а також особами, які беруть участь у підготовці і роботі сесій міської ради та її органів.

Розділ І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1.

1. Цей Регламент міської ради (далі – Регламент) складається з розділів, глав, статей, частин статей, пунктів частин статей.

2. Регламент встановлює порядок проведення першої сесії ради, порядок обрання секретаря міської ради, скликання чергової та позачергової сесії ради, призначення пленарних засідань ради, підготовки і розгляду питань на пленарних засіданнях, прийняття рішень ради про затвердження порядку денного сесії та з інших процедурних питань, а також порядок роботи сесії, формування органів та апарату ради, процедури окремих видів діяльності ради, її органів, депутатів, депутатських фракцій та груп, посадових осіб, які впливають з їх

функцій і повноважень, визначених чинним законодавством України. Цей порядок має вищу юридичну силу щодо усіх інших рішень ради з цих питань, крім випадків, передбачених частинами 3 та 4 цієї статті.

3. У разі якщо законами України встановлено спеціальну процедуру розгляду міською радою окремих питань, зазначені питання розглядаються за правилами, встановленими цими нормативними актами.

4. У випадку, якщо положення цього Регламенту вступають у протиріччя з законодавством, що змінилося, такі положення втрачають силу і підлягають коригуванню на найближчому пленарному засіданні міської ради.

5. Міська рада, у випадках необхідності розгляду питань, процедури яких цим Регламентом не встановлено, або в інших невідкладних випадках може прийняти більшістю депутатів від загального складу ради рішення про особливу процедуру розгляду питання на пленарному засіданні міської ради.

6. Зміни та доповнення до цього Регламенту можуть вноситися за ініціативою міського голови, депутатів міської ради, постійних комісій, депутатських фракцій та груп шляхом прийняття міською радою відповідного рішення, за яке проголосувало більше половини депутатів ради.

Стаття 2.

Тлумачення положень Регламенту покладається на постійну комісію з питань законності, прав людини, регламенту, депутатської діяльності та етики, яка може, у разі потреби, затребувати відповідні висновки юридичного управління міської ради.

Стаття 3.

1. Міська рада є органом місцевого самоврядування, що представляє територіальну громаду міста _____, здійснює від її імені та в її інтересах функції та повноваження місцевого самоврядування, визначені Конституцією України, Законами України “Про місцеве самоврядування в Україні”, „Про статус депутатів місцевих рад”, Європейською Хартією місцевого самоврядування та іншими законодавчими актами, Статутом територіальної громади міста _____.

2. Міська рада є юридичною особою, що наділена цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем і відповідачем у суді, має печатки із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням, рахунки в установах державного казначейства України та в банківських установах, може мати всі інші притаманні юридичній особі ознаки.

3. Матеріальною та фінансовою основою місцевого самоврядування у місті _____ є рухоме і нерухоме майно, доходи міського бюджету, земля, природні ресурси, що є комунальній власності територіальної громади міста.

4. Міська рада здійснює право суб'єкта комунальної власності від імені та в інтересах територіальної громади міста.

Стаття 4.

1. Міська рада складається з депутатів та міського голови, які обрані територіальною громадою міста на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

2. Загальний склад міської ради - 60 депутатів.

3. Міський голова має представницький мандат, на нього поширюються повноваження та гарантії депутата міської ради, передбачені Законом України "Про статус депутатів місцевих рад".

Стаття 5.

1. Діяльність міської ради ґрунтується на принципах, передбачених статтею 4 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні".

2. Безперервність і ефективність діяльності міської ради забезпечується регулярним проведенням її сесій, засідань депутатських фракцій і груп, а також через роботу депутатів міської ради, міського голови, виконавчого комітету та інших виконавчих органів ради.

Стаття 6.

1. Пленарні засідання ради, засідання постійних та тимчасових комісій ради є відкритими і гласними, за винятками, встановленими Законами України, цим Регламентом і Положеннями про постійні та тимчасові комісії _____ міської ради. В них мають право брати

участь з правом дорадчого голосу народні депутати України та депутати _____ обласної ради, обрані від м. _____.

2. На сесію можуть бути запрошені депутати інших рад області, представники державних органів, громадських організацій, профспілок, політичних партій. Запрошення здійснює міський голова.

3. Список запрошених формується міським головою, секретарем міської ради за пропозиціями депутатів, постійних комісій, депутатських фракцій і груп, виконавчих органів ради і визначається, як правило, за три дні до засідання ради.

4. Запрошені розміщуються на спеціально відведених для них місцях.

5. Гласність роботи міської ради та її органів забезпечується шляхом висвітлення їх діяльності в засобах масової інформації, розміщення інформаційних матеріалів на офіційному веб-порталі міської ради мережі Internet, трансляції засідань в мережі Internet та по телебаченню, завчасного оприлюднення проектів рішень з метою їх громадського обговорення та внесення пропозицій.

6. Проекти рішень, що розроблені відповідними розпорядниками інформації, згідно з вимогами Закону України «Про доступ до публічної інформації» оприлюднюються ними не пізніше як за 20 робочих днів до дати їх розгляду міською радою на офіційному веб-порталі міської ради в мережі Інтернет і знаходяться там до прийняття щодо них рішень міською радою.

7. Рішення міської ради, що мають нормативно-правовий характер, публікуються в офіційному друкованому органі ради та в обов'язковому порядку розміщуються на офіційному веб-порталі міської ради в мережі Інтернет.

8. Міська рада забезпечує право засобів масової інформації⁴⁴ на висвітлення діяльності ради, присутність на її засіданнях чи засіданнях її органів, а також на ведення фото-, відео-, чи аудіозапису.

9. З метою підвищення ефективності співпраці міської ради та її органів із засобами масової інформації, а також для оптимізації вико-

44. Під терміном «засіб масової інформації», використаному у цьому Регламенті, розуміються матеріальні та інші носії інформації, органи та організації (юридичні особи), зареєстровані у встановленому законом порядку, які забезпечують публічне поширення друкованої та аудіовізуальної інформації.

ристання коштів, передбачених на підготовку документів для представників засобів масової інформації, міська рада може прийняти рішення про акредитацію засобів масової інформації. Відсутність акредитації не може бути підставою для обмеження прав представників засобів масової інформації на одержання інформації, безперешкодний доступ до органів влади або заходів, що ними проводяться, а також інших прав, передбачених чинним законодавством.

10. Засіб масової інформації акредитується на весь період повноважень міської ради. Для акредитації засіб масової інформації подає заяву до міської ради з копією свідоцтва про його державну реєстрацію, засвідченою печаткою цього засобу. Секретар міської ради забезпечує акредитацію засобу масової інформації, готує необхідні документи, а також інформує засіб масової інформації про порядок та режим роботи міської ради.

11. Представникам акредитованих засобів масової інформації відділом інформації, зв'язків з громадськістю та міжнародних відносин міської ради не пізніше 10-и робочих днів до пленарного засідання ради надаються матеріали, які вносяться на її розгляд, за винятком тих, щодо нерозголошення чи ненадання яких прийнято у встановленому законами України порядку відповідне рішення. Підготовку матеріалів для акредитованих засобів масової інформації забезпечує відділ організаційної роботи та контролю міської ради.

12. Відділ інформації, зв'язків з громадськістю та міжнародних відносин міської ради сприяє акредитованим представникам засобів масової інформації у здійсненні ними професійної діяльності, заздалегідь повідомляє їх про час проведення пленарних засідань, пресконференцій та надає інформаційні матеріали, необхідні для ознайомлення громадськості з роботою міської ради.

Стаття 7.

Депутатам надається можливість періодичних виступів з питань роботи ради та своєї діяльності в засобах масової інформації. Обсяг офіційних повідомлень визначається міською радою.

Стаття 8.

1. За рішенням ради, яке приймається більшістю голосів депу-

татів від їх загальної кількості, можуть проводитися її закриті пленарні засідання для розгляду конкретно визначених питань.

2. На закритому засіданні ради, за її рішенням, окрім депутатів, мають право бути особи, присутність яких визначена необхідністю розгляду відповідного питання.

3. Наприкінці закритого засідання рада приймає рішення щодо публікації його матеріалів.

Стаття 9.

1. Організаційне, правове, інформаційне, аналітичне, матеріально-технічне забезпечення діяльності ради та її органів і посадових осіб, депутатів здійснюється апаратом⁴⁵ міської ради відповідно до законів України.

2. Міська рада передбачає видатки на здійснення заходів з організаційного, правового та іншого забезпечення діяльності ради, її органів, посадових осіб та депутатів.

Стаття 10.

Порядок вирішення на сесії питань, не передбачених цим Регламентом, або спірних питань, що виникають у ході роботи сесії, визначається радою в кожному окремому випадку.

Стаття 11.

1. Робота ради ведеться державною мовою.

2. У разі, коли промовець не володіє державною мовою, він має право виступати іншою мовою. Про свій намір виступати іншою мовою промовець завчасно повідомляє головуючого на засіданні у заяві на виступ, якщо бажає, щоб було забезпечено переклад його виступу українською мовою.

3. Апарат ради забезпечує переклад його виступу українською мовою.

Стаття 12.

1. На будівлі міської ради встановлено Державний Прапор України.

2. У разі проведення сесії міської ради в приміщенні іншої

⁴⁵. Під терміном «апарат», використаному у цьому Регламенті, розуміються підрозділи міської ради, які забезпечують її діяльність.

будівлі (крім будівлі ради), на цій будівлі також встановлюється Державний Прапор України.

3. У сесійній залі міської ради встановлюються атрибути державної символіки України та міста Чернівців.

Стаття 13.

Депутати розміщуються в сесійній залі відповідно до визначених місць за належністю до депутатських фракцій та груп.

Місця для депутатів відводяться в залі засідань окремо від місць для інших осіб, присутніх на засіданні, і не можуть бути зайняті іншими особами.

Схема розміщення депутатів у сесійній залі затверджується на першій сесії міської ради.

Стаття 14.

На запрошення ради чи постійної депутатської комісії на їх засіданнях можуть бути присутні посадові особи місцевого самоврядування, керівники підприємств, установ і організацій комунальної власності територіальної громади міста, інших форм власності, а також члени територіальної громади міста.

На вимогу міської ради, постійних чи тимчасових контрольних депутатських комісій, міського голови чи секретаря міської ради керівники, розташованих на території міста чи зареєстрованих в місті підприємств, установ, організацій, незалежно від форм власності, а також посадові особи місцевого самоврядування зобов'язані прибути на засідання міської ради чи її органів для надання інформації чи відповіді на запити депутатів з питань, віднесених до відання міської ради та її органів.

3. Запрошення на пленарне засідання міської ради, оформлене належним чином апаратом ради, є єдиним документом, що надає право бути присутнім на пленарному засіданні міської ради особі, яка не є працівником виконавчих органів ради.

Розділ II. ДЕПУТАТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ

Глава 1. Депутат міської ради

Стаття 15.

1. Статус, повноваження депутатів, порядок організації і гарантії депутатської діяльності визначаються Конституцією України, Законами України “Про місцеве самоврядування в Україні”, “Про статус депутатів місцевих рад”, іншими законами та цим Регламентом.

2. Депутат представляє інтереси всієї територіальної громади міста, має всю повноту прав, що забезпечують його активну участь у діяльності ради та утворюваних нею органів, несе обов'язки перед виборцями, радою та її органами, виконує їх доручення. Депутат, крім секретаря ради, повинен входити до складу однієї з постійних комісій ради.

3. На час сесій (пленарних засідань ради та засідань постійних комісій ради), засідань виконавчого комітету міської ради, нарад, які проводить міський голова, секретар міської ради, заступники міського голови, а також для здійснення депутатських повноважень в інших, передбачених законом випадках, депутат звільняється від виконання виробничих або службових обов'язків з відшкодуванням йому середнього заробітку за основним місцем роботи та інших витрат, пов'язаних з депутатською діяльністю, за рахунок міського бюджету в установленому радою порядку. Підставою для звільнення в кожному випадку є документ установленого зразка за підписом секретаря міської ради.

4. Депутат зобов'язаний брати участь у роботі сесій ради, засідань постійної та інших комісій ради, до складу яких його обрано, виконувати рішення і доручення ради та її органів. Депутату забезпечується можливість активної участі у засіданнях ради та її органів.

5. Контроль за відвідуванням депутатом пленарних засідань ради, засідань постійної комісії, членом якої він є, покладається на секретаря міської ради. Відділ організаційної роботи та контролю міської ради щорічно готує інформацію про відвідування депутатами пленарних засідань ради, засідань постійної комісії та подає її на розгляд ради.

6. У разі неможливості прибути на пленарне засідання ради чи засідання постійної комісії депутат повідомляє про це міського голову чи секретаря міської ради, голову відповідної постійної комісії або відділ організаційної роботи та контролю міської ради.

7. Питання про відсутність депутатів без поважних або з невідомих причин на засіданнях ради, її органів з'ясовуються постійною комісією з питань законності, прав людини, регламенту, депутатської діяльності та етики. На вимогу комісії депутат зобов'язаний дати пояснення причин своєї відсутності. З цих питань комісія періодично інформує раду на її пленарному засіданні, у разі потреби вносить пропозиції щодо впливу на депутата.

8. У разі пропуску депутатом упродовж року більше половини пленарних засідань ради або засідань постійної комісії, членом якої він є, невиконання ним без поважних причин рішень і доручень ради та її органів міська рада, за висновком постійної комісії з питань законності, прав людини, регламенту, депутатської діяльності та етики інформує про це виборців через засоби масової інформації, а також може звернутися до виборців з пропозицією про відкликання такого депутата у встановленому законом порядку.

9. Депутат має право ухвального голосу з усіх питань, які розглядаються на сесіях ради, а також на засіданнях постійної та інших комісій ради, до складу яких його обрано.

10. Депутати міської ради можуть бути відряджені за межі міста, у тому числі за кордон, на встановлений строк для участі в семінарах, конференціях, вивчення досвіду роботи місцевого самоврядування, у тому числі у складі делегацій, а також для здійснення іншої діяльності, пов'язаної з реалізацією повноважень міської ради та її органів.

11. Депутатам міської ради можуть виплачуватися у встановленому порядку компенсації витрат на відрядження, які здійснюються за рахунок коштів міського бюджету.

Стаття 16.

1. Для реалізації наданих чинним законодавством повноважень депутат міської ради має право на депутатське звернення, депутатський запит і депутатське запитання, право на невідкладний прийом Чернівецьким міським головою, секретарем міської ради, посадо-

вими особами місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, керівниками підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, розташованих на території міста, з питань депутатської діяльності.

2. Депутат має право знайомитися з будь-якими офіційними документами, які зберігаються у Чернівецькій міській раді, та робити виписки, копіювання цих документів.

3. Депутатський запит може бути внесено депутатом або групою депутатів. Він підлягає включенню до порядку денного сесії міської ради, по ньому може проводитися обговорення і приймається рішення. Запити подаються, як правило, у письмовій формі до апарату ради напередодні сесії і реєструються відповідним його підрозділом або на пленарному засіданні ради.

4. Текст запиту разом з рішенням міської ради надсилається до відповідного органу або посадової особи, яким його адресовано.

5. Орган або посадова особа, до яких звернуто депутатський запит, зобов'язані у встановлений радою строк дати офіційну письмову відповідь на нього раді і депутату ради. Якщо запит з об'єктивних причин не може бути розглянуто у встановлений радою строк, то орган або посадова особа зобов'язані письмово повідомити раду та депутата міської ради, що вніс запит, і запропонувати інший строк, який не повинен перевищувати один місяць з дня одержання запиту.

6. Відповідь на депутатський запит на вимогу депутата може розглядатися на сесії міської ради. Депутат міської ради, який бажає отримати відповідь на сесії про виконання його депутатського запиту, має не пізніше, як за 10 днів до початку сесії письмово повідомити про це секретаря міської ради.

7. Для розгляду відповіді на депутатський запит на пленарне засідання міської ради запрошуються посадові особи, до яких було звернуто запит. Вони, або уповноважені ними особи, оголошують на пленарному засіданні міської ради депутатський запит, що надійшов їм на розгляд, та дають відповідь на нього.

8. Кожен депутат після оголошення відповіді на його запит має право виступити з реплікою і дати оцінку відповіді. Час на такий виступ не повинен перевищувати 5 хвилин.

9. Відповідь на депутатський запит може бути обговорена, якщо на цьому наполягає автор запиту або не менше 1/4 присутніх на засіданні депутатів міської ради.

10. За результатами розгляду депутатського запиту міська рада приймає відповідне рішення.

11. Контроль за проходженням депутатського запиту та ходом виконання прийнятого по ньому рішення здійснює секретар міської ради, відділ організаційної роботи та контролю міської ради, а також депутат або група депутатів, які подали депутатський запит.

Стаття 17.

1. Депутат має право брати участь у дебатах, вносити в усній чи письмовій формі пропозиції, зауваження і поправки по суті обговорюваних на засіданнях питань, пропозиції щодо персонального складу утворюваних радою органів, ставити запитання, давати довідки, а також користуватися іншими правами відповідно до Конституції України та законів України.

2. Пропозиції і зауваження, висловлені депутатами на сесії ради, або передані в письмовій формі головному на її пленарних засіданнях, розглядаються радою чи за її дорученням постійними комісіями ради або надсилаються на розгляд підзвітним і підконтрольним їй органам та посадовим особам, які зобов'язані розглянути ці пропозиції і зауваження у строки, встановлені радою, і про вжиті заходи повідомити депутатів та раду.

Стаття 18.

1. Не рідше одного разу на півріччя депутати інформують виборців про роботу міської ради та її органів, про виконання планів і програм соціально-економічного розвитку, інших міських програм, міського бюджету, рішень ради і доручень виборців.

2. Не рідше одного разу на рік організовуються звіти депутатів про свою роботу перед виборцями. Рішення з питань організації звітів (зустрічей) депутатів з виборцями приймається на засіданні ради.

3. Не пізніше, ніж за два тижні до строку обов'язкових звітів апарат міської ради забезпечує кожного депутата довідково-інформаційними матеріалами, а також за вимогою депутата – іншими

необхідними матеріалами. Виконком ради та інші виконавчі органи ради сприяють депутатам в організації проведення звітів, надають їм необхідну допомогу.

4. Звіт може бути проведено в будь-який час на вимогу зборів громадян, органів самоорганізації населення (будинкові, вуличні, квартальні комітети, ради мікрорайонів).

5. Інформація про участь депутатів у роботі ради та її органів за рішенням ради доводяться до відома територіальної громади міста через засоби масової інформації та за допомогою мережі Інтернет.

Стаття 19.

1. Як представник інтересів територіальної громади міста депутат ради виконує свої обов'язки відповідно до статті 10 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад».

2. З метою зміцнення зв'язків з територіальною громадою та реалізації місцевих ініціатив на території міста для депутатів рішенням виконавчого комітету міської ради створюється 60 місць прийому громадян. Адреси місць прийому громадян та графік прийому оприлюднюються в засобах масової інформації.

3. Прийом виборців депутат здійснює не рідше одного разу на місяць.

4. Звернення, заяви, скарги та пропозиції, які надійшли від громадян, депутат розглядає у визначені законодавством терміни та вживає необхідних заходів щодо забезпечення їх оперативного вирішення, користуючись наданими законодавством правами.

Глава 2. Депутатські фракції і групи

Стаття 20.

1. Відповідно до Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» для спільної роботи щодо здійснення депутатських повноважень у виборчих округах депутати міської ради можуть на основі їх взаємної згоди об'єднуватися в депутатські групи.

2. Депутатська група може бути утворена в будь-який час протягом строку повноважень ради даного скликання за рішенням зборів депутатів міської ради, які виявили бажання увійти до її складу.

3. Депутати міської ради, які входять до складу депутатської групи, обирають особу, яка очолює депутатську групу.

4. Депутатські групи можуть утворюватися на визначений ними період, але не більше ніж на строк повноваження ради.

Стаття 21.

1. Депутати міської ради на основі партійної приналежності можуть об'єднуватися у депутатські фракції. До складу депутатських фракцій можуть входити також позапартійні депутати міської ради.

2. Порядок вступу до фракції та виходу з неї визначається самою фракцією. Депутат може входити до складу лише однієї фракції.

3. Депутатська фракція може бути утворена в будь-який час упродовж строку повноважень міської ради за рішенням зборів депутатів, які виявили бажання увійти до її складу.

4. Депутатська фракція визначає осіб уповноважених представляти її в раді.

5. Рішення про об'єднання депутатів у фракцію доводиться до відома депутатів міської ради головуючим на пленарному засіданні ради на підставі протоколу зборів фракції та письмового повідомлення керівника фракції, підписаного членами фракції з зазначенням назви фракції, персонального складу, партійної приналежності депутатів фракції.

Стаття 22.

1. Умовою реєстрації депутатської фракції (групи) є надходження до апарату ради рішення про утворення фракції (групи), з зазначенням її назви, мети та завдань, персонального складу, а також депутатів, які уповноважені її представляти. До рішення додаються заяви, підписані персонально депутатами в кількості не менше 5 осіб.

2. На наступному, після реєстрації депутатської фракції (групи), пленарному засіданні ради головуючий інформує депутатів про формування групи (фракції), її кількісний склад та уповноваженого представника.

3. Про зміни у складі депутатської фракції (групи) її уповноважений представник повідомляє письмово головуючого на пленарному засіданні ради.

Стаття 23.

1. Крім передбачених статтею 28 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад», депутатські фракції (групи) мають право:

1) вносити пропозиції щодо розгляду питань на пленарному засіданні сесії ради, а також щодо включення питань до порядку денного сесії після його затвердження відповідно до статей 39, 40, 57 цього Регламенту;

2) брати перерву в роботі засідань сесії для нарад і консультацій один раз із кожного питання порядку денного;

3) ініціювати скликання постійних депутатських комісій та погоджувальної ради;

4) користуватися усіма необхідними у своїй роботі та роботі сесії матеріалами, що згідно з чинним законодавством мають відкритий публічний характер або підлягають обов'язковому наданню депутатам;

5) здійснювати інші права, передбачені законами України.

2. На вимогу фракції (групи) апарат ради розповсюджує матеріали, підготовлені фракцією (групою) як проект офіційного документа сесії ради, якщо вони внесені на розгляд сесії у встановленому цим Регламентом порядку.

3. Міська рада сприяє діяльності зареєстрованих нею депутатських фракцій і груп, організованому забезпеченню їх поточної роботи, координує їх роботу і може заслуховувати повідомлення про їх діяльність.

Стаття 24.

1. Діяльність депутатської фракції (групи) припиняється у разі вибуття з неї окремих депутатів, якщо в її складі залишається менше 5 депутатів, у разі прийняття депутатами, які входять до її складу, відповідного рішення, а також після закінчення строку повноважень ради даного скликання.

Оголошення про припинення діяльності депутатської фракції (групи) здійснюється головуючим на пленарному засіданні ради на черговій сесії ради.

Глава 3. Депутатські комісії

Стаття 25.

1. Відповідно до Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”, не пізніше як на другій сесії рада утворює постійні комісії, визначає їх кількісний склад, обирає голів та персональний склад цих комісій, затверджує положення про постійні комісії.

2. Пропозиції щодо голів постійних комісій та персонального складу комісій вносить на розгляд сесії міський голова. За вимогою не менше як половини депутатів, присутніх на пленарному засіданні, може проводитися обговорення кандидатур голів комісій. Для цього відводиться час до 10 хвилин на кожную кандидатуру.

3. Рішення про обрання голів та членів постійних комісій приймається шляхом електронного чи відкритого голосування більшістю голосів від загальної кількості депутатів. Голосування проводиться списком або, за рішенням міської ради, окремо щодо кандидатур голів комісій та персонального складу комісій.

4. Упродовж строку своїх повноважень міська рада може утворювати нові постійні, тимчасові контрольні та інші комісії, ліквідувати і реорганізовувати раніше утворені, вносити зміни до складу комісій.

5. Голова постійної комісії може бути відкликаний міською радою. Пропозиції про відкликання голови комісії вносяться міським головою, за рішенням відповідної постійної комісії або не менш як 1/3 депутатів від загального складу ради, а також особисто головою комісії, згідно з його письмовою заявою.

Стаття 26.

1. Повноваження постійних та тимчасових контрольних комісій міської ради визначаються Законом України “Про місцеве самоврядування в Україні”.

2. Функціональна спрямованість і порядок організації роботи депутатських комісій визначається відповідними положеннями, які затверджуються міською радою.

Глава 4. Погоджувальна рада

Стаття 27.

1. Для попереднього розгляду організаційних, соціально-значущих та резонансних питань роботи міської ради, подолання розбіжностей і вирішення питань, що виникають у діяльності ради та міського голови, а також з метою забезпечення координації дій депутатського корпусу утворюється консультативно-дорадчий орган - погоджувальна рада.

2. До складу погоджувальної ради входять міський голова, секретар міської ради, керівники депутатських фракцій і груп та голови постійних депутатських комісій. У разі відсутності керівника депутатської фракції (групи) чи голови комісії за їх дорученням у засіданні погоджувальної ради бере участь відповідно заступник керівника депутатської фракції (групи) або уповноважений представник від фракції за її рішенням, заступник голови постійної комісії.

3. Погоджувальна рада проводить свою роботу у формі засідань. Засідання погоджувальної ради є правоможним за умови присутності на ньому більше половини її складу.

4. Засідання погоджувальної ради скликаються міським головою, а в разі його відсутності — секретарем ради або за ініціативою представників двох чи більше депутатських фракцій.

5. Головує на засіданнях погоджувальної ради міський голова, а в разі його відсутності — секретар міської ради.

6. Робота погоджувальної ради здійснюється гласно, її засідання є відкритими, за винятком випадків прийняття рішення про проведення закритого засідання.

7. У засіданнях погоджувальної ради можуть брати участь автори проектів рішень міської ради.

8. На кожному засіданні погоджувальної ради ведеться протокол.

9. Пропозиції погоджувальної ради ухвалюються 2/3 голосів присутніх на засіданні членів погоджувальної ради.

10. Погоджувальна рада:

1) в разі потреби розглядає та вносить пропозиції щодо проекту порядку денного сесії;

2) обговорює, за потреби, проект плану роботи міської ради перед внесенням його на затвердження;

3) розглядає інші пропозиції з організації роботи ради, що не врегульовані цим Регламентом.

Розділ III. ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ МІСЬКОЇ РАДИ

Стаття 28.

Міська рада організовує свою роботу шляхом розгляду і вирішення питань, що відносяться до її компетенції, безпосередньо на пленарних засіданнях міської ради або через постійні комісії (тимчасові контрольні та інші створені міською радою комісії), виконавчий комітет міської ради, відділи, управління та інші виконавчі органи міської ради в межах їх компетенції, встановленої чинним законодавством України, регламентами та положеннями, які затверджуються радою.

Глава 5. Планування роботи ради

Стаття 29.

1. Міська рада здійснює свою діяльність на основі річного планування, з урахуванням статті 32 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».

2. План роботи на календарний рік розробляється відділом організаційної роботи та контролю міської ради на основі пропозицій міського голови, секретаря ради, постійних комісій, депутатських фракцій та груп, депутатів та виконавчих органів ради і затверджується радою на пленарному засіданні.

3. План роботи міської ради складається з таких розділів:

1) питання для розгляду на пленарних засіданнях міської ради;

2) питання для розгляду постійними комісіями, у тому числі на спільних засіданнях комісій міської ради з аналогічними комісіями районних у місті рад, інших рад;

3) заходи щодо вивчення депутатами чинного законодавства, досвіду роботи місцевого самоврядування;

4) інші заходи, питання, пов'язані із практичною реалізацією повноважень і обов'язків депутатів.

4. План містить заходи з основних напрямків діяльності міської ради, терміни з їх підготовки та реалізації, визначає конкретних осіб, відповідальних за виконання планових завдань.

5. Перед внесенням на затвердження план роботи міської ради обговорюється на засіданнях постійних комісій.

6. Загальний контроль за виконанням плану роботи ради покладається на секретаря ради.

7. Рада щорічно заслуховує звіт про виконання плану роботи ради.

Стаття 30.

Планування діяльності міської ради з підготовки проєктів регуляторних актів здійснюється виконавчим комітетом ради шляхом затвердження плану не пізніше 15 грудня поточного року.

Стаття 31.

Планування роботи постійних комісій, виконавчих органів міської ради здійснюється відповідно до річного плану роботи міської ради.

Глава 6. Загальний порядок роботи ради

Стаття 32.

1. Міська рада проводить свою роботу сесійно. Сесія міської ради складається з пленарних засідань ради, а також засідань постійних комісій ради, що проводяться у період між пленарними засіданнями.

2. Постійна комісія може проводити своє засідання одночасно з пленарними засіданнями ради у тому разі, коли є доручення ради невідкладно підготувати проєкт рішення, якщо в цей час пленарне засідання не пов'язане з прийняттям рішень, проведенням виборів, призначенням або затвердженням посадових осіб.

3. Пленарні засідання ради проводяться, як правило, в сесійній залі міської ради.

4. Для автоматизації процесу проведення пленарних засідань використовується електронна система “Рада”.

5. В разі потреби пленарне засідання за ініціативою міського голови, постійних комісій та за рекомендацією погоджувальної ради може бути скликане в іншому приміщенні (виїзна сесія).

6. За рішенням більшості депутатів або за пропозицією, підтриманою 1/3 депутатів ради, для вирішення питань господарського і соціально-культурного життя можуть проводитися спільні пленарні засідання з районними у місті радами та громадськими організаціями міста Чернівців, а також з міськими радами інших міст України. Такі об’єднані пленарні засідання проводяться за згодою сторін.

Стаття 33.

Напередодні пленарного засідання ради проводиться день депутата. У ході його проведення розглядаються тематичні питання, перелік яких формується відділом організаційної роботи та контролю міської ради на підставі плану роботи ради, питання порядку денного пленарного засідання ради, а також можуть заслуховуватися інформації виконавчих органів ради та/або її посадових осіб щодо окремих зауважень, пропозицій або доручень, висловлених (наданих) депутатами під час розгляду постійними комісіями ради проектів рішень.

Стаття 34.

1. Перед початком кожного пленарного засідання ради відділ організаційної роботи та контролю міської ради видає депутатам під розпис магнітні картки для реєстрації та голосування, а також проводить попередню поіменну реєстрацію депутатів.

2. Після закінчення пленарного засідання картки для голосування підлягають обов’язковому поверненню у відділ організаційної роботи та контролю міської ради.

Стаття 35.

1. Зауваження та пропозиції, висловлені депутатами на засіданні ради при обговоренні питань порядку денного засідання ради, узагальнюються відділом організаційної роботи та контролю міської ради та за дорученням міського голови або секретаря міської

ради спрямовуються для розгляду відповідним виконавчим органам (посадовим особам).

2. Безпосередні виконавці зобов'язані розробити відповідні заходи із зазначенням термінів їх виконання щодо реалізації висловлених депутатами зауважень і пропозицій та подати відповідну інформацію у визначений термін.

3. Інформація про хід виконання зауважень та пропозицій депутатів міської ради заслуховується радою з прийняттям відповідного рішення.

Глава 7. Порядок скликання та підготовки чергової сесії

Стаття 36.

1. Чергові сесії міської ради скликаються за розпорядженням міського голови в міру необхідності, але не менше одного разу на квартал, а з питань відведення земельних ділянок – не рідше ніж один раз на місяць.

2. Сесія скликається невідкладно, не пізніше наступного дня після одержання подання, для інформування депутатів про обставини, передбачені статтею 31 Закону України “Про статус депутатів місцевих рад”.

3. Сесія розпочинає свою роботу, як правило, в останній четвер місяця.

Стаття 37.

1. У разі немотивованої відмови міського голови або неможливості ним скликати сесію ради, сесія скликається секретарем міської ради у випадках:

1) якщо сесія не скликається міським головою у строки, передбачені Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні»;

2) якщо міський голова без поважних причин не скликав сесію у двотижневий строк за пропозиціями не менш як 1/3 депутатів від загального складу міської ради, фракціями, які налічують не менш як 1/3 депутатів від загального складу міської ради, чи виконавчого комітету міської ради.

2. Мотивованою вважається така відмова міського голови від скликання сесії ради, яка оформлена у вигляді розпорядження з викладенням причин відмови та доведена до відома депутатів шляхом оприлюднення цього розпорядження у газеті «_____» та/або на офіційному веб-порталі міської ради в мережі Інтернет.

3. Неможливістю міського голови скликати сесію вважається:

- 1) перебування його на лікарняному;
- 2) перебування його у відпустці;
- 3) перебування у відрядженні;
- 4) якщо голова іншим чином обмежений у своїх повноваженнях.

4. Пропозиція 1/3 депутатів має бути засвідчена їх підписами, а пропозиція виконавчого комітету ради – ухваленим ним рішенням, або підписами більше половини його членів.

Стаття 38.

1. У разі, якщо міський голова або секретар ради згідно зі статтями 38 і 39 цього Регламенту у двотижневий строк не скликають сесію на вимогу суб'єктів, зазначених у статті 39 Регламенту, сесія може бути скликана депутатами ради, які становлять не менш як 1/3 її складу, або постійною комісією ради, а також фракціями за поданням їх керівників (не менш 1/3 депутатів від загального складу ради).

2. У цьому випадку рішення про скликання сесії, підписане не менш як 1/3 депутатів, оприлюднюються з дотриманням вимог статті 41 цього Регламенту.

Стаття 39.

1. Рішення про скликання сесії міської ради відповідно до частини 1 статті 38, частин 1-2 статті 39 та статті 40 цього Регламенту доводиться до відома депутатів і населення не пізніше як за 10 календарних днів до сесії, а у виняткових випадках – не пізніше як за день до сесії із зазначенням часу скликання, місця проведення та питань, які передбачається внести на розгляд сесії ради.

2. Інформація про місце і час проведення засідань ради повідомляється в газеті «_____» та інших засобах масової інформації.

Стаття 40.

1. Рада правоможна розглядати і вирішувати на сесіях всі питання, віднесені до її відання законодавством України.

2. Пропозиції щодо питань на розгляд пленарного засідання ради можуть вноситися міським головою, секретарем ради, постійними комісіями, депутатами, депутатськими групами та фракціями, виконавчим комітетом та іншими виконавчими органами ради, загальними зборами громадян, органами самоорганізації населення в порядку місцевої ініціативи.

3. Пропозиції щодо прийняття рішень, які відповідно до закону є регуляторними актами, вносяться з урахуванням вимог Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» та цього Регламенту.

4. Всі питання для розгляду на сесії, пропозиції щодо їх заміни чи уточнення формулювання в період до сесії подаються міському голові або секретареві ради за 20 робочих днів до пленарного засідання ради.

5. До порядку денного вносяться лише ті питання, з яких є підготовлений проект рішення, а в разі необхідності довідка-обґрунтування, в якій вказується потреба і мета прийняття рішення, прогнозовані суспільні, економічні, фінансові та юридичні наслідки прийняття рішення.

6. Не допускається внесення на сесію додаткових питань, які не розглянуті постійними комісіями ради.

7. Як виняток, до порядку денного сесії при його затвердженні можуть бути внесені окремі питання, які вимагають негайного розгляду.

Стаття 41.

До проекту порядку денного чергової сесії регулярно включаються звіти органів, посадових осіб, які рада відповідно утворює, обирає, призначає чи затверджує, міського голови, його заступників, керівників департаментів та інших виконавчих органів ради про виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку, інших цільових програм, бюджету, рішень ради із зазначених питань.

Глава 8. Порядок проведення першої сесії новообраної міської ради

Стаття 42.

Першу сесію новообраної міської ради скликає міська територіальна виборча комісія не пізніше як через два тижні після реєстрації новообраних депутатів ради в кількості, яка забезпечує повноважність складу ради відповідно до статті 45 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Стаття 43.

1. Перше пленарне засідання першої сесії відкриває голова міської територіальної виборчої комісії, який інформує раду про підсумки виборів депутатів, а також про підсумки виборів міського голови.

2. Міською радою приймається рішення про взяття до відома інформації голови міської територіальної виборчої комісії про підсумки виборів депутатів та визнання їх повноважень, а також про підсумки виборів міського голови і визнання повноважень новообраного міського голови.

3. Голова міської територіальної виборчої комісії приводить до Присяги міського голову. Міський голова складає Присягу такого змісту: «Усвідомлюючи свою високу відповідальність, урочисто присягаю, що буду вірно служити громаді та народові України, неухильно дотримуватися Конституції України та законів України, сприяти втіленню їх у життя, охороняти права, свободи і законні інтереси громадян, сумлінно виконувати свої посадові обов'язки». Міський голова підписує текст Присяги, який додається до протоколу пленарного засідання ради.

4. З моменту визнання повноважень депутатів міської ради нового скликання та новообраного міського голови, відповідно до статті 42 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», складення ним Присяги відповідно до статті 11 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», головує на пленарних засіданнях ради першої сесії новообраний міський голова.

5. У разі, якщо на час проведення першої сесії міський голова не обраний, про що на сесії інформує голова територіальної вибор-

чої комісії, міська рада обирає тимчасову президію з числа депутатів ради в кількості трьох-п'яти осіб. Члени тимчасової президії по чергово головують на пленарному засіданні міської ради до обрання секретаря ради. З моменту обрання секретаря міської ради та приведення його до Присяги, він головує на пленарних засіданнях ради.

Стаття 44.

1. Для підготовки пропозицій щодо подальшої роботи першої сесії оголошується перерва в її роботі на певний період, але не більше ніж на 10 днів, визначений депутатами шляхом відкритого голосування більшістю голосів від загального складу ради.

2. Для підготовки пропозицій щодо порядку проведення першої сесії ради та питань, які передбачається внести на її розгляд, формування органів ради тощо за рішенням депутатів, прийнятим відкритим голосуванням більшістю голосів від присутніх на пленарному засіданні, може створюватися робоча група з числа новообраних депутатів.

Стаття 45.

1. На першій сесії новообраної міської ради розглядаються питання щодо утворення постійних комісій ради, обрання їх голів та затвердження персонального складу, створення робочої групи з підготовки проектів Регламенту міської ради та Положення про постійні комісії міської ради.

2. В разі, якщо секретаря ради не обрано на першій сесії міської ради, робочу групу з підготовки проектів Регламенту міської ради та Положення про постійні комісії міської ради очолює голова постійної комісії ради з питань законності, прав людини, регламенту, депутатської діяльності та етики.

Стаття 46.

У разі реєстрації у встановленому цим Регламентом порядку в апараті міської ради депутатських фракцій і груп, міський голова на другому пленарному засіданні першої сесії інформує депутатів про сформовані фракції (групи), їх кількісний склад та уповноважених представників.

Глава 9. Особливості підготовки і проведення позачергової сесії ради

Стаття 47.

1. Позачергові сесії ради скликаються за ініціативою міського голови, не менше як 1/3 депутатів від загального складу міської ради та виконавчого комітету міської ради в порядку, визначеному цим Регламентом.

2. Вмотивовані пропозиції про скликання позачергової сесії ради, підписані ініціаторами, подаються міському голові з зазначенням питань і з проектами документів, розгляд яких пропонується. При цьому підпис депутата не може бути відкликано. В цьому випадку міський голова видає розпорядження про скликання позачергової сесії.

3. Позачергова сесія скликається не пізніше як у двотижневий термін після дня реєстрації пропозиції щодо її скликання. Рішення про скликання позачергової сесії ради публікується в газеті «_____» та/або розміщується на офіційному веб-порталі ради в мережі Інтернет, а також доводиться до відома депутатів не пізніше як за 10 днів до сесії, а у виняткових випадках – не пізніше як за день до відкриття сесії із зазначенням часу скликання, місця проведення та питань, які передбачається внести на розгляд ради.

4. Якщо у міського голови є обґрунтовані заперечення щодо необхідності скликання позачергової сесії або за відсутності можливості її скликання в термін, встановлений частиною 3 цієї статті, міський голова в триденний термін з дня реєстрації пропозиції щодо її скликання письмово повідомляє ініціаторів скликання про прийняте ним рішення щодо прийнятної дати проведення сесії.

5. У разі незгоди з рішенням міського голови, позачергова сесія міської ради скликається за правилами статей 39 – 40 цього Регламенту з повідомленням про це міського голови.

6. Матеріали позачергової сесії ради можуть видаватися депутатам відділом організаційної роботи та контролю міської ради за день або в день засідання ради.

7. Позачерговій сесії ради присвоюється черговий порядковий номер, а нумерація прийнятих на позачерговій сесії рішень – наскрізна.

Глава 10. Порядок проведення пленарного засідання ради

Стаття 48.

У період проведення пленарного засідання в сесійній залі міської ради депутати займають місця, визначені для них спеціальними надписами.

Стаття 49.

1. Пленарне засідання ради відкриває і веде міський голова, а в разі його відсутності, – секретар ради.

2. У випадках, передбачених статтею 39 цього Регламенту, пленарне засідання ради відкриває і веде секретар ради.

3. У випадку, передбаченому статтею 40 цього Регламенту, пленарне засідання ради відкриває за дорученням групи депутатів чи фракції, з ініціативи яких скликана сесія, один з депутатів, що входить до їх складу, а веде за рішенням ради один з депутатів ради.

4. Особа, яка веде пленарне засідання, є головуючим.

5. До президії пленарного засідання ради входить міський голова та секретар ради. Головуючий на пленарному засіданні може за згодою депутатів ради запрошувати до президії керівників області, центральних органів державної влади та почесних гостей, які беруть участь у пленарному засіданні.

Стаття 50.

1. Пленарне засідання ради є правоможним, якщо в ньому бере участь більше половини депутатів від загального складу міської ради.

2. Засідання ради починається у визначений час. Якщо до визначеного часу відкриття засідання у сесійній залі присутні депутати в кількості, яка не забезпечує правоможність засідання ради, то головуючий оголошує засідання таким, що не відбулося, і його проведення переноситься на інший час та/або дату.

Стаття 51.

У ході проведення пленарного засідання ради, у разі потреби, може проводитися перереєстрація депутатів за допомогою системи електронного голосування або лічильною комісією шляхом підрахунку піднятих депутатських посвідчень.

Стаття 52.

1. Пленарні засідання ради, як правило, розпочинаються о 10 годині і закінчуються не пізніше як о 19 годині і не більше двох робочих днів, з перервами, передбаченими статтею 58 цього Регламенту. Рада може встановити й інший час та тривалість засідань і перерв.

2. Сесія ради може проводитися упродовж двох або більше пленарних засідань. Порядок денний кожного пленарного засідання затверджується окремо.

3. Пленарні засідання ради розпочинаються і закінчуються музичним виконанням Державного Гімну України.

4. На початку пленарних засідань ради надається 10-15 хвилин для заяв та повідомлень депутатів.

Стаття 53.

1. Після відкриття пленарного засідання для ведення протоколу пленарного засідання ради, здійснення організаційно-технічних заходів та виконання доручень головуючого відкритим голосуванням обирається секретаріат у складі голови і двох членів.

2. Секретаріат реєструє депутатські запити, запитання, довідки, повідомлення, заяви, пропозиції та інші матеріали, які надійшли від депутатів та запрошених на засідання ради, як офіційні документи; в окремих випадках, коли не працює електронна система голосування, організовує запис бажаючих виступити.

3. Під час роботи пленарного засідання та після його завершення секретаріат подає міському голові (або секретарю ради) матеріали, що надійшли в ході засідання.

4. Головуючий надає можливість секретаріату проінформувати депутатів про свою роботу.

Стаття 54.

1. Проект порядку денного пленарного засідання, сформований відповідно до встановлених вимог, приймається за основу, обговорюється і затверджується в цілому радою більшістю голосів депутатів від їх загальної кількості. У разі неприйняття порядку денного в цілому, головуючий проводить голосування з кожного питання окремо, а потім в цілому.

2. Рішення про включення питання до ще не затвердженого в цілому порядку денного пленарного засідання приймається не менше 1/2 депутатів від кількості присутніх на засіданні. Якщо за наслідками голосування питання до порядку денного пленарного засідання не включено, то воно вважається відхиленим. Рішення про виключення питання із вже затвердженого в цілому порядку денного приймається більшістю депутатів від загального складу ради.

3. Рішення про розгляд питань, затвердженого в цілому порядку денного, в іншій послідовності чи мотивоване рішення про відкладення їх розгляду на наступну чергову сесію, приймається більшістю голосів депутатів від їх загальної кількості.

Стаття 55.

1. Пропозиції щодо внесення додаткових питань до порядку денного пленарного засідання після його затвердження вносяться на голосування ради на письмове вимогу не менш як 1/3 депутатів від загального складу (окрім депутатського запиту), а також постійними комісіями, депутатськими фракціями (групами) за поданням їх керівників.

2. При внесенні додаткового питання обов'язково подається коротке письмове обґрунтування щодо необхідності його розгляду на пленарному засіданні і відповідний проект рішення.

3. Додаткові питання розглядаються відповідною профільною постійною комісією ради у перерві пленарного засідання ради.

Стаття 56.

1. Обговорення питання на засіданні міської ради, як правило, включає:

- 1) доповідь, запитання доповідачу і відповіді на них;
- 2) співдоповіді, в разі необхідності, запитання співдоповідачам і відповіді на них;
- 3) виступи, в разі необхідності, уповноважених представників фракцій і груп (по одному від фракції чи групи);
- 4) виступи депутатів з оголошенням та обґрунтуванням окремої думки;
- 5) виступ ініціатора внесення питання до порядку денного;
- 6) внесення депутатами пропозицій, які не були виголошені в ході обговорення;

- 7) заключне слово співдоповідачів і доповідача;
- 8) уточнення і оголошення головуючим на засіданні пропозицій, які надійшли щодо обговореного питання і будуть ставитися на голосування.

Стаття 57.

1. Деякі питання порядку денного можуть за рішенням ради розглядатися за скороченою процедурою, яка включає:

- 1) виступи ініціаторів з внесенням і обговоренням пропозицій;
- 2) виступи двох депутатів на підтримку і двох проти;
- 3) уточнення, при необхідності, та оголошення головуючим на засіданні пропозицій, які надійшли та будуть ставитися на голосування.

Стаття 58.

1. Час для розгляду питань визначається при затвердженні порядку денного пленарного засідання. Тривалість часу для доповідей, як правило, становить до 15 хвилин, для співдоповідей - до 7 хвилин. Виступаючим з питань порядку денного надається до 5 хвилин, для заяв, реплік, в тому числі з мотивів голосування, довідок, внесення запитів, пропозицій – до 3 хвилин.

2. Через кожних півтори години роботи сесії оголошується перерва на 15 хвилин. Через три години роботи – перерва тривалістю 1 година.

3. У разі потреби в ході пленарного засідання за пропозицією міського голови, секретаря міської ради, постійної комісії, депутатської групи чи фракції може бути оголошено перерву тривалістю до 10 хвилин. Така перерва може бути оголошена лише раз з одного і того ж питання порядку денного.

4. Питання “Різне” розглядається останнім в порядку денного кожної сесії (кожного пленарного засідання), якщо інше не визначено рішенням ради. Рішення з питань “Різне” не приймаються, при необхідності приймається протокольне рішення⁴⁶.

⁴⁶. Протокольне рішення – це рішення міської ради, яке приймається з голосу (без попередньої підготовки у письмовому вигляді), і заноситься до протоколу пленарного засідання та у вигляді витягу з протоколу надсилається виконавцям за підписом головуючого на пленарному засіданні.

Стаття 59.

1. Для кожного питання, як правило, міська рада визначає час його обговорення. Після закінчення визначеного часу обговорення припиняється. Воно може бути продовженим за згодою депутатів, але не більше ніж на половину відведеного Регламентом часу.

2. Міська рада може прийняти рішення без його попереднього обговорення лише у випадку відсутності пропозицій та зауважень щодо тексту проекту рішення та за згодою депутатів.

3. У випадках, коли доповідь, співповідь і інформації роздані депутатам, їх тексти на засіданні можуть не оголошуватися.

Стаття 60.

1. Запис на виступи проводиться через електронну систему "Рада". В разі несправної роботи електронної системи запис на виступи здійснюється секретаріатом на підставі письмових заявок депутатів після оголошення питань, які обговорюються. У цьому випадку секретаріат фіксує час надходження заявки.

2. Виступи з процедури та мотивів голосування проводяться без попереднього запису до прийняття рішень шляхом піднесення руки. Головуючий надає депутатам слово для виступу з цих питань перед кожним голосуванням у порядку черговості.

3. З кожного питання порядку денного слово для виступу депутату надається один раз. Повторний виступ допускається при зверненні ради до нових матеріалів або обставин, раніше не відомих виступаючому, у порядку черговості.

4. Депутат може передати право свого виступу іншому депутату. Доповідач і співдповідач мають право на заключне слово.

5. Виступи здійснюються від мікрофону з робочого місця депутата або, за його бажанням, з трибуни.

6. Міський голова та секретар міської ради можуть отримати слово поза чергою тривалістю до 5 хвилин.

7. Питання до доповідача задаються в усній формі і відповіді на них даються в порядку надходження.

Стаття 61.

1. Головуючий на засіданні міської ради:
  - 1) відкриває і закриває пленарні засідання;
  - 2) повідомляє депутатам про осіб, запрошених на пленарне засідання;
  - 3) вносить на обговорення пленарного засідання ради і голосування проект порядку денного, питання затвердженого порядку денного;
  - 4) керує засіданнями міської ради, стежить за дотриманням Регламенту;
  - 5) оголошує за даними електронної системи “Рада” або за поданням секретаріату список осіб, які записалися на виступ, і черговість їх виступів;
  - 6) надає слово для доповідей, співдоповідей, виступів в порядку черговості або в іншому, встановленому радою, порядку;
  - 7) створює рівні можливості депутатам для участі в обговоренні питань;
  - 8) забезпечує гарантовану можливість для виступу з кожного обговорюваного питання представників кожної фракції та групи, а також виступ депутатів з мотивів голосування;
  - 9) проводить голосування з питань, що потребують прийняття рішень радою, ставить на голосування проекти рішень ради, керує роботою секретаріату та, у визначених Регламентом випадках, лічильної комісії, оголошує результати голосування;
  - 10) забезпечує дотримання цього Регламенту всіма присутніми на засіданні;
  - 11) оголошує документи, що надійшли на адресу сесії, робить офіційні повідомлення;
  - 12) вживає заходів до підтримання порядку на засіданні;
  - 13) оголошує або надає слово для оголошення депутатських запитів, заяв та довідок, а також зауважень щодо порядку ведення пленарного засідання;
  - 14) підписує протокол пленарного засідання та рішення ради;
  - 15) здійснює інші повноваження, визначені законодавством та цим Регламентом.

2. Головуючий зобов'язаний поставити на голосування кожен пропозицію з обговорюваного питання порядку денного, порядку ведення пленарного засідання, процедурних питань, якщо на цьому наполягає депутат. Якщо депутат, який записався на виступ, наполягає на своєму виступі, йому надається слово.

3. З процедурних питань, тобто питань, що стосуються порядку організації пленарного засідання ради і не потребують обговорення, головуєчий надає слово поза чергою.

4. Для організації ходу пленарного засідання головуєчий на засіданні має право:

1) в першочерговому порядку вносити пропозиції з процедурних питань щодо ходу засідання; якщо з цих питань висуваються альтернативні пропозиції, пропозиції головуєчого ставляться на голосування першими;

2) зробити виступаючому попередження у випадках, коли той порушує норми депутатської етики, прийнятий часовий регламент виступу та позбавляти слова, якщо виступаючий не реагує на попередження;

3) давати короткі роз'яснення з приводу своїх дій і відповіді на запитання, поставлені до нього у виступах депутатів, та виправляти фактичні помилки, допущені у виступах.

5. Головуючий не має права коментувати або переривати виступ, якщо промовець не порушує встановлені цим Регламентом правила.

6. Головуючий має право брати участь в обговоренні питань на загальних засадах. На час свого виступу він доручає виконання обов'язків головуєчого іншому члену президії.

7. За необхідності, головуєчий має право організувати консультації або збирати погоджувальну раду з метою подолання розбіжностей і вирішення питань, що виникають у ході пленарного засідання.

8. Головуючий на сесії має право в будь-який час надати слово для виступу голові постійної комісії, а також уповноваженому представнику депутатської фракції чи групи, якщо їх уповноважила відповідна комісія, депутатська фракція чи група виступити від її імені, що засвідчується документально.

Стаття 62.

Запрошені і працівники апарату міської ради виступають на пленарному засіданні з обговорюваних питань на вимогу чи за згодою депутатів.

Стаття 63.

Обговорення питань порядку денного припиняється за рішенням, що приймається більшістю присутніх депутатів.

Стаття 64.

1. Пленарне засідання завершує роботу, коли вичерпаний порядок денний.

2. У разі потреби рада може прийняти рішення про проведення пленарного засідання впродовж кількох днів, а також про оголошення перерви в пленарному засіданні для опрацювання документів, проведення засідань комісій, депутатських фракцій і груп, запрошення посадових осіб тощо.

Стаття 65.

1. Ведення протоколу забезпечує загальний відділ міської ради, а звуковий запис засідань ради на магнітні носії забезпечує та контролює відділ комп'ютерно-технічного забезпечення міської ради.

2. Депутати мають право ознайомитися з протоколом чи звуковим записом пленарного засідання. В разі необхідності паперовий або електронний варіант витягу із протоколу чи звукового запису надається на письмову вимогу депутатам міської ради спеціалістами загального відділу та відділу комп'ютерно-технічного забезпечення міської ради з дозволу міського голови або секретаря ради.

Стаття 66.

Після пленарного засідання звернення громадян, юридичних осіб, депутатські та інші звернення, які надійшли під час проведення сесії, за резолюцією секретаря ради передаються Громадській приймальні ради для їх реєстрації та подальшого направлення виконавцям, вказаним у резолюції. Копії зазначених звернень долучаються до протоколу засідання ради, а також надаються відділу організаційної

роботи та контролю міської ради для організації контролю за виконанням даних щодо них доручень.

Розділ IV. АКТИ МІСЬКОЇ РАДИ ТА ВИМОГИ ДО НИХ

Стаття 67.

1. Рада в межах своїх повноважень, визначених законодавством, приймає нормативні та інші акти у формі рішень.
2. Постійні комісії ради готують та приймають висновки і рекомендації.
3. Тимчасові контрольні комісії подають звіти і пропозиції на розгляд міської ради.
4. Інші акти ради (положення, статуту, регламенти, заяви тощо) затверджуються (схвалюються) рішенням ради.

Глава 11. Порядок підготовки проектів рішень

Стаття 68.

1. Рішення міської ради є офіційними документами.
2. Проект рішення на розгляд ради може вноситися міським головою, секретарем міської ради, постійними комісіями ради, депутатами, депутатськими групами та фракціями, виконавчим комітетом ради та іншими виконавчими органами ради.
3. Безпосередніми виконавцями проектів рішень можуть бути суб'єкти нормотворчої ініціативи, визначені частиною другою цієї статті або уповноважені ними особи.

Стаття 69.

1. Проект рішення, який вноситься від імені міського голови, візується міським головою.
2. Проект рішення, який вноситься від імені виконавчого комітету міської ради, включається до порядку денного сесії за наявності рішення виконавчого комітету з цього питання.
3. До проекту рішення, що вноситься постійною комісією, в обов'язковому порядку додається витяг з протоколу засідання постійної комісії з цього питання за підписом голови постійної комісії.

4. До матеріалів проекту рішення ради, яким вносяться зміни та доповнення до чинного рішення ради, додається в обов'язковому порядку копія цього рішення.

5. Якщо, у зв'язку з прийняттям рішення, вносяться зміни до інших нормативних актів, у тексті рішення вказуються ці зміни та доповнення, а також визначається перелік нормативних актів, що втратили чинність у зв'язку з прийняттям нового акта.

Стаття 70.

1. Проект рішення повинен містити:

- 1) вказівку на те, що документ є проектом;
- 2) назву документа;
- 3) преамбулу (мотивувальну частину) з посиланнями на відповідні норми законодавчих чи інших нормативних актів та на звернення або інші документи, які стали підставою для прийняття рішення, а також із зазначенням мети прийняття запропонованого проекту рішення;
- 4) резолютивну частину, що містить конкретні заходи, викладені у вигляді пунктів (підпунктів);
- 5) порядок набрання чинності рішення та розміщення його на офіційному веб-порталі ради;
- 6) орган чи посадову особу, на яких покладається організація виконання рішення;
- 7) постійну комісію ради, на яку покладається контроль за виконанням рішення;
- 8) термін інформування про хід виконання рішення (в разі необхідності);
- 9) вказівку на те, ким вноситься проект, інформацію про виконавців;
- 10) перелік осіб, якими погоджено проект рішення;
- 11) перелік органів та посадових осіб, яким має бути надіслане рішення після його прийняття.

2. Оформлення проектів рішень повинно відповідати вимогам Інструкції з діловодства у Чернівецькій міській раді та її виконавчих органах, затвердженій відповідним розпорядженням міського голови.

3. До проекту рішення в обов'язковому порядку додаються первинні документи, як підстава для підготовки проекту рішення.

Стаття 71.

1. Персональну відповідальність за підготовку проектів рішень та формування первинних документів до них несуть суб'єкти нормотворчої ініціативи, визначені частиною другою статті 70 цього Регламенту або уповноважені ними особи.

2. Загальний контроль за підготовкою проектів рішень на розгляд ради, обговоренням їх на засіданнях постійних комісій ради та доопрацюванням, організацією доведення рішень до виконавців, опублікуванням в газеті «Чернівці», розміщенням їх на офіційному веб-порталі ради, належним станом ведення діловодства та обліку покладається на секретаря міської ради.

3. Організаційні заходи з цих питань, в межах визначених повноважень, здійснюють загальний відділ, відділ організаційної роботи та контролю, відділ інформації, зв'язків з громадськістю та міжнародних відносин міської ради.

Стаття 72.

1. Безпосередні виконавці рішень зобов'язані погоджувати (візувати) проекти рішень з додатками до них з усіма посадовими особами, визначеними цим Регламентом

Проекти рішень виконавчого комітету ради також підлягають погодженню головою відповідної постійної комісії ради, до функціональної спрямованості якої належить питання, що вноситься на розгляд.

2. Всі проекти рішень ради підлягають обов'язковому погодженню (з проставленням підпису та дати) секретарем ради, заступником міського голови з питань діяльності виконавчих органів міської ради, до відання якого віднесено питання, з якого запропоновано проект рішення, головою відповідної постійної комісії, начальником відділу організаційної роботи та контролю міської ради, начальником юридичного управління міської ради, а в разі, якщо проектом рішення вноситься пропозиція щодо відміни або внесення змін до рішень, які знаходяться на зберіганні в архівному відділі ради, - начальником архівного відділу міської ради.

3. Питання, пов'язані з виконанням міського бюджету та соціально-економічним розвитком міста, в обов'язковому порядку погоджується з фінансовим управлінням міської ради.

4. За наявності розбіжностей з проектом рішення або окремої думки, особа, яка погоджує (візує) проект рішення зобов'язана вказати про це на листі погодження та/або надати відповідне письмове обґрунтування.

5. Відмова від погодження проекту рішення не допускається.

Стаття 73.

1. Погоджені проекти рішень ради з усіма визначеними особами подаються:

1) відділу організаційної роботи та контролю міської ради для проведення документальної експертизи (наявності в повному обсязі та відповідності первинних документів змісту тексту проекту рішення, як нормативного акта індивідуальної дії);

2) юридичному управлінню міської ради для проведення юридичної експертизи в порядку, визначеному цим Регламентом.

2. Проект рішення, який пройшов відповідні експертизи та погоджений всіма, визначеними цим Регламентом посадовими особами, погоджується секретарем ради.

3. Погоджені (завізовані) проекти рішень подаються за 25 робочих днів до сесії:

1) в друкованому та електронному вигляді – до відділу організаційної роботи та контролю міської ради;

2) в електронному вигляді - до відділу інформації, зв'язків з громадськістю та міжнародних відносин (для розміщення на офіційному веб-порталі ради).

4. Відповідальність за відповідність тексту проекту рішення його електронній версії несе виконавець рішення.

Стаття 74.

1. Проекти рішень ради про міський бюджет на відповідний бюджетний рік та затвердження звітів про його виконання готуються в порядку, визначеному цим Регламентом, крім термінів подання погоджених проектів рішень.

2. Термін подання таких проектів рішень, в разі необхідності, може бути скорочений за погодженням із міським головою або секретарем ради, з урахуванням вимог, в частині строків прийняття рішення про міський бюджет, визначених Бюджетним кодексом України.

Стаття 75.

1. Кінцевим терміном прийому документів для підготовки проектів рішень чергової сесії ради з питань містобудування та землеустрою вважається останній день попереднього місяця.

2. Внесення доповнень до вже сформованих проектів рішень може бути лише за резолюцією міського голови або секретаря ради.

3. Доповнення до проекту рішення готуються та погоджуються в порядку, визначеному для самого рішення.

Стаття 76.

1. Проекти рішень з питань, що вносяться на розгляд сесії роздаються депутатам не пізніше як за 7 календарних днів до початку її роботи та не пізніше 2-х календарних днів до засідання постійної комісії.

2. Проекти рішень попередньо розглядаються постійними комісіями, виконавчим комітетом ради та депутатами на Дні депутата, який проводиться напередодні засідання ради.

3. Пропозиції та зауваження постійних комісій до проектів рішень, які вносяться на розгляд ради, оформлюються відповідними протоколами (витягами), в яких зазначається зміст зауважень та пропозицій, а також прізвища осіб, які їх ініціювали.

4. Пропозиції та зауваження виконавчого комітету ради до проектів рішень, які вносяться на розгляд ради, оформлюються відповідними рішеннями, в яких зазначається зміст зауважень та пропозицій, а також прізвища осіб, які їх ініціювали.

5. Для узагальнення пропозицій та зауважень рішення виконавчого комітету міської ради та протоколи (витяги) засідань постійних комісій подаються до відділу організаційної роботи та контролю міської ради одразу ж після засідання постійних комісій та виконавчого комітету міської ради.

6. Альтернативні проекти рішень, а також висновки і рекомендації постійних комісій з питань, внесених до проекту порядку денного чергової сесії, доводяться до відома депутатів і інших постійних комісій не пізніше ніж за день до засідання ради.

Глава 12. Здійснення документальної експертизи проектів рішень ради

Стаття 77.

1. Документальну експертизу проектів рішень здійснює відділ організаційної роботи та контролю міської ради.

2. Документальній експертизі підлягають лише проекти рішень, до яких додаються первинні матеріали, за винятком випадків, визначених цим Регламентом.

3. Для здійснення документальної експертизи проект рішення подається відділу організаційної роботи та контролю міської ради разом із первинними матеріалами за 12 календарних днів до останнього дня, призначеного для задачі погодженого та завізованого проекту рішення відділу організаційної роботи та контролю міської ради.

4. Відділ організаційної роботи та контролю міської ради впродовж 3 робочих днів здійснює документальну експертизу проекту рішення на наявність в повному обсязі первинних документів, їх відповідність текстові проекту рішення, як нормативного акта індивідуальної дії, та у разі виявлення недоліків, надає пропозиції виконавцю (автору) проекту щодо їх усунення.

5. Виконавець (автор) проекту рішення зобов'язаний усунути недоліки, виявленні відділом організаційної роботи та контролю міської ради впродовж 1 календарного дня.

6. Після усунення виконавцем (автором) проекту виявлених недоліків, працівники відділу організаційної роботи та контролю міської ради, які здійснили документальну експертизу, погоджують кожен сторінку проекту рішення особистим підписом із зазначенням дати погодження.

Глава 13. Здійснення юридичної експертизи проектів рішень

Стаття 78.

1. Всі проекти рішень ради підлягають спеціальному редагуванню та обов'язковій експертизі, яка здійснюється юридичним управлінням міської ради на відповідність проекту рішення вимогам чинного законодавства.

2. Проекти рішень на юридичну експертизу подаються не пізніше ніж за 8 календарних днів до включення до порядку денного.

3. Проекти рішень подаються безпосереднім виконавцем зі всіма первинними документами, зброшурованими, пронумерованими та засвідченими печаткою виконавчого органу ради або іншого суб'єкта нормотворчої ініціативи (за наявності у нього печатки). На звороті останньої сторінки первинних документів проставляється кількість сторінок, підпис відповідальної особи, дата та печатка суб'єкта нормотворчої ініціативи (за наявності).

4. Юридичне управління ради впродовж трьох робочих днів проводить юридичну експертизу та, у разі виявлення невідповідності проекту рішення вимогам чинного законодавства, надає пропозиції автору проекту щодо усунення недоліків.

5. Виконавець (автор) проекту рішення зобов'язаний усунути недоліки, виявленні юридичним управлінням впродовж 1 календарного дня.

6. Після усунення виконавцем (автором) проекту виявлених недоліків, уповноважені особи юридичного управління, впродовж 1 робочого дня погоджують (з проставленням підпису та дати) проект рішення.

Стаття 79.

1. У разі невідповідності проекту рішення вимогам чинного законодавства та якщо внесені до нього юридичним управлінням зауваження не враховано виконавцем, начальник юридичного управління, його заступник або особа, яка має право підпису на документах, що мають юридичне значення, погоджуючи проект, долучає письмовий висновок із зауваженнями та пропозиціями щодо законного вирішення відповідного питання. При цьому, на листі-погодженні робиться запис:

«Із зауваженнями, висновок додається», після якого ставиться підпис уповноваженої особи юридичного управління та дата.

2. Візуванню підлягають кожна із сторінок проекту рішення ради, в тому числі додатків до нього. При цьому проставляється спеціальний штамп та підпис, або лише підпис із зазначенням дати.

3. Внесення проекту рішення без попереднього розгляду його юридичним управлінням не допускається.

4. Прийняте радою рішення та доопрацьоване виконавцем за результатами обговорення його на засіданні ради, погоджується (візується) юридичним управлінням впродовж п'яти робочих днів з дня його прийняття.

Глава 14. Порядок прийняття рішень міської ради

Стаття 80.

1. Рішення міської ради приймається на її пленарному засіданні після обговорення кожного питання порядку денного, з урахуванням змін та доповнень проектів, що внесені в процесі обговорення, більшістю депутатів від загального складу ради, крім випадків, передбачених Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні».

2. Рішення ради можуть прийматися без обговорення, якщо до проекту рішення не надійшло зауважень і на цьому не наполягають депутати або міський голова.

3. Рішення ради спочатку приймається за основу, після цього ставляться на голосування пропозиції щодо змін і доповнень до нього в порядку надходження, а потім рішення приймається в цілому. Можливе прийняття рішення ради спочатку по пунктах, розділах, а потім - в цілому.

4. В разі надходження двох або більше пропозицій до одного і того ж рішення (пунктів), всі пропозиції ставляться на голосування. Прийнятою вважається та, що набрала більшу, в порівнянні з іншими, кількість голосів.

5. Перед початком голосування головуючий може уточнювати формулювання пропозицій, які ставляться на голосування, і, за необхідності, нагадувати, якою кількістю голосів приймається рішення.

6. При встановленні результатів голосування до загального складу ради включається міський голова, якщо він бере участь у пленарному засіданні ради, і враховується його голос. Це положення не поширюється на випадки, передбачені частиною 2 статті 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Стаття 81.

1. У випадку неприйняття рішення, воно повторно обговорюється і ставиться на голосування. В разі неприйняття рішення після повторного обговорення, відповідне питання без голосування знімається з розгляду з обов'язковим зазначенням терміну його наступного розгляду.

2. Рішення ради з голосу (без письмового оформлення проекту з доданими до нього первинними матеріалами та видачі його депутатам) не приймається, крім протокольного рішення, а також зауважень та пропозицій, що надійшли під час обговорення та оголошені головуєчим.

3. За наявності альтернативних проектів рада в кожному конкретному випадку приймає рішення про черговість їх розгляду.

4. В разі подання альтернативних проектів рішень проводиться рейтингове голосування, за основу береться той проект, за який було віддано найбільше голосів.

Стаття 82.

1. Рішення міської ради приймається відкритим (в тому числі поіменним) або таємним голосуванням. Спосіб голосування визначає рада.

2. При використанні електронної системи підрахунку голосів «Рада» роботу цієї системи забезпечує відділ комп'ютерно-технічного забезпечення міської ради.

3. Таємне голосування обов'язково проводиться у випадках обрання на посаду та звільнення з посади секретаря ради, прийняття рішення щодо дострокового припинення повноважень міського голови у випадках, передбачених Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні».

4. Результати голосування відображаються в електронній системі підрахунку голосів «Рада» в цілому та за депутатськими фракціями і гру-

пами, а у випадку поіменного голосування - також за прізвищами депутатів. Результати голосування роздруковуються відділом комп'ютерно-технічного забезпечення міської ради, додаються до протоколу засідання ради, а також розміщуються на офіційному веб-порталі міської ради.

Стаття 83.

1. Голосування і підбиття його підсумків (в тому числі встановлення присутності депутатів на засіданні, в разі неспрацьовування електронної системи підрахунку голосів чи за дорученням головуючого на пленарному засіданні сесії) проводить лічильна комісія, яка обирається на кожній сесії ради у складі голови, секретаря та членів комісії, разом у кількості до 5 осіб.

2. Рішення лічильної комісії приймаються більшістю голосів членів комісії.

3. До складу лічильної комісії на час голосування не можуть входити депутати ради, чиї кандидатури внесені в списки для голосування до складу виборних органів або на виборну посаду.

Стаття 84.

1. При голосуванні кожен депутат має один голос і подає його за пропозицію, проти неї або утримується при голосуванні. Депутат особисто здійснює своє право на голосування.

2. Відсутній під час голосування на сесії депутат не має права передавати свій голос іншому та не має права подати свій голос пізніше.

3. У випадку, якщо зареєстрований на пленарному засіданні депутат покидає засідання, він не має права брати участь у голосуванні, передавати свій голос.

Стаття 85.

1. Відкрите поіменне голосування проводиться за списком депутатів, що зареєструвалися, підняттям картки для голосування, яка видається при реєстрації депутату, або за допомогою електронної системи голосування «Рада».

2. Відкрите голосування з процедурного питання може бути проведено без підрахунку голосів «проти» і «утримався», за явною більшістю, якщо від депутатів не надійшло заперечень.

Стаття 86.

1. Таємне голосування проводиться шляхом голосування бюлетенями.

2. Для проведення таємного голосування бюлетені виготовляються під контролем лічильної комісії за встановленою нею формою. Бюлетені для таємного голосування містять всю необхідну для таємного голосування інформацію. Якщо до бюлетеня вноситься одна кандидатура претендента або одне питання, то в бюлетені вказуються два варіанти голосування: «за» і «проти». Якщо до бюлетеня вносяться кілька кандидатур претендентів або кілька питань - голосуючий ставить позначку у квадратику навпроти тієї кандидатури чи питання, які він підтримує, або у квадратику навпроти запису «Не підтримую жодного».

3. Час і місце голосування, порядок його проведення встановлюються на відповідному пленарному засіданні сесії за пропозицією лічильної комісії відповідно до Регламенту.

4. Кожному депутату видається один бюлетень для таємного голосування. Бюлетені видаються депутатам лічильною комісією під розпис у спеціальній відомості, яка додається до протоколу засідання, відповідно до списку депутатів за пред'явленням посвідчення депутата ради.

5. Бюлетені перед голосуванням підписують голова і секретар лічильної комісії.

6. Заповнення бюлетенів проводиться депутатами чорнильною або кульковою ручками в кабіні для таємного голосування.

7. Скриньки для голосування, опечатані печаткою ради, з підписами голови і секретаря лічильної комісії, повинні перебувати в полі зору лічильної комісії, інших депутатів і бути встановлені таким чином, щоб прохід до них здійснювався через кабіні для голосування.

8. Недійсними є бюлетені невстановленої форми, бюлетені, заповнені не чорнильною або кульковою ручками, бюлетені, в яких залишені дві і більше кандидатур на одне місце (два і більше варіантів рішення).

9. Підрахунок голосів за додатково вписаними в бюлетень прізвищами або варіантами рішення не ведеться, зазначені бюлетені вважаються недійсними.

Стаття 87.

1. Член лічильної комісії, кандидатура якого внесена в списки для голосування до складу виборних органів або на виборну посаду, виводиться радою зі складу лічильної комісії. У цьому випадку рада може прийняти рішення про довибори до складу лічильної комісії.

2. Якщо в процесі голосування або підрахунку голосів будуть встановлені помилки, що мали істотний вплив на результати голосування, то за рішенням ради проводиться повторне голосування. У разі, якщо ці помилки сталися з вини лічильної комісії, то вона повинна бути переобрана.

Стаття 88.

1. За результатами таємного і відкритого поіменного голосування лічильна комісія складає протокол, який підписується всіма членами комісії та підшивається до протоколу засідання ради.

2. Голова лічильної комісії доводить до відома депутатів результати голосування, зафіксовані у протоколі лічильної комісії.

Стаття 89.

1. Дані про результати відкритого поіменного голосування за письмовими зверненнями депутатів після завершення пленарного засідання сесії ради роздруковуються і надаються відділом комп'ютерно-технічного забезпечення ради для ознайомлення уповноваженим представникам депутатських груп, фракцій, а також депутатам.

2. Результати голосування на вимогу 1/3 депутатів, які взяли участь у голосуванні, або міського голови повинні бути опубліковані в друкованому органі ради - газеті «Чернівці».

Стаття 90.

1. Рішення ради з процедурних питань приймається більшістю голосів від кількості депутатів, присутніх на пленарному засіданні, і оформлюються протокольно.

2. Такими питаннями можуть бути:

- 1) включення питань до порядку денного сесії;
- 2) зміна порядку денного та оголошення перерви в засіданні;

- 3) формування послідовності питань порядку денного;
- 4) визначення тривалості сесійних засідань і перерв між ними;
- 5) встановлення регламенту для виступаючих на сесії (з урахуванням їх кількості);
- 6) надання згоди на присутність представників відповідних органів, підприємств, установ, організацій, громадян та надання їм слова для виступу;
- 7) позбавлення депутата права виступу або позбавлення запрошених брати участь у роботі сесії;
- 8) включення до порядку денного депутатських запитів;
- 9) визначення способу голосування;
- 10) проведення додаткової реєстрації;
- 11) надання додаткового часу для виступу;
- 12) повторний підрахунок голосів при таємному голосуванні;
- 13) інші процедурні питання, визначені цим Регламентом.

Стаття 91.

1. У випадку, якщо проекти рішень та обґрунтування до них підготовлені неякісно або не в повному обсязі, то зазначені матеріали повертаються суб'єктам нормотворчої ініціативи або уповноваженим ними особам на доопрацювання або можуть бути спрямовані на додаткову експертизу, в тому числі документальну та/або юридичну, а також для підготовки необхідних обґрунтувань.

2. Зняття питання з розгляду відбувається за рішенням ради з обов'язковим зазначенням терміну його повторного розгляду радою. При цьому, виконавцю рішення повертаються подані ним первинні матеріали, а до протоколу долучаються їх копії.

3. Якщо проект рішення обговорювався, але не був прийнятий, то в протоколі засідання ради про це робиться відмітка.

Стаття 92.

1. За необхідності доопрацювання проектів рішень ради у формі заяв, звернень на засіданні сесії може створюватися редакційна комісія з числа депутатів та відповідних фахівців (з кожного питання окремо).

2. Після доопрацювання редакційною комісією рада схвалює тексти заяв, звернень, шляхом прийняття відповідного рішення.

3. Відмова у задоволенні вимог громадян та юридичних осіб при розгляді їх питань радою, повинна бути мотивованою.

Стаття 93.

1. Рішення ради, прийняті з урахуванням висловлених в ході обговорення зауважень, впродовж 5 робочих днів доопрацьовуються виконавцями (авторами) спільно із загальним відділом, відділом організаційної роботи та контролю, а також погоджуються (з представленням підпису і дати) юридичним управлінням міської ради і подаються на підпис головуючому на засіданні.

2. Виконавці рішень зобов'язані передати до загального відділу електронну версію доопрацьованого рішення.

3. Виконавці рішень несуть персональну відповідальність за відповідність електронної версії тексту переданого на підпис рішення.

Стаття 94.

1. Протоколи та рішення ради підписує міський голова, а додатки - секретар ради. У випадках, передбачених цим Регламентом, протоколи та рішення ради підписує секретар ради або депутат.

2. Рішення ради підписуються не пізніше як у десятиденний строк після їх прийняття (крім рішень, дія яких зупинена міським головою).

3. Підписані рішення ради реєструються в загальному відділі міської ради шляхом присвоєння порядкового реєстраційного номера. Порядкова індексація рішень здійснюється в межах терміну скликання ради. Датою реєстрації рішення ради є дата його прийняття.

4. Рішення ради не пізніше як у п'ятиденний строк після їх підписання тиражуються і надсилаються загальним відділом міської ради за переліком, що додається до рішення, а також оприлюднюються через засоби масової інформації (в разі необхідності) та розміщуються в повному обсязі на офіційному веб-порталі міської ради.

5. Після одержання рішень ради виконавці в триденний термін, в разі необхідності, готують витяги з цих рішень, які засвідчують у загальному відділі міської ради і надсилають (надають) їх юридичним та фізичним особам.

6. На основі поданих електронних версій загальний відділ формує систематизовану електронну базу прийнятих радою рішень.

Стаття 95.

Роз'яснення (тлумачення) рішень ради або окремих їх положень здійснюється виключно радою у формі рішення.

Глава 15. Підготовка проектів регуляторних актів

Стаття 96.

1. Регуляторна діяльність ради здійснюється відповідно до Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».

2. *Регуляторний акт міської ради* - це:

1) прийнятий радою нормативно-правовий акт, який або окремі положення якого спрямовані на правове регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між міською радою та суб'єктами господарювання;

2) прийнятий радою інший офіційний письмовий документ, який встановлює, змінює чи скасовує норми права, застосовується неодноразово та щодо невизначеного кола осіб і який або окремі положення якого спрямовані на правове регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між міською радою та суб'єктами господарювання, незалежно від того, чи вважається цей документ відповідно до закону, що регулює відносини у певній сфері, нормативно-правовим актом.

3. Рада покладає повноваження з реалізації державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності на постійну комісію міської ради з питань законності, прав людини, регламенту, депутатської діяльності та етики (далі - відповідальна постійна комісія).

Стаття 97.

1. Планування діяльності ради з підготовки проектів регуляторних актів здійснюється в порядку, встановленому цим Регламентом.

2. Якщо проект регуляторного акта, який готується або розглядається, не внесений до плану діяльності з підготовки проектів регуляторних актів, розробник проекту регуляторного акта зобов'язаний внести пропозиції про доповнення до цього плану, які повинні бути прийняті не пізніше 10 робочих днів з дня початку підготовки проекту регуляторного акта або з дня внесення проекту на розгляд ради, але не пізніше дня опублікування цього проекту в газеті «_____».

3. До кожного проекту регуляторного акта, до його опублікування з метою одержання зауважень і пропозицій, розробником цього проекту готується аналіз регуляторного впливу відповідно до вимог статті 8 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».

4. Повідомлення про оприлюднення проекту регуляторного акта з метою одержання зауважень і пропозицій, кожен проект регуляторного акта разом із відповідним аналізом регуляторного впливу оприлюднюється шляхом опублікування в газеті «Чернівці», інших друкованих засобах масової інформації та розміщується на офіційному веб-порталі міської ради в мережі Інтернет.

5. Термін, протягом якого приймаються зауваження та пропозиції, встановлюється розробником проекту регуляторного акта і не може бути менше ніж 1 місяць і більше ніж 3 місяці з дня оприлюднення проекту регуляторного акта та відповідного аналізу регуляторного впливу.

6. У разі внесення на розгляд сесії ради проекту регуляторного акта без аналізу регуляторного впливу відповідальна постійна комісія приймає рішення про направлення проекту регуляторного акта на доопрацювання органу чи особі, яка внесла цей проект.

Стаття 98.

1. За рішенням ради або відповідальної постійної комісії:

1) оприлюднюються проекти регуляторних актів, що не оприлюднені до внесення їх на розгляд сесії ради;

2) можуть повторно оприлюднюватися проекти регуляторних актів, оприлюднені до внесення їх на розгляд сесії ради.

2. У разі оприлюднення проектів регуляторних актів за рішенням ради або відповідальної постійної комісії функцію розробника проекту виконує орган, особа або група осіб, які внесли цей проект на розгляд сесії ради, якщо інше не встановлено у рішенні ради чи відповідальної постійної комісії.

3. Зауваження та пропозиції щодо оприлюдненого проекту регуляторного акта, внесеного на розгляд сесії, подаються фізичними та юридичними особами, їх об'єднаннями розробникові цього проекту та профільній постійній комісії ради.

4. Витрати, пов'язані з оприлюдненням регуляторних актів та їх проектів, фінансуються за рахунок коштів міського бюджету.

Стаття 99.

1. Кожен проект регуляторного акта, внесений на розгляд ради, подається відповідальній постійній комісії для вивчення та надання експертного висновку.

2. Експертний висновок повинен містити інформацію про:

- 1) регуляторний вплив внесеного проекту регуляторного акта;
- 2) відповідність проекту регуляторного акта вимогам статей 4 та 8 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».

3. Відповідальна постійна комісія на підставі аналізу регуляторного впливу, яким проект регуляторного акта супроводжувався при його внесенні, забезпечує підготовку експертного висновку.

4. Для підготовки експертного висновку відповідальна постійна комісія може залучати виконавчі органи ради, підприємства, установи, організації, громадські організації, науковців та фахівців відповідних галузей.

5. Термін підготовки експертного висновку не повинен перевищувати 10 календарних днів з дня звернення розробника проекту до відповідальної постійної комісії.

6. Проект регуляторного акта з аналізом регуляторного впливу до нього та експертним висновком відповідальної постійної комісії

подається розробником до відділу організаційної роботи та контролю міської ради за 15 календарних днів до засідання ради для забезпечення його розгляду постійними комісіями ради.

Стаття 100.

1. При представленні на пленарному засіданні сесії ради проекту регуляторного акта голова відповідальної постійної комісії доповідає її висновки про відповідність проекту регуляторного акта вимогам статей 4 та 8 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».

2. Регуляторний акт не може бути прийнятий або схвалений, якщо є в наявності хоча б одна з таких обставин:

- 1) відсутній аналіз регуляторного впливу;
- 2) проект регуляторного акта не був опублікований.

3. У разі виявлення будь-якої з цих обставин рада або міський голова має право вжити передбачених законодавством заходів для усунення виявлених порушень, в тому числі відповідно до закону зупинити дію регуляторного акта, прийнятого з порушеннями.

Стаття 101.

1. Виконання заходів з відстеження результативності регуляторних актів, прийнятих радою, забезпечуються відповідними виконавчими органами ради.

2. Звіт про відстеження результативності прийнятого радою регуляторного акта, не пізніше наступного робочого дня з дня опублікування цього звіту, подається до профільної постійної комісії ради.

3. Рішення про необхідність перегляду прийнятого радою регуляторного акта, на підставі аналізу звіту про відстеження його результативності, приймає профільна постійна комісія або розробник проекту цього регуляторного акта.

4. Звіт про здійснення радою та її виконавчими органами державної регуляторної політики є частиною звіту міського голови про роботу ради та її виконавчих органів.

Стаття 102.

Дотримання вимог законодавства у сфері регуляторної політики у сфері господарської діяльності, у процесі підготовки проектів

регуляторних актів на розгляд міської ради, покладається на розробників проектів.

Глава 16. Набрання чинності рішеннями ради та внесення до них змін і доповнень

Стаття 103.

1. Рішення ради нормативно - правового характеру набирають чинності з дня їх офіційного оприлюднення (викладення державною мовою в офіційному друкованому органі міської ради газеті «Чернівці», а в окремих випадках - на офіційному веб-порталі міської ради у мережі Інтернет після їх прийняття і підписання), якщо радою не встановлено більш пізній строк введення цих рішень в дію.

Рішення нормативно-правового характеру підлягають оприлюдненню міським головою невідкладно, але не пізніше 5-ти робочих днів.

2. Інші рішення ради набувають чинності через 10 днів з дня їх прийняття, якщо радою не встановлено більш пізній строк введення цих рішень в дію, але не раніше дня їх оприлюднення.

3. Рішення ради без вказівки часу (термінів, строків) дії є чинним до моменту визнання його таким, що втратило чинність.

4. Акти ради, прийняті в межах наданих їй законом повноважень, є обов'язковими для виконання всіма розташованими на території міста органами виконавчої влади, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами та організаціями, посадовими особами, а також громадянами, які постійно або тимчасово проживають на території міста Чернівців.

5. На вимогу громадян їм може бути видана копія рішення чи іншого документа міської ради.

Стаття 104.

1. Зміни та доповнення до рішень міської ради вносяться у порядку, передбаченому цим Регламентом для прийняття рішень.

2. Рада не може визнавати свої попередні рішення такими, що втратили чинність, вносити до них зміни, якщо відповідно до приписів цих рішень виникли правовідносини, пов'язані з реаліза-

цією певних суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів і суб'єкти цих правовідносин заперечують проти їх зміни чи припинення.

3. Внесення змін та доповнень до рішень ради індивідуальної дії може відбуватися виключно за згодою особи, якої воно стосується, крім необхідності внесення змін чи доповнень, пов'язаних з технічною помилкою.

4. Визнання рішення таким, що втратило чинність, відбувається шляхом прийняття радою відповідного рішення, за винятком тих рішень ради, що визнані незаконними та скасовані в судовому порядку.

Глава 17. Контроль за виконанням прийнятих рішень

Стаття 105.

1. Контроль за виконанням рішень ради, як правило, покладається на відповідну постійну комісію ради, а вразі необхідності - на міського голову або секретаря ради.

2. Організація виконання рішення покладається на відповідних посадових осіб.

3. Контроль за організацією виконання рішень посадовими особами міської ради покладається на відділ організаційної роботи та контролю міської ради в межах повноважень, визначених положеннями про ці виконавчі органи ради.

4. З метою здійснення контролю за виконанням рішень, пов'язаних з діяльністю ради, секретар міської ради може видавати доручення, які є правовими актами індивідуальної дії та мають характер розпорядчого документа, обов'язкового для виконання суб'єктами, яким вони адресовані.

5. Як правило, на кожному пленарному засіданні ради заслуховуються інформації про хід виконання прийнятих радою рішень, зауважень і пропозицій, висловлених депутатами.

Стаття 106.

1. Для організації контролю виконання рішення міської ради посадова особа, орган міської ради, на кого покладено контроль, може вжити таких заходів:

1) організація перевірки (як правило, комісійно) виконання рішення міської ради, за результатами якої подаються рекомендації на розгляд виконавців, а в необхідних випадках – на розгляд виконавчого комітету міської ради, постійних комісій міської ради або на сесію міської ради;

2) організація підготовки питання про хід виконання рішення міської ради на розгляд міської ради, якщо це було передбачено рішенням або в ході перевірок з'явилася для цього необхідність;

3) аналіз письмової інформації виконавців про хід виконання рішення міської ради, якщо подача такої інформації була передбачена цим рішенням міської ради;

4) організація розгляду ходу виконання рішення міської ради на засіданнях виконавчого комітету міської ради, постійних комісій міської ради на підставі відповідного аналізу;

5) організація інформування виконавцями про хід виконання рішення міської ради на дні депутата;

6) організація висвітлення ходу виконання рішення міської ради в засобах масової інформації;

7) інші організаційні заходи на розсуд відповідальних за контроль виконання рішення міської ради.

2. Заходи щодо реалізації рішень ради подаються посадовою особою, на яку покладено відповідальність за їх виконання, на затвердження секретарю міської ради не пізніше ніж в 15 денний термін після прийняття рішення радою.

Стаття 107.

1. Інформація про виконання рішення міської ради заслуховується на пленарному засіданні міської ради у визначений рішенням термін.

2. При цьому можуть вноситися пропозиції міській раді:

1) про зняття з контролю рішення (або окремих його пунктів) як виконаних;

2) про продовження строків дії рішення міської ради (або окремих його пунктів) на аргументованій основі;

3) про доповнення чи зміни до рішення (або окремих його пунктів) з визначених причин;

4) про втрату рішенням (або окремими його пунктами) чинності у зв'язку зі зміною законодавства, зміною обставин та з інших причин.

Стаття 108.

1. Рішення міської ради знімається з контролю після повного його виконання.

2. Рішення міської ради з планових питань знімаються з контролю після розгляду інформації про хід їх виконання на засіданні постійної комісії та пленарному засіданні ради. В інших випадках за пропозицією постійної комісії - резолюцією міського голови або секретаря ради.

3. Якщо виконання рішення у визначений термін не може бути здійснено, виконавець за 10 днів до закінчення терміну подає на ім'я міського голови записку, погоджену з головою постійної комісії, з обґрунтуванням цих причин, пропонує новий термін, який необхідний для реалізації всіх вимог, але не більше як 2 місяці.

Стаття 109.

Для здійснення контролю з конкретно визначених питань, що належать до повноважень місцевого самоврядування, рада утворює тимчасові контрольні комісії у порядку, передбаченому цим Регламентом.

Стаття 110.

1. Міська рада на підставі відповідних висновків юридичного управління приймає рішення про визнання раніше прийнятого рішення міської ради (окремих його пунктів) як такого, що втратило чинність, у випадках:

1) ухвалення рішення міської ради, що змінює положення раніше прийнятого рішення (або окремих його пунктів);

2) втрати актуальності, зміни обставин щодо положень раніше прийнятого рішення (або окремих його пунктів);

3) вступу в протиріччя положень раніше прийнятого рішення (або окремих його пунктів) з вимогами законодавства, що змінилося;

4) скасування раніше прийнятого рішення (або окремих його пунктів) судом у встановленому порядку;

5) внесення прокурором подання або протесту щодо раніше прийнятого рішення (окремих його пунктів), якщо аргументи подання, протесту прокурора прийняті міською радою як обґрунтовані.

Стаття 111.

1. Рішення ради з мотивів їх невідповідності Конституції або законам України визнаються незаконними в судовому порядку.

2. Рішення суду, що набрало законної сили, яким рішення міської ради визнане незаконним та скасоване, засвідчене печаткою суду, надсилається юридичним управлінням загальному або архівному відділам міської ради (в залежності від місця зберігання зазначеного рішення ради) для вчинення відповідних написів про втрату їх чинності.

3. Загальний або архівний відділи ради після отримання судового рішення вчиняють напис у відповідному протоколі засідання ради із зазначенням підстави скасування рішення ради.

4. Виконавчий орган ради, на зберіганні якого перебувають рішення ради, обліковує судові рішення про скасування рішень міської ради.

**РОЗДІЛ V.
ДИСЦИПЛІНА НА ПЛЕНАРНИХ ЗАСІДАННЯХ
ТА ДЕПУТАТСЬКА ЕТИКА**

Стаття 112.

1. Присутні на сесії депутати дотримуються норм депутатської етики.

2. Депутати та запрошені особи повинні утримуватися від публічних проявів свого ставлення до того, що відбувається на засіданні, крім виступів у встановленому порядку, не поширювати у залі матеріали і не порушувати правила ведення (порядок роботи) засідання, передбачені цим Регламентом.

3. Головуючий на засіданні ради забезпечує порядок у залі і дотримання цього Регламенту.

4. У разі порушень положень цієї статті головуєчий може внести пропозицію про позбавлення депутата права виступу на пленар-

ному засіданні ради, а стосовно запрошених – права бути присутнім на засіданні.

Стаття 113.

На засіданнях ради промовець не повинен вживати образливі висловлювання та непристойні слова, закликати до протиправних дій. Головуючий має право попередити промовця про неприпустимість таких висловлювань і закликів або припинити його виступ, а в разі повторного порушення - позбавити його права виступу на цьому засіданні.

Стаття 114.

Якщо промовець виступає без дозволу головуючого, мікрофон може бути виключено без попередження. При звертанні головуючого до промовця, останній зупиняє свій виступ. У протилежному випадку головуючий може припинити його виступ.

Стаття 115.

При перевищенні виступаючим часу, відведеного для виступу, або висловлювань не з обговорюваного питання, головуючий після двох попереджень позбавляє його слова. Виступ промовця після позбавлення його слова не заноситься до протоколу засідання.

Стаття 116.

Під час засідання ради забороняється заважати виступу оратора. Головуючий надає додатковий час для виступу оратора на термін його вимушеної перерви, якщо це не пов'язано із застосуванням до виступаючого заходів впливу, передбачених цим Регламентом.

Стаття 117.

Забороняється вносити до сесійної зали ради та використовувати під час проведення пленарних засідань плакати, лозунги, гучномовці тощо.

Стаття 118.

Якщо депутат своєю поведінкою заважає проведенню засідання ради, головуючий попереджає його і закликає до порядку. Після повторного попередження протягом засідання головуючий за згодою

більшості присутніх депутатів, визначеною шляхом голосування без обговорення, може запропонувати депутату залишити зал до кінця засідання.

Стаття 119.

Депутат ради як представник виборців територіальної громади міста та член ради, здійснюючи свої повноваження відповідно до Законів України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про статус депутатів місцевих рад» та цього Регламенту, повинен дотримуватися загальновизнаних норм моралі і правил депутатської етики, утримуватися від заяв, дій і вчинків, які компрометують депутата.

Стаття 120.

1. Порухення депутатом правил депутатської етики є предметом розгляду постійної комісії міської ради з питань законності, прав людини, регламенту, депутатської діяльності та етики.

2. Підставою для розгляду питання щодо порушення правил депутатської етики є письмова заява депутата, відповідного органу, щодо якого депутат припустився неетичних дій чи поведінки, посадової, юридичної та фізичної особи, громадян, листи і звернення виборців, в яких повідомляється про допущені порушення, а також доручення міського голови чи секретаря ради.

3. Розгляд питання щодо порушення правил депутатської етики можуть ініціювати постійні комісії ради.

4. Постійна комісія міської ради з питань законності, прав людини, регламенту, депутатської діяльності та етики проводить розслідування порушень депутатами правил етики, передбачених законодавством України і Регламентом ради.

5. Постійна комісія не розглядає питань, які належать до компетенції виборчих комісій, суду і прокуратури, а також анонімні листи і звернення.

6. У разі одержання постійною комісією листів і звернень, розгляд яких не входить до її компетенції, вона передає їх за належністю, а анонімні залишає без розгляду.

Стаття 121.

1. Про наслідки розслідування порушень депутатом правил етики постійна комісія доповідає на пленарному засіданні ради і вносить пропозиції щодо вжиття заходів впливу до нього.

2. Рада заслуховує доповідь постійної комісії міської ради з питань законності, прав людини, регламенту, депутатської діяльності та етики і приймає один із заходів впливу до такого депутата:

1) зауваження;

2) позбавлення депутата права виступу на одному пленарному засіданні, а при повторному порушенні - на двох пленарних засіданнях;

3) повідомлення через засоби масової інформації про порушення депутатом норм депутатської етики та заходи впливу, яких вжила рада до нього.

3. Рішення про заходи впливу приймається після короткого обговорення більшістю голосів депутатів від їх загальної кількості і заноситься до протоколу пленарного засідання

Стаття 122.

Під час проведення пленарних засідань, депутати і запрошені не повинні користуватись засобами мобільного зв'язку.

**РОЗДІЛ VI. ФОРМУВАННЯ ВИКОНАВЧИХ ОРГАНІВ
МІСЬКОЇ РАДИ. ОБРАННЯ, ЗАТВЕРДЖЕННЯ
ТА ЗВІЛЬНЕННЯ ЇЇ ПОСАДОВИХ ОСІБ**

Стаття 123.

1. До порядку денного пленарного засідання вносяться і розглядаються окремо питання про утворення виконавчого комітету міської ради, а також про затвердження структури виконавчих органів, загальної чисельності апарату ради та її виконавчих органів, витрат на їх утримання.

2. Міська рада у межах затверджених нею структури і штатів може створювати департаменти, управління, відділи та інші виконавчі органи для здійснення повноважень, що належать до відання виконавчих органів ради.

3. Відповідні пропозиції вносяться міським головою після розгляду їх постійними депутатськими комісіями, депутатськими фракціями (групами) в порядку, передбаченому главою 11 цього Регламенту.

4. Статус і повноваження виконавчих органів міської ради визначаються Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», іншими законами України та положеннями про ці органи, які затверджуються міською радою.

5. Виконавчі органи міської ради, їх посадові особи є підзвітними і підконтрольними міській раді.

Стаття 124.

1. Міська рада за пропозицією міського голови більшістю депутатів від загального складу ради відкритим голосуванням ухвалює рішення про кількісний склад виконавчого комітету.

2. Персональний склад виконавчого комітету міської ради затверджується радою за пропозицією міського голови з урахуванням вимог статті 51 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

3. Після завершення обговорення кандидатур рада приймає рішення про спосіб (відкритий чи таємний) голосування за персональний склад виконавчого комітету. Голосування проводиться відповідно до вимог статей 82-91 цього Регламенту.

Стаття 125.

1. Внесення змін до складу виконавчого комітету ради та питання про його розпуск вирішується виключно на пленарних засіданнях міської ради. Підставами для внесення змін до персонального складу виконавчого комітету можуть бути:

1) подання членом виконавчого комітету особистої заяви про виведення його із складу виконкому;

2) виїзд члена виконавчого комітету на постійне проживання за межі міста Чернівці;

3) визнання члена виконавчого комітету судом недієздатним або безвісно відсутнім;

4) набрання законної сили обвинувальним вироком суду, за яким члена виконкому засуджено до позбавлення волі;

5) смерті члена виконкому;

6) пропущення членом виконкому упродовж року більше третини засідань виконкому, невиконання ним без поважних причин рішень і доручень ради чи виконавчого комітету.

2. Підставою розпуску виконавчого комітету може бути визнання радою його роботи незадовільною. У разі розпуску виконавчого комітету, міський голова вносить пропозиції раді щодо персонального складу виконавчого комітету не пізніше місячного строку після настання події.

3. Керівники виконавчих органів ради звітують перед міською радою на сесії на її вимогу.

4. Рішення про їхній звіт приймається на попередній сесії міської ради.

5. Час, який надається для підготовки звіту посадовим особам, зазначеним у частині 3 цієї статті, не може бути меншим одного місяця.

6. Робота керівника виконавчого органу ради оцінюється на “задовільно”, “задовільно за умови” чи “незадовільно”. Оцінка роботи повинна бути вмотивованою.

7. Якщо оцінка “незадовільно” дана посадовій особі, затвердження якої на посаду віднесено до компетенції ради, то рада приймає рішення про звільнення цієї особи з займаної посади. Якщо оцінка “незадовільно” дана посадовій особі, призначення якої на посаду віднесено до компетенції міського голови, рада рекомендує міському голові вирішити питання про звільнення цієї особи із займаної посади.

Стаття 126.

1. Посадовою особою міської ради є секретар міської ради.

2. Порядок обрання на посаду та повноваження секретаря міської ради визначаються Законом України “Про місцеве самоврядування в Україні” та іншими законами.

3. Міська рада може заслухати звіт секретаря міської ради про виконання ним своїх повноважень. За наслідками звіту секретаря міської ради, у разі визнання його роботи незадовільною, рада може достроково припинити його повноваження більшістю депутатів від загального складу ради шляхом таємного голосування.

4. У разі дострокового припинення повноважень міського голови секретар міської ради, відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», здійснює повноваження міського голови з моменту дострокового припинення повноважень міського голови до моменту початку повноважень міського голови, обраного на позачергових виборах відповідно до закону.

Стаття 127.

1. Чернівецький міський голова є головною посадовою особою територіальної громади міста Чернівців, очолює виконавчий комітет ради та головує на її засіданнях.

2. При здійсненні наданих повноважень міський голова є відповідальним перед міською радою та підзвітним, підконтрольним і повідомальним перед територіальною громадою.

3. Міська рада відповідно до частини 7 статті 42 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» на вимогу не менше половини депутатів (30) може у будь-який час заслухати звіт міського голови про роботу виконавчих органів ради.

4. Ініціювати звіт міського голови можуть депутатські групи і фракції, постійні комісії або депутати.

5. Вимога депутатів може бути також оформлена збором підписів не менше половини депутатів міської ради.

6. Ініціатори звіту міського голови мають сформулювати питання, які повинні бути висвітлені у звіті, а також запропонувати термін для його підготовки.

7. Рішення про звіт міського голови приймається міською радою на попередній сесії і заслуховується на наступній черговій сесії, але не раніше ніж через місяць з дня прийняття рішення про звіт міського голови.

8. За результатами звіту міського голови приймається рішення міською радою, у якому дається оцінка роботі виконавчих органів ради на чолі з міським головою.

9. У разі, якщо робота виконавчих органів ради визнається незадовільною, міською радою може бути прийнято рішення більшістю депутатів від загального складу ради про недовіру міському голові

або про розпуск виконавчого комітету міської ради. Це рішення підлягає обов'язковому оприлюдненню у засобах масової інформації.

Стаття 128.

1. Посадовими особами виконавчого комітету міської ради є заступники міського голови з питань діяльності виконавчих органів ради та секретар виконавчого комітету міської ради.

2. Відповідно до Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» прийняття на службу на посади заступників міського голови з питань діяльності виконавчих органів ради та секретаря виконавчого комітету міської ради здійснюється шляхом затвердження міською радою.

3. Кандидатури на ці посади вносяться міським головою на розгляд та затвердження міською радою не пізніше як на другій сесії, після попереднього їх розгляду у постійних комісіях, депутатських групах (фракціях). До початку обговорення кандидатур у постійних комісіях, депутатських групах (фракціях) депутатам видаються інформаційні матеріали про кожного кандидата.

4. На пленарному засіданні міської ради на вимогу депутатів може проводитися обговорення кожної внесеної кандидатури. Кандидати виступають на пленарному засіданні з повідомленнями про програми майбутньої діяльності та відповідають на запитання депутатів.

5. Після завершення обговорення кандидатур міська рада шляхом відкритого або таємного голосування приймає рішення про затвердження на посаді кожного із запропонованих кандидатів.

6. У разі, якщо внесена міським головою кандидатура міською радою не підтримана, міський голова вносить іншу кандидатуру на поточній або наступній сесії ради.

7. У разі звільнення з посади заступника міського голови чи секретаря виконавчого комітету ради або в разі припинення ними повноважень, міський голова вносить кандидатуру на затвердження її радою не пізніше місячного строку після настання події.

РОЗДІЛ VII. ІНШІ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ РАДИ

Глава 18. Порядок розгляду протесту прокурора

Стаття 129.

1. Протест, припис, подання або постанова (далі - документ прокурорського реагування) внесені на розгляд ради, підлягають розгляду в порядку, визначеному Законом України «Про прокуратуру» та цим Регламентом.

2. Рішення ради, що суперечить закону, може бути опротестоване прокурором.

3. Протест прокурора зупиняє дію опротестованого рішення та підлягає обов'язковому розгляду радою у десятиденний строк після його надходження. Про наслідки розгляду протесту в цей же строк повідомляється прокурору.

4. В разі, якщо документ прокурорського реагування отримано після формування порядку денного, або засідань постійних комісій, проект рішення може бути внесено на розгляд ради без розгляду його постійними комісіями, але за погодженням з головою постійної комісії міської ради з питань законності, прав людини, регламенту, депутатської діяльності та етики та з головою постійної комісії, до сфери діяльності якої відноситься предмет протесту.

5. В разі обмеженості часу або складності підготовки проекту рішення за наслідками розгляду документа прокурорського реагування, проект рішення підлягає розглядові на наступній черговій сесії ради, за умови, якщо на той час прокурор не звернеться із заявою до суду про визнання акта незаконним.

6. Проект рішення за наслідками документа прокурорського реагування готується юридичним управлінням міської ради спільно з відповідними виконавчими органами ради та підлягає обов'язковому погодженню (візуванню) головою постійної комісії з питань законності, прав людини, регламенту, депутатської діяльності та етики.

7. Міська рада або приймає рішення про задоволення вимоги протесту прокурора або може відхилити протест, якщо вважає його необґрунтованим.

8. Рішення за наслідками розгляду радою документа прокурорського реагування надсилається прокуророві.

Глава 19. Документальне забезпечення діяльності ради

Стаття 130.

1. На пленарних засіданнях ради ведеться звуковий запис та протокол, в якому відображаються хід проведення засідань ради, час початку та завершення засідання, перелік депутатів, які виступили з того чи іншого питання та інших осіб, які беруть участь у засіданні, внесені депутатські запити, прийняті радою рішення, в тому числі за запитами депутатів та результати голосування.

2. До протоколу сесії додаються: рішення ради з первинними матеріалами до них, рекомендації постійних комісій та виконавчого комітету ради до проектів рішень, довідки і висновки фахівців, письмові запити депутатів, розглянуті на сесії, пропозиції і зауваження депутатів, в тому числі передані в письмовій формі до секретаріату або головуючому на засіданні та їх реєстр, а також дані лічильної комісії про присутніх депутатів, результати голосування, список відсутніх депутатів, список запрошених, які брали участь у засіданні, відомості про видачу бюлетенів для таємного голосування та їх протоколи, текст Присяги міського голови, секретаря міської ради та протокол територіальної виборчої комісії тощо.

3. Після закінчення засідання оформлений протокол сесії подається на підпис особі, яка головувала на пленарному засіданні.

4. Протоколи засідань ради з первинними документами до них впродовж двох років зберігаються в загальному відділі ради, а потім передаються до архівного відділу ради на правах документів суворої звітності для постійного зберігання.

5. Звукові записи пленарних засідань ради записуються на електронні носії щоквартально відділом комп'ютерно-технічного забезпечення міської ради та зберігаються в загальному відділі міської ради впродовж скликання ради, а потім передаються до архівного відділу міської ради на постійне зберігання з програмним комп'ютерним забезпеченням.

Доступ до звукових записів пленарних засідань ради надається відділом комп'ютерно-технічного забезпечення міської ради загальному відділу і відділу організаційної роботи та контролю міської ради.

6. Звукові записи пленарних засідань ради обліковуються в спеціальному журналі.

7. Протоколи засідань постійних комісій ради оформлюються відповідно до вимог Інструкції з діловодства у Чернівецькій міській раді та її виконавчих органах. Веде протокол засідання секретар комісії або виконуючий його обов'язки, на якого покладено відповідальність за належний стан і збереження документації комісії.

8. Діловодство за зверненнями громадян та юридичних осіб, адресованих раді, її комісіям, депутатським фракціям і групам, депутатам, а також облік службового листування ведеться в порядку, встановленому законодавством, Інструкцією з діловодства у Чернівецькій міській раді та її виконавчих органах, цим Регламентом.

Стаття 131.

1. Протоколи відкритих засідань сесії, рішення та інші документи пленарних засідань ради, її комісій зберігаються у загальному відділі міської ради з правом вільного ознайомлення для депутатів, членів виконавчого комітету ради та інших осіб у порядку, встановленому чинним законодавством України та цим Регламентом.

2. Матеріали закритих засідань ради, комісій ради надаються депутатам. Інші особи, які мають право знайомитися з матеріалами закритих засідань ради, повинні отримати згоду міського голови або секретаря ради, а з матеріалами закритих засідань постійних комісій або тимчасових контрольних комісій ради - голови відповідної комісії.

3. Протокол з прийнятими радою рішеннями готується загальним відділом міської ради, а його копії у місячний строк надсилаються відділу організаційної роботи та контролю юридичному управлінню міської ради, прокуратурі міста.

4. Посвідчені належним чином копії рішень ради (витягів з них) або інших документів надаються правоохоронним, контролюючим органам за їх вимогою в установленому чинним законодавством порядку з відома та за вказівкою міського голови, а за його відсутності - секретаря ради.

5. Посвідчені належним чином копії рішень ради (витягів з них) або інших документів можуть бути надані на обґрунтовану вимогу

(запит), викладену в письмовій формі у порядку, визначеному чинним законодавством, з відома та за вказівкою міського голови, а за його відсутності - секретаря ради:

- 1) правоохоронним, контролюючим органам;
- 2) фізичним та юридичним особам, яких стосується прийняте рішення чи інші документи;
- 3) адвокатам, іншим фізичним та юридичним особам, які мають право на захист прав, обов'язків та охоронюваних інтересів, за умови надання документів, які підтверджують: право займатися адвокатською чи іншою діяльністю, що спрямована на захист прав, обов'язків та охоронюваних інтересів; право на отримання інформації, що стосується конкретно визначеної фізичної чи юридичної особи (нотаріально посвідчена довіреність, правочин про надання правової допомоги), видані особою, якої стосується інформація.

6. Не підлягають наданню для ознайомлення за інформаційними запитамі офіційні документи, які містять у собі:

- 1) інформацію, визнану у встановленому порядку державною таємницею;
- 2) конфіденційну інформацію або інформацію з обмеженим доступом;
- 3) інформацію, що стосується особистого життя громадян;
- 4) документи, що становлять внутрівідомчу службову кореспонденцію (доповідні записки, переписка між підрозділами та інше), якщо вони пов'язані з розробкою напряму діяльності установи, процесом прийняття рішень і передують їх прийняттю;
- 5) інформацію, що не підлягає розголошенню згідно з іншими законодавчими або нормативними актами.
- 6) інформацію фінансових установ, підготовлену для контролю фінансових відомств;
- 7) відомості, що стосуються лікарської таємниці, грошових вкладів, прибутків від підприємницької діяльності, усиновлення (удочеріння), листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень, крім випадків, передбачених законом.

7. Забороняється доступ сторонніх осіб до відомостей про іншу особу, зібраних відповідно до чинного законодавства міською радою, її виконавчими органами та посадовими особами під час виконання своїх повноважень.

8. Вилучення документів з протоколів сесій ради та інших службових документів, строк зберігання яких складає «постійно», 10 і більше років, а також документів з поміткою «експертна перевірна комісія» (ЕПК) терміном зберігання 5 років, які відносяться до Національного архівного фонду, допускається лише у виняткових випадках (для проведення почеркознавчої експертизи, про що має бути зазначено у постанові про виїмку), з відома та письмового дозволу міського голови, а за його відсутності - секретаря міської ради у визначеному законодавством порядку. У разі, якщо посада міського голови є вакантною, або міський голова і секретар міської ради тимчасово відсутні, це право має посадова особа, яка тимчасово здійснює повноваження міського голови.

9. Відповідальність за належне документальне забезпечення діяльності ради та порядок використання документів покладається на секретаря ради.

Стаття 132.

1. Протоколи засідань постійних комісій ради та картки персонального обліку депутатів зберігаються упродовж скликання у відділі організаційної роботи та контролю міської ради.

2. В порядку, визначеному Регламентом роботи виконавчого комітету міської ради, документи передаються до архівного відділу міської ради на державне зберігання відповідно до Закону України «Про Національний архівний фонд та архівні установи».

Глава 20. Підписання та укладання договорів від імені та в інтересах територіальної громади та міської ради

Стаття 133.

1. Підписання та укладення договорів від імені та в інтересах територіальної громади та міської ради здійснюється міським головою в порядку, визначеному законодавством або іншою посадовою

особою, яка має право вчиняти такі дії на підставі довіреності, виданої та посвідченої, в установленому порядку.

2. Порядок підготовки, проведення юридичної експертизи, погодження, підписання, укладення та реєстрації договорів визначається спеціальним рішенням міської ради.

Глава 21. Порядок використання печаток ради

Стаття 134.

1. Рада має круглі печатки із зображенням Державного Герба України встановлених взірців діаметром: - 37 мм (велика печатка); - 17 мм (мала печатка), виготовлення яких забезпечується у встановленому порядку.

2. Великою гербовою печаткою ради засвідчують підписи міського голови, а також секретаря ради на оригіналах протоколів ради та її рішень, на інших документах, пов'язаних з діяльністю ради, в тому числі на державних актах на право власності на земельні ділянки.

3. Малою гербовою печаткою ради засвідчують підписи міського голови на посвідченнях посадових осіб місцевого самоврядування та помічників депутатів міської ради.

4. Печатки зберігаються в спеціальному сейфі (металевому ящику), що забезпечують їх надійне зберігання.

5. Документи, складені на бланках ради, підписують міський голова, секретар ради. Підпис документів, складених на бланках ради, іншими посадовими особами не допускається, за винятком посадових осіб, які здійснюють представницькі функції на підставі виданої їм довіреності.

Глава 22. Засоби масової інформації ради

Стаття 135.

1. Рада визначає найменування і мову заснованих нею засобів масової інформації.

2. Рада на своїх пленарних засіданнях за поданням міського голови призначає на посади та звільняє з посад керівників заснованих нею засобів масової інформації. Рада розглядає питання про звіль-

нення з посади керівників заснованих нею засобів масової інформації за пропозицією міського голови або 1/3 депутатів від загального складу ради.

3. Керівники засобів масової інформації, засновниками яких є міська рада, несуть відповідальність за виконання вимог, визначених радою до відповідного засобу масової інформації, і щорічно звітують перед радою на пленарних засіданнях.

4. Дорадчим органом управління діяльністю засобу масової інформації ради є редакційна колегія. До складу редакційної колегії за рішенням ради входять депутати, які не є співробітниками іншого засобу масової інформації ради.

5. Відповідальність за повноту і своєчасність подання в друкований орган матеріалів про роботу ради та її органів покладається на секретаря ради.

6. Друкований орган міської ради веде постійну рубрику, присвячену питанням депутатської діяльності. У ній публікуються звіти депутатів перед виборцями, виступи з питань депутатської діяльності в межах квоти в одну газетну сторінку на кожного депутата за календарний рік.

7. Друкований орган міської ради зобов'язаний у 7 денний термін з моменту надходження до редакції публікувати:

1) рішення ради, якщо інше не встановлено радою - за поданням секретаря ради;

2) висновки, рекомендації постійних, тимчасових контрольних комісій і депутатських груп, фракцій - за поданням секретаря ради;

3) підтримані сесією депутатські запити, якщо цього вимагає депутат;

4) повідомлення про проведення зустрічей з виборцями, якщо цього вимагає депутат;

5) повідомлення про скликання сесії ради або чергового засідання поточної сесії, а також про проведення дня депутата;

6) рішення виконавчого комітету, інших виконавчих органів ради - на вимогу цих виконавчих органів;

7) звернення, щорічні звіти міського голови про роботу ради та її виконавчих органів - на його вимогу;

8) рішення міської територіальної виборчої комісії - на вимогу голови комісії або особи, що його заміщує;

9) розпорядження міського голови, а у передбачених випадках - інших, що мають таке право суб'єктів.

8. На вмотивовану вимогу суб'єктів, зазначених у підпунктах 6, 7, 8, 9 пункту 7 цієї статті, у передбачених цими підпунктами випадках, термін публікації може бути скорочений, але не більше ніж до двох днів, а у випадках скликання позачергової сесії ради - до одного дня, якщо ці терміни співпадають з встановленими термінами виходу друкованого видання. У разі, якщо публікація повідомлення не втратила актуальності, засіб масової інформації зобов'язаний розмістити його в наступному номері видання.

9. У випадку, якщо в матеріалах, наданих для публікації зазначеними суб'єктами, міститься комерційна реклама, заклики до ущемлення прав громадян, насильницьких дій і т. п. - редакція має право, за погодженням з редколегією, відмовити в публікації.

Стаття 136.

1. Офіційний веб-портал міської ради _____ (українська та англійська версії) створений з метою найбільш повного та оперативного інформування територіальної громади міста, потенційних гостей міста і всіх зацікавлених осіб про діяльність міської ради, її виконавчих органів та їх посадових осіб.

2. Супроводження офіційного веб-порталу ради покладається на відповідні виконавчі органи ради, повноваження яких в цій частині визначається відповідним рішенням міської ради.

3. Порядок інформування громадськості про діяльність міської ради, її виконавчих органів та їх посадових осіб, а також перелік інформації, що підлягає обов'язковому розміщенню на офіційному веб-порталі та терміни подання (актуалізації) такої інформації визначається рішенням ради.

ПРИМІРНЕ ПОЛОЖЕННЯ «Про місцеві ініціативи»

Розділ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Місцева ініціатива - офіційна письмова пропозиція з питань, які мають важливе значення для громади, внесена у порядку, передбаченому цим Положенням, місцевій (сільській, селищній, міській) раді (надалі - раді) для розгляду та прийняття відповідного рішення.

1.2. Місцева ініціатива є формою безпосередньої участі громадян у здійсненні місцевого самоврядування.

1.3. Право на внесення місцевої ініціативи в селі (селищі, місті) _____ належить членам територіальної громади села (селища, міста) _____, які мають виборче право.

1.4. Членство у територіальній громаді села (селища, міста) _____ визначається статутом територіальної громади села (селища, міста) _____. При відсутності статуту, членом територіальної громади вважаються особи, що у встановленому законодавством порядку зареєстровані як жителі села (селища, міста).

1.5. Предметом місцевої ініціативи в селі (селищі, місті) _____ можуть бути будь-які питання, віднесені Конституцією і законодавством України до відання місцевого самоврядування, при умові, що наслідки розв'язання питань місцевої ініціативи не обмежуватимуть прав і інтересів інших територіальних громад.

Розділ 2. ВНЕСЕННЯ МІСЦЕВОЇ ІНІЦІАТИВИ

2.1. Місцева ініціатива вноситься на розгляд ради ініціативною групою.

2.2. Підставою для внесення місцевої ініціативи може бути: рішення Загальних зборів членів територіальної громади; рішення громадських слухань; встановлена цим Положенням кількість підписів членів громади.

2.3. Ініціативна група може утворюватись:

- Загальними зборами членів територіальної громади;
- учасниками громадських слухань;
- частиною членів громади за власною ініціативою.

2.4. Ініціативна група утворюється у складі від 3 до 9 правоздатних членів територіальної громади.

2.5. Члени ініціативної групи підписують між собою угоду про входження до її складу. В угоді обов'язково зазначається зміст місцевої ініціативи, прізвища, ім'я, по-батькові, паспортні дані та адреси членів ініціативної групи.

2.6. Про створення ініціативної групи та зміст місцевої ініціативи ініціативна група в 3-денний (*варіант: у 5-денний*) термін письмово повідомляє раду в порядку, встановленому радою для подання заяв і скарг громадян. Повідомлення про створення ініціативної групи підписується всіма її членами.

2.7. При створенні ініціативної групи Загальними зборами громадян до повідомлення про утворення ініціативної групи додається витяг з протоколу Загальних зборів, підписаний головою і секретарем Загальних зборів.

2.8. При створенні ініціативної групи учасниками громадських слухань до повідомлення про утворення ініціативної групи додається витяг з протоколу слухань, підписаний головою і секретарем громадських слухань.

2.9. При створенні ініціативної групи частиною членів територіальної громади до повідомлення про утворення ініціативної групи додається копія угоди про створення ініціативної групи (п.2.4).

2.10. Ініціативна група здійснює всі видатки, пов'язані із своєю діяльністю, самостійно.

2.11. Місцева ініціатива вважається чинною, якщо вона підтримана не менш ніж ____ учасниками Загальних зборів чи громадських слухань, що зафіксовано у протоколі Загальних зборів чи громадських слухань, або підписами такої ж кількості членів територіальної громади. (*Кількість членів громади, що вважається достатньою підтримкою місцевої ініціативи, визначається радою, виходячи з загальної кількості жителів села, селища, міста*).

2.12. Ініціативна група збирає підписи громадян на підтримку громадської ініціативи на спеціальних підписних листах. Підписні листи повинні містити прізвище, ім'я та по батькові, рік народження, домашню адресу тих, хто підтримує внесення ініціативи, дату підписання. Термін збирання підписів становить 20 днів з дня передачі у раду повідомлення про утворення ініціативної групи.

2.13. Не пізніше 30 днів з дня передачі повідомлення про створення ініціативної групи вона подає раді на ім'я голови письмово оформлену пропозицію про місцеву ініціативу у вигляді проекту рішення ради. У випадку подання пропозиції про громадську ініціативу ініціативною групою, створеною частиною територіальної громади (групою громадян), до цієї пропозиції додаються підписні листи на підтримку громадської ініціативи з кількістю підписів, встановленою п. 2.10 цього Положення.

2.14. Подана до ради пропозиція щодо місцевої ініціативи того ж дня реєструється відповідним підрозділом апарату ради.

2.15. Факт подання місцевої ініціативи та її зміст не пізніше семи днів з дня подання оприлюднюється радою через засоби масової інформації або в інший спосіб, прийнятний для членів територіальної громади села (селища, міста).

2.16. Сільський (селищний, міський) голова організує експертизу місцевої ініціативи на відповідність вимогам п. 1.5 даного Положення.

2.17. При відповідності місцевої ініціативи вимогам п. 1.5 даного Положення сільський (селищний, міський) голова в 10-денний термін створює робочу групу для підготовки питання до розгляду на сесії ради відповідно до вимог Регламенту ради. До складу робочої групи включаються відповідні працівники апарату ради, її виконавчих органів, фахівці і експерти з питань, що містить місцева ініціатива, зацікавлені депутати ради (за згодою), члени ініціативної групи тощо.

2.18. Робоча група у ході розгляду місцевої ініціативи при згоді ініціативної групи може дійти висновку про недоцільність внесення питання на розгляд сесії ради.

2.19. На підставі результатів розгляду місцевої ініціативи робочою групою голова видає вмотивоване розпорядження або про вклю-

чення до порядку денного чергової сесії ради питання, внесеного в порядку місцевої ініціативи, або про зняття місцевої ініціативи з подальшого розгляду. Не пізніше ніж у семиденний термін з дня підписання один примірник цього розпорядження вручається членам ініціативної групи.

2.20. При невідповідності місцевої ініціативи вимогам п. 1.5 даного Положення сільський, селищний, міський голова у десятиденний термін проводить особисту зустріч (варіант: зустріч відповідних посадових осіб ради чи виконкому) з членами ініціативної групи і на підставі правового аналізу місцевої ініціативи повідомляє їм про її невідповідність вимогам п.1.5 даного Положення і в чому саме полягає невідповідність. Ініціативній групі видається один примірник мотивованого розпорядження голови про відмову у прийнятті місцевої ініціативи на розгляд ради. Ініціативна група може оскаржити це розпорядження до суду. У випадку підтвердження судом правомірності розпорядження голови про відхилення місцевої ініціативи, через 10 днів після ухвалення судового рішення, ініціативна група вважається ліквідованою.

2.21. Ініціативна група, утворена частиною членів територіальної громади, може в будь-який момент може надіслати місцевій раді письмове повідомлення про відкликання подання про місцеву ініціативу і прийняти рішення про саморозпуск. Це повідомлення підписується всіма членами ініціативної групи.

Розділ 3. РОЗГЛЯД МІСЦЕВОЇ ІНІЦІАТИВИ

3.1. Місцева ініціатива, що внесена на розгляд ради у встановленому порядку, підлягає обов'язковому розгляду на відкритому засіданні ради за участю членів ініціативної групи.

3.2. Ініціативна група доручає одному з своїх членів виступити на сесійному засіданні ради із доповіддю щодо місцевої ініціативи і відповісти на питання депутатів ради відповідно до Регламенту ради. За проханням доповідача ініціативної групи на деякі питання депутатів можуть відповідати інші члени ініціативної групи, що присутні на сесійному засіданні ради. Рада може призначити з питання місцевої ініціативи співдоповідача. Присутні на засіданні ради члени ініці-

тивної групи беруть участь в обговоренні та вносять пропозиції до проекту рішення з питання місцевої ініціативи в порядку, встановленому Регламентом ради.

3.3. Проект рішення з питання місцевої ініціативи, що внесений ініціативною групою, після обговорення і внесення доповнень і змін обов'язково ставиться на голосування.

3.4. З питання, внесеного шляхом місцевої ініціативи, рада може розглянути власний проект, що розглядається на тому ж сесійному засіданні, що і проект від ініціативної групи. Після розгляду питання рада приймає рішення.

3.5. Після обговорення місцевої ініціативи рада може повністю або частково задовільнити її або своїм обґрунтованим рішенням повністю або частково відхилити місцеву ініціативу.

3.6. Рішення ради з питання, внесеного на її розгляд шляхом місцевої ініціативи, в десятиденний термін надсилається членам ініціативної групи та оприлюднюється в порядку, встановленому Регламентом ради.

3.7. При незгоді ініціативної групи з ухваленим радою рішенням щодо місцевої ініціативи, це рішення може бути оскаржене в судовому порядку у десятиденний термін з дня його оприлюднення. У випадку підтвердження судом правомірності рішення ради щодо місцевої ініціативи, через 10 днів після судового рішення ініціативна група вважається ліквідованою.

3.8. Відхилена радою місцева ініціатива може бути внесена повторно не раніше ніж через рік ініціативною групою, склад якої оновлено не менш ніж на половину.

3.9. Найбільш важливі місцеві ініціативи рада може винести на обговорення територіальної громади.

Розділ 4. ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

4.1. Чинний текст Положення про місцеві ініціативи доводиться до відома членів громади, депутатів і посадових осіб виконавчого комітету і апарату ради.

З цією метою текст Положення про місцеві ініціативи:

- вивішується у доступних і зручних для громадян місцях у

будинку ради та її виконкому (зокрема, у приміщенні, в якому проводиться прийом громадян посадовими особами ради і виконкому);

(необхідно конкретизувати для умов конкретної територіальної громади);

- розміщується на інтернет-сторінці ради та її виконкому (при наявності такої сторінки);
- надсилається місцевим осередкам громадських організацій і політичних партій;
- роз'яснюється головуючим при розгляді місцевої ініціативи на сесії ради;
- видається посадовим особам виконавчого комітету та працівникам апарату ради при їх прийомі на роботу;
- видається депутатам ради на першій сесії ради нового скликання;
- видається громадянам за їх проханням підрозділом, що опрацьовує звернення громадян;
- оприлюднюється іншим шляхом відповідно до умов територіальної громади.

4.2. Секретар ради веде реєстр місцевих ініціатив, до якого заноситься: питання, що ставляться шляхом місцевої ініціативи, список учасників ініціативної групи із даними, що подаються при повідомленні про створення ініціативної групи, прийняте радою рішення щодо місцевої ініціативи, адресати органів і посадових осіб, яким направлено рішення щодо місцевої ініціативи та інші дані. До реєстру місцевих ініціатив додаються результати попереднього аналізу місцевої ініціативи органами і посадовими особами, яким це доручалось.

* * *

Додаток
до статуту територіальної громади
міста (села, селища) _____

ПРИМІРНЕ ПОЛОЖЕННЯ **«Про громадські слухання в місті** **(селі, селищі) _____»⁴⁷**

Це Положення встановлює порядок ініціювання, підготовки та проведення громадських слухань, а також порядок врахування їх результатів органами місцевого самоврядування міста (села, селища) _____.

Громадські слухання є формою безпосередньої участі членів територіальної громади у здійсненні місцевого самоврядування, яка передбачена статтею 13 Закону України «Про місцеве самоврядування України».

Розділ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Метою громадських слухань є надання членам територіальної громади міста (села, селища) _____ (далі - членам громади) можливості брати участь у підготовці рішень щодо проблем життєзабезпечення й розвитку територіальної громади міста (села, селища) _____ (далі - громади).

2. Предметом обговорення на громадських слуханнях можуть бути:

1) проекти нормативно-правових актів міської (селищної, сільської) та районної в місті _____ ради (далі - ради) та її виконавчого комітету, міського (селищного, сільського) голови та голови районної в місті ради (далі - голови);

2) проекти та програми, що виконуються чи плануються до виконання в територіальній громаді;

47. Автори - Максим Лацба, Український незалежний центр політичних досліджень, Володимир Бондаренко, Голос громади Києва.

- 3) найважливіші питання місцевого значення;
- 4) звіти депутатів та посадових осіб місцевого самоврядування;
- 5) звіти посадових осіб підприємств, установ і організацій - надавачів послуг, які відповідно до законодавства мають забезпечуватись органами місцевого самоврядування (далі - підприємств, установ і організацій - надавачів послуг);
- 6) прийняття рішень за результатами звітів депутатів та посадових осіб місцевого самоврядування, внесення пропозицій щодо дисциплінарної відповідальності вказаних осіб.

3. На міські (сільські, селищні) громадські слухання в обов'язковому порядку виносяться проекти бюджету та програми соціально-економічного і культурного розвитку, інші цільові фінансові та соціальні програми міста (села, селища).

4. На громадських слуханнях не можуть розглядатися питання, не віднесені законодавством до відання місцевого самоврядування, або такі, що суперечать Конституції та чинному законодавству України, та питання, реалізація яких зачіпає інтереси територій поза межами юрисдикції відповідної місцевої ради.

5. Громадські слухання проводяться у вигляді зустрічей членів громади з депутатами та посадовими особами місцевого самоврядування, а також посадовими особами підприємств, організацій та установ - надавачів послуг.

6. Під час громадських слухань члени громади можуть заслуховувати депутатів і посадових осіб місцевого самоврядування і посадових осіб підприємств, організацій та установ - надавачів послуг, порушувати питання та вносити пропозиції.

7. Громадські слухання мають відкритий характер. Участь у громадських слуханнях може взяти будь-який дієздатний член громади віком від 18 років.

Під час проведення громадських слухань не може чинитися перешкод для діяльності представників засобів масової інформації.

Громадські слухання проводяться на засадах добровільності, гласності, відкритості та свободи висловлювань.

Ніхто з громадян не може бути примушений до участі або неучасті в роботі громадських слухань окрім осіб, визначених у п. 10 цього Положення.

Виступ учасників громадських слухань не може перериватися, припинятися чи скасовуватись інакше, ніж у порядку, визначеному цим Положенням.

8. Учасниками громадських слухань окрім зацікавлених членів громади можуть бути:

- депутати місцевої ради;
- представники органів виконавчої влади та місцевого самоврядування;
- представники партій, рухів, професійних і творчих спілок, органів самоорганізації населення, релігійних організацій та інших неприбуткових організацій громадянського суспільства, що діють на відповідній території;
- представники підприємств, установ та організацій, розташованих на території місцевої ради.

9. Участь депутатів відповідної ради та посадових осіб місцевого самоврядування в громадських слуханнях із питань, що напряму стосуються їхньої діяльності, є обов'язковою.

10. Громадські слухання можуть проводитися з питань, які стосуються:

- всіх членів громади;
- частини членів громади, що мешкають у межах одного адміністративного району міста (для міст із районним поділом);
- частини членів громади, що мешкають у межах інших частин міста (села, селища): мікрорайону, кварталу, вулиці тощо.

Право голосу на громадських слуханнях, що проводяться у межах міста (села, селища), слуханнях мають усі члени громади.

Правом голосу на громадських слуханнях, що проводяться в межах одного адміністративного району міста, користуються члени громади, які мешкають у відповідному районі.

Правом голосу на громадських слуханнях, що проводяться в межах мікрорайону, кварталу, вулиці тощо, користуються члени громади, які мешкають у відповідних частинах міста (села, селища).

Решта членів громади, які не проживають у межах відповідних мікроструктур міста (села, селища), беруть участь у громадських слуханнях з правом дорадчого голосу.

11. Громадські слухання в межах міста (села, селища) проводяться в міру необхідності, але не рідше одного разу на рік. Решта видів громадських слухань проводиться в міру необхідності.

Порядок організації та проведення громадських слухань регулюється цим Положенням, яке є додатком до Статуту територіальної громади міста (села, селища) _____.

Організаційно-технічне забезпечення проведення громадських слухань здійснюється Секретаріатом та виконавчими органами місцевої ради. Витрати, пов'язані з підготовкою та проведенням громадських слухань, здійснюються за рахунок місцевого бюджету.

Розділ 2. ІНІЦЮВАННЯ ТА ПОРЯДОК ПРИЗНАЧЕННЯ ГРОМАДСЬКИХ СЛУХАНЬ

12. Ініціатором проведення громадських слухань може бути:

- ініціативна група членів територіальної громади в кількості від 3 до 9 осіб, обрана на зборах членів громади;
- орган самоорганізації населення;
- група депутатів відповідної ради в кількості не менше мінімального чисельного складу постійної комісії, встановленого Регламентом ради;
- постійна комісія ради;
- виконавчий комітет ради;
- міський (селищний, сільський) голова;
- громадська організація, що розповсюджує свою діяльність на територію міста (села, селища) N;
- місцевий осередок політичної партії.

13. Громадські слухання, ініціатором проведення яких виступає міський (селищний, сільський) голова чи виконавчий комітет ради, оголошуються безпосередньо шляхом видання розпорядження або прийняття відповідного рішення.

Повідомлення про ініціативу щодо проведення громадських слухань від інших суб'єктів ініціювання громадських слухань вно-

ситься до Секретаріату ради на ім'я Секретаря у вигляді письмового звернення, в якому зазначаються:

- час та місце запланованих громадських слухань;
- тема (проблема, питання), що пропонується до розгляду;
- пропозиції щодо запрошення посадових осіб;
- особа чи особи, уповноважені представляти ініціатора: ініціативна група згідно з протоколом зборів або уповноважені представники об'єднань громадян, місцевих осередків політичних партій, органів самоорганізації населення згідно з протоколом або рішенням відповідних керівних органів.

14. До повідомлення про ініціативу щодо проведення громадських слухань можуть додаватись інші інформаційно-аналітичні матеріали та проекти документів, що виносяться на слухання.

15. Повідомлення про ініціативу щодо проведення громадських слухань, подане Ініціативною групою членів територіальної громади, повинно бути підписане всіма членами Ініціативної групи або її уповноваженими представниками із зазначенням прізвища, ім'я та по батькові, домашньої адреси, серії та номера паспорта. Усі вони мають бути жителями відповідної частини населеного пункту. Крім того, до повідомлення додається протокол зборів членів громади, яким підтверджуються повноваження цієї Ініціативної групи на представництво інтересів учасників зборів.

Повідомлення про ініціативу щодо проведення громадських слухань, подане групою депутатів ради, має бути підписане всіма членами цієї групи.

Повідомлення про ініціативу щодо проведення громадських слухань від постійної комісії ради, органу самоорганізації населення, громадської організації чи місцевого осередку політичної партії підписується керівником відповідної структури із доданням витягу з протоколу засідання або рішення її керівного органу, в якому схвалюється така ініціатива.

16. Секретар ради реєструє повідомлення про ініціативу щодо проведення громадських слухань у Книзі реєстрації місцевих ініціатив, загальних зборів, громадських услухань у місті (селі, селищі) _____.

17. Протягом 3 календарних днів після реєстрації повідомлення про ініціативу щодо проведення громадських слухань (окрім випадків, коли ініціатором проведення громадських слухань є голова або виконавчий комітет ради) Секретар ради видає ініціаторам зразок підписного листа для збору підписів на підтримку проведення громадських слухань.

18. Підписи на підтримку проведення громадських слухань збираються на підписних листах, форма яких подана в додатку до цього Положення.

19. Підписний лист повинен містити такі дані:

- проблема (тема, питання), яку пропонується розглянути на громадських слуханнях;
- прізвище, ім'я та по батькові члена громади, котрий підтримує ініціативу щодо проведення громадських слухань із зазначеної проблеми;
- місце проживання;
- серія та номер паспорта;
- дата підписання;
- особистий підпис члена громади.

20. Кількість підписів, необхідних для реєстрації ініціативи щодо проведення громадських слухань, розраховується таким чином:

Кількість осіб, що мешкають на території міста (села, селища) чи району в місті	Кількість необхідних підписів для підтримки проведення громадських слухань
1'000'000 і більше	500
500'000-1'000'000	400
100'000-500'000	300
10'000-100'000	200
10'000 і менше	100

У разі проведення районних громадських слухань необхідна кількість підписів вираховується шляхом ділення загальної кількості підписів для проведення загальноміських (сільських, селищних) громадських слухань на кількість районів.

21. Підписні листи з підписами на підтримку ініціативи щодо проведення громадських слухань подаються Секретареві ради протягом 14, а для населених пунктів кількість мешканців яких становить понад 500000 осіб - 21 календарного дня від дня видачі зразка підписного листа. Ініціатива щодо проведення громадських слухань вважається такою, що не відбулася, якщо протягом установленого часу ініціатори не зібрали необхідної кількості підтримуючих підписів.

Під час збору підписів ініціатори зобов'язані попередити громадянина, що його підпис на підтримку проведення громадських слухань може бути поставлений тільки на одному підписному листі. У разі, якщо в підписних листах виявлено два або більше підписів одного громадянина, вони не зараховуються.

22. Секретар ради може перевірити достовірність підписів на підтримку проведення громадських слухань і повідомити ініціаторів про виявлені похибки. У цьому випадку ініціатори можуть додатково добирати необхідну кількість підписів протягом трьох днів.

23. До моменту реєстрації ініціативи щодо проведення громадських слухань Уповноважені здійснюють усі видатки на свою діяльність самостійно.

24. Ініціатива про проведення громадських слухань реєструється Секретарем ради протягом 3 календарних днів від дня передачі підписних листів із необхідної кількості достовірних підписів на підтримку, про що він письмово повідомляє ініціаторів проведення громадських слухань протягом трьох робочих днів.

Розділ 3. ПІДГОТОВКА МІСЬКИХ (СІЛЬСЬКИХ, СЕЛИЩНИХ) ТА РАЙОННИХ У МІСТАХ ГРОМАДСЬКИХ СЛУХАНЬ

25. Міський (селищний, сільський) голова або голова районної в місті ради (для громадських слухань, що стосуються території району) не пізніше ніж через 5 календарних днів від дня реєстрації ініціативи щодо проведення громадських слухань видає розпорядження про їх призначення.

Порядок призначення громадських слухань, ініціатором яких виступає голова чи виконавчий комітет ради, визначається п. 14 цього Положення.

Громадські слухання мають бути призначені на дату що не перевищує 14 календарних днів від дати реєстрації ініціативи.

В розпорядженні голови, а у випадках призначення громадських слухань виконавчим комітетом ради - у відповідному рішенні зазначаються:

- тема слухань;
- дата, місце, час їх проведення;
- ініціатор проведення слухань;
- виконавчі органи та посадові особи органів місцевого самоврядування, відповідальні за своєчасну і якісну підготовку громадських слухань;
- особи, що запрошуються на слухання.

26. Підготовка громадських слухань здійснюється місцевою владою в тісній співпраці з ініціатором слухань.

У разі, якщо голова не виконує вимог п. 26 цього Положення, ініціатор сам визначає дату, місце та час проведення громадських слухань, про що повідомляє голову.

27. Громадські слухання призначаються, як правило, на неробочий день у найбільшому за кількістю місць приміщенні або на відкритому майданчику (за наявності належних кліматичних умов), розташованих на території відповідної частини населеного пункту.

28. Секретар ради не пізніш ніж через 3 календарних дні після підписання головою розпорядження, ухвалення рішення виконкомом ради або отримання повідомлення від ініціатора про призначення дати, часу та місця громадських слухань і не пізніш ніж за 7 календарних днів до дня проведення громадських слухань письмово повідомляє ініціатора їх проведення і через засоби масової інформації або в інший спосіб, що є прийнятним для громади, сповіщає членів громади про дату, місце й час проведення громадських слухань, суб'єкта їх ініціювання, а також про питання, що виносяться на розгляд громадських слухань відповідно до виданого головою розпорядження, прийнятого рішення виконавчого комітету ради або згідно з інформацією Уповноважених.

Окрім того, члени громади мають буди проінформовані про те, де, в які дні та години вони можуть ознайомитися з матеріалами,

підготовленими ініціатором проведення громадських слухань до їх початку.

Секретар ради організовує публікацію та забезпечує відкритий доступ членів громади до матеріалів, поданих ініціатором до звернення про проведення громадських слухань.

29. Протягом 3 календарних днів після призначення дати громадських слухань голова затверджує план заходів з організації та проведення громадських слухань.

30. План заходів з організації та проведення громадських слухань має передбачати:

- створення Підготовчого комітету з проведення громадських слухань;
- створення в разі необхідності експертних груп із проблем, що їх пропонують розглянути на громадських слуханнях;
- календарний план здійснення заходів з організації та проведення громадських слухань;
- перелік осіб, відповідальних за розв'язання організаційних питань із проведення громадських слухань, із числа посадових осіб місцевого самоврядування.

31. Підготовчий комітет створюється головою в кількості 9-13 осіб. До його складу включаються за згодою представники ініціатора громадських слухань, депутати ради, представники громадських організацій, фахівці та посадова особа, яка відповідає за розв'язання організаційних питань із підготовки громадських слухань.

До підготовки та проведення громадських слухань у разі необхідності залучаються експерти з проблем, що їх пропонується розглянути на громадських слуханнях.

32. Підготовчий комітет забезпечує підготовку проекту висновків і рекомендацій із питань, винесених на громадські слухання.

33. Підготовчий комітет очолює представник ініціатора громадських слухань.

34. Підготовчий комітет відповідає за складання проектів підсумкових документів громадських слухань (висновків, рекомендацій, звернень тощо) і за підготовку матеріалів, що надаються учасникам громадських слухань перед їх початком.

35. Регламент проведення засідань Підготовчого комітету визначається самим комітетом.

36. За рекомендацією Підготовчого комітету розпорядженням голови можуть бути утворені експертні групи.

37. Експертні групи готують експертні висновки з питань, які виносяться на громадські слухання, та доповідають їх на громадських слуханнях.

38. Секретаріат ради відповідає за організаційне й матеріально-технічне забезпечення роботи Підготовчого комітету та експертних груп.

39. Члени громади приходять на слухання вільно відповідно до оголошення про громадських слухання.

40. Органи й посадові особи місцевого самоврядування, адміністрація підприємств, установ та організацій, розташованих на території громади, сприяють проведенню громадських слухань і надають Підготовчому комітету необхідні матеріали на його прохання.

Розділ 4. ПІДГОТОВКА ГРОМАДСЬКИХ СЛУХАНЬ ІЗ ПИТАНЬ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ТЕРИТОРІЇ, МЕНШОЇ ЗА РАЙОН

41. У разі висунення ініціативи щодо проведення громадських слухань, що стосуються території, меншої за район (мікрорайону, кварталу, вулиці, групи житлових будинків) ініціативна група з підготовки громадських слухань сама призначає дату, місце та час їх проведення, письмово повідомляючи про це раду за 15 календарних днів до визначеної дати проведення громадських слухань. У такому випадку ініціативна група здійснює всі видатки, пов'язані з проведенням громадських слухань, самостійно.

42. У повідомленні має бути зазначено:

- тему слухань;
- дату, місце, час їх проведення;
- ініціатора проведення слухань;
- осіб, що запрошуються на слухання.

43. Не пізніш ніж через 3 календарних дні після визначення дати, часу та місця проведення громадських слухань і не пізніш ніж за

7 календарних днів до дня їх проведення їх ініціатор сповіщає членів громади через засоби масової інформації або в інший прийнятний для громади спосіб про дату, місце й час їх проведення, суб'єкта їх ініціювання, а також про питання, що виносяться на розгляд громадських слухань. Окрім того, члени громади мають бути проінформовані про те, де, в які дні та години вони можуть ознайомитися з матеріалами, підготовленими ініціаторами громадських слухань до їх початку.

Ініціатор організує публікацію і забезпечує відкритий доступ членів громади до матеріалів, що подаються до звернення про проведення громадських слухань.

44. Члени громади приходять на слухання вільно відповідно до оголошення про проведення громадських слухань.

Розділ 5. ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ГРОМАДСЬКИХ СЛУХАНЬ

45. Громадські слухання відбуваються у відкритому режимі, за необхідності проводиться їх аудіо- або відеозапис. Щодо міських громадських слухань, то за наявності належних умов комунальні засоби масової інформації ведуть їх пряму відео- чи радіотрансляцію.

46. Головує на громадських слуханнях голова Підготовчого комітету чи ініціативної групи або інша особа, уповноважена Підготовчим комітетом чи ініціативною групою.

Із числа учасників громадських слухань відносно більшістю голосів обирається секретар громадських слухань. Секретар громадських слухань веде протокол громадських слухань, який підписують голова та секретар громадських слухань.

Для ведення громадських слухань із числа їх учасників відносно більшістю голосів може обиратися президія слухань.

Для підрахунку голосів учасників громадських слухань обирається лічильна комісія у складі не менше 3 осіб. Не можуть бути членами лічильної комісії голова, секретар ради, члени президії громадських слухань.

47. Головуючий на громадських слуханнях відкриває слухання, коротко інформує про суть питань, що мають бути обговорені, про порядок ведення слухань та склад учасників. Головуючий веде слухання та стежить за дотриманням на них порядку.

48. Головуючий по черзі надає слово для виступу учасникам слухань та запрошеним особам. Усі отримують слово тільки з дозволу головуючого.

49. Члени громади, які беруть участь у слуханнях, реєструються до їх початку в списку учасників громадських слухань членів територіальної громади. Незареєстровані члени громади не можуть брати участь у слуханнях.

У вказаному списку обов'язково зазначаються прізвища, імена, по батькові членів громади, дата їх народження, місце проживання, паспортні дані, та ставляться підписи цих членів громади.

50. На пропозицію Підготовчого комітету або ініціативної групи на початку громадських слухань шляхом голосування затверджується регламент їх проведення та порядок денний.

51. Регламентом визначається час для звітів й доповідей, виступів, запитань і відповідей тощо. Регламент слухань має обов'язково передбачати доповіді представника ініціатора слухань, доповідь посадової особи органу місцевого самоврядування, виступи членів експертних груп і фахівців підприємств, установ та організацій, за напрямком діяльності яких проводяться слухання.

Загальний час громадських слухань установлюється Регламентом громадських слухань у кожному конкретному випадку залежно від значущості теми громадських слухань.

52. Не допускаються розгляд на громадських слуханнях та прийняття рішень із питань, які не було внесено до порядку денного і про які не було повідомлено учасників громадських слухань.

53. Охорону й порядок під час проведення громадських слухань забезпечують сили міліції або добровільних громадських формувань для охорони громадського порядку та Державного кордону України.

54. Учасники громадських слухань повинні дотримуватися регламенту та норм етичної поведінки, не допускати вигуків, образ та інших дій, що заважають обговоренню винесених на розгляд питань.

У випадку порушення цієї вимоги на пропозицію головуючого громадські слухання більшістю голосів присутніх можуть прийняти рішення про видалення порушника чи порушників із місця, де проводяться громадських слухань. При невиконанні рішення громадських слухань про видалення порушників до них можуть бути застосовані

примусові заходи відповідно до чинного законодавства у зв'язку з порушенням порядку в громадському місці.

Головуючий може перервати виступаючого, якщо його виступ не стосується теми слухань або перевищує встановлений регламент.

55. За результатами обговорення питань, винесених на громадські слухання, простою більшістю голосів від числа зареєстрованих на громадських слуханнях осіб ухвалюються звернення чи рекомендації.

У підсумкові матеріали слухань включаються всі представлені на громадських слуханнях погляди та матеріали з теми слухань.

Розділ 6. НАСЛІДКИ ГРОМАДСЬКИХ СЛУХАНЬ І РОЗГЛЯД ТА ОПРИЛЮДНЕННЯ ЇХ РЕЗУЛЬТАТІВ

56. Протокол та ухвалені на громадських слуханнях звернення й рекомендації оформляються, зберігаються й оприлюднюються в порядку, встановленому Регламентом відповідної ради щодо протоколів і рішень пленарних засідань ради.

57. За результатами громадських слухань складається протокол, який підписується головою і секретарем зборів. Протокол оформляється у трьох примірниках. Один примірник протоколу слухань передають на зберігання секретареві _____ міської (сільської, селищної) ради або районної у місті _____ ради; другий примірник протоколу залишають ініціаторові, третій - вивішують для ознайомлення в місці проведення громадських слухань.

58. Крім викладу перебігу слухань протокол повинен містити:

- тему, час і місце проведення громадських слухань;
- кількість їх учасників;
- пропозиції, що були висловлені в ході слухань;
- результати голосування;
- звернення та рекомендації учасників громадських слухань.

До протоколу додаються запитання, звернення та пропозиції, що були оголошені на слуханнях та/або подані громадянами до головуючого і секретаря слухань під час їх проведення.

59. Запитання, пропозиції і звернення, висловлені під час громадських слухань, обов'язково фіксуються в протоколі слухань і про-

тягом трьох робочих днів після їх проведення за підписом секретаря та головуючого на слуханнях направляються органам і посадовим особам місцевого самоврядування, іншим відповідним органам, підприємствам та організаціям для обов'язкового розгляду й реагування.

60. Відповіді на запитання і звернення та результати розгляду пропозицій членів громади направляються органами і посадовими особами, яким вони були направлені на розгляд і реагування, Секретареві ради та безпосередньо авторам запитань, пропозицій та звернень.

61. Відповіді на запитання й звернення громадян та результати розгляду їхніх пропозицій і звернень оприлюднюються в тому ж порядку, що й оголошення про проведення слухань, та оголошуються на найближчій сесії ради і під час наступних громадських слухань.

62. Рішення громадських слухань Секретар ради подає голові, раді і виконавчому комітетові ради, які зобов'язані розглянути вказані матеріали.

63. Рішення громадських слухань розглядаються на черговому пленарному засіданні ради, на найближчому засіданні її виконавчого комітету або інших органів, яким вони адресовані, за обов'язкової участі уповноважених ініціаторами проведення громадських слухань або учасниками слухань осіб.

64. Рішення громадських слухань оприлюднюються в засобах масової інформації, засновниками яких є органи місцевого самоврядування.

65. Рішення органів місцевого самоврядування за результатами розгляду звернень та рекомендацій громадських слухань також підлягають обов'язковому оприлюдненню і передаються ініціаторові їх проведення.

Розділ 7. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

66. Чинний текст Положення про громадські слухання постійно доводиться до відома членів громади, депутатів, органів та посадових осіб місцевого самоврядування відповідної громади.

З цією метою текст Положення про громадські слухання:

- вивішується для загального ознайомлення в доступних і зручних для членів громади місцях у будинку ради та її виконавчого комітету;
- розміщується на офіційній інтернет-сторінці ради та її виконавчого комітету (за її наявності);
- надсилається в місцеві осередки громадських організацій і політичних партій;
- роздається учасникам громадських слухань при реєстрації;
- роз'яснюється головуючим на громадських слуханнях;
- видається посадовим особам виконавчих органів й апарату ради;
- видається депутатам ради нового скликання на першій її сесії;
- видається членам громади на їх прохання підрозділом, що працює зі зверненнями громадян.

Можуть використовуватися й інші заходи оприлюднення відповідно до потреб членів громади та умов, що існують у громаді.

67. Секретаріат ради веде Книгу реєстрації місцевих ініціатив, загальних зборів, громадських слухань у місті (селі, селищі) _____, до якої заносяться відомості про:

- теми громадських слухань;
- місце їх проведення;
- посади та прізвища головуючого на громадських слуханнях і секретаря;
- кількість учасників громадських слухань;
- кількість пропозицій, що надійшли під час громадських слухань;
- прийняті на громадських слуханнях звернення та рекомендації;
- адресатів, на розгляд яких направлено рішення громадських слухань;
- інші дані.

До Книги реєстрації місцевих ініціатив, загальних зборів, громадських слухань у місті (селі, селищі) _____ додаються протоколи громадських слухань, відповіді органів і посадових осіб місцевого самоврядування та результати розгляду пропозицій і звернень, що були подані під час громадських слухань, результати розгляду висновків і рекомендацій слухань органами місцевого самоврядування.

Додаток 1
до примірного положення
«Про громадські слухання в місті
(селі, селищі) _____»

**Секретарю _____ міської
(сільської, селищної) ради**

_____

Ініціативної групи (уповноважених пред-
ставників об'єднань громадян, органів
самоорганізації населення, місцевих осе-
редків політичних партій) в особі

_____

Прізвище, ім'я, по батькові

який проживає за адресою: м. _____

_____

Домашня адреса із зазначенням номера контактного телефону

_____

Прізвище, ім'я, по батькові

який проживає за адресою: м. _____

_____

Домашня адреса із зазначенням номера контактного телефону

_____

Прізвище, ім'я, по батькові

який проживає за адресою: м. _____

_____

Домашня адреса із зазначенням номера контактного телефону

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ІНІЦІАТИВУ З ПРОВЕДЕННЯ ГРОМАДСЬКИХ СЛУХАНЬ

Відповідно до ст. 12 Положення «Про громадські слухання у місті (селі, селищі) _____» повідомляємо Вас про утворення Ініціативної групи (визначення уповноважених представників об'єднань

ПРИМІРНІ ЗРАЗКИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

громадян, органів самоорганізації населення, місцевих осередків політичних партій) у складі:

Прізвище, ім'я, по батькові	Число, місяць і рік народження	Серія та номер паспорта	Домашня адреса та телефон

з метою підготовки та проведення громадських слухань мешканців

Вид громадських слухань

відповідно до Положення «Про громадські слухання у місті (селі, селищі) _____»

Громадські слухання заплановано провести

«___» _____ 200__ року з ___ - ___ до ___ - ___

Число Місяць Год Хв. Год Хв.

у _____

Назва та адреса місця проведення загальних зборів громадян

На громадських слуханнях заплановано обговорити такі питання:

1. _____

Повне формулювання питання, винесеного на розгляд громадських слухань

Прізвище, ім'я, по батькові	Домашня адреса та номер телефону	Особистий підпис

2. _____

Повне формулювання питання, винесеного на розгляд громадських слухань

3. _____

Повне формулювання питання, винесеного на розгляд громадських слухань

До участі у громадських слуханнях запрошуються:

1. Мешканці _____
Назва території, мешканці якої запрошені до участі в загальних зборах залежно від їх виду
2. _____ міський (сільський, селищний) голова та голова _____ районної у місті _____ ради.

Назва району

3. Депутати _____ міської (сільської, селищної) ради та _____ районної у місті _____ ради. Назва району

4. _____
Посада та місце роботи запрошеної до участі в загальних зборах громадян посадової особи місцевого самоврядування

5. Представники _____
Назва місцевого осередку політичної партії, громадської організації, органу самоорганізації

_____ населення, іншого об'єднання громадян, установи чи організації, запрошеної до участі в загальних зборах громадян

ДОДАТОК:

Протокол зборів членів громади, яким підтверджуються повноваження ініціативної групи або протоколу засідання чи рішення керівного органу об'єднання громадян, органу самоорганізації населення, місцевого осередку політичної партії, депутатської групи (фракції), яким підтверджуються повноваження уповноважених представників цієї структури.

«__» _____ 200 __ року м. _____

Додаток 2
до примірного положення
«Про громадські слухання
в місті (селищі, селі) _____»

ПРОТОКОЛ

громадських слухань _____

Вид громадських слухань та їх тема

_____ міста (села, селища) _____

«___» _____ 200_ року

м. _____

Присутні:

Учасники громадських слухань членів територіальної громади міста (села, селища) _____ у кількості ___ осіб (список учасників - у додатку 1 до цього протоколу).

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

- Обрання голови та секретаря слухань.
- Затвердження порядку денного та регламенту слухань.
- Про ситуацію щодо _____
Питання, яке порушується
- Про ситуацію щодо _____
Питання, яке порушується
- Про ситуацію щодо _____
Питання, яке порушується

1. СЛУХАЛИ: Про обрання голови та секретаря слухань.

ВИСТУПИЛИ:

- _____
- _____

ГОЛОСУВАЛИ:

«За» - _____;

«Проти» - _____;

«Утримались» - _____.

УХВАЛИЛИ:

1. Обрати головою слухань:

Прізвище, ім'я, по батькові	Рік народження	Серія та номер паспорта	Домашня адреса

Обрати секретарем слухань:

Прізвище, ім'я, по батькові	Рік народження	Серія та номер паспорта	Домашня адреса

2. СЛУХАЛИ:

Про затвердження порядку денного та регламенту слухань.

ВИСТУПИЛИ:

- _____
- _____

УХВАЛИЛИ:

Затвердити такий порядок денний громадських слухань:

- Про ситуацію щодо _____
Питання, яке порушується
- Про ситуацію щодо _____
Питання, яке порушується
- Про ситуацію щодо _____
Питання, яке порушується

Затвердити такий регламент громадських слухань:

- на вступне слово головуючого – до ____ хвилин;
- на доповідь – до ____ хвилин;
- на кожну з не більш ніж двох співдоповідей – до __ хвилин;
- відповіді на запитання після доповіді й усіх співдоповідей разом – до __ хвилин;
- на виступи експертів – до __ хвилин;
- на виступи в обговоренні – до __ хвилин.

ГОЛОСУВАЛИ:

«За» - _____;

«Проти» - _____;

«Утримались» - _____.

3. СЛУХАЛИ:

Про ситуацію щодо _____
Питання, яке порушується

ВИСТУПИЛИ:

1. _____

2. _____

УХВАЛИЛИ:

Визнати ситуацію щодо _____
Питання, яке порушується

ГОЛОСУВАЛИ:

«За» - _____;

«Проти» - _____;

«Утримались» - _____.

4. СЛУХАЛИ:

Про ситуацію щодо _____
Питання, яке порушується

ВИСТУПИЛИ:

1. _____

2. _____

УХВАЛИЛИ:

Визнати ситуацію щодо _____
Питання, яке порушується

ГОЛОСУВАЛИ:

«За» - _____;

«Проти» - _____;

«Утримались» - _____.

5. СЛУХАЛИ:

Про ситуацію щодо _____
Питання, яке порушується

ВИСТУПИЛИ:

1. _____
2. _____

УХВАЛИЛИ:

Визнати ситуацію щодо _____
Питання, яке порушується

_____
_____

ГОЛОСУВАЛИ:

«За» - _____;

«Проти» - _____;

«Утримались» - _____.

Голова слухань _____
Підпис Прізвище та ініціали

Секретар слухань _____
Підпис Прізвище та ініціали

ПРИМІРНІ ЗРАЗКИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ

Додаток № 1
до Протоколу громадських слухань
членів територіальної громади

Вид громадських слухань та їх тема

_____ міста (села, селища) _____

від «__» _____ 200__ р.

СПИСОК

учасників громадських слухань членів територіальної громади

Вид громадських слухань та їх тема

_____ міста (села, селища) _____

«__» _____ 200__ року м. _____

№ п/п	Прізвище, ім'я, по-батькові	Рік народження	Серія та номер паспорта	Домашня адреса	Підпис
1.					
2.					
...					

Голова слухань _____

Підпис Прізвище та ініціали

Секретар слухань _____

Підпис Прізвище та ініціали

Додаток 3
до примірнього положення
«Про громадські слухання в місті
(селі, селищі) _____»

**ПІДПИСНИЙ ЛИСТ № _____
із підписами членів територіальної громади міста
(села, селища) _____
на підтримку проведення громадських слухань**

Вид громадських слухань та їх тема
Ініціативна група із збору підписів
на підтримку проведення загальних зборів
утворена в місті (селі, селищі) _____
«___» _____ 200__ року.

№ п/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Дата народ- ження	Серія та номер паспорта	Домашня адреса	Підпис	Дата підпи- сання
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						
6.						
7.						
8.						
9.						
10.						

Загальна кількість підписів: _____ (_____),
Кількість підписних листів числом та прописом
з них належно оформлено _____ (_____)
Кількість підписних листів числом та прописом

Член ініціативної групи _____
Підпис Прізвище та ініціали

Член ініціативної групи _____
Підпис Прізвище та ініціали

Додаток 4
до примірного положення
«Про громадські слухання в місті
(селі, селищі) _____»

Герб

_____ МІСЬКА (СІЛЬСЬКА, СЕЛИЩНА) РАДА

Книга реєстрації місцевих ініціатив, загальних зборів, громадських слухань у місті (селі, селищі) _____

Розділ III. Громадські слухання

1	Дата та номер реєстрації повідомлення або дата та номер розпорядження голови чи рішення виконавчого комітету
2	Суб'єкт ініціювання громадських слухань
3	Кількість зібраних підписів на підтримку ініціативи
4	Тема громадських слухань
5	Місце проведення громадських слухань
6	Посада, прізвище, ім'я, по батькові головуючого та секретаря на слуханнях
7	Кількість учасників
8	Кількість внесених пропозицій
9	Ухвалені звернення та рекомендації
10	Адресати, яким направлено на відповідь і розгляд результати громадських слухань
11	Інші дані

* * *

ПАСПОРТ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

1. Загальні відомості

Область	Район	Назва сільської, селищної, міської ради

2. Загальна площа населених пунктів (га)

Всього	Під забудовою та присадибними ділянками	Орна земля	Пасовища

3. Кількість дворів (квартир) (шт.)

Всього	Нових (після 1991р.)	Видано планів під будову	З них в стадії будівництва

4. Відстань сільської, селищної ради до (км)

Авто-магістралі	Залізничної станції	Районного центру	Обласного центру	Кордону (для прикордонних районів до найближчої митниці)

5. Кількість виборчих дільниць (шт.)

Номер виборчої дільниці	Адреса виборчої дільниці	Телефон	Кількість мешканців	Кількість виборців

6. Населення (кількість осіб)

Всього	Працездатне населення	Зайняті	Безробітні

7. Контингент органів соціального захисту (кількість осіб)

Всього	Пенсі-онери	Інваліди війни	Учасники бойових дій	Репресовані (реабілітовані)	Інваліди всіх груп	Багатодітні сім'ї	Діти багатодітних сімей	Діти - інваліди	Діти- сироти	Одинокі магері

8. Розподіл робочої сили (осіб)

С/г вироб-ництво	Промисло-вість	Будівництво	Транспорт	Зв'язок	Лісове господарство	Рибальство	Торгівля	Держ. служба	Освіта	Харчова промисловість	Охорона здоров'я	Приватні підприємства	Фермери

9. З усього працюючого населення працюють (кількість осіб)

Всього	В населених пунктах сільської, селищної ради	В обласному центрі	Вийджають за межі області	Вийджають за межі України		
				в Росію	До прикордонних західних країн	До інших країн

10. Конфесійна приналежність

Назва церкви	Конфесія	Кількість вірних (прихожан)	Прізвище, ім'я священика

11. Партійна приналежність

Осередок політичної партії чи громадської організації	Кількість членів	Прізвище, ім'я, по батькові керівника	Зареєстрований, незареєстрований

12. Школа

Тип школи (початкова, середня, неповна середня)	Адреса та номер школи	Прізвище керівника	Телефон	Кількість місць	Рік будівництва, вводу в експлуатацію	Потреба в будівництві (так, ні)	В стадії будівництва (так, ні)	Необхідний ремонт (так, ні)

13. Будинки культури, клуби, народні доми «Просвіта»

Адреса	Прізвище керівника	Телефон	Кількість місць	Рік будівництва	Потреба в будівництві (так, ні)	У стадії будівництва (так, ні)	Необхідний ремонт (так, ні)

14. Бібліотека

Адреса	Прізвище керівника	Телефон	Кількість місць	Рік будівництва	Потреба в будівництві (так, ні)	У стадії будівництва (так, ні)	Необхідний ремонт (так, ні)

15. Дитячий садок

Адреса	Прізвище керівника	Телефон	Кількість місць	Рік будівництва	Потреба в будівництві (так, ні)	У стадії будівництва (так, ні)	Необхідний ремонт (так, ні)

16. Лікарня (амбулаторія, ФАП)

Адреса	Прізвище керівника	Телефон	Кількість місць	Рік будівництва	Потреба в будівництві (так, ні)	У стадії будівництва (так, ні)	Необхідний ремонт (так, ні)

17. Лазня

Адреса	Прізвище керівника	Телефон	Кількість місць	Рік будівництва	Потреба в будівництві (так, ні)	У стадії будівництва (так, ні)	Необхідний ремонт (так, ні)

18. Відділення (відділ) зв'язку

Адреса	Прізвище керівника	Телефон	Кількість місць	Рік будівництва	Потреба в будівництві (так, ні)	У стадії будівництва (так, ні)	Необхідний ремонт (так, ні)

19. АТС

Адреса	Прізвище керівника	Телефон	Кількість місць	Рік будівництва	Потреба в будівництві (так, ні)	У стадії будівництва (так, ні)	Необхідний ремонт (так, ні)

20. Місцева рада

Адреса	Прізвище керівника	Телефон	Кількість місць у сесійній залі	Рік будівництва	Потреба в будівництві (так, ні)	У стадії будівництва (так, ні)	Необхідний ремонт (так, ні)

21. Перелік підприємств та фермерських господарств

Адреса господарства	Прізвище керівника, фермера	Освіта, фах	Наявність техніки (к-ть)	Кількість землі (га)	Спеціалізація

22. Додаткові відомості

Газифікація (газифіковано, не газифіковано)	Наявність дротів радіомовлення (є, нема)	Наявність дороги до села (з чорним покриттям, з твердим покриттям, ґрунтової)

23. Основні проблеми

Населений пункт	Коротка характеристика проблеми	Час виникнення	Причина невирішення	Необхідні ресурси (фінансові, людські, матеріальні)	До кого зверталися за допомогою

24. Газети та кількість передплатників

Голос України	Урядовий кур'єр	Сільський час	Факти	Обласна (районна)	Інші

25. Телевізійні канали

	УТ-1	УТ-2	Інтер	1+1	5-й канал	Обласне	Кабельне ТБ	Інші
Наявність прийому (так, ні)								
Рейтинг каналу (високий, середній, низький)								

* * *

ЧАСТИНА IV

ЗАКОНОДАВСТВО ПРО МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

ЄВРОПЕЙСЬКА ХАРТІЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Страсбург, 15 жовтня 1985 року

(Хартію ратифіковано Законом N 452/97-ВР від 15.07.97)

Дата підписання: 6 листопада 1996 р.

Офіційний переклад

Преамбула

Держави - члени Ради Європи, які підписали цю Хартію, враховуючи, що метою Ради Європи є досягнення більшого єднання між її членами для збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням,

вважаючи, що одним з методів досягнення цієї мети є укладання угод в адміністративній галузі,

враховуючи, що органи місцевого самоврядування є однією з головних підвалин будь-якого демократичного режиму,

враховуючи, що право громадян на участь в управлінні державними справами є одним з демократичних принципів, які поділяються всіма державами - членами Ради Європи,

переконані в тому, що це право найбільш безпосередньо може здійснюватися саме на місцевому рівні,

переконані в тому, що існування органів місцевого самоврядування, наділених реальними функціями, може забезпечити ефективно і близько до громадянина управління,

усвідомлюючи, що охорона і посилення місцевого самоврядування в різних країнах Європи є важливим внеском у розбудову Європи на принципах демократії і децентралізації влади,

стверджуючи, що з цього випливає необхідність існування органів місцевого самоврядування, які мають створені на демократичній основі

директивні органи і широку автономію щодо своїх функцій, шляхи і засоби здійснення цих функцій, а також ресурси, необхідні для їх виконання, погодились про таке:

Стаття 1

Сторони зобов'язуються вважати для себе обов'язковими, у порядку та обсязі, передбачених у статті 12 цієї Хартії, нижченаведені статті.

Частина I

Стаття 2

Конституційна та правова основа місцевого самоврядування

Принцип місцевого самоврядування визнається в національному законодавстві і у міру можливості в конституції.

Стаття 3

Концепція місцевого самоврядування

1. Місцеве самоврядування означає право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання і управління суттєвою часткою суспільних справ, які належать до їхньої компетенції, в інтересах місцевого населення.

2. Це право здійснюється радами або зборами, члени яких вільно обираються таємним голосуванням на основі прямого, рівного, загального виборчого права і які можуть мати підзвітні їм виконавчі органи. Це положення ніяким чином не заважає використанню зборів громадян, референдумів або будь-якої іншої форми прямої участі громадян, якщо це дозволяється законом.

Стаття 4

Сфера компетенції місцевого самоврядування

1. Головні повноваження і функції органів місцевого самоврядування визначаються конституцією або законом. Однак це положення не перешкоджає наділенню органів місцевого самоврядування повноваженнями і функціями для спеціальних цілей відповідно до закону.

2. Органи місцевого самоврядування в межах закону мають повне право вільно вирішувати будь-яке питання, яке не вилучене із сфери їхньої компетенції і вирішення якого не доручене жодному іншому органу.

3. Муніципальні функції, як правило, здійснюються переважно тими властями, які мають найтісніший контакт з громадянином. Наділяючи тією чи іншою функцією інший орган, необхідно враховувати обсяг і характер завдання, а також вимоги досягнення ефективності та економії.

4. Повноваження, якими наділяються органи місцевого самоврядування, як правило, мають бути повними і виключними. Вони не можуть скасовуватися чи обмежуватися іншим, центральним або регіональним органом, якщо це не передбачене законом.

5. Якщо повноваження делегуються органам місцевого самоврядування центральним чи регіональним органом, органи місцевого самоврядування у міру можливості мають право пристосовувати свою діяльність до місцевих умов.

6. У процесі планування і прийняття рішень щодо всіх питань, які безпосередньо стосуються органів місцевого самоврядування, з останніми мають проводитися консультації, у міру можливості своєчасно і належним чином.

Стаття 5

Охорона територіальних кордонів органів місцевого самоврядування

Зміни територіальних кордонів органів місцевого самоврядування не можуть здійснюватися без попереднього з'ясування думки відповідних місцевих громад, можливо шляхом проведення референдуму, якщо це дозволяється законом.

Стаття 6

Відповідні адміністративні структури і ресурси для виконання органами місцевого самоврядування їхніх завдань

1. Без шкоди для більш загальних законодавчих положень органи місцевого самоврядування мають можливість визначати свої власні внутрішні адміністративні структури з урахуванням місцевих потреб і необхідності забезпечення ефективного управління.

2. Умови служби співробітників органів місцевого самоврядування повинні дозволяти добір висококваліфікованого персоналу з урахуванням особистих якостей та компетентності; для цього забезпечуються належні можливості професійної підготовки, винагороди та просування по службі.

Стаття 7

Умови здійснення функцій на місцевому рівні

1. Мандат місцевих обраних представників передбачає вільне здійснення ними своїх функцій.

2. Він передбачає відповідне фінансове відшкодування витрат, здійснених під час виконання цього мандату, а також у разі необхідності відшкодування втрачених доходів або винагороди за виконану роботу і відповідний захист соціального забезпечення.

3. Будь-які функції та діяльність, несумісні з мандатом місцевого обраного представника, визначаються законом або основоположними правовими принципами.

Стаття 8

Адміністративний нагляд за діяльністю органів місцевого самоврядування

1. Будь-який адміністративний нагляд за органами місцевого самоврядування може здійснюватися тільки згідно з процедурами та у випадках, передбачених конституцією або законом.

2. Будь-який адміністративний нагляд за діяльністю органів місцевого самоврядування, як правило, має на меті тільки забезпечення дотримання закону та конституційних принципів. Однак вищі інстанції можуть здійснювати адміністративний нагляд за своєчасністю виконання завдань, доручених органам місцевого самоврядування.

3. Адміністративний нагляд за органами місцевого самоврядування здійснюється таким чином, щоб забезпечити домірність заходів контролюючого органу важливості інтересів, які він має намір охороняти.

Стаття 9

Фінансові ресурси органів місцевого самоврядування

1. Органи місцевого самоврядування мають право в рамках національної економічної політики на свої власні адекватні фінансові ресурси, якими вони можуть вільно розпоряджатися в межах своїх повноважень.

2. Обсяг фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування відповідає функціям, передбаченим конституцією або законом.

3. Принаймні частина фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування формується за рахунок місцевих податків та зборів, розмір яких вони мають повноваження встановлювати в межах закону.

4. Фінансові системи, які складають підґрунтя ресурсів органів місцевого самоврядування, мають достатньо диверсифікований і підвищувальний характер і повинні забезпечувати можливість приводити наявні ресурси, наскільки це практично можливо, у відповідність до реального зростання вартості виконуваних ними завдань.

5. Захист більш слабких у фінансовому відношенні органів місцевого самоврядування передбачає запровадження процедур бюджетного вирівнювання або аналогічних заходів з метою подолання наслідків нерівного розподілу потенційних джерел фінансування і фінансового тягара, який вони повинні нести. Такі процедури або заходи не завдають шкоди повнова-

женням, які органи місцевого самоврядування можуть здійснювати в межах їхньої власної компетенції.

6. Органи місцевого самоврядування інформуються відповідним чином про порядок виділення їм перерозподілених ресурсів.

7. У міру можливості дотації органам місцевого самоврядування призначаються не для фінансування конкретних проектів. Надання дотацій не скасовує основоположну свободу органів місцевого самоврядування проводити свою політику в межах їхньої власної компетенції.

8. Для цілей здійснення позик інвестиційного капіталу органи місцевого самоврядування мають доступ до національного ринку капіталу в межах закону.

Стаття 10

Право органів місцевого самоврядування на свободу асоціації

1. Органи місцевого самоврядування мають право, здійснюючи свої повноваження, співробітничати та в межах закону створювати консорціуми з іншими органами місцевого самоврядування для виконання завдань, що становлять спільний інтерес.

2. Право органів місцевого самоврядування бути членом асоціації з метою захисту і заохочення їхніх спільних інтересів, а також бути членом міжнародної асоціації органів місцевого самоврядування визнається кожною державою.

3. Органи місцевого самоврядування мають право на умовах, які можуть бути передбачені законом, співробітничати з органами місцевого самоврядування інших держав.

Стаття 11

Правовий захист місцевого самоврядування

Органи місцевого самоврядування мають право використовувати засоби правового захисту для забезпечення вільного здійснення своїх повноважень і поважання принципів місцевого самоврядування, які утілені в конституції чи національному законодавстві.

Частина II Інші положення

Стаття 12

Зобов'язання

1. Кожна Сторона зобов'язується вважати для себе обов'язковими принаймні двадцять пунктів частини I цієї Хартії, з яких принаймні десять пунктів мають належати до пунктів, які наведені нижче:

- стаття 2,
- пункти 1 і 2 статті 3,
- пункти 1, 2 і 4 статті 4,
- стаття 5,
- пункт 1 статті 7,
- пункт 2 статті 8,
- пункти 1, 2 і 3 статті 9,
- пункт 1 статті 10,
- стаття 11.

2. Кожна Договірна Держава під час здачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти або свого документа про приєднання чи затвердження повідомляє Генеральному секретарю Ради Європи, які пункти вона визначила відповідно до положень пункту 1 цієї статті.

3. Будь-яка Сторона в подальшому в будь-який час може повідомити Генерального секретаря про те, що вона вважає для себе обов'язковими будь-які пункти цієї Хартії, які вона ще не прийняла згідно з положеннями пункту 1 цієї статті. Такі взяті в подальшому зобов'язання вважаються складовою частиною ратифікації, прийняття чи затвердження Стороною, яка надсилає таке повідомлення, і набувають такої ж чинності з першого дня місяця, що настає після закінчення тримісячного періоду від дати отримання повідомлення Генеральним секретарем.

Стаття 13

Органи, до яких застосовується Хартія

Принципи місцевого самоврядування, що містяться в цій Хартії, застосовуються до всіх категорій органів місцевого самоврядування, існуючих в межах території відповідної Сторони. Однак кожна Сторона під час здачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти або документа про приєднання чи затвердження може визначити категорії місцевих або регіональних органів самоврядування, якими вона має намір обмежити сферу застосування цієї

Хартії або які вона має намір вилучити з неї. Вона може також включити в сферу застосування цієї Хартії інші категорії місцевих або регіональних органів самоврядування шляхом подання в подальшому відповідного повідомлення Генеральному секретарю Ради Європи.

Стаття 14

Надання інформації

Кожна Сторона надсилає Генеральному секретарю Ради Європи всю відповідну інформацію, що стосується законодавчих положень або інших заходів, вжитих нею з метою дотримання положень цієї Хартії.

Частина III

Стаття 15

Підписання, ратифікація та набрання чинності

1. Цю Хартію відкрито для підписання державами - членами Ради Європи. Вона підлягає ратифікації, прийняттю чи затвердженню. Ратифікаційні грамоти або документи про прийняття чи затвердження здаються на зберігання Генеральному секретарю Ради Європи.

2. Ця Хартія набирає чинності в перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного періоду від дати, на яку чотири держави - члени Ради Європи висловили свою згоду на обов'язковість для них цієї Хартії відповідно до положень попереднього пункту.

3. Стосовно будь-якої держави, яка висловлюватиме свою згоду на обов'язковість для неї цієї Хартії після набрання нею чинності, Хартія набирає чинності в перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного періоду від дати здачі на зберігання ратифікаційної грамоти або документа про прийняття чи затвердження.

Стаття 16

Територіальне застосування

1. Будь-яка держава під час підписання або здачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти або документа про прийняття, затвердження чи приєднання може визначити територію (території), до якої застосовуватиметься ця Хартія.

2. Будь-яка держава може в подальшому в будь-який час заявою на ім'я Генерального секретаря Ради Європи поширити дію цієї Хартії на будь-яку

іншу територію, визначену в цій заяві. Щодо такої території Хартія набирає чинності в перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного періоду від дати отримання такої заяви Генеральним секретарем.

3. Будь-яка заява, зроблена відповідно до двох попередніх пунктів, може стосовно до будь-якої території, визначеної в цій заяві, бути відкликана шляхом подання відповідного повідомлення на ім'я Генерального секретаря. Відкликання набирає чинності в перший день місяця, що наступає після закінчення шестимісячного періоду від дати отримання такого повідомлення Генеральним секретарем.

Стаття 17

Денонсація

1. Будь-яка Сторона може денонсувати цю Хартію в будь-який час після закінчення п'ятирічного періоду від дати, на яку Хартія набрала для неї чинності. Відповідне повідомлення надсилається Генеральному секретарю Ради Європи за шість місяців до дати денонсації Хартії. Така денонсація не зашкоджує чинності Хартії для інших Сторін, якщо їхня кількість протягом всього часу становить не менше чотирьох Сторін.

2. Будь-яка Сторона може відповідно до положень попереднього пункту денонсувати будь-який прийнятий нею пункт частини I Хартії, якщо ця Сторона продовжує вважати для себе обов'язковими ту кількість і категорію пунктів, які визначені в пункті 1 статті 12. Будь-яка Сторона, яка після денонсації того чи іншого пункту більше не задовольняє вимогам пункту 1 статті 12, вважається такою, що денонсувала також і Хартію.

Стаття 18

Повідомлення

Генеральний секретар Ради Європи повідомляє держави - члени Ради Європи про:

- a) будь-яке підписання;
- b) заду на зберігання будь-якої ратифікаційної грамоти або будь-якого документа про прийняття чи затвердження;
- c) будь-яку дату набрання чинності цією Хартією відповідно до статті 15;
- d) будь-яке повідомлення, отримане на виконання положень пунктів 2 і 3 статті 12;
- e) будь-яке повідомлення, отримане на виконання положень статті 13;
- f) будь-яку іншу дію, будь-яке повідомлення або сповіщення, які стосуються цієї Хартії.

На посвідчення чого нижчепідписані, належним чином на те уповноважені представники підписали цю Хартію.

Вчинено у Страсбурзі п'ятнадцятого дня жовтня місяця 1985 року англійською і французькою мовами, причому обидва тексти є однаково автентичними, в одному примірнику, який зберігатиметься в архіві Ради Європи. Генеральний секретар Ради Європи надсилає засвідчені копії цієї Хартії кожній державі - члену Ради Європи.

European Treaty Series/122

Збірка договорів Ради Європи

Парламентське видавництво, Київ - 2000

* * *

ДОДАТКОВИЙ ПРОТОКОЛ до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах місцевого органу влади

Офіційний переклад

http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_946

Преамбула

Держави - члени Ради Європи, які підписали цей Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування (далі - Хартія, ETS N 122), беручи до уваги те, що метою Ради Європи є досягнення більшого єднання між її членами для забезпечення та реалізації ідеалів та принципів, які є їхнім спільним надбанням;

беручи до уваги те, що право участі у веденні суспільних справ є одним з демократичних принципів, які поділяють усі держави - члени Ради Європи;

беручи до уваги те, що поступовий розвиток у державах-членах показав виняткову важливість цього принципу для місцевого самоврядування;

беручи до уваги те, що було б доцільно доповнити Хартію положеннями, які гарантували б право участі у справах місцевого органу влади;

ураховуючи Конвенцію Ради Європи про доступ до офіційних документів, прийняту Комітетом Міністрів 27 листопада 2008 р.;

ураховуючи також Декларацію та План дій, прийняті на Третьому саміті глав держав та урядів країн - членів Ради Європи (м. Варшава, 16-17 травня 2005 р.),

домовилися про таке:

Стаття 1

Право участі у справах місцевого органу влади

1. Держави-Сторони в рамках своєї юрисдикції повинні забезпечувати кожному право участі у справах місцевого органу влади.

2. Право участі у справах місцевого органу влади означає право вживати рішучих заходів для визначення або впливу на здійснення повноважень та обов'язків місцевого органу влади.

3. Законодавство повинно передбачати засоби, що сприяють здійсненню цього права. Не здійснюючи несправедливої дискримінації будь-якої особи чи групи, законодавство може передбачати окремі заходи для різних об-

ставин або категорій осіб. Відповідно до конституційних обов'язків та (або) міжнародних зобов'язань Сторони законодавство може, зокрема, передбачати заходи, які конкретно обмежуються виборцями.

4.1. Кожна Сторона повинна визнати в законодавстві право громадян Сторони брати участь як виборці або кандидати у виборах членів ради або асамблеї місцевого органу влади, на території якого вони проживають.

4.2. У законодавстві також повинно бути визнано право інших осіб брати участь так само у випадках, коли Сторона згідно зі своїм конституційним порядком так вирішить, або у випадках, коли це відповідає міжнародно-правовим зобов'язанням Сторони.

5.1. Будь-які формальності, умови чи обмеження стосовно здійснення права участі у справах місцевого органу влади повинні бути встановлені законодавством і відповідати міжнародно-правовим зобов'язанням Сторони.

5.2. Законодавство повинно встановлювати такі формальності, умови та обмеження, які є необхідними для забезпечення того, що здійснення права участі не загрожує етичній чесності й прозорості здійснення повноважень та обов'язків місцевих органів влади.

5.3. Будь-які інші формальності, умови чи обмеження повинні бути необхідними для функціонування справжньої політичної демократії, для підтримання суспільної безпеки в демократичному суспільстві або для виконання Стороною вимог своїх міжнародно-правових зобов'язань.

Стаття 2

Заходи зі здійснення права участі

1. Сторони повинні вживати всіх таких заходів, які є необхідними для здійснення права участі у справах місцевого органу влади.

2. Ці заходи зі здійснення права участі повинні включати:

i) надання місцевим органам влади повноважень надавати право участі, викладене в цьому Протоколі, сприяти його здійсненню;

ii) забезпечення створення:

a) процедур залучення людей, які можуть уключати консультативні процеси, місцеві референдуми й звернення та, у випадках, коли на території органу місцевого самоврядування є багато жителів та (або) коли орган місцевого самоврядування охоплює великий географічний регіон, заходи із залучення людей на рівні, найближчому до них;

b) процедур доступу згідно з конституційним порядком та міжнародно-правовими зобов'язаннями Сторони до офіційних документів, які є в розпорядженні місцевих органів влади;

- c) заходів для задоволення потреб категорій осіб, які натрапляють на конкретні перешкоди в участі, а також
- d) механізмів і процедур розгляду скарг і пропозицій стосовно функціонування місцевих органів влади й місцевих комунальних служб та реагування на такі скарги й пропозиції;
- iii) сприяння використанню інформаційно-комунікаційних технологій для розвитку та здійснення права участі, викладеного в цьому Протоколі.

3. Ці процедури, заходи та механізми можуть бути різними для різних категорій місцевих органів влади з урахуванням їхнього розміру та компетенції.

4. У ході планування та прийняття рішень стосовно заходів, яких необхідно вжити для здійснення права участі у справах місцевого органу влади, необхідно проводити консультації з місцевими органами влади по можливості своєчасно й належним чином.

Стаття 3

Органи влади, до яких застосовується цей Протокол

Цей Протокол застосовується до всіх категорій місцевих органів влади, які є в межах території Сторони. Однак кожна Сторона, здаючи на зберігання свою ратифікаційну грамоту або свій документ про прийняття чи затвердження, може визначити категорії місцевих або регіональних органів влади, якими вона має намір обмежити сферу застосування Протоколу або які вона має намір виключити зі сфери його застосування. Вона також може включити додаткові категорії місцевих або регіональних органів влади до сфери застосування Протоколу за допомогою подальшого повідомлення, адресованого Генеральному секретарю Ради Європи.

Стаття 4

Територіальне застосування

1. Будь-яка Держава під час підписання або здачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти або документа про прийняття чи затвердження може визначити територію або території, до яких застосовуватиметься цей Протокол.

2. Будь-яка Сторона будь-коли в подальшому за допомогою заяви, адресованої Генеральному секретарю Ради Європи, може поширити сферу застосування цього Протоколу на будь-яку іншу територію, визначену в заяві. Стосовно такої території Протокол набирає чинності в перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного періоду з дати отримання такої заяви Генеральним секретарем.

3. Будь-яка заява, зроблена згідно з двома попередніми пунктами, стосовно будь-якої території, визначеної в такій заяві, може бути відкликана за допомогою повідомлення, адресованого Генеральному секретарю Ради Європи. Відкликання набирає чинності в перший день місяця, що настає після закінчення шестимісячного періоду з дати отримання такого повідомлення Генеральним секретарем.

Стаття 5

Підписання та набрання чинності

1. Цей Протокол є відкритим для підписання державами - членами Ради Європи, які підписали Хартію. Він підлягає ратифікації, прийняттю або затвердженню. Держава - член Ради Європи не може ратифікувати, прийняти або затвердити цього Протоколу, якщо вона одночасно або раніше не ратифікувала, прийняла або затвердила Хартію. Ратифікаційні грамоти або документи про прийняття чи затвердження здаються на зберігання Генеральному секретарю Ради Європи.

2. Цей Протокол набирає чинності в перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного періоду з дати, коли вісім держав - членів Ради Європи висловили свою згоду бути зобов'язаними Протоколом відповідно до положень пункту 1.

3. Для будь-якої держави-члена, яка в подальшому висловлює свою згоду бути зобов'язаною ним, Протокол набирає чинності в перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного періоду з дати здачі на зберігання ратифікаційної грамоти або документа про прийняття чи затвердження.

Стаття 6

Денонсація

1. Будь-яка Сторона може будь-коли денонсувати цей Протокол за допомогою повідомлення, адресованого Генеральному секретарю Ради Європи.

2. Така денонсація набирає чинності в перший день місяця, що настає після закінчення шестимісячного періоду з дати отримання повідомлення Генеральним секретарем.

Стаття 7

Повідомлення

Генеральний секретар Ради Європи повідомляє державам - членам Ради Європи про:

- а) будь-яке підписання;
- б) здачу на зберігання будь-якої ратифікаційної грамоти чи будь-якого документа про прийняття або затвердження;

- с) будь-яку дату набрання чинності цим Протоколом відповідно до статті 5;
- d) будь-яке повідомлення, отримане в ході застосування положень статті 3;
- е) будь-яку іншу дію, повідомлення або сповіщення, які стосуються цього Протоколу.

На посвідчення чого ті, що підписалися нижче, належним чином на це вповноважені, підписали цей Протокол.

Учинено в Утрехті 16 листопада 2009 р. англійською та французькою мовами, при цьому обидва тексти є рівноавтентичними, в одному примірнику, який зберігається в архіві Ради Європи. Генеральний секретар Ради Європи надсилає засвідчені копії кожній державі - члену Ради Європи. *(Документ взято з сайту Верховної Ради)*

* * *

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 1996, № 30, ст. 141)

(Із змінами, внесеними згідно із Законом
№ 2222-IV від 08.12.2004, ВВР, 2005, № 2, ст.44)

(ВИТЯГИ)

Стаття 1. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава.

Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Стаття 5. Україна є республікою.

Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. *(Офіційне тлумачення положення частини другої статті 5 див. в Рішенні Конституційного Суду № 6-рп/2005 від 05.10.2005)*

(Офіційне тлумачення положення частини другої статті 5 див. в Рішенні Конституційного Суду № 6-рп/2008 від 16.04.2008)

Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами.

(Офіційне тлумачення положення частини третьої статті 5 див. в Рішенні Конституційного Суду № 6-рп/2005 від 05.10.2005)

(Офіційне тлумачення положення частини другої статті 5 див. в Рішенні Конституційного Суду № 6-рп/2008 від 16.04.2008)

Ніхто не може узурпувати державну владу. *(Офіційне тлумачення положення частини четвертої статті 5 див. в Рішенні Конституційного Суду № 6-рп/2005 від 05.10.2005)*

Стаття 6. Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України.

Стаття 7. В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування.

Стаття 8. В Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Стаття 9. Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України.

Стаття 10. Державною мовою в Україні є українська мова.
(Офіційне тлумачення положення частини першої статті 10 див. в Рішенні Конституційного Суду № 10-рп/99 від 14.12.99)

Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.

Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування.

Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом.

Стаття 14. Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави.

Право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону.

Стаття 15. Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності.

Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова.

Цензура заборонена.

Держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України.

Стаття 19. Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

(Офіційне тлумачення положення частини другої статті 19 див. в Рішенні Конституційного Суду № 7-рп/2009 від 16.04.2009)

Стаття 38. Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

(Офіційне тлумачення положення частини першої статті 38 див. в Рішенні Конституційного Суду №7-рп/99 від 06.07.99)

Громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування.

Стаття 39. Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. *(Офіційне тлумачення положень частини першої статті 39 див. в Рішенні Конституційного Суду №4-рп/2001 від 19.04.2001)*

Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку - з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Стаття 69. Народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії.

(Офіційне тлумачення положення статті 69 див. в Рішенні Конституційного Суду №6-рп/2008 від 16.04.2008)

Стаття 70. Право голосу на виборах і референдумах мають громадяни України, які досягли на день їх проведення вісімнадцяти років.

Не мають права голосу громадяни, яких визнано судом недієздатними.

Стаття 71. Вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

Виборцям гарантується вільне волевиявлення.

Стаття 85. До повноважень Верховної Ради України належить:

29) утворення і ліквідація районів, встановлення і зміна меж районів і міст, віднесення населених пунктів до категорії міст, найменування і перейменування населених пунктів і районів; *(Офіційне тлумачення пункту 29 частини першої статті 85 див. в Рішенні Конституційного суду №11-рп/2001 від 13.07.2001)*

30) призначення чергових та позачергових виборів до органів місцевого самоврядування;

Стаття 92. Виключно законами України визначаються:

13) територіальний устрій України; *(Офіційне тлумачення пункту 13 частини першої статті 92 див. в Рішенні Конституційного Суду №11-рп/2001 від 13.07.2001)*

15) засади місцевого самоврядування;

Стаття 118. Виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації. *(Офіційне тлумачення положень частини першої статті 118 див. в Рішеннях Конституційного Суду №21-рп/2003 від 25.12.2003, №9-рп/2005 від 13.10.2005)*

Особливості здійснення виконавчої влади у містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України. *(Офіційне тлумачення положень частини другої статті 118 див. в Рішеннях Конституційного Суду №21-рп/2003 від 25.12.2003, №9-рп/2005 від 13.10.2005)*

Склад місцевих державних адміністрацій формують голови місцевих державних адміністрацій. *(Офіційне тлумачення положень частини третьої статті 118 див. в Рішенні Конституційного Суду № 21-рп/2003 від 25.12.2003)*

Голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України. *(Офіційне тлумачення положень частини четвертої статті 118 див. в Рішенні Конституційного Суду №21-рп/2003 від 25.12.2003, № 9-рп/2005 від 13.10.2005)*

Голови місцевих державних адміністрацій при здійсненні своїх повноважень відповідальні перед Президентом України і Кабінетом Міністрів України, підзвітні та підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня.

Місцеві державні адміністрації підзвітні і підконтрольні радам у частині повноважень, делегованих їм відповідними районними чи обласними радами.

Місцеві державні адміністрації підзвітні і підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня.

Рішення голів місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції та законам України, іншим актам законодавства України, можуть

бути відповідно до закону скасовані Президентом України, або головою місцевої державної адміністрації вищого рівня.

Обласна чи районна рада може висловити недовіру голові відповідної місцевої державної адміністрації, на підставі чого Президент України приймає рішення і дає обгрунтовану відповідь.

Якщо недовіру голові районної чи обласної державної адміністрації висловили дві третини депутатів від складу відповідної ради, Президент України приймає рішення про відставку голови місцевої державної адміністрації.

Стаття 119. Місцеві державні адміністрації на відповідній території забезпечують:

- 1) виконання Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади;
- 2) законність і правопорядок; додержання прав і свобод громадян;
- 3) виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, а в місцях компактного проживання корінних народів і національних меншин - також програм їх національно-культурного розвитку;
- 4) підготовку та виконання відповідних обласних і районних бюджетів;
- 5) звіт про виконання відповідних бюджетів та програм;
- 6) взаємодію з органами місцевого самоврядування;
- 7) реалізацію інших наданих державою, а також делегованих відповідними радами повноважень.

Стаття 120. Члени Кабінету Міністрів України, керівники центральних та місцевих органів виконавчої влади не мають права суміщати свою службову діяльність з іншою роботою (крім викладацької, наукової та творчої роботи у позаробочий час), входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку.

(Офіційне тлумачення положення частини першої статті 120 див. в Рішенні Конституційного Суду №16-рп/2002 від 17.10.2002)

Організація, повноваження і порядок діяльності Кабінету Міністрів України, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади визначаються Конституцією і законами України.

Стаття 121. Прокуратура України становить єдину систему, на яку покладаються:

- 1) підтримання державного обвинувачення в суді;

2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом;

3) нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство;

4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Стаття 140. Місцеве самоврядування є правом територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста - самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. *(Офіційне тлумачення частини першої статті 140 див. в Рішеннях Конституційного Суду №12-рп/2002 від 18.06.2002, №21-рп/2003 від 25.12.2003)*

Особливості здійснення місцевого самоврядування в містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України. *(Офіційне тлумачення положень частини другої статті 140 див. в Рішенні Конституційного Суду N 21-рп/2003 від 25.12.2003, № 9-рп/2005 від 13.10.2005)*

Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи. *(Офіційне тлумачення положень частини третьої статті 140 див. в Рішенні Конституційного Суду №21-рп/2003 від 25.12.2003)*

Органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст, є районні та обласні ради.

Питання організації управління районами в містах належить до компетенції міських рад. *(Офіційне тлумачення частини п'ятої статті 140, в системному зв'язку з статтями 142, 143 див. в Рішенні Конституційного Суду № 11-рп/2001 від 13.07.2001)*

Сільські, селищні, міські ради можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна.

Стаття 141. До складу сільської, селищної, міської, районної, обласної ради входять депутати, які обираються жителями села, селища, міста, району, області на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на чотири роки.

Територіальні громади на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування обирають строком на чотири роки відповідно сільського, селищного та міського голову, який очолює ви-

конавчий орган ради та головує на її засіданнях. *(Офіційне тлумачення положень частини другої статті 141 див. в Рішенні Конституційного Суду № 21-рп/2003 від 25.12.2003)*

Статус голів, депутатів і виконавчих органів ради та їхні повноваження, порядок утворення, реорганізації, ліквідації визначаються законом.

Голова районної та голова обласної ради обираються відповідною радою і очолюють виконавчий апарат ради.

Стаття 142. Матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад. *(Офіційне тлумачення частини першої статті 142 див. в Рішенні Конституційного Суду № 11-рп/2001 від 13.07.2001)*

Територіальні громади сіл, селищ і міст можуть об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, а також кошти бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ, створювати для цього відповідні органи і служби.

Держава бере участь у формуванні доходів бюджетів місцевого самоврядування, фінансово підтримує місцеве самоврядування. Витрати органів місцевого самоврядування, що виникли внаслідок рішень органів державної влади, компенсуються державою.

Стаття 143. Територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції.

(Офіційне тлумачення положення частини першої статті 143 див. в Рішенні Конституційного Суду №10-рп/2010 від 01.04.2010)

Обласні та районні ради затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку відповідних областей і районів та контролюють їх виконання; затверджують районні і обласні бюджети, які формуються

з коштів державного бюджету для їх відповідного розподілу між територіальними громадами або для виконання спільних проектів та з коштів, залучених на договірних засадах з місцевих бюджетів для реалізації спільних соціально-економічних і культурних програм, та контролюють їх виконання; вирішують інші питання, віднесені законом до їхньої компетенції.

Органам місцевого самоврядування можуть надаватися законом окремі повноваження органів виконавчої влади. Держава фінансує здійснення цих повноважень у повному обсязі за рахунок коштів Державного бюджету України або шляхом віднесення до місцевого бюджету у встановленому законом порядку окремих загальнодержавних податків, передає органам місцевого самоврядування відповідні об'єкти державної власності.

Органи місцевого самоврядування з питань здійснення ними повноважень органів виконавчої влади підконтрольні відповідним органам виконавчої влади.

Стаття 144. Органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом, приймають рішення, які є обов'язковими до виконання на відповідній території.

Рішення органів місцевого самоврядування з мотивів їх невідповідності Конституції чи законам України зупиняються у встановленому законом порядку з одночасним зверненням до суду.

(Офіційне тлумачення положень статті 144 див. в Рішенні Конституційного Суду №7-рп/2009 від 16.04.2009)

Стаття 145. Права місцевого самоврядування захищаються в судовому порядку.

Стаття 146. Інші питання організації місцевого самоврядування, формування, діяльності та відповідальності органів місцевого самоврядування визначаються законом.

* * *

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про місцеве самоврядування в Україні

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст.170)
(Офіційне тлумачення до Закону див. в Рішенні
Конституційного Суду № 7-рп/99 від 06.07.99)
(Із змінами, внесеними згідно
з Рішенням Конституційного Суду № 1-рп/2000 від 09.02.2000
(Офіційне тлумачення до Закону див. в Рішеннях
Конституційного Суду № 11-рп/2001 від 13.07.2001,
№ 21-рп/2003 від 25.12.2003, № 12-рп/2004 від 20.05.2004)
(Додатково див. Рішення Конституційного Суду №10-рп/2008
від 22.05.2008)
(Офіційне тлумачення до Закону див. в Рішенні
Конституційного Суду №7-рп/2009 від 16.04.2009)
(Із змінами, внесеними згідно із Законами⁴⁸
№3038-VI від 17.02.2011
№ 3460-VI від 02.06.2011)

Цей Закон відповідно до Конституції України визначає систему та гарантії місцевого самоврядування в Україні, засади організації та діяльності, правового статусу і відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Розділ I

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Основні терміни, використані в цьому Законі

Основні терміни, використані в цьому Законі, мають таке значення:

територіальна громада - жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр;

адміністративно-територіальна одиниця - область, район, місто, район у місті, селище, село; *(Офіційне тлумачення абзацу третього статті 1 див. в Рішенні Конституційного Суду № 11-рп/2001 від 13.07.2001)*

місцевий референдум - форма прийняття територіальною громадою рішень з питань, що належать до відання місцевого самоврядування, шляхом прямого голосування;

48. У тексті закону враховані усі зміни, внесені до нього у попередні роки.

загальні збори - зібрання всіх чи частини жителів села (сіл), селища, міста для вирішення питань місцевого значення;

представницький орган місцевого самоврядування - виборний орган (рада), який складається з депутатів і відповідно до закону наділяється правом представляти інтереси територіальної громади і приймати від її імені рішення;

районні та обласні ради - органи місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст;

загальний склад ради - кількісний склад депутатів ради, визначений радою відповідно до закону;

склад ради - кількість депутатів, обраних до відповідної ради, повноваження яких визнано і не припинено в установленому законом порядку;

правомочний склад ради - кількість депутатів, обраних до відповідної ради, повноваження яких визнано і не припинено в установленому законом порядку, яка становить не менш як дві третини від загального складу ради;

виконавчі органи рад - органи, які відповідно до Конституції України та цього Закону створюються сільськими, селищними, міськими, районними в містах (у разі їх створення) радами для здійснення виконавчих функцій і повноважень місцевого самоврядування у межах, визначених цим та іншими законами;

органи самоорганізації населення - представницькі органи, що створюються частиною жителів, які тимчасово або постійно проживають на відповідній території в межах села, селища, міста;

посадова особа місцевого самоврядування - особа, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні посадові повноваження у здійсненні організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій і отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету;

делеговані повноваження - повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законом, а також повноваження органів місцевого самоврядування, які передаються відповідним місцевим державним адміністраціям за рішенням районних, обласних рад;

право комунальної власності - право територіальної громади володіти, доцільно, економно, ефективно користуватися і розпоряджатися на свій розсуд і в своїх інтересах майном, що належить їй, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування;

бюджет місцевого самоврядування (місцевий бюджет) - план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування;

районний бюджет - план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення спільних інтересів територіальних громад сіл,

селищ, міст районного значення, виконання місцевих програм, здійснення бюджетного вирівнювання;

обласний бюджет - план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення спільних інтересів територіальних громад, виконання місцевих програм, здійснення бюджетного вирівнювання;

поточний бюджет - доходи і видатки місцевого бюджету, які утворюються і використовуються для покриття поточних видатків;

бюджет розвитку - доходи і видатки місцевого бюджету, які утворюються і використовуються для реалізації програм соціально-економічного розвитку, зміцнення матеріально-фінансової бази;

мінімальний бюджет місцевого самоврядування - розрахунковий обсяг місцевого бюджету, необхідний для здійснення повноважень місцевого самоврядування на рівні мінімальних соціальних потреб, який гарантується державою;

мінімальний рівень соціальних потреб - гарантований державою мінімальний рівень соціальних послуг на душу населення в межах усієї території України;

самооподаткування - форма залучення на добровільній основі за рішенням зборів громадян за місцем проживання коштів населення відповідної території для фінансування разових цільових заходів соціально-побутового характеру.

Стаття 2. Поняття місцевого самоврядування

1. Місцеве самоврядування в Україні - це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста - самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

2. Місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст.

Стаття 3. Право громадян на участь у місцевому самоврядуванні

1. Громадяни України реалізують своє право на участь у місцевому самоврядуванні за належністю до відповідних територіальних громад.

2. Будь-які обмеження права громадян України на участь у місцевому самоврядуванні залежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, терміну проживання на відповідній території, за мовними чи іншими ознаками забороняються.

Стаття 4. Основні принципи місцевого самоврядування

Місцеве самоврядування в Україні здійснюється на принципах:
народовладдя;
законності;
гласності;
колегіальності;
поєднання місцевих і державних інтересів;
виборності;
правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності в межах повноважень, визначених цим та іншими законами;
підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб;
державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування;
судового захисту прав місцевого самоврядування.

Стаття 5. Система місцевого самоврядування

1. Система місцевого самоврядування включає:
територіальну громаду;
сільську, селищну, міську раду;
сільського, селищного, міського голову;
виконавчі органи сільської, селищної, міської ради;
районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст;
органи самоорганізації населення.

2. У містах з районним поділом за рішенням територіальної громади міста або міської ради відповідно до цього Закону можуть утворюватися районні в місті ради. Районні в містах ради утворюють свої виконавчі органи та обирають голову ради, який одночасно є і головою її виконавчого комітету.

Стаття 6. Територіальні громади

1. Первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень є територіальна громада села, селища, міста.

2. Територіальні громади сусідніх сіл можуть об'єднуватися в одну територіальну громаду, створювати єдині органи місцевого самоврядування та обирати єдиного сільського голову.

3. Добровільне об'єднання територіальних громад відбувається за рішенням місцевих референдумів відповідних територіальних громад сіл. Таке рішення є наданням згоди на створення спільних органів місцевого самоврядування, формування спільного бюджету, об'єднання комунального майна.

4. Вихід із складу сільської громади здійснюється за рішенням референдуму відповідної територіальної громади.

5. У містах з районним поділом територіальні громади районів у містах діють як суб'єкти права власності.

Стаття 7. Місцевий референдум

1. Місцевий референдум є формою вирішення територіальною громадою питань місцевого значення шляхом прямого волевиявлення.

2. Предметом місцевого референдуму може бути будь-яке питання, віднесене Конституцією України, цим та іншими законами до відання місцевого самоврядування.

3. На місцевий референдум не можуть бути винесені питання, віднесені законом до відання органів державної влади.

4. Рішення, прийняті місцевим референдумом, є обов'язковими для виконання на відповідній території.

5. Порядок призначення та проведення місцевого референдуму, а також перелік питань, що вирішуються виключно референдумом, визначаються законом про референдуми.

Стаття 8. Загальні збори громадян

1. Загальні збори громадян за місцем проживання є формою їх безпосередньої участі у вирішенні питань місцевого значення.

2. Рішення загальних зборів громадян враховуються органами місцевого самоврядування в їх діяльності.

3. Порядок проведення загальних зборів громадян за місцем проживання визначається законом та статутом територіальної громади.

Стаття 9. Місцеві ініціативи

1. Члени територіальної громади мають право ініціювати розгляд у раді (в порядку місцевої ініціативи) будь-якого питання, віднесеного до відання місцевого самоврядування.

2. Порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд ради визначається представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади з урахуванням вимог Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».

(Частина друга статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом №2388-VI від 01.07.2010)

3. Місцева ініціатива, внесена на розгляд ради у встановленому порядку, підлягає обов'язковому розгляду на відкритому засіданні ради за участю членів ініціативної групи з питань місцевої ініціативи.

4. Рішення ради, прийняте з питання, внесенного на її розгляд шляхом місцевої ініціативи, обнародується в порядку, встановленому представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади.

Стаття 10. Ради - представницькі органи місцевого самоврядування

1. Сільські, селищні, міські ради є органами місцевого самоврядування, що представляють відповідні територіальні громади та здійснюють від їх імені та в їх інтересах функції і повноваження місцевого самоврядування, визначені Конституцією України, цим та іншими законами.

2. Обласні та районні ради є органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст, у межах повноважень, визначених Конституцією України, цим та іншими законами, а також повноважень, переданих їм сільськими, селищними, міськими радами.

3. Представницькі органи місцевого самоврядування, сільські, селищні, міські голови, виконавчі органи місцевого самоврядування діють за принципом розподілу повноважень у порядку і межах, визначених цим та іншими законами.

4. Порядок формування та організація діяльності рад визначаються Конституцією України, цим та іншими законами, а також статутами територіальних громад.

5. Чисельність працівників органів місцевого самоврядування встановлюється відповідною радою у межах загальної чисельності, визначеної типовими штатами, затвердженими Кабінетом Міністрів України. *(Статтю 10 доповнено частиною п'ятою згідно із Законом №107-VI від 28.12.2007 - зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду № 10-рп/2008 від 22.05.2008)*

Стаття 11. Виконавчі органи рад

1. Виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад є їх виконавчі комітети, відділи, управління та інші створювані радами виконавчі органи.

2. Виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад є підконтрольними і підзвітними відповідним радам, а з питань здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади - також підконтрольними відповідним органам виконавчої влади.

3. У сільських радах, що представляють територіальні громади, які налічують до 500 жителів, за рішенням відповідної територіальної громади або сільської ради виконавчий орган ради може не створюватися. У цьому випадку функції виконавчого органу ради (крім розпорядження земельними та природними ресурсами) здійснює сільський голова одноособово.

Стаття 12. Сільський, селищний, міський голова

1. Сільський, селищний, міський голова є головною посадовою особою територіальної громади відповідно села (добровільного об'єднання в одну територіальну громаду жителів кількох сіл), селища, міста.

2. Сільський, селищний, міський голова обирається відповідною територіальною громадою на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування в порядку, визначеному законом, і здійснює свої повноваження на постійній основі. Строк повноважень сільського, селищного, міського голови, обраного на чергових місцевих виборах, визначається Конституцією України.

(Частина друга статті 12 із змінами, внесеними згідно із Законом №806-VI від 25.12.2008)

3. Сільський, селищний, міський голова очолює виконавчий комітет відповідної сільської, селищної, міської ради, головує на її засіданнях.

4. Сільський, селищний, міський голова не може бути депутатом будь-якої ради, суміщати свою службову діяльність з іншою посадою, в тому числі на громадських засадах (крім викладацької, наукової та творчої роботи у позаробочий час), займатися підприємницькою діяльністю, одержувати від цього прибутку.

(Офіційне тлумачення положень частини четвертої статті 12 див. в Рішенні Конституційного Суду № 12-рп/2004 від 20.05.2004)

5. На сільських, селищних, міських голів поширюються повноваження та гарантії депутатів рад, передбачені законом про статус депутатів рад, якщо інше не встановлено законом.

(Офіційне тлумачення положень статті 12 див. в Рішеннях Конституційного Суду № 7-рп/99 від 06.07.99, № 21-рп/2003 від 25.12.2003)

Стаття 13. Громадські слухання

1. Територіальна громада має право проводити громадські слухання - зустрітися з депутатами відповідної ради та посадовими особами місцевого самоврядування, під час яких члени територіальної громади можуть заслуховувати їх, порушувати питання та вносити пропозиції щодо питань місцевого значення, що належать до відання місцевого самоврядування.

2. Громадські слухання проводяться не рідше одного разу на рік.

3. Пропозиції, які вносяться за результатами громадських слухань, підлягають обов'язковому розгляду органами місцевого самоврядування.

4. Порядок організації громадських слухань визначається статутом територіальної громади.

Стаття 14. Органи самоорганізації населення

1. Сільські, селищні, міські, районні в місті (у разі їх створення) ради можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна.

2. Правовий статус, порядок організації та діяльності органів самоорганізації населення за місцем проживання визначаються законом.

Стаття 15. Форми добровільного об'єднання органів місцевого самоврядування

1. Органи місцевого самоврядування з метою більш ефективного здійснення своїх повноважень, захисту прав та інтересів територіальних громад можуть об'єднуватися в асоціації органів місцевого самоврядування та їх добровільні об'єднання, які підлягають реєстрації відповідно до законодавства в органах Міністерства юстиції України.

(Частина перша статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1275-VI від 16.04.2009)

2. Органи місцевого самоврядування та їх асоціації можуть входити до відповідних міжнародних асоціацій, інших добровільних об'єднань органів місцевого самоврядування.

3. Асоціаціям та іншим добровільним об'єднанням органів місцевого самоврядування не можуть передаватися владні повноваження органів місцевого самоврядування.

(Частина третя статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом №1275-VI від 16.04.2009)

Стаття 16. Організаційно-правова, матеріальна і фінансова основи місцевого самоврядування

1. Органи місцевого самоврядування є юридичними особами і наділяються цим та іншими законами власними повноваженнями, в межах яких діють самостійно і несуть відповідальність за свою діяльність відповідно до закону.

2. Органам місцевого самоврядування законом можуть надаватися окремі повноваження органів виконавчої влади, у здійсненні яких вони є підконтрольними відповідним органам виконавчої влади.

3. Матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у комунальній власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад. *(Частина третя статті 16 із змінами, внесеними згідно із Законом №2813-IV від 06.09.2005)*

4. Рішення про наділення міських рад правами щодо управління майном і фінансовими ресурсами, які є у власності територіальних громад районів у містах, приймається на місцевих референдумах відповідних районних у містах громад. У разі якщо територіальна громада району в місті внаслідок референдуму не прийме рішення про передачу права управління майном та фінансами відповідній міській раді, а територіальна громада міста або міська рада не прийняла рішення про створення органів місцевого самоврядування районів у місті, міська рада здійснює управління майном та фінансовими ресурсами, які є у власності територіальних громад районів у містах, та несе відповідальність перед громадою відповідного району у місті.

5. Від імені та в інтересах територіальних громад права суб'єкта комунальної власності здійснюють відповідні ради.

6. Місцеві бюджети є самостійними, вони не включаються до Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим та інших місцевих бюджетів.

7. Органи місцевого самоврядування з урахуванням місцевих умов і особливостей можуть перерозподіляти між собою на підставі договорів окремі повноваження та власні бюджетні кошти.

8. Сільська, селищна, міська, районна в місті (у разі її створення) рада може наділяти частиною своїх повноважень органи самоорганізації населення, передавати їм відповідні кошти, а також матеріально-технічні та інші ресурси, необхідні для здійснення цих повноважень, здійснює контроль за їх виконанням.

9. Сільські, селищні, міські, районні у містах, районні, обласні ради мають печатки із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням, рахунки в установах банків України.

Стаття 17. Відносини органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад

Відносини органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, будуються на засадах їх підпорядкованості, підзвітності та підконтрольності органам місцевого самоврядування.

Стаття 18. Відносини органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, що не перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад

1. Відносини органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, що не перебувають у комунальній власності відпо-

відних територіальних громад, будуються на договірній і податковій основі та на засадах підконтрольності у межах повноважень, наданих органам місцевого самоврядування законом.

2. З питань, віднесених до відання органів місцевого самоврядування, на їх вимогу підприємства, установи та організації, що не перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, надають відповідну інформацію.

3. Органи місцевого самоврядування можуть виступати з ініціативою щодо перевірок, а також організувати проведення перевірок на підприємствах, в установах та організаціях, що не перебувають у комунальній власності, з питань здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади.

Стаття 19. Статут територіальної громади села, селища, міста

1. З метою врахування історичних, національно-культурних, соціально-економічних та інших особливостей здійснення місцевого самоврядування представницький орган місцевого самоврядування на основі Конституції України та в межах цього Закону може прийняти статут територіальної громади села, селища, міста.

2. Статут територіальної громади підлягає державній реєстрації в органах Міністерства юстиції України.

3. Підставою для відмови в державній реєстрації статуту територіальної громади може бути його невідповідність Конституції та законам України. Відмова в реєстрації статуту територіальної громади може бути оскаржена в судовому порядку.

Стаття 20. Державний контроль за діяльністю органів і посадових осіб місцевого самоврядування

Державний контроль за діяльністю органів і посадових осіб місцевого самоврядування може здійснюватися лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, і не повинен призводити до втручання органів державної влади чи їх посадових осіб у здійснення органами місцевого самоврядування наданих їм власних повноважень.

Стаття 21. Обмеження прав територіальних громад на місцеве самоврядування

Обмеження прав територіальних громад на місцеве самоврядування згідно з Конституцією та законами України може бути застосоване лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

Стаття 22. Символіка територіальних громад сіл, селищ, міст, районів і областей

1. Територіальні громади сіл, селищ, міст можуть мати власну символіку (герб, прапор тощо), яка відображає їх історичні, культурні, соціально-економічні та інші місцеві особливості і традиції.

2. З урахуванням пропозицій органів місцевого самоврядування сіл, селищ, міст районними, обласними радами може бути затверджена символіка відповідно району, області.

3. Зміст, опис та порядок використання символіки територіальних громад сіл, селищ, міст, районів і областей визначаються відповідною радою згідно з законом.

Стаття 23. Підняття Державного Прапора України

На будинках, де працюють ради та їх виконавчі комітети, піднімається Державний Прапор України.

Стаття 24. Законодавство про місцеве самоврядування

1. Правовий статус місцевого самоврядування в Україні визначається Конституцією України, цим та іншими законами, які не повинні суперечити положенням цього Закону.

2. Правовий статус місцевого самоврядування в містах Києві та Севастополі, а також в Автономній Республіці Крим визначається Конституцією України та цим Законом з особливостями, передбаченими законами про міста Київ і Севастополь.

3. Органи місцевого самоврядування та їх посадові особи діють лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією і законами України, та керуються у своїй діяльності Конституцією і законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, а в Автономній Республіці Крим - також нормативно-правовими актами Верховної Ради і Ради міністрів Автономної Республіки Крим, прийнятими у межах їхньої компетенції.

Розділ II ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВА ОСНОВА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Глава 1.

Повноваження сільських, селищних, міських рад

Стаття 25. Загальна компетенція сільських, селищних, міських рад

Сільські, селищні, міські ради правомочні розглядати і вирішувати питання, віднесені Конституцією України, цим та іншими законами до їх відання.

(Офіційне тлумачення положень статті 25 див. в Рішенні Конституційного Суду № 7-рп/2009 від 16.04.2009)

Стаття 26. Виключна компетенція сільських, селищних, міських рад

1. Виключно на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради вирішуються такі питання:

1) затвердження регламенту ради;
2) утворення і ліквідація постійних та інших комісій ради, затвердження та зміна їх складу, обрання голів комісій;

3) утворення виконавчого комітету ради, визначення його чисельності, затвердження персонального складу; внесення змін до складу виконавчого комітету та його розпуск; *(Щодо зупинення та відновлення дії пункту 3 додатково див. Закони № 489-V від 19.12.2006, № 749-V від 15.03.2007)*

4) обрання на посаду та звільнення з посади секретаря ради у порядку, передбаченому цим Законом; *(Пункт 4 частини першої статті 26 в редакції Закону № 2554-IV від 21.04.2005)*

5) затвердження за пропозицією сільського, селищного, міського голови структури виконавчих органів ради, загальної чисельності апарату ради та її виконавчих органів відповідно до типових штатів, затверджених Кабінетом Міністрів України, витрат на їх утримання; *(Пункт 5 частини першої статті 26 із змінами, внесеними згідно із Законом № 107-VI від 28.12.2007 - зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду № 10-рп/2008 від 22.05.2008)*

(Щодо зупинення та відновлення дії пункту 5 додатково див. Закони № 489-V від 19.12.2006, № 749-V від 15.03.2007)

6) утворення за поданням сільського, селищного, міського голови інших виконавчих органів ради;

7) затвердження плану роботи ради та заслуховування звіту про його виконання з урахуванням вимог статті 32 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»; *(Пункт 7 частини першої статті 26 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2388-VI від 01.07.2010)*

8) заснування засобів масової інформації відповідної ради, призначення і звільнення їх керівників;

9) заслуховування звіту сільського, селищного, міського голови про діяльність виконавчих органів ради, у тому числі щорічного звіту про здійснення державної регуляторної політики виконавчими органами відповідної ради; *(Пункт 9 частини першої статті 26 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2388-VI від 01.07.2010)*

10) прийняття рішення про недовіру сільському, селищному, міському голові;

11) заслуховування звітів постійних комісій, керівників виконавчих органів ради та посадових осіб, яких вона призначає або затверджує;

12) заслуховування повідомлень депутатів про роботу в раді, виконання ними доручень ради;

13) розгляд запитів депутатів, прийняття рішень по запитах;

14) прийняття рішень щодо дострокового припинення повноважень депутата ради в порядку, встановленому законом;

15) скасування актів виконавчих органів ради, які не відповідають Конституції чи законам України, іншим актам законодавства, рішенням відповідної ради, прийнятим у межах її повноважень;

16) прийняття рішення щодо дострокового припинення повноважень сільського, селищного, міського голови у випадках, передбачених цим Законом;

17) визначення відповідно до закону кількісного складу ради;

18) прийняття рішення про проведення місцевого референдуму;

19) прийняття відповідно до законодавства рішень щодо організації проведення референдумів та виборів органів державної влади, місцевого самоврядування та сільського, селищного, міського голови;

20) прийняття рішень про наділення органів самоорганізації населення окремими власними повноваженнями органів місцевого самоврядування, а також про передачу коштів, матеріально-технічних та інших ресурсів, необхідних для їх здійснення;

21) прийняття рішень про об'єднання в асоціації або вступ до асоціацій, інших форм добровільних об'єднань органів місцевого самоврядування та про вихід з них;

22) затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, цільових програм з інших питань місцевого самоврядування;

23) затвердження місцевого бюджету, внесення змін до нього; затвердження звіту про виконання відповідного бюджету;

24) встановлення місцевих податків і зборів відповідно до Податкового кодексу України»; *(Пункт 24 частини першої статті 26 в редакції Закону №2756-VI від 02.12.2010)*

25) утворення цільових фондів, затвердження положень про ці фонди; *(Пункт 25 частини першої статті 26 в редакції Закону № 2813-IV від 06.09.2005)*

26) прийняття рішень щодо здійснення місцевих запозичень; *(Пункт 26 частини першої статті 26 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2457-VI від 08.07.2010)*

27) прийняття рішень щодо передачі коштів з відповідного місцевого бюджету;

(Пункт 27 частини першої статті 26 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2457-VI від 08.07.2010)

28) прийняття рішень щодо надання відповідно до чинного законодавства пільг по місцевих податках і зборах, а також земельному податку; *(Пункт 28 частини першої статті 26 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2756-VI від 02.12.2010)*

29) встановлення для підприємств, установ та організацій, що належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, розміру частки прибутку, яка підлягає зарахуванню до місцевого бюджету;

30) прийняття рішень щодо відчуження відповідно до закону комунального майна; затвердження місцевих програм приватизації, а також переліку об'єктів комунальної власності, які не підлягають приватизації; визначення доцільності, порядку та умов приватизації об'єктів права комунальної власності; вирішення питань про придбання в установленому законом порядку приватизованого майна, про включення до об'єктів комунальної власності майна, відчуженого у процесі приватизації, договір купівлі-продажу якого в установленому порядку розірвано або визнано недійсним, про надання у концесію об'єктів права комунальної власності, про створення, ліквідацію, реорганізацію та перепрофілювання підприємств, установ та організацій комунальної власності відповідної територіальної громади. *(Пункт 30 частини першої статті 26 із змінами, внесеними згідно із Законом № 997-XIV від 16.07.99)*

Реорганізація або ліквідація діючих комунальних дошкільних навчальних закладів, а також дошкільних навчальних закладів, створених колишніми сільськогосподарськими колективними та державними господарствами, допускається лише за згодою територіальної громади (загальних зборів) села, селища, міста або на підставі результатів місцевого референдуму; *(Пункт 30 частини першої статті 26 доповнено абзацом згідно із Законом № 2628-III від 11.07.2001)*

31) прийняття рішень про передачу іншим органам окремих повноважень щодо управління майном, яке належить до комунальної власності відповідної територіальної громади, визначення меж цих повноважень та умов їх здійснення;

32) створення у разі необхідності органів і служб для забезпечення здійснення з іншими суб'єктами комунальної власності спільних проєктів або спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, установ та організацій, визначення повноважень цих органів (служб);

33) вирішення відповідно до законодавства питань про створення підприємствами комунальної власності спільних підприємств, у тому числі з іноземними інвестиціями;

34) вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин;

35) затвердження ставок земельного податку відповідно до Податкового кодексу України»; *(Пункт 35 частини першої статті 26 в редакції Закону №2756-VI від 02.12.2010)*

36) вирішення відповідно до закону питань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення, а також про скасування такого дозволу;

37) прийняття рішень про організацію територій і об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення та інших територій, що підлягають особливій охороні; внесення пропозицій до відповідних державних органів щодо оголошення природних та інших об'єктів, що мають екологічну, історичну, культурну або наукову цінність, пам'ятками природи, історії або культури, які охороняються законом;

38) надання відповідно до законодавства згоди на розміщення на території села, селища, міста нових об'єктів, у тому числі місць чи об'єктів для розміщення відходів, сфера екологічного впливу діяльності яких згідно з діючими нормативами включає відповідну територію; *(Пункт 38 частини першої статті 26 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1825-VI від 21.01.2010)*

(Пункт 39 частини першої статті 26 виключено на підставі Закону №2457-VI від 08.07.2010)

39-1) створення відповідно до закону за рахунок коштів місцевого бюджету установ з надання безоплатної первинної правової допомоги, призначення і звільнення керівників цих установ, залучення в установленому законом порядку фізичних чи юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги; *(Частина першу статті 26 доповнено пунктом 39-1 згідно із Законом № 3460-VI від 02.06.2011)*

40) заслуховування інформації прокурорів та керівників органів внутрішніх справ про стан законності, боротьби із злочинністю, охорони громадського порядку та результати діяльності на відповідній території;

(Пункт 40 частини першої статті 26 в редакції Законів № 1577-IV від 04.03.2004, № 2389-VI від 01.07.2010) (Дію попередньої редакції пункту 40 частини першої статті 26 відновлено на 2005 рік у зв'язку із зупиненням дії Закону № 1577-IV від 04.03.2004 на 2005 рік згідно із Законами № 2285-IV від 23.12.2004, №2505-IV від 25.03.2005) (Дію попередньої редакції пункту 40 частини першої статті 26 відновлено на 2006 рік у зв'язку із зупиненням дії Закону № 1577-IV від 04.03.2004 на 2006 рік згідно із Законом № 3235-IV від 20.12.2005) (Дію попередньої редакції пункту 40 частини першої статті 26 відновлено на 2007 рік у зв'язку із зупиненням дії Закону N 1577-IV від 04.03.2004 на 2007 рік згідно із Законом № 489-V від 19.12.2006) (Дію попередньої редакції пункту 40 частини першої статті 26 відновлено на 2008 рік у зв'язку із втратою чинності Закону №1577-IV від 04.03.2004 згідно із Законом №107-VI від 28.12.2007 - зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду №10-рп/2008 від 22.05.2008) (Дію попередньої редакції пункту 40 частини першої статті 26 відновлено у зв'язку з втратою чинності Закону №1577-IV від 04.03.2004 на підставі Закону №309-VI від 03.06.2008)

41) прийняття рішень з питань адміністративно-територіального устрою в межах і порядку, визначених цим та іншими законами;

(Офіційне тлумачення пункту 41 частини першої статті 26 див. в Рішенні Конституційного Суду № 11-рп/2001 від 13.07.2001)

42) затвердження в установленому порядку місцевих містобудівних програм, генеральних планів забудови відповідних населених пунктів, іншої містобудівної документації;

43) затвердження договорів, укладених сільським, селищним, міським головою від імені ради, з питань, віднесених до її виключної компетенції;

44) встановлення відповідно до законодавства правил з питань благоустрою території населеного пункту, забезпечення в ньому чистоти і порядку, торгівлі на ринках, додержання тиші в громадських місцях, за порушення яких передбачено адміністративну відповідальність;

45) прийняття у межах, визначених законом, рішень з питань боротьби зі стихійним лихом, епідеміями, епізоотіями, за порушення яких передбачено адміністративну відповідальність;

45-1) визначення територій, на яких можуть проводитися потенційно небезпечні заходи в умовах присутності цивільного населення за участю особового складу Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів з використанням озброєння і військової техніки; *(Частина першу статті 26 доповнено пунктом 45-1 згідно із Законом № 1419-IV від 03.02.2004)*

46) прийняття рішень, пов'язаних із створенням спеціальних вільних та інших зон, змінами в статусі цих зон, внесення до відповідних органів пропозицій з цих питань; надання згоди на створення таких зон за ініціативою Президента України або Кабінету Міністрів України;

47) прийняття рішення про дострокове припинення повноважень органів територіальної самоорганізації населення у випадках, передбачених цим Законом;

48) затвердження статуту територіальної громади;

49) затвердження відповідно до закону Положення про зміст, опис та порядок використання символіки територіальної громади;

50) вирішення відповідно до закону питання про мову (мови), якою користуються у своїй роботі рада, її виконавчий орган та яка використовується в офіційних оголошеннях;

51) надання згоди на передачу об'єктів з державної у комунальну власність та прийняття рішень про передачу об'єктів з комунальної у державну власність, а також щодо придбання об'єктів державної власності; *(Частина першу статті 26 доповнено пунктом 51 згідно із Законом № 163-XIV від 06.10.98, із змінами, внесеними згідно із Законом № 2182-III від 21.12.2000)*

52) створення відповідно до законодавства комунальної аварійно-рятувальної служби; *(Частина першу статті 26 доповнено пунктом 52 згідно із Законом № 2470-III від 29.05.2001)*

53) затвердження відповідно до закону Положення про помічника-консультанта депутата ради та опису посвідчення помічника-консультанта депутата ради. *(Частина першу статті 26 доповнено пунктом 53 згідно із Законом № 3266-IV від 22.12.2005)*

54) вирішення питань у сфері поведіння з небезпечними відходами відповідно до законодавства; *(Частина першу статті 26 доповнено пунктом 54 згідно із Законом № 1825-VI від 21.01.2010)*

55) визначення на конкурсних засадах юридичних осіб, які здійснюють у межах певної території збирання та перевезення побутових

відходів спеціально обладнаними для цього транспортними засобами; *(Частина першу статті 26 доповнено пунктом 55 згідно із Законом № 1825-VI від 21.01.2010)*

56) затвердження порядку переміщення на штрафні майданчики транспортних засобів, припаркованих не у спеціально відведених місцях для паркування транспортних засобів. *(Частина першу статті 26 доповнено пунктом 56 згідно із Законом № 2756-VI від 02.12.2010)*

2. Виключно на пленарних засіданнях міських рад (міст з районним поділом), крім питань, зазначених у частині першій цієї статті, вирішуються такі питання:

1) визначення обсягу і меж повноважень, які здійснюють районні у містах (у разі їх створення) ради та їх виконавчі органи в інтересах територіальних громад районів у містах;

2) встановлення нормативів централізації коштів від земельного податку на спеціальних бюджетних рахунках районів міста.

(Частина третя статті 26 втратила чинність у зв'язку з втратою чинності Закону № 1577-IV від 04.03.2004 на підставі Закону № 309-VI від 03.06.2008)

(Частина четверта статті 26 втратила чинність у зв'язку з втратою чинності Закону № 1577-IV від 04.03.2004 на підставі Закону № 309-VI від 03.06.2008)

Глава 2.

Повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад

Стаття 27. Повноваження у сфері соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку

До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

- а) власні (самоврядні) повноваження:

- 1) підготовка програм соціально-економічного та культурного розвитку сіл, селищ, міст, цільових програм з інших питань самоврядування, подання їх на затвердження ради, організація їх виконання; подання раді звітів про хід і результати виконання цих програм;

- 2) забезпечення збалансованого економічного та соціального розвитку відповідної території, ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів;

- 3) забезпечення складання балансів фінансових, трудових ресурсів, грошових доходів і видатків, необхідних для управління соціально-економіч-

ним і культурним розвитком відповідної території, а також визначення потреби у місцевих будівельних матеріалах, паливі;

4) розгляд проектів планів підприємств і організацій, які належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, внесення до них зауважень і пропозицій, здійснення контролю за їх виконанням;

5) попередній розгляд планів використання природних ресурсів місцевого значення на відповідній території, пропозицій щодо розміщення, спеціалізації та розвитку підприємств і організацій незалежно від форм власності, внесення у разі потреби до відповідних органів виконавчої влади пропозицій з цих питань;

6) подання до районних, обласних рад необхідних показників та внесення пропозицій до програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідно районів і областей, а також до планів підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, розташованих на відповідній території, з питань, пов'язаних із соціально-економічним та культурним розвитком території, задоволенням потреб населення;

7) залучення на договірних засадах підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності до участі в комплексному соціально-економічному розвитку сіл, селищ, міст, координація цієї роботи на відповідній території;

8) розміщення на договірних засадах замовлень на виробництво продукції, виконання робіт (послуг), необхідних для територіальної громади, на підприємствах, в установах та організаціях;

9) утворення цільових фондів соціальної допомоги інвалідам, визначення порядку і умов витрачання коштів цих фондів; (*Пункт «а» статті 27 доповнено підпунктом 9 згідно із Законом № 2960-IV від 06.10.2005*)

б) делеговані повноваження:

1) участь у здійсненні державної регуляторної політики в межах та у спосіб, встановлені Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»; (*Пункт «б» статті 27 доповнено підпунктом 1 згідно із Законом № 2388-VI від 01.07.2010*)

2) розгляд і узгодження планів підприємств, установ та організацій, що не належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, здійснення яких може викликати негативні соціальні, демографічні, екологічні та інші наслідки, підготовка до них висновків і внесення пропозицій до відповідних органів;

3) статистичний облік громадян, які постійно або тимчасово проживають на відповідній території.

Стаття 28. Повноваження в галузі бюджету, фінансів і цін

До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

1) складання проекту місцевого бюджету, подання його на затвердження відповідної ради, забезпечення виконання бюджету; щоквартальне подання раді письмових звітів про хід і результати виконання бюджету; підготовка і подання відповідно до районних, обласних рад необхідних фінансових показників і пропозицій щодо складання проектів районних і обласних бюджетів;

2) встановлення в порядку і межах, визначених законодавством, тарифів на побутові, комунальні (крім тарифів на теплову енергію, централізоване водопостачання та водовідведення, які встановлюються Національною комісією регулювання ринку комунальних послуг України), транспортні та інші послуги;

(Підпункт 2 пункту «а» статті 28 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2404-VI від 01.07.2010; в редакції Закону № 2479-VI від 09.07.2010)

3) встановлення за узгодженим рішенням відповідних рад порядку використання коштів та іншого майна, що перебувають у спільній власності територіальних громад;

4) здійснення в установленому порядку фінансування видатків з місцевого бюджету;

5) залучення на договірних засадах коштів підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, розташованих на відповідній території, та коштів населення, а також бюджетних коштів на будівництво, розширення, ремонт і утримання на пайових засадах об'єктів соціальної і виробничої інфраструктури та на заходи щодо охорони навколишнього природного середовища;

6) об'єднання на договірних засадах коштів відповідного місцевого бюджету та інших місцевих бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування комунальних підприємств, установ та організацій, вирішення інших питань, що стосуються спільних інтересів територіальних громад;

7) укладення з юридичними і фізичними особами договорів на справляння місцевих зборів, обов'язковість укладення яких установлена законодавством;

(Пункт «а» статті 28 доповнено пунктом 7 згідно із Законом №2756-VI від 02.12.2010)

8) підготовка та затвердження переліку спеціально відведених місць для паркування транспортних засобів; *(Пункт «а» статті 28 доповнено пунктом 8 згідно із Законом № 2756-VI від 02.12.2010)*

б) делеговані повноваження:

- 1) здійснення відповідно до закону контролю за дотриманням зобов'язань щодо платежів до місцевого бюджету на підприємствах і в організаціях незалежно від форм власності;
- 2) здійснення відповідно до закону контролю за дотриманням цін і тарифів;
- 3) сприяння здійсненню інвестиційної діяльності на відповідній території.

Стаття 29. Повноваження щодо управління комунальною власністю

До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

- 1) управління в межах, визначених радою, майном, що належить до комунальної власності відповідних територіальних громад;
- 2) встановлення порядку та здійснення контролю за використанням прибутків підприємств, установ та організацій комунальної власності відповідних територіальних громад;
- 3) заслуховування звітів про роботу керівників підприємств, установ та організацій комунальної власності відповідних територіальних громад;
- 4) підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо порядку та умов відчуження комунального майна, проектів місцевих програм приватизації та переліку об'єктів комунальної власності, які не підлягають приватизації; організація виконання цих програм; підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо визначення сфер господарської діяльності та переліку об'єктів, які можуть надаватися у концесію, подання раді письмових звітів про хід та результати відчуження комунального майна; (*Підпункт 4 пункту «а» статті 29 із змінами, внесеними згідно із Законом № 997-XIV від 16.07.99*)

б) делеговане повноваження:

погодження в установленому порядку кандидатур для призначення на посаду керівників підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території, які перебувають у державній власності.

Стаття 30. Повноваження в галузі житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, громадського харчування, транспорту і зв'язку

До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

- 1) управління об'єктами житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, транспорту і зв'язку, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, забезпечення їх належного утримання та ефективної експлуатації, необхідного рівня та якості послуг населенню;

2) облік громадян, які відповідно до законодавства потребують поліпшення житлових умов; розподіл та надання відповідно до законодавства житла, що належить до комунальної власності; вирішення питань щодо використання нежитлих приміщень, будинків і споруд, що належать до комунальної власності;

3) сприяння розширенню житлового будівництва, подання громадянам, які мають потребу в житлі, допомоги в будівництві житла, в отриманні кредитів, у тому числі пільгових, та субсидій для будівництва чи придбання житла; подання допомоги власникам квартир (будинків) в їх обслуговуванні та ремонті; сприяння створенню об'єднань співвласників багатоквартирних будинків, реєстрація таких об'єднань;

4) реєстрація житлово-будівельних і гаражних кооперативів; прийняття рішень про організацію стоянок автомобільного транспорту, здійснення контролю за їх діяльністю відповідно до закону;

5) забезпечення соціально-культурних закладів, які належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, а також населення паливом, електроенергією, газом та іншими енергоносіями; вирішення питань водопостачання, відведення та очищення стічних вод; здійснення контролю за якістю питної води;

6) вирішення питань збирання, транспортування, утилізації та знешкодження побутових відходів, знешкодження та захоронення трупів тварин;

7) організація благоустрою населених пунктів, залучення на договірних засадах з цією метою коштів, трудових і матеріально-технічних ресурсів підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, а також населення; здійснення контролю за станом благоустрою виробничих територій, організації озеленення, охорони зелених насаджень і водойм, створення місць відпочинку громадян;

8) організація місцевих ринків, ярмарків, сприяння розвитку всіх форм торгівлі;

9) встановлення зручного для населення режиму роботи підприємств комунального господарства, торгівлі та громадського харчування, побутового обслуговування, що належать до комунальної власності відповідних територіальних громад;

10) затвердження маршрутів і графіків руху місцевого пасажирського транспорту незалежно від форм власності, узгодження цих питань стосовно транзитного пасажирського транспорту у випадках, передбачених законодавством;

11) забезпечення утримання в належному стані кладовищ, інших місць поховання та їх охорони;

12) залучення на договірних засадах підприємств, установ та організацій, що не належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, до участі в обслуговуванні населення засобами транспорту і зв'язку;

13) надання дозволу в порядку, встановленому законодавством, на розміщення реклами;

14) сприяння діяльності Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; *(Пункт «а» статті 30 доповнено підпунктом 14 згідно із Законом № 1180-VI від 19.03.2009)*

15) затвердження схем санітарного очищення населених пунктів та впровадження систем роздільного збирання побутових відходів; *(Пункт «а» статті 30 доповнено підпунктом 15 згідно із Законом №1825-VI від 21.01.2010)*

16) затвердження норм надання послуг з вивезення побутових відходів; *(Пункт «а» статті 30 доповнено підпунктом 16 згідно із Законом №1825-VI від 21.01.2010)*

б) делеговані повноваження:

1) здійснення заходів щодо розширення та вдосконалення мережі підприємств житлово-комунального господарства, торгівлі, громадського харчування, побутового обслуговування, розвитку транспорту і зв'язку;

2) здійснення відповідно до законодавства контролю за належною експлуатацією та організацією обслуговування населення підприємствами житлово-комунального господарства, торгівлі та громадського харчування, побутового обслуговування, транспорту, зв'язку, за технічним станом, використанням та утриманням інших об'єктів нерухомого майна усіх форм власності, за належними, безпечними і здоровими умовами праці на цих підприємствах і об'єктах; прийняття рішень про скасування даного ними дозволу на експлуатацію об'єктів у разі порушення нормативно-правових актів з охорони праці, екологічних, санітарних правил, інших вимог законодавства; *(Підпункт 2 пункту «б» статті 30 в редакції Закону № 969-IV від 19.06.2003)*

3) здійснення контролю за дотриманням законодавства щодо захисту прав споживачів;

4) встановлення за погодженням з власниками зручного для населення режиму роботи розташованих на відповідній території підприємств, установ та організацій сфери обслуговування незалежно від форм власності;

5) облік відповідно до закону житлового фонду, здійснення контролю за його використанням;

6) надання відповідно до закону громадянам, які потребують соціального захисту, безоплатного житла або за доступну для них плату;

7) здійснення контролю за станом квартирного обліку та додержанням

житлового законодавства на підприємствах, в установах та організаціях, розташованих на відповідній території, незалежно від форм власності;

8) видача ордерів на заселення жилої площі в будинках державних та комунальних організацій;

9) облік нежилых приміщень на відповідній території незалежно від форм власності, внесення пропозицій їх власникам щодо використання таких приміщень для задоволення потреб територіальної громади;

10) облік відповідно до закону об'єктів нерухомого майна незалежно від форм власності; *(Підпункт 10 пункту «б» статті 30 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1878-VI від 11.02.2010)*

11) вирішення відповідно до законодавства питань, пов'язаних з наданням Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України службових жилих приміщень, житлової площі та інших об'єктів, житлово-комунальних послуг; здійснення контролю за їх використанням та наданням послуг. *(Пункт «б» статті 30 доповнено підпунктом 11 згідно із Законом № 1180-VI від 19.03.2009)*

12) здійснення заходів щодо ведення в установленому порядку єдиного державного реєстру громадян, які потребують поліпшення житлових умов.

(Пункт «б» статті 30 доповнено підпунктом 12 згідно із Законом №2367-VI від 29.06.2010)

Стаття 31. Повноваження у галузі будівництва

1. До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

1) організація за рахунок власних коштів і на пайових засадах будівництва, реконструкції і ремонту об'єктів комунального господарства та соціально-культурного призначення, жилих будинків, а також шляхів місцевого значення;

2) виконання або делегування на конкурсній основі генеральній будівельній організації (підрядній організації) функцій замовника на будівництво, реконструкцію і ремонт житла, інших об'єктів соціальної та виробничої інфраструктури комунальної власності;

3) розгляд і внесення до відповідних органів виконавчої влади пропозицій до планів і програм будівництва та реконструкції об'єктів на відповідній території;

4) залучення на договірних засадах підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності до участі в розвитку потужностей будівельної індустрії і промисловості будівельних матеріалів, у створенні, розвитку та реконструкції об'єктів інженерного забезпечення і транспортного обслуговування;

5) визначення у встановленому законодавством порядку відповідно до рішень ради території, вибір, вилучення (вкуп) і надання землі для містобудівних потреб, визначених містобудівною документацією;

6) підготовка і подання на затвердження ради відповідних місцевих містобудівних програм, генеральних планів забудови населених пунктів, іншої містобудівної документації;

7) встановлення на відповідній території режиму використання та забудови земель, на яких передбачена перспективна містобудівна діяльність;

8) координація на відповідній території діяльності суб'єктів містобудування щодо комплексної забудови населених пунктів;

9) надання відповідно до закону містобудівних умов і обмежень забудови земельних ділянок; *(Підпункт 9 пункту «а» частини першої статті 31 в редакції Закону № 509-VI від 16.09.2008)*

10) проведення громадського обговорення містобудівної документації; *(Пункт «а» частини першої статті 31 доповнено підпунктом 10 згідно із Законом №509-VI від 16.09.2008; із змінами, внесеними згідно із Законом №3038-VI від 17.02.2011)*

б) делеговані повноваження:

1) участь у прийнятті в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів у порядку та у випадках, встановлених законом; *(Підпункт 1 пункту «б» частини першої статті 31 в редакції Закону №2367-VI від 29.06.2010; із змінами, внесеними згідно із Законом №3038-VI від 17.02.2011)*

2) організація роботи, пов'язаної зі створенням і веденням містобудівного кадастру населених пунктів;

3) здійснення в установленому порядку державного контролю за дотриманням законодавства, затвердженої містобудівної документації при плануванні та забудові відповідних територій; зупинення у випадках, передбачених законом, будівництва, яке проводиться з порушенням містобудівної документації і проєктів окремих об'єктів, а також може заподіяти шкоди навколишньому природному середовищу;

4) здійснення контролю за забезпеченням надійності та безпечності будинків і споруд незалежно від форм власності в районах, що зазнають впливу небезпечних природних і техногенних явищ та процесів;

5) організація охорони, реставрації та використання пам'яток історії і культури, архітектури та містобудування, палацово-паркових, паркових і садибних комплексів, природних заповідників;

б) вирішення відповідно до законодавства спорів з питань містобудування. *(Частину другу статті 31 виключено на підставі Закону № 509-VI від 16.09.2008)*

Стаття 32. Повноваження у сфері освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту

До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

1) управління закладами освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту, оздоровчими закладами, які належать територіальним громадам або передані їм, молодіжними підлітковими закладами за місцем проживання, організація їх матеріально-технічного та фінансового забезпечення;

2) забезпечення здобуття неповнолітніми повної загальної середньої освіти; створення необхідних умов для виховання дітей, молоді, розвитку їх здібностей, трудового навчання, професійної орієнтації, продуктивної праці учнів; сприяння діяльності дошкільних та позашкільних навчально-виховних закладів, дитячих, молодіжних та науково-просвітницьких організацій;

3) створення при загальноосвітніх навчальних закладах комунальної власності фонду загальнообов'язкового навчання за рахунок коштів місцевого бюджету, залучених з цією метою на договірних засадах коштів підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, а також коштів населення, інших джерел; контроль за використанням коштів цього фонду за призначенням;

4) забезпечення регулярного безкоштовного підвезення до місця навчання і додому школярів;

5) вирішення питань про надання професійним творчим працівникам на пільгових умовах у користування приміщень під майстерні, студії та лабораторії, необхідних для їх творчої діяльності;

б) організація медичного обслуговування та харчування у закладах освіти, культури, фізкультури і спорту, оздоровчих закладах, які належать територіальним громадам або передані їм;

7) створення умов для розвитку культури, сприяння відродженню осередків традиційної народної творчості, національно-культурних традицій населення, художніх промислів і ремесел;

8) сприяння роботі творчих спілок, національно-культурних товариств, асоціацій, інших громадських та неприбуткових організацій, які діють у сфері охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту, роботи з молоддю;

9) створення умов для занять фізичною культурою і спортом за місцем проживання населення та в місцях масового відпочинку;

б) делеговані повноваження:

1) забезпечення у межах наданих повноважень доступності і безплатності освіти та медичного обслуговування на відповідній території, можливості навчання в школах державною та рідною мовою, вивчення рідної мови

у державних і комунальних навчальних закладах або через національно-культурні товариства;

2) забезпечення відповідно до закону розвитку всіх видів освіти і медичного обслуговування, розвитку і вдосконалення мережі освітніх і лікувальних закладів усіх форм власності, фізичної культури і спорту, визначення потреби та формування замовлень на кадри для цих закладів, укладення договорів на підготовку спеціалістів, організація роботи щодо удосконалення кваліфікації кадрів;

3) забезпечення відповідно до законодавства пільгових категорій населення лікарськими засобами та виробами медичного призначення;

4) організація обліку дітей дошкільного та шкільного віку;

5) подання допомоги випускникам шкіл у працевлаштуванні;

6) забезпечення школярів, які навчаються в державних і комунальних навчальних закладах, безоплатними підручниками, створення умов для самоосвіти;

7) організація роботи щодо запобігання бездоглядності неповнолітніх;

8) вирішення відповідно до законодавства питань про повне державне утримання дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, у школах-інтернатах, дитячих будинках, у тому числі сімейного типу, професійно-технічних закладах освіти та утримання за рахунок держави осіб, які мають вади у фізичному чи розумовому розвитку і не можуть навчатися в масових навчальних закладах, у спеціальних навчальних закладах, про надання громадянам пільг на утримання дітей у школах-інтернатах, інтернатах при школах, а також щодо оплати харчування дітей у школах (групах з подовженим днем);

9) вирішення питань про надання неповнолітнім, студентам, пенсіонерам та інвалідам права на безкоштовне і пільгове користування об'єктами культури, фізкультури і спорту, а також визначення порядку компенсації цим закладам вартості послуг, наданих безкоштовно або на пільгових умовах;

10) забезпечення охорони пам'яток історії та культури, збереження та використання культурного надбання;

11) реєстрація відповідно до законодавства статутів (положень) розташованих на відповідній території закладів охорони здоров'я, навчально-виховних, культурно-освітніх, фізкультурно-оздоровчих закладів незалежно від форм власності; внесення пропозицій до відповідних органів про ліцензування індивідуальної підприємницької діяльності у сфері охорони здоров'я.

Стаття 33. Повноваження у сфері регулювання земельних відносин та охорони навколишнього природного середовища

1. До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:
а) власні (самоврядні) повноваження:

1) підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо встановлення ставки земельного податку, розмірів плати за користування природними ресурсами, вилучення (викупу), а також надання під забудову та для інших потреб земель, що перебувають у власності територіальних громад; визначення в установленому порядку розмірів відшкодувань підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності за забруднення довкілля та інші екологічні збитки; встановлення платежів за користування комунальними та санітарними мережами відповідних населених пунктів;

2) підготовка і подання на затвердження ради проектів місцевих програм охорони довкілля, участь у підготовці загальнодержавних і регіональних програм охорони довкілля;

3) підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо прийняття рішень про організацію територій і об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення та інших територій, що підлягають особливій охороні; внесення пропозицій до відповідних державних органів про оголошення природних та інших об'єктів, що мають екологічну, історичну, культурну або наукову цінність, пам'ятками природи, історії або культури, які охороняються законом;

4) справляння плати за землю;

б) делеговані повноваження:

1) здійснення контролю за додержанням земельного та природоохоронного законодавства, використанням і охороною земель, природних ресурсів загальнодержавного та місцевого значення, відтворенням лісів;

2) реєстрація суб'єктів права власності на землю; реєстрація права користування землею і договорів на оренду землі; видача документів, що посвідчують право власності і право користування землею;

3) координація діяльності місцевих органів земельних ресурсів; *(Підпункт 3 пункту «б» частини першої статті 33 в редакції Закону № 1377-IV від 11.12.2003)*

4) погодження питань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів загальнодержавного значення;

5) вирішення земельних спорів у порядку, встановленому законом;

б) вжиття необхідних заходів щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій відповідно до закону, інформування про них населення, залучення в установленому законом порядку до цих робіт підприємств, установ та організацій, а також населення;

(Підпункт 6 пункту «б» частини першої статті 33 в редакції Закону №969-IV від 19.06.2003)

7) визначення території для розміщення відходів відповідно до законодавства; *(Підпункт 7 пункту «б» частини першої статті 33 в редакції Закону №1825-VI від 21.01.2010)*

7-1) здійснення контролю за діяльністю суб'єктів підприємницької діяльності у сфері поводження з відходами; *(Підпункт пункту «б» частини першої статті 33 в редакції Закону №1825-VI від 21.01.2010)*

8) підготовка висновків щодо надання або вилучення в установленому законом порядку земельних ділянок, що проводиться органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування;

9) організація і здійснення землеустрою, погодження проектів землеустрою; *(Підпункт 9 пункту «б» частини першої статті 33 в редакції Закону №1377-IV від 11.12.2003)*

10) здійснення контролю за впровадженням заходів, передбачених документацією із землеустрою; *(Підпункт 10 пункту «б» частини першої статті 33 в редакції Закону № 1377-IV від 11.12.2003)*

11) створення та забезпечення функціонування місцевих екологічних автоматизованих інформаційно-аналітичних систем, які є складовою мережі загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації. *(Пункт «б» частини першої статті 33 доповнено пунктом 11 згідно із Законом № 254-IV від 28.11.2002 - набирає чинності з 01.01.2004 року)*

12) здійснення контролю за додержанням юридичними та фізичними особами вимог у сфері поводження з побутовими та виробничими відходами та розгляд справ про адміністративні правопорушення або передача їх матеріалів на розгляд інших державних органів у разі порушення законодавства про відходи. *(Пункт «б» частини першої статті 33 доповнено пунктом 12 згідно із Законом № 1825-VI від 21.01.2010)*

2. До відання виконавчих органів міських (за винятком міст районного значення) рад, крім повноважень, зазначених у пункті «б» частини першої цієї статті, належить координація на відповідній території діяльності спеціально уповноважених державних органів управління з охорони природи. *(Частина друга статті 33 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1377-IV від 11.12.2003)*

Стаття 34. Повноваження у сфері соціального захисту населення

1. До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:
а) власні (самоврядні) повноваження:

1) встановлення за рахунок власних коштів і благодійних надходжень додаткових до встановлених законодавством гарантій щодо соціального захисту населення;

2) вирішення відповідно до законодавства питань про подання допомоги інвалідам, ветеранам війни та праці, сім'ям загиблих (померлих або визнаних такими, що пропали безвісти) військовослужбовців, а також військовослужбовців, звільнених у запас (крім військовослужбовців строкової служби) або відставку, інвалідам з дитинства, багатодітним сім'ям у будівництві індивідуальних жилих будинків, проведенні капітального ремонту житла, у придбанні будівельних матеріалів; відведення зазначеним особам у першочерговому порядку земельних ділянок для індивідуального будівництва, садівництва та городництва;

3) організація для малозабезпечених громадян похилого віку, інвалідів будинків-інтернатів, побутового обслуговування, продажу товарів у спеціальних магазинах і відділах за соціально доступними цінами, а також безоплатного харчування;

4) вирішення питань про надання за рахунок коштів місцевих бюджетів ритуальних послуг у зв'язку з похованням самотніх громадян, ветеранів війни та праці, а також інших категорій малозабезпечених громадян; подання допомоги на поховання громадян в інших випадках, передбачених законодавством;

б) делеговані повноваження:

1) підготовка і подання на затвердження ради цільових місцевих програм поліпшення стану безпеки і умов праці та виробничого середовища, територіальних програм зайнятості та заходів щодо соціальної захищеності різних груп населення від безробіття, організація їх виконання; участь у розробленні цільових регіональних програм поліпшення стану безпеки і умов праці та виробничого середовища, зайнятості населення, що затверджуються відповідно районними, обласними радами; *(Підпункт 1 пункту «б» частини першої статті 34 в редакції Закону № 969-IV від 19.06.2003)*

2) забезпечення здійснення передбачених законодавством заходів щодо поліпшення житлових і матеріально-побутових умов інвалідів, ветеранів війни та праці, громадян, реабілітованих як жертви політичних репресій, військовослужбовців, а також військовослужбовців, звільнених у запас або відставку, сімей, які втратили годувальника, багатодітних сімей, громадян похилого віку, які потребують обслуговування вдома, до влаштування в будинки інвалідів і громадян похилого віку, які мають потребу в цьому, дітей, що залишилися без піклування батьків, на виховання в сім'ї громадян;

3) вирішення відповідно до законодавства питань про надання пільг і допомоги, пов'язаних з охороною материнства і дитинства;

4) вирішення у встановленому законодавством порядку питань опіки і піклування;

5) подання відповідно до законодавства одноразової допомоги громадянам, які постраждали від стихійного лиха;

6) вирішення відповідно до законодавства питань про надання компенсацій і пільг громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, в інших випадках, передбачених законодавством;

7) організація проведення оплачуваних громадських робіт для осіб, зареєстрованих як безробітні, а також учнівської та студентської молоді у вільний від занять час на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до комунальної власності, а також за договорами - на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до інших форм власності;

8) здійснення контролю за охороною праці, забезпеченням соціального захисту працівників підприємств, установ та організацій усіх форм власності, у тому числі зайнятих на роботах із шкідливими та небезпечними умовами праці, за якістю проведення атестації робочих місць щодо їх відповідності нормативно-правовим актам про охорону праці, за наданням працівникам відповідно до законодавства пільг та компенсацій за роботу в шкідливих умовах; *(Підпункт 8 пункту «б» частини першої статті 34 в редакції Закону № 969-IV від 19.06.2003)*

9) участь у веденні колективних переговорів та укладенні територіальних тарифних угод, вирішенні колективних трудових спорів (конфліктів) щодо підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території; реєстрація колективних договорів і угод, здійснення контролю за їх виконанням;

10) встановлення відповідно до законодавства розмірів і порядку виплати щомісячної допомоги особам, які здійснюють догляд за самотніми громадянами, які за висновком медичних закладів потребують постійного стороннього догляду;

11) здійснення контролю за поданням відповідно до закону підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності відомостей про наявність вільних робочих місць (посад); організація інформування населення про потребу підприємств, установ та організацій усіх форм власності у працівниках;

12) бронювання в порядку, встановленому законом, на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форм власності робочих місць, призначених для працевлаштування осіб, які відповідно до законодавства потребують соціального захисту і не спроможні конкурувати на ринку праці, визначення нормативів таких робочих місць; прийняття рішень про створення на підприємствах, в установах та організаціях спеціальних робочих місць для осіб з обмеженою працездатністю, організація професійної підготовки цих осіб; погодження проведення ліквідації таких робочих місць;

13) державна реєстрація місцевих благодійних організацій і фондів, інших неприбуткових організацій;

14) здійснення згідно із законодавством заходів соціального патронажу щодо осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк. (Пункт «б» частини першої статті 34 доповнено підпунктом 14 згідно із Законом № 3167-IV від 01.12.2005)

2. До відання виконавчих органів сільських, селищних рад, крім повноважень, зазначених у пункті «б» частини першої цієї статті, належить також вирішення питань щодо надання працівникам освіти, культури, охорони здоров'я, іншим категоріям громадян, які працюють у сільській місцевості, встановлених законодавством пільг.

Стаття 35. Повноваження в галузі зовнішньоекономічної діяльності

До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

1) укладення і забезпечення виконання у встановленому законодавством порядку договорів з іноземними партнерами на придбання та реалізацію продукції, виконання робіт і надання послуг;

2) сприяння зовнішньоекономічним зв'язкам підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території, незалежно від форм власності;

3) сприяння у створенні на основі законодавства спільних з іноземними партнерами підприємств виробничої і соціальної інфраструктури та інших об'єктів; залучення іноземних інвестицій для створення робочих місць;

б) делеговані повноваження:

1) організація та контроль прикордонної і прибережної торгівлі;

2) створення умов для належного функціонування митних органів, сприяння їх діяльності;

3) забезпечення на відповідній території в межах наданих повноважень реалізації міжнародних зобов'язань України.

Стаття 36. Повноваження в галузі оборонної роботи

До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать такі делеговані повноваження:

1) сприяння організації призову громадян на строкову військову та альтернативну (невійськову) службу, а також їх мобілізації, підготовці молоді до служби в Збройних Силах України, організації навчальних (перевірочних) та спеціальних військових зборів; забезпечення доведення до підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, а також населення наказу військового комісара про оголошення мобілізації;

- 2) бронювання робочих місць для військовозобов'язаних на підприємствах, в установах та організаціях відповідно до законодавства;
- 3) організація та участь у здійсненні заходів, пов'язаних з мобілізаційною підготовкою та цивільною обороною, на відповідній території;
- 4) вирішення відповідно до законодавства питань, пов'язаних з наданням військовим частинам, установам, навчальним закладам Збройних Сил України службових приміщень і жилої площі, інших об'єктів, комунально-побутових послуг; здійснення контролю за їх використанням, наданням послуг;
- 5) сприяння організації виробництва і поставкам у війська підприємствами та організаціями, що належать до комунальної власності, замовленої продукції, послуг, енергоресурсів;
- 6) здійснення заходів щодо створення належних умов для функціонування пунктів пропуску через Державний кордон України;
- 7) сприяння Державній прикордонній службі України у підтриманні відповідного режиму на державному кордоні; (*Пункт 7 статті 36 із змінами, внесеними згідно із Законом № 662-IV від 03.04.2003 - набуває чинності з 01.08.2003 року*)
- 8) здійснення заходів щодо військово-патріотичного виховання населення.

Стаття 37. Повноваження щодо вирішення питань адміністративно-територіального устрою

До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать такі власні (самоврядні) повноваження:

- 1) підготовка і внесення на розгляд ради питань щодо найменування (перейменування) вулиць, провулків, проспектів, площ, парків, скверів, мостів та інших споруд, розташованих на території відповідного населеного пункту;
- 2) підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо питань адміністративно-територіального устрою в порядку і межах повноважень, визначених законом.

Стаття 38. Повноваження щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян

1. До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

- 1) підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо створення відповідно до закону міліції, що утримується за рахунок коштів місцевого самоврядування, вирішення питань про чисельність працівників такої міліції, про витрати на їх утримання, здійснення матеріально-технічного забезпечення їх діяльності, створення для них необхідних житлово-побутових умов;

(Підпункт 1 пункту «а» частини першої статті 38 в редакції Закону № 1577-IV від 04.03.2004) (Дію попередньої редакції підпункту 1 пункту «а» частини першої статті 38 відновлено на 2005 рік у зв'язку із зупиненням дії Закону № 1577-IV від 04.03.2004 на 2005 рік згідно із Законами №2285-IV від 23.12.2004, №2505-IV від 25.03.2005) (Дію попередньої редакції підпункту 1 пункту «а» частини першої статті 38 відновлено на 2006 рік у зв'язку із зупиненням дії Закону №1577-IV від 04.03.2004 на 2006 рік згідно із Законом №3235-IV від 20.12.2005) (Дію попередньої редакції підпункту 1 пункту «а» частини першої статті 38 відновлено на 2007 рік у зв'язку із зупиненням дії Закону №1577-IV від 04.03.2004 на 2007 рік згідно із Законом №489-V від 19.12.2006) (Дію попередньої редакції підпункту 1 пункту «а» частини першої статті 38 відновлено на 2008 рік у зв'язку із втратою чинності Закону № 1577-IV від 04.03.2004 згідно із Законом №107-VI від 28.12.2007 - зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду №10-рп/2008 від 22.05.2008) (Дію попередньої редакції підпункту 1 пункту «а» частини першої статті 38 відновлено у зв'язку з втратою чинності Закону №1577-IV від 04.03.2004 на підставі Закону № 309-VI від 03.06.2008)

2) сприяння діяльності органів суду, прокуратури, юстиції, служби безпеки, внутрішніх справ адвокатури і Державної кримінально-виконавчої служби України;

(Підпункт 2 пункту «а» частини першої статті 38 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1254-VI від 14.04.2009)

3) внесення подань до відповідних органів про притягнення до відповідальності посадових осіб, якщо вони ігнорують законні вимоги та рішення рад і їх виконавчих органів, прийняті в межах їх повноважень;

4) звернення до суду про визнання незаконними актів органів виконавчої влади, інших органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, які обмежують права територіальної громади, а також повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування;

5) підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо створення відповідно до законодавства комунальної аварійно-рятувальної служби, що утримується за рахунок коштів місцевого бюджету, вирішення питань про чисельність працівників такої служби, витрати на їх утримання, зокрема щодо матеріально-технічного забезпечення їх діяльності, створення для них необхідних житлово-побутових умов;

(Пункт «а» частини першої статті 38 доповнено підпунктом 5 згідно із Законом № 2470-III від 29.05.2001)

6) створення в установленому порядку комунальних аварійно-рятувальних служб; *(Пункт «а» частини першої статті 38 доповнено підпунктом 6 згідно із Законом № 2470-III від 29.05.2001)*

7) створення резервного фонду для ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру; *(Пункт «а» частини першої статті 38 доповнено підпунктом 7 згідно із Законом № 2470-III від 29.05.2001)*

8) розроблення та здійснення заходів щодо матеріально-технічного забезпечення діяльності комунальних аварійно-рятувальних служб; *(Пункт «а» частини першої статті 38 доповнено підпунктом 8 згідно із Законом №2470-III від 29.05.2001)*

9) організація в установленому порядку навчання особового складу комунальних аварійно-рятувальних служб та аварійно-рятувальних служб громадських організацій;

(Пункт «а» частини першої статті 38 доповнено підпунктом 9 згідно із Законом № 2470-III від 29.05.2001)

10) централізоване тимчасове зберігання архівних документів, нагромаджених у процесі документування службових, трудових або інших правовідносин юридичних і фізичних осіб на відповідній території, та інших архівних документів, що не належать до Національного архівного фонду; *(Пункт «а» частини першої статті 38 доповнено підпунктом 10 згідно із Законом № 594-IV від 06.03.2003)*

б) делеговані повноваження:

1) забезпечення вимог законодавства щодо розгляду звернень громадян, здійснення контролю за станом цієї роботи на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форм власності;

2) вжиття у разі надзвичайних ситуацій необхідних заходів відповідно до закону щодо забезпечення державного і громадського порядку, життєдіяльності підприємств, установ та організацій, врятування життя людей, захисту їх здоров'я, збереження матеріальних цінностей; *(Підпункт 2 пункту «б» частини першої статті 38 в редакції Закону № 969-IV від 19.06.2003)*

3) вирішення відповідно до закону питань про проведення зборів, мітингів, маніфестацій і демонстрацій, спортивних, видовищних та інших масових заходів; здійснення контролю за забезпеченням при їх проведенні громадського порядку;

3-1) погодження проекту плану проведення потенційно небезпечних заходів в умовах присутності цивільного населення за участю особового складу Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів з використанням озброєння і військової техніки; взаємодія з органами військового управління під час планування та проведення таких заходів з метою запобігання і недопущення надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків відповідно до закону; *(Пункт «б» частини першої статті 38 доповнено підпунктом 3-1 згідно із Законом № 1419-IV від 03.02.2004)*

4) розгляд справ про адміністративні правопорушення, віднесені законом до їх відання; утворення адміністративних комісій та комісій з питань боротьби зі злочинністю, спрямування їх діяльності;

5) вчинення нотаріальних дій з питань, віднесених законом до їх відання, реєстрація актів громадянського стану (за винятком виконавчих органів міських (крім міст обласного значення) рад);

(Підпункт 5 пункту «б» частини першої статті 38 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1366-XIV від 11.01.2000)

6) здійснення в установленому порядку державної реєстрації підприємств та інших суб'єктів підприємницької діяльності, розташованих на відповідній території, а також положень про організації орендарів;

7) реєстрація у встановленому порядку місцевих об'єднань громадян, органів територіальної самоорганізації населення, які створюються і діють відповідно до законодавства.

2. До відання виконавчих органів міських (за винятком міст районного значення) рад, крім повноважень, зазначених у пункті «б» частини першої цієї статті, належить:

1) утворення служб у справах дітей та спостережної, спрямування їх діяльності; *(Пункт 1 частини другої статті 38 із змінами, внесеними згідно із Законом № 609-V від 07.02.2007)*

2) сприяння органам внутрішніх справ у забезпеченні додержання правил паспортної системи;

3) вирішення спільно з відповідними органами Міністерства внутрішніх справ України питань щодо створення належних умов для служби та відпочинку особовому складу органів внутрішніх справ;

4) зберігання документів Національного архівного фонду, що мають місцеве значення, і управління архівною справою та діловодством на відповідній території;

(Частину другу статті 38 доповнено пунктом 4 згідно із Законом №594-IV від 06.03.2003)

5) здійснення заходів щодо ведення Державного реєстру виборців відповідно до закону. *(Частину другу статті 38 доповнено пунктом 5 згідно із Законом №698-V від 22.02.2007)*

(Частина третя статті 38 втратила чинність у зв'язку з втратою чинності Закону №1577-IV від 04.03.2004 на підставі Закону №309-VI від 03.06.2008)

Стаття 38-1. Повноваження у сфері надання безоплатної первинної правової допомоги

1. До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у сфері надання безоплатної первинної правової допомоги належать такі власні (самоврядні) повноваження:

1) утворення в установленому порядку установ з надання безоплатної первинної правової допомоги з урахуванням потреб територіальної громади;

2) підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо утворення установ з надання безоплатної первинної правової допомоги, вирішення питань про чисельність працівників таких установ, про витрати на їх утримання, здійснення матеріально-технічного забезпечення їх діяльності, надання для їх функціонування необхідних приміщень;

3) забезпечення координації діяльності установ з надання безоплатної первинної правової допомоги на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці;

4) здійснення фінансування установ з надання безоплатної первинної правової допомоги та контролю за використанням коштів такими установами за призначенням;

5) розгляд письмових звернень про надання безоплатної первинної правової допомоги та надання такої допомоги з питань, що належать до їх компетенції, відповідно до закону;

6) надання роз'яснень положень законодавства та консультацій щодо порядку звернення про надання безоплатної вторинної правової допомоги;

7) забезпечення особистого прийому осіб для надання безоплатної первинної правової допомоги;

8) залучення на підставі договорів адвокатів, фізичних та юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги;

9) координація діяльності з місцевими органами виконавчої влади та територіальними органами центральних органів виконавчої влади щодо надання безоплатної первинної правової допомоги;

10) надання документів та інших матеріалів або їх копій, необхідних у зв'язку з наданням безоплатної вторинної правової допомоги;

11) організація семінарів, конференцій з питань безоплатної первинної правової допомоги.

2. Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад взаємодіють з центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги та надають їм сприяння в межах своїх повноважень.

(Закон доповнено статтею 38-1 згідно із Законом № 3460-VI від 02.06.2011)

Стаття 39. Повноваження щодо відзначення державними нагородами України

Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад розглядають клопотання підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності і вносять у встановленому порядку до відповідних органів виконавчої влади подання про нагородження державними нагородами України.

(Стаття 39 із змінами, внесеними згідно із Законом №2419-III від 17.05.2001)

Стаття 40. Інші повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад

Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад, крім повноважень, передбачених цим Законом, здійснюють й інші надані їм законом повноваження.

Стаття 41. Особливості повноважень районних у містах рад та їх виконавчих органів

1. Питання організації управління районами в містах належать до компетенції міських рад.

2. Районні у містах ради (у разі їх створення) та їх виконавчі органи відповідно до Конституції та законів України здійснюють управління рухомим і нерухомим майном та іншими об'єктами, що належать до комунальної власності територіальних громад районів у містах, формують, затверджують, виконують відповідні бюджети та контролюють їх виконання, а також здійснюють інші повноваження, передбачені цим Законом, в обсягах і межах, що визначаються міськими радами. *(Частина друга статті 41 із змінами, внесеними згідно із Законом №1577-IV від 04.03.2004 - дію Закону зупинено на 2005 рік згідно із Законом №2285-IV від 23.12.2004, № 2505-IV від 25.03.2005; дію Закону зупинено на 2006 рік згідно із Законом № 3235-IV від 20.12.2005; дію Закону зупинено на 2007 рік згідно із Законом №489-V від 19.12.2006; із змінами, внесеними згідно із Законами №107-VI від 28.12.2007 - зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду №10-рп/2008 від 22.05.2008, №309-VI від 03.06.2008)*

3. Обсяг і межі повноважень районних у містах рад та їх виконавчих органів визначаються відповідними міськими радами за узгодженням з районними у містах радами з урахуванням загальноміських інтересів та колективних потреб територіальних громад районів у містах.

4. Визначений міськими радами обсяг повноважень районних у місті рад та їх виконавчих органів не може змінюватися міською радою без згоди відповідної районної у місті ради протягом даного скликання.

5. Порядок формування, структура, форми діяльності районних у містах рад та їх органів визначаються відповідно до цього та інших законів.

Глава 3. Сільський, селищний, міський голова

Стаття 42. Повноваження сільського, селищного, міського голови

1. Повноваження сільського, селищного, міського голови починаються з моменту оголошення відповідною сільською, селищною, міською виборчою комісією на пленарному засіданні ради рішення про його обрання. Повноваження сільського, селищного, міського голови закінчуються в день відкриття першої сесії відповідної сільської, селищної, міської ради, обраної на наступних чергових місцевих виборах, або, якщо рада не обрана, з моменту вступу на цю посаду іншої особи, обраної на наступних місцевих виборах, крім випадків дострокового припинення його повноважень відповідно до частин першої та другої статті 79 цього Закону.

(Частина перша статті 42 в редакції Законів N 2055-IV від 06.10.2004, №806-VI від 25.12.2008)

2. У разі звільнення з посади сільського, селищного, міського голови у зв'язку з достроковим припиненням його повноважень або його смерті, а також у разі неможливості здійснення ним своїх повноважень повноваження сільського, селищного, міського голови здійснює секретар відповідної сільської, селищної, міської ради. Секретар сільської, селищної, міської ради тимчасово здійснює зазначені повноваження з моменту дострокового припинення повноважень сільського, селищного, міського голови і до моменту початку повноважень сільського, селищного, міського голови, обраного на позачергових виборах відповідно до закону, або до дня відкриття першої сесії відповідної сільської, селищної, міської ради, обраної на чергових місцевих виборах.

(Частина друга статті 42 в редакції Закону №806-VI від 25.12.2008)

3. Повноваження сільського, селищного, міського голови можуть бути припинені достроково у випадках, передбачених статтею 79 цього Закону, що має наслідком звільнення його з посади. Не пізніше як на п'ятнадцятий день після звільнення з посади або смерті сільського, селищного, міського голови особа, яка на цей час відповідно до закону здійснює повноваження сільського, селищного, міського голови, звертається до Верховної Ради України з клопотанням щодо призначення позачергових виборів сільського, селищного, міського голови.

(Частина статті 42 із змінами, внесеними згідно із Законом №2055-IV від 06.10.2004; в редакції Закону №806-VI від 25.12.2008)

4. Сільський, селищний, міський голова:

1) забезпечує здійснення у межах наданих законом повноважень органів виконавчої влади на відповідній території, додержання Конституції та за-

конів України, виконання актів Президента України та відповідних органів виконавчої влади;

2) організує в межах, визначених цим Законом, роботу відповідної ради та її виконавчого комітету;

3) підписує рішення ради та її виконавчого комітету;

4) вносить на розгляд ради пропозицію щодо кандидатури на посаду секретаря ради;

5) вносить на розгляд ради пропозиції про кількісний і персональний склад виконавчого комітету відповідної ради; *(Щодо зупинення та відновлення дії пункту 5 додатково див. Закони № 489-V від 19.12.2006, № 749-V від 15.03.2007)*

6) вносить на розгляд ради пропозиції щодо структури виконавчих органів ради, апарату ради та її виконавчого комітету, їх штатів, встановлених відповідно до типових штатів, затверджених Кабінетом Міністрів України; *(Пункт 6 частини статті 42 в редакції Закону №107-VI від 28.12.2007 - зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду № 10-рп/2008 від 22.05.2008)*

(Щодо зупинення та відновлення дії пункту 6 додатково див. Закони №489-V від 19.12.2006, № 749-V від 15.03.2007)

7) здійснює керівництво апаратом ради та її виконавчого комітету;

8) скликає сесії ради, вносить пропозиції та формує порядок денний сесій ради і головує на пленарних засіданнях ради;

9) забезпечує підготовку на розгляд ради проектів програм соціально-економічного та культурного розвитку, цільових програм з інших питань самоврядування, місцевого бюджету та звіту про його виконання, рішень ради з інших питань, що належать до її відання; оприлюднює затверджені радою програми, бюджет та звіти про їх виконання;

10) призначає на посади та звільняє з посад керівників відділів, управлінь та інших виконавчих органів ради, підприємств, установ та організацій, що належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, крім керівників дошкільних, загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів; *(Пункт десятий частини статті 42 із змінами, внесеними згідно із Законом №1841-III від 22.06.2000)*

11) скликає загальні збори громадян за місцем проживання;

12) забезпечує виконання рішень місцевого референдуму, відповідної ради, її виконавчого комітету;

13) є розпорядником бюджетних коштів, використовує їх лише за призначенням, визначеним радою; *(Пункт 13 частини статті 42 із змінами, внесеними згідно із Законом №2813-IV від 06.09.2005)*

14) представляє територіальну громаду, раду та її виконавчий комітет у відносинах з державними органами, іншими органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності, громадянами, а також у міжнародних відносинах відповідно до законодавства;

15) звертається до суду щодо визнання незаконними актів інших органів місцевого самоврядування, місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, які обмежують права та інтереси територіальної громади, а також повноваження ради та її органів;

16) укладає від імені територіальної громади, ради та її виконавчого комітету договори відповідно до законодавства, а з питань, віднесених до виключної компетенції ради, подає їх на затвердження відповідної ради;

17) веде особистий прийом громадян;

18) забезпечує на відповідній території додержання законодавства щодо розгляду звернень громадян та їх об'єднань;

18-1) бере участь у здійсненні державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності в межах та у спосіб, встановлені Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»; *(Частина четверту статті 42 доповнено пунктом 18-1 згідно із Законом № 2388-VI від 01.07.2010)*

19) здійснює інші повноваження місцевого самоврядування, визначені цим та іншими законами, якщо вони не віднесені до виключних повноважень ради або не віднесені радою до відання її виконавчих органів;

20) видає розпорядження у межах своїх повноважень;

(Пункт 21 частини статті 42 втратив чинність у зв'язку з втратою чинності Закону № 1577-IV від 04.03.2004 на підставі Закону № 309-VI від 03.06.2008)

(Пункт 22 частини статті 42 втратив чинність у зв'язку з втратою чинності Закону №1577-IV від 04.03.2004 на підставі Закону №309-VI від 03.06.2008)

(Офіційне тлумачення положень частини статті 42 див. в Рішенні Конституційного Суду № 7-рп/99 від 06.07.99)

5. Сільський, селищний, міський голова несе персональну відповідальність за здійснення наданих йому законом повноважень. *(Офіційне тлумачення положень частини статті 42 див. в Рішенні Конституційного Суду № 7-рп/99 від 06.07.99)*

6. При здійсненні наданих повноважень сільський, селищний, міський голова є підзвітним, підконтрольним і відповідальним перед територіальною громадою, відповідальним - перед відповідною радою, а з питань здійснення

виконавчими органами ради повноважень органів виконавчої влади - також підконтрольним відповідним органам виконавчої влади. Сільський, селищний, міський голова щорічно звітує відповідно сільській, селищній, міській раді про здійснення державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності виконавчими органами відповідної ради.

(Частина шоста статті 42 із змінами, внесеними згідно із Законом №2388-VI від 01.07.2010) (Офіційне тлумачення положень частини статті 42 див. в Рішенні Конституційного Суду № 7-рп/99 від 06.07.99)

7. Сільський, селищний, міський голова не рідше одного разу на рік звітує про свою роботу перед територіальною громадою на відкритій зустрічі з громадянами. На вимогу не менше половини депутатів відповідної ради сільський, селищний, міський голова зобов'язаний прозвітувати перед радою про роботу виконавчих органів ради у будь-який визначений ними термін.

(Офіційне тлумачення положень частини статті 42 див. в Рішенні Конституційного Суду № 7-рп/99 від 06.07.99)

Глава 4. Повноваження районних і обласних рад

Стаття 43. Питання, які вирішуються районними і обласними радами виключно на їх пленарних засіданнях

1. Виключно на пленарних засіданнях районної, обласної ради вирішуються такі питання:

1) обрання голови ради, відповідно заступника голови районної ради та першого заступника, заступника голови обласної ради, звільнення їх з посади; *(Пункт 1 частини першої статті 43 із змінами, внесеними згідно із Законом № 806-VI від 25.12.2008)*

2) утворення, обрання і ліквідація постійних та інших комісій ради, зміна їх складу, обрання голів комісій;

3) утворення президії (колегії) ради, затвердження положення про неї;

4) затвердження за пропозицією голови ради структури виконавчого апарату ради, його чисельності, встановленої відповідно до типових штатів, затверджених Кабінетом Міністрів України, витрат на утримання ради та її виконавчого комітету; *(Пункт 4 частини першої статті 43 в редакції Закону №107-VI від 28.12.2007 - зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду №10-рп/2008 від 22.05.2008)*

(Щодо зупинення та відновлення дії пункту 4 додатково див. Закони №489-V від 19.12.2006, № 749-V від 15.03.2007)

5) затвердження регламенту ради;

6) затвердження плану роботи ради з урахуванням вимог статті 32 За-

кону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», заслуховування звіту про його виконання; *(Пункт 6 частини першої статті 43 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2388-VI від 01.07.2010)*

7) заснування засобів масової інформації відповідної ради, призначення і звільнення їх керівників;

8) заслуховування звітів постійних комісій, керівників органів, які рада утворює, обирає та призначає;

9) розгляд запитів депутатів, прийняття рішень по них;

10) прийняття рішень щодо дострокового припинення повноважень депутата ради в порядку, встановленому законодавством;

11) визначення відповідно до закону кількісного складу ради;

12) прийняття за пропозицією територіальних громад рішення щодо проведення консультативного опитування з питань, які стосуються їх спільних інтересів;

13) здійснення відповідно до закону повноважень щодо організації проведення всеукраїнських референдумів та виборів органів державної влади і місцевого самоврядування;

14) затвердження відповідно до закону Положення про зміст, опис та порядок використання символіки району, області;

15) прийняття рішень щодо об'єднання в асоціації, вступ до асоціацій та інших форм добровільних об'єднань органів місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад, а також про вихід із них;

16) затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідно району, області, цільових програм з інших питань, заслуховування звітів про їх виконання;

17) затвердження відповідно районних, обласних бюджетів, внесення змін до них, затвердження звітів про їх виконання;

18) розподіл переданих з державного бюджету коштів у вигляді дотацій, субвенцій відповідно між районними бюджетами, місцевими бюджетами міст обласного значення, сіл, селищ, міст районного значення;

19) вирішення за дорученням відповідних рад питань про продаж, передачу в оренду, концесію або під заставу об'єктів комунальної власності, які забезпечують спільні потреби територіальних громад і перебувають в управлінні районних, обласних рад, а також придбання таких об'єктів в установленому законом порядку;

(Пункт 19 частини першої статті 43 із змінами, внесеними згідно із Законом № 997-XIV від 16.07.99)

20) вирішення в установленому законом порядку питань щодо управління об'єктами спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, що перебувають в управлінні районних і обласних рад; призначення і звільнення їх керівників;

21) вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин;

22) вирішення відповідно до закону питань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів відповідно районного, обласного значення, а також про скасування такого дозволу;

23) встановлення правил користування водозабірними спорудами, призначеними для задоволення питних, побутових та інших потреб населення, зон санітарної охорони джерел водопостачання, обмеження або заборони використання підприємствами питної води у промислових цілях;

24) прийняття рішень про організацію територій і об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення та інших територій, що підлягають особливій охороні; внесення пропозицій до відповідних державних органів про оголошення природних та інших об'єктів, що мають екологічну, історичну, культурну або наукову цінність, пам'ятками історії або культури, які охороняються законом;

25) прийняття за пропозицією відповідних сільських, селищних, міських рад рішень, пов'язаних зі створенням спеціальних вільних та інших зон, зміною у статусі цих зон, внесення до відповідних органів пропозицій з цих питань;

26) прийняття рішень з питань адміністративно-територіального устрою в межах і в порядку, визначених законом;

27) прийняття рішень щодо делегування місцевим державним адміністраціям окремих повноважень районних, обласних рад;

28) заслуховування звітів голів місцевих державних адміністрацій, їх заступників, керівників управлінь, відділів та інших структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій про виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку, бюджету, рішень ради із зазначених питань, а також про здійснення місцевими державними адміністраціями делегованих їм радою повноважень;

29) прийняття рішення про недовіру голові відповідної місцевої державної адміністрації;

30) прийняття рішень про звернення до суду щодо визнання незаконними актів місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, які обмежують права територіальних громад у сфері їх спільних інтересів, а також повноваження районних, обласних рад та їх органів;

31) внесення до Кабінету Міністрів України пропозицій щодо голови відповідної місцевої державної адміністрації;

32) надання згоди на передачу об'єктів з державної власності у спільну власність територіальних громад сіл, селищ, міст та прийняття рішень про передачу об'єктів права спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, що перебувають в управлінні районних, обласних рад, у державну власність, а також щодо придбання об'єктів державної власності; *(Частина першу статті 43 доповнено пунктом 32 згідно із Законом №163-XIV від 06.10.98, із змінами, внесеними згідно із Законом № 2182-III від 21.12.2000)*

(Пункт 33 частини першої статті 43 втратив чинність у зв'язку з втратою чинності Закону № 1577-IV від 04.03.2004 на підставі Закону №309-VI від 03.06.2008)

(Пункт 34 частини першої статті 43 втратив чинність у зв'язку з втратою чинності Закону № 1577-IV від 04.03.2004 на підставі Закону №309-VI від 03.06.2008)

35) затвердження відповідно до закону Положення про помічника-консультанта депутата ради та опису посвідчення помічника-консультанта депутата ради. *(Частина першу статті 43 доповнено пунктом 35 згідно із Законом №3266-IV від 22.12.2005)*

36) заслуховування інформації прокурорів та керівників органів внутрішніх справ про стан законності, боротьби із злочинністю, охорони громадського порядку та результати діяльності на відповідній території; *(Частина першу статті 43 доповнено пунктом 36 згідно із Законом № 2389-VI від 01.07.2010)*

37) встановлення тарифів на житлово-комунальні послуги, які надаються підприємствами, що перебувають у спільній власності територіальних громад, представництво інтересів яких здійснює відповідна районна чи обласна рада, а також суб'єктами господарювання, що здійснюють управління (експлуатацію) цілісними майновими комплексами таких підприємств. *(Частина першу статті 43 доповнено пунктом 37 згідно із Законом № 2404-VI від 01.07.2010)*

2. Районні і обласні ради можуть розглядати і вирішувати на пленарних засіданнях й інші питання, віднесені до їх відання цим та іншими законами.

3. Крім питань, зазначених у частині першій цієї статті, виключно на пленарних засіданнях обласних рад вирішуються такі питання:

1) затвердження відповідно до законодавства правил благоустрою населених пунктів області; *(Пункт 1 частини третьої статті 43 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3038-VI від 17.02.2011)*

2) прийняття у межах, що визначаються законами, рішень з питань боротьби зі стихійним лихом, епідеміями, епізоотіями, які передбачають за їх порушення адміністративну відповідальність;

(Пункт 3 частини третьої статті 43 виключено на підставі Закону №703-IV від 03.04.2003 - набуває чинності з 01.01.2004 року)

4) прийняття рішень про віднесення лісів до категорії захисності, а також про поділ лісів за розрядами такс у випадках і порядку, передбачених законом.

(Частина четверта статті 43 втратила чинність у зв'язку з втратою чинності Закону № 1577-IV від 04.03.2004 на підставі Закону № 309-VI від 03.06.2008)

Стаття 44. Делегування повноважень районних і обласних рад відповідним місцевим державним адміністраціям

1. Районні, обласні ради делегують відповідним місцевим державним адміністраціям такі повноваження:

1) підготовка і внесення на розгляд ради проектів програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідно районів і областей, цільових програм з інших питань, а в місцях компактного проживання національних меншин - також програм їх національно-культурного розвитку, проектів рішень, інших матеріалів з питань, передбачених цією статтею; забезпечення виконання рішень ради;

2) підготовка пропозицій до програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідно областей та загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального та культурного розвитку України;

3) забезпечення збалансованого економічного і соціального розвитку відповідної території, ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів;

4) підготовка і подання до відповідних органів виконавчої влади фінансових показників і пропозицій до проекту Державного бюджету України;

5) сприяння інвестиційній діяльності на території району, області;

6) об'єднання на договірних засадах коштів підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території, і населення, а також бюджетних коштів на будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання на пайових засадах об'єктів соціальної і виробничої інфраструктури, шляхів місцевого значення та на заходи щодо охорони праці та охорони навколишнього природного середовища; *(Пункт 6 частини першої статті 44 із змінами, внесеними згідно із Законом № 969-IV від 19.06.2003)*

7) залучення в порядку, встановленому законом, підприємств, установ та організацій, які не належать до комунальної власності, до участі в обслуговуванні населення відповідної території, координація цієї роботи;

8) затвердження маршрутів і графіків руху місцевого пасажирського транспорту незалежно від форм власності, узгодження цих питань стосовно транзитного пасажирського транспорту;

9) підготовка питань про визначення у встановленому законом порядку території, вибір, вилучення (викуп) і надання землі для містобудівних потреб, визначених містобудівною документацією;

10) організація охорони, реставрації, використання пам'яток історії та культури, архітектури і містобудування, палацово-паркових, паркових та садибних комплексів, природних заповідників місцевого значення;

11) підготовка висновків щодо проектів місцевих містобудівних програм відповідних адміністративно-територіальних одиниць, що затверджуються сільськими, селищними, міськими радами;

12) видача замовникам відповідно до законодавства містобудівних умов і обмежень забудови земельних ділянок за межами населених пунктів; *(Пункт 12 частини першої статті 44 в редакції Закону № 509-VI від 16.09.2008)*

13) забезпечення відповідно до законодавства розвитку науки, усіх видів освіти, охорони здоров'я, культури, фізичної культури і спорту, туризму; сприяння відродженню осередків традиційної народної творчості, національно-культурних традицій населення, художніх промислів і ремесел, роботі творчих спілок, національно-культурних товариств, асоціацій, інших громадських та неприбуткових організацій, які діють у сфері освіти, охорони здоров'я, культури, фізичної культури і спорту, сім'ї та молоді;

14) підготовка і подання на затвердження ради пропозицій щодо організації територій і об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення та інших територій, що підлягають особливій охороні; внесення пропозицій до відповідних державних органів щодо оголошення природних та інших об'єктів, що мають екологічну, історичну, культурну або наукову цінність, пам'ятками історії або культури, які охороняються законом;

15) вжиття необхідних заходів щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій відповідно до закону, інформування про них населення, залучення в установленому законом порядку до цих робіт підприємств, установ та організацій, а також населення;

(Пункт 15 частини першої статті 44 в редакції Закону № 969-IV від 19.06.2003)

16) координація на відповідній території діяльності місцевих землевпорядних органів;

17) здійснення контролю за використанням коштів, що надходять у порядку відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, пов'язаних із вилученням (викупом) земельних ділянок;

18) забезпечення виконання заходів з відстеження результативності регуляторних актів, прийнятих районними, обласними радами. (*Частина перша статті 44 із змінами, внесеними згідно із Законом №1160-IV від 11.09.2003 - набирає чинності з 15.01.2004 року*)

2. Крім повноважень, зазначених у частині першій цієї статті, обласні ради делегують обласним державним адміністраціям такі повноваження:

1) визначення відповідно до закону розміру відррахувань підприємствами, установами та організаціями, що надходять на розвиток шляхів загального користування в області;

2) погодження у випадках, передбачених законом, з відповідними сільськими, селищними, міськими радами питань щодо розподілу коштів за використання природних ресурсів, які надходять до фондів охорони навколишнього природного середовища;

3) підготовка проектів рішень про віднесення лісів до категорії захисності, а також про поділ лісів за розрядами такс у випадках і порядку, передбачених законом;

4) прийняття у встановленому законом порядку рішень про заборону використання окремих природних ресурсів загального користування;

5) визначення відповідно до законодавства режиму використання територій рекреаційних зон;

б) затвердження для підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території, лімітів викидів і скидів забруднюючих речовин у доквілля та лімітів розміщення відходів у випадках, передбачених законом.

Глава 5. Порядок формування, організація роботи органів та посадових осіб місцевого самоврядування

Стаття 45. Порядок формування рад

1. Сільська, селищна, міська, районна в місті (у разі її створення), районна, обласна рада складається з депутатів, які обираються жителями відповідного села, селища, міста, району в місті, району, області на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

(*Частина перша статті 45 в редакції Закону № 806-VI від 25.12.2008*)

2. Порядок організації і проведення виборів депутатів визначається законом.

3. Загальний склад ради визначається радою відповідно до закону про вибори.

4. Рада вважається повноважною за умови обрання не менш як двох третин депутатів від загального складу ради. (*Частина четверта статті 45 із змінами, внесеними згідно із Законом № 812-V від 22.03.2007*)

5. У разі якщо до ради обрано менше двох третин її складу, до обрання необхідної кількості депутатів продовжує здійснювати повноваження рада попереднього скликання.

6. У разі дострокового припинення повноважень деяких депутатів, внаслідок чого до складу ради входить менш як дві третини депутатів, до обрання необхідної кількості депутатів така рада вважається повноважною за наявності більше половини депутатів від загального складу ради. *(Частина шоста статті 45 із змінами, внесеними згідно із Законом № 812-V від 22.03.2007)*

7. Строк повноважень місцевої ради, обраної на чергових місцевих виборах, визначається Конституцією України».

(Частина сьома статті 45 в редакції Закону № 806-VI від 25.12.2008)

8. Повноваження місцевої ради, обраної на позачергових, повторних або перших виборах, закінчуються в день відкриття першої сесії відповідної ради, обраної на наступних (чергових або позачергових) виборах.

(Статтю 45 доповнено частиною восьмою згідно із Законом № 806-VI від 25.12.2008)

Стаття 46. Сесія ради

1. Сільська, селищна, міська, районна у місті (у разі її створення), районна, обласна рада проводить свою роботу сесійно. Сесія складається з пленарних засідань ради, а також засідань постійних комісій ради.

2. Перша сесія новообраної сільської, селищної, міської ради скликається відповідною територіальною виборчою комісією не пізніше як через два тижні після реєстрації новообраних депутатів ради в кількості, яка забезпечує повноважність складу ради відповідно до статті 45 цього Закону. Перше пленарне засідання першої сесії відкриває голова зазначеної територіальної виборчої комісії, який інформує раду про підсумки виборів депутатів, а також про підсумки виборів відповідно сільського, селищного, міського голови. З моменту визнання повноважень депутатів ради нового скликання та новообраного сільського, селищного, міського голови відповідно до статті 42 цього Закону головує на пленарних засіданнях ради першої сесії новообраний голова.

У разі якщо на час проведення першої сесії відповідний сільський, селищний, міський голова не обраний, про що на сесії ради інформує голова територіальної виборчої комісії, рада обирає тимчасову президію з числа депутатів ради в кількості трьох - п'яти осіб. Члени тимчасової президії по черговою головують на пленарних засіданнях ради до обрання секретаря ради. З часу обрання секретаря ради він головує на пленарних засіданнях ради. *(Частина друга статті 46 в редакції Закону №812-V від 22.03.2007)*

3. Першу сесію новообраної районної у місті, районної, обласної ради скликає відповідна територіальна виборча комісія не пізніше як через два тижні після реєстрації новообраних депутатів ради у кількості, яка забезпечує повноважність складу ради відповідно до статті 45 цього Закону. Перше пленарне засідання першої сесії відкриває голова зазначеної територіальної виборчої комісії, який інформує раду про підсумки виборів депутатів. З моменту визнання повноважень депутатів ради нового скликання рада обирає тимчасову президію з числа депутатів ради в кількості не більше п'яти осіб - представників партій (блоків), які набрали найбільшу кількість голосів на виборах. Члени тимчасової президії по черговою головують на пленарних засіданнях ради до обрання голови ради. З часу обрання голови ради він веде пленарні засідання ради відповідно до вимог цього Закону та регламенту ради. *(Частина третя статті 46 в редакції Закону № 812-V від 22.03.2007)*

4. Наступні сесії ради скликаються: сільської, селищної, міської - відповідно сільським, селищним, міським головою; районної у місті, районної, обласної - головою відповідної ради.

5. Сесія ради скликається в міру необхідності, але не менше одного разу на квартал, а з питань відведення земельних ділянок - не рідше ніж один раз на місяць. *(Частина п'ята статті 46 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2806-IV від 06.09.2005)*

6. У разі немотивованої відмови сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті, районної, обласної ради або неможливості його скликати сесія ради скликається: сільської, селищної, міської ради - секретарем сільської, селищної, міської ради; районної у місті, районної, обласної ради - відповідно заступником голови районної у місті, районної ради чи першим заступником, заступником голови обласної ради. *(Абзац перший частини шостої статті 46 із змінами, внесеними згідно із Законом № 806-VI від 25.12.2008)*

У цих випадках сесія скликається:

1) якщо сесія не скликається сільським, селищним, міським головою (головою районної у місті, районної, обласної ради) у строки, передбачені цим Законом;

2) якщо сільський, селищний, міський голова (голова районної у місті, районної, обласної ради) без поважних причин не скликав сесію у двотижневий строк після настання умов, передбачених частиною шостою цієї статті.

(Пункти 1-3 частини шостої статті 46 замінені пунктами 1 і 2 згідно із Законом №520-VI від 18.09.2008)

7. Сесія сільської, селищної, міської, районної у місті ради повинна бути також скликана за пропозицією не менш як однієї третини депутатів від загального складу відповідної ради, виконавчого комітету сільської, селищної,

міської, районної у місті ради, а сесія районної, обласної ради - також за пропозицією не менш як однієї третини депутатів від загального складу відповідної ради або голови відповідної місцевої державної адміністрації.

8. У разі якщо посадові особи, зазначені у частинах четвертій та шостій цієї статті, у двотижневий строк не скликають сесію на вимогу суб'єктів, зазначених у частині сьомій цієї статті, або у разі якщо такі посади є вакантними сесія може бути скликана депутатами відповідної ради, які становлять не менш як одну третину складу ради, або постійною комісією ради.

(Частина восьма статті 46 із змінами, внесеними згідно із Законом №520-VI від 18.09.2008)

9. Рішення про скликання сесії ради відповідно до частин четвертої, шостої та восьмої цієї статті доводиться до відома депутатів і населення не пізніше як за 10 днів до сесії, а у виняткових випадках - не пізніше як за день до сесії із зазначенням часу скликання, місця проведення та питань, які передбачається внести на розгляд ради.

(Частина дев'ята статті 46 із змінами, внесеними згідно із Законом №520-VI від 18.09.2008)

10. Сесію сільської, селищної, міської ради відкриває і веде відповідно сільський, селищний, міський голова, а у випадках, передбачених частиною шостою цієї статті, - секретар ради; сесію районної у місті, районної, обласної ради - голова ради або відповідно заступник голови районної у місті, районної ради чи перший заступник, заступник голови обласної ради. У випадку, передбаченому частиною восьмою цієї статті, сесію відкриває за дорученням групи депутатів, з ініціативи якої скликана сесія, один з депутатів, що входить до її складу, а веде за рішенням ради - один з депутатів цієї ради.

(Частина десята статті 46 із змінами, внесеними згідно із Законом №806-VI від 25.12.2008)

11. Сесія ради є повноважною, якщо в її пленарному засіданні бере участь більше половини депутатів від загального складу ради. *(Частина одинадцята статті 46 із змінами, внесеними згідно із Законом № 812-V від 22.03.2007)*

12. Пропозиції щодо питань на розгляд ради можуть вноситися сільським, селищним, міським головою, постійними комісіями, депутатами, виконавчим комітетом ради, головою місцевої державної адміністрації, головою районної, обласної ради, загальними зборами громадян. Пропозиції щодо прийняття рішень, які відповідно до закону є регуляторними актами, вносяться з урахуванням вимог Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».

(Частина дванадцята статті 46 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2388-VI від 01.07.2010)

13. Не пізніш як на другій сесії затверджується регламент роботи відповідної ради, а також положення про постійні комісії ради.

14. Порядок проведення першої сесії ради, порядок обрання голови та заступника (заступників) голови районної у місті, районної, обласної ради, секретаря сільської, селищної, міської ради, скликання чергової та позачергової сесії ради, призначення пленарних засідань ради, підготовки і розгляду питань на пленарних засіданнях, прийняття рішень ради про затвердження порядку денного сесії та з інших процедурних питань, а також порядок роботи сесії визначаються регламентом ради з урахуванням вимог Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності». До прийняття регламенту ради чергового скликання застосовується регламент ради, що діяв у попередньому скликанні. *(Частина чотирнадцята статті 46 в редакції Закону № 812-V від 22.03.2007, із змінами, внесеними згідно із Законом № 2388-VI від 01.07.2010)*

15. Протоколи сесій сільської, селищної, міської ради, прийняті нею рішення підписуються особисто сільським, селищним, міським головою, районної у місті, районної, обласної ради - головою відповідної ради, у разі їх відсутності - відповідно секретарем сільської, селищної, міської ради, відповідно заступником голови районної у місті, районної ради чи першим заступником, заступником голови обласної ради, а у випадку, передбаченому частинами сьомою та восьмою цієї статті, - депутатом ради, який за дорученням депутатів головував на її засіданні.

(Частина п'ятнадцята статті 46 із змінами, внесеними згідно із Законом № 520-VI від 18.09.2008, № 806-VI від 25.12.2008)

16. Сесії ради проводяться гласно. У разі необхідності рада може прийняти рішення про проведення закритого пленарного засідання.

Стаття 47. Постійні комісії ради

1. Постійні комісії ради є органами ради, що обираються з числа її депутатів, для вивчення, попереднього розгляду і підготовки питань, які належать до її відання, здійснення контролю за виконанням рішень ради, її виконавчого комітету.

2. Постійні комісії обираються радою на строк її повноважень у складі голови і членів комісії. Всі інші питання структури комісії вирішуються відповідною комісією.

3. До складу постійних комісій не можуть бути обрані сільський, селищний, міський голова, секретар сільської, селищної, міської ради, голова районної у місті (у разі її створення), районної, обласної ради, їх заступники.

4. Постійні комісії за дорученням ради або за власною ініціативою попередньо розглядають проекти програм соціально-економічного і культурно-

го розвитку, місцевого бюджету, звіти про виконання програм і бюджету, вивчають і готують питання про стан та розвиток відповідних галузей господарського і соціально-культурного будівництва, інші питання, які вносяться на розгляд ради, розробляють проекти рішень ради та готують висновки з цих питань, виступають на сесіях ради з доповідями і співдоповідями.

5. Постійні комісії попередньо розглядають кандидатури осіб, які пропонуються для обрання, затвердження, призначення або погодження відповідною радою, готують висновки з цих питань.

6. Постійні комісії за дорученням ради, голови, відповідно заступника голови районної у місті, районної ради чи першого заступника, заступника голови обласної ради, секретаря сільської, селищної, міської ради або за власною ініціативою вивчають діяльність підзвітних і підконтрольних раді та виконавчому комітету сільської, селищної, міської, районної у місті ради органів, а також з питань, віднесених до відання ради, місцевих державних адміністрацій, підприємств, установ та організацій, їх філіалів і відділень незалежно від форм власності та їх посадових осіб, подають за результатами перевірки рекомендації на розгляд їх керівників, а в необхідних випадках - на розгляд ради або виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної у місті ради; здійснюють контроль за виконанням рішень ради, виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної у місті ради.

(Частина шоста статті 47 із змінами, внесеними згідно із Законом №806-VI від 25.12.2008)

7. Постійні комісії у питаннях, які належать до їх відання, та в порядку, визначеному законом, мають право отримувати від керівників органів, підприємств, установ, організацій та їх філіалів і відділень необхідні матеріали і документи.

8. Організація роботи постійної комісії ради покладається на голову комісії. Голова комісії скликає і веде засідання комісії, дає доручення членам комісії, представляє комісію у відносинах з іншими органами, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами, організаціями, а також громадянами, організує роботу по реалізації висновків і рекомендацій комісії. У разі відсутності голови комісії або неможливості ним виконувати свої повноваження з інших причин його функції здійснює заступник голови комісії або секретар комісії.

9. Засідання постійної комісії скликається в міру необхідності і є правомочним, якщо в ньому бере участь не менш як половина від загального складу комісії.

10. За результатами вивчення і розгляду питань постійні комісії готують висновки і рекомендації. Висновки і рекомендації постійної комісії прийма-

ються більшістю голосів від загального складу комісії і підписуються головою комісії, а в разі його відсутності - заступником голови або секретарем комісії. Протоколи засідань комісії підписуються головою і секретарем комісії.

11. Рекомендації постійних комісій підлягають обов'язковому розгляду органами, підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами, яким вони адресовані. Про результати розгляду і вжиті заходи повинно бути повідомлено комісіям у встановлений ними строк.

12. Постійна комісія для вивчення питань, розробки проектів рішень ради може створювати підготовчі комісії і робочі групи з залученням представників громадськості, вчених і спеціалістів. Питання, які належать до відання кількох постійних комісій, можуть за ініціативою комісії, а також за дорученням ради, її голови, відповідно заступника голови районної у місті, районної ради чи першого заступника, заступника голови обласної ради, секретаря сільської, селищної, міської ради розглядатися постійними комісіями спільно. Висновки і рекомендації, прийняті постійними комісіями на їх спільних засіданнях, підписуються головами відповідних постійних комісій.

(Частина дванадцята статті 47 із змінами, внесеними згідно із Законом № 806-VI від 25.12.2008)

13. Депутати працюють у постійних комісіях на громадських засадах. За рішенням обласних рад голови постійних комісій з питань бюджету можуть працювати в раді на постійній основі.

14. Постійні комісії є підзвітними раді та відповідальними перед нею.

15. Перелік, функціональна спрямованість і порядок організації роботи постійних комісій визначаються регламентом відповідної ради та Положенням про постійні комісії, що затверджується радою з урахуванням вимог Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» щодо реалізації повноважень ради у здійсненні державної регуляторної політики постійними комісіями відповідної ради.

(Частина п'ятнадцята статті 47 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2388-VI від 01.07.2010)

Стаття 48. Тимчасові контрольні комісії ради

1. Тимчасові контрольні комісії ради є органами ради, які обираються з числа її депутатів для здійснення контролю з конкретно визначених радою питань, що належать до повноважень місцевого самоврядування. Контрольні комісії подають звіти і пропозиції на розгляд ради.

2. Рішення про створення тимчасової контрольної комісії ради, її назву та завдання, персональний склад комісії та її голову вважається прийнятим,

якщо за це проголосувало не менше однієї третини депутатів від загального складу ради.

3. Засідання тимчасових контрольних комісій ради проводяться, як правило, закриті. Депутати, які входять до складу тимчасової контрольної комісії, та залучені комісією для участі в її роботі спеціалісти, експерти, інші особи не повинні розголошувати інформацію, яка стала їм відома у зв'язку з її роботою.

4. Повноваження тимчасової контрольної комісії ради припиняються з моменту прийняття радою остаточного рішення щодо результатів роботи цієї комісії, а також у разі припинення повноважень ради, яка створила цю комісію.

Стаття 49. Депутат ради

1. Повноваження депутата ради починаються з моменту офіційного оголошення відповідною територіальною виборчою комісією на сесії ради рішення про підсумки виборів та визнання повноважень депутатів і закінчуються в день першої сесії ради нового скликання. Повноваження депутата можуть бути припинені достроково у випадках, передбачених законом.

2. Депутат представляє інтереси всієї територіальної громади, має всю повноту прав, що забезпечують його активну участь у діяльності ради та утворюваних нею органів, несе обов'язки перед виборцями, радою та її органами, виконує їх доручення. Депутат, крім секретаря ради, повинен входити до складу однієї з постійних комісій ради.

3. На час сесій, засідань постійних комісій рад, а також для здійснення депутатських повноважень в інших, передбачених законом випадках, депутат звільняється від виконання виробничих або службових обов'язків з відшкодуванням йому середнього заробітку за основним місцем роботи та інших витрат, пов'язаних з депутатською діяльністю, за рахунок відповідного місцевого бюджету.

4. Депутат зобов'язаний брати участь у роботі сесій ради, засідань постійної та інших комісій ради, до складу яких його обрано.

5. У разі пропуску депутатом протягом року більше половини пленарних засідань ради або засідань постійної комісії, невиконання ним без поважних причин рішень і доручень ради та її органів відповідна рада може звернутися до виборців з пропозицією про відкликання такого депутата у встановленому законом порядку.

6. Депутат має право ухвального голосу з усіх питань, які розглядаються на сесіях ради, а також на засіданнях постійної та інших комісій ради, до складу яких його обрано.

7. Депутат має право звернутися із запитом до керівників ради та її органів, сільського, селищного, міського голови, керівників органів, підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, розташованих або зареєстрованих на відповідній території, а депутат міської (міста обласного значення), районної, обласної ради - також до голови місцевої державної адміністрації з питань, віднесених до відання ради.

8. Орган або посадова особа, до яких звернено запит, зобов'язані дати усну чи письмову відповідь на запит на сесії ради у строки і в порядку, встановлені радою відповідно до закону. За результатами розгляду запиту рада приймає рішення.

9. Пропозиції і зауваження, висловлені депутатами на сесії ради, або передані в письмовій формі головному на сесії, розглядаються радою чи за її дорученням постійними комісіями ради або надсилаються на розгляд підзвітним і підконтрольним їй органам та посадовим особам, які зобов'язані розглянути ці пропозиції і зауваження у строки, встановлені радою, і провжити заходи повідомити депутатів та рад.

10. Депутат має право знайомитися з будь-якими офіційними документами, які зберігаються у відповідних органах місцевого самоврядування, та робити виписки, копіювання цих документів.

11. Повноваження депутатів, порядок організації і гарантії депутатської діяльності визначаються Конституцією України, цим Законом, законом про статус депутата, іншими законами.

Стаття 50. Секретар сільської, селищної, міської ради

1. Секретар сільської, селищної, міської ради працює в раді на постійній основі. Секретар ради обирається радою з числа її депутатів на строк повноважень ради за пропозицією відповідного сільського, селищного, міського голови. Пропозиція щодо кандидатури секретаря ради може вноситися на розгляд ради не менш як половиною депутатів від загального складу відповідної ради у разі, якщо: *(Абзац перший частини першої статті 50 із змінами, внесеними згідно із Законом №806-VI від 25.12.2008)*

1) на день проведення першої сесії сільської, селищної, міської ради, обраної на чергових виборах, не завершені вибори відповідно сільського, селищного, міського голови;

2) рада не підтримала кандидатуру на посаду секретаря ради, запропоновану відповідним сільським, селищним, міським головою;

3) протягом тридцяти днів з дня відкриття першої сесії сільської, селищної, міської ради відповідний сільський, селищний, міський голова не вніс кандидатуру на посаду секретаря ради;

4) на наступній черговій сесії після виникнення вакансії секретаря ради у зв'язку з достроковим припиненням його повноважень відповідний сільський, селищний, міський голова не вніс на розгляд ради кандидатуру на посаду секретаря ради;

5) посада секретаря ради стає вакантною під час вакантності посади відповідного сільського, селищного, міського голови у зв'язку з достроковим припиненням його повноважень.

У разі якщо рада не підтримала кандидатуру, внесену на її розгляд не менш як половиною депутатів від загального складу відповідної ради згідно з пунктом 2 цієї частини, наступну пропозицію щодо кандидатури секретаря ради вносить відповідний сільський, селищний, міський голова.

(Частина перша статті 50 із змінами, внесеними згідно із Законом №2554-IV від 21.04.2005; в редакції Закону №520-VI від 18.09.2008)

2. Секретар сільської, селищної, міської ради не може суміщати свою службу діяльністю з іншою посадою, у тому числі на громадських засадах (крім викладацької, наукової та творчої роботи в позаурочний час), займатися підприємницькою діяльністю, одержувати від цього прибуток, якщо інше не передбачено законом.

3. Секретар сільської, селищної, міської ради:

1) у випадку, передбаченому частиною першою статті 42 цього Закону, здійснює повноваження сільського, селищного, міського голови; *(Частина третю статті 50 доповнено пунктом 1 згідно із Законом № 2055-IV від 06.10.2004)*

2) скликає сесії ради у випадках, передбачених частиною шостою статті 46 цього Закону; повідомляє депутатам і доводить до відома населення інформацію про час і місце проведення сесії ради, питання, які передбачається внести на розгляд ради;

3) веде засідання ради та підписує її рішення у випадках, передбачених частиною шостою статті 46 цього Закону;

4) організує підготовку сесій ради, питань, що вносяться на розгляд ради;

5) забезпечує своєчасне доведення рішень ради до виконавців і населення, організує контроль за їх виконанням, забезпечує офіційне оприлюднення рішень ради, які відповідно до закону є регуляторними актами, а також документів, підготовлених у процесі здійснення радою регуляторної діяльності, та інформації про здійснення радою регуляторної діяльності; *(Пункт 5 частини третьої статті 50 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2388-VI від 01.07.2010)*

6) за дорученням сільського, селищного, міського голови координує діяльність постійних та інших комісій ради, дає їм доручення, сприяє організації виконання їх рекомендацій;

- 7) сприяє депутатам ради у здійсненні їх повноважень;
  - 8) організує за дорученням ради відповідно до законодавства здійснення заходів, пов'язаних з підготовкою і проведенням референдумів та виборів до органів державної влади і місцевого самоврядування;
  - 9) забезпечує зберігання у відповідних органах місцевого самоврядування офіційних документів, пов'язаних з місцевим самоврядуванням відповідної територіальної громади, забезпечує доступ до них осіб, яким це право надано у встановленому порядку;
  - 10) вирішує за дорученням сільського, селищного, міського голови або відповідної ради інші питання, пов'язані з діяльністю ради та її органів.
4. Секретар сільської ради може за рішенням ради одночасно здійснювати повноваження секретаря виконавчого комітету відповідної ради.
5. Повноваження секретаря сільської, селищної, міської ради можуть бути достроково припинені за рішенням відповідної ради.

Стаття 51. Виконавчий комітет сільської, селищної, міської, районної у місті ради

1. Виконавчим органом сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради є виконавчий комітет ради, який утворюється відповідною радою на строк її повноважень. Після закінчення повноважень ради, сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті ради її виконавчий комітет здійснює свої повноваження до сформування нового складу виконавчого комітету.

2. Кількісний склад виконавчого комітету визначається відповідною радою. Персональний склад виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради затверджується радою за пропозицією сільського, селищного, міського голови, районної у місті ради - за пропозицією голови відповідної ради.

3. Виконавчий комітет ради утворюється у складі відповідно сільського, селищного, міського голови, районної у місті ради - голови відповідної ради, заступника (заступників) сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті ради, керуючого справами (секретаря) виконавчого комітету, а також керівників відділів, управлінь та інших виконавчих органів ради, інших осіб. Міська рада утворює у складі виконавчого комітету ради орган з питань містобудування та архітектури.

(Частина третя статті 51 в редакції Закону № 862-IV від 22.05.2003; із змінами, внесеними згідно із Законом № 3038-VI від 17.02.2011)

4. До складу виконавчого комітету сільської, селищної, міської ради входить також за посадою секретар відповідної ради.

5. Очолює виконавчий комітет сільської, селищної, міської ради відповідно сільський, селищний, міський голова, районної у місті ради - голова відповідної ради. У виконавчому комітеті сільської ради функції секретаря виконавчого комітету за рішенням ради може здійснювати секретар відповідної ради.

6. Особи, які входять до складу виконавчого комітету, крім тих, хто працює у виконавчих органах ради на постійній основі, на час засідань виконавчого комітету, а також для здійснення повноважень в інших випадках звільняються від виконання виробничих або службових обов'язків з відшкодуванням їм середнього заробітку за основним місцем роботи та інших витрат, пов'язаних з виконанням обов'язків члена виконавчого комітету, за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету.

7. На осіб, які входять до складу виконавчого комітету ради і працюють у ньому на постійній основі, поширюються вимоги щодо обмеження сумісності їх діяльності з іншою роботою (діяльністю), встановлені цим Законом для сільського, селищного, міського голови.

8. Виконавчий комітет ради є підзвітним і підконтрольним раді, що його утворила, а з питань здійснення ним повноважень органів виконавчої влади - також підконтрольним відповідним органам виконавчої влади.

9. До складу виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної у місті ради не можуть входити депутати відповідної ради, крім секретаря ради.

Стаття 52. Повноваження виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної у місті ради

1. Виконавчий комітет сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради може розглядати і вирішувати питання, віднесені цим Законом до відання виконавчих органів ради.

2. Виконавчий комітет ради:

1) попередньо розглядає проекти місцевих програм соціально-економічного і культурного розвитку, цільових програм з інших питань, місцевого бюджету, проекти рішень з інших питань, що вносяться на розгляд відповідної ради;

2) координує діяльність відділів, управлінь та інших виконавчих органів ради, підприємств, установ та організацій, що належать до комунальної власності відповідної територіальної громади, заслуховує звіти про роботу їх керівників;

3) має право змінювати або скасовувати акти підпорядкованих йому відділів, управлінь, інших виконавчих органів ради, а також їх посадових осіб.

3. Сільська, селищна, міська рада може прийняти рішення про розмежування повноважень між її виконавчим комітетом, відділами, управліннями, іншими виконавчими органами ради та сільським, селищним, міським головою в межах повноважень, наданих цим Законом виконавчим органам сільських, селищних, міських рад.

Стаття 53. Організація роботи виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної у місті ради

Основною формою роботи виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради є його засідання. Засідання виконавчого комітету скликаються відповідно сільським, селищним, міським головою (головою районної у місті ради), а в разі його відсутності чи неможливості здійснення ним цієї функції - заступником сільського, селищного, міського голови з питань діяльності виконавчих органів ради (районної у місті ради - заступником голови ради) в міру необхідності, але не рідше одного разу на місяць, і є правомочними, якщо в них бере участь більше половини від загального складу виконавчого комітету.

Стаття 54. Відділи, управління та інші виконавчі органи сільської, селищної, міської, районної у місті ради

1. Сільська, селищна, міська, районна у місті (у разі її створення) рада у межах затверджених нею структури і штатів може створювати відділи, управління та інші виконавчі органи для здійснення повноважень, що належать до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад. Організаційні засади реалізації повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад щодо здійснення державної регуляторної політики визначаються Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».

(Частина перша статті 54 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2388-VI від 01.07.2010)

2. Відділи, управління та інші виконавчі органи ради є підзвітними і підконтрольними раді, яка їх утворила, підпорядкованими її виконавчому комітету, сільському, селищному, міському голові, голові районної у місті ради.

3. Керівники відділів, управлінь та інших виконавчих органів ради призначаються на посаду і звільняються з посади сільським, селищним, міським головою, головою районної у місті ради одноособово, а у випадках, передбачених законом, - за погодженням з відповідними органами виконавчої влади.

4. Положення про відділи, управління та інші виконавчі органи ради затверджуються відповідною радою.

Стаття 55. Голова районної, обласної, районної у місті ради

1. Голова районної, обласної, районної у місті (у разі її створення) ради обирається відповідною радою шляхом таємного голосування з числа її депутатів на строк повноважень ради.

(Частина перша статті 55 в редакції Закону № 806-VI від 25.12.2008)

2. Голова ради здійснює свої повноваження до припинення ним повноважень депутата ради відповідного скликання, крім випадків, передбачених частинами четвертою та п'ятою цієї статті. Голова ради вважається звільненим з посади з дня припинення ним депутатських повноважень або повноважень голови.

(Частина друга статті 55 в редакції Закону № 806-VI від 25.12.2008)

3. Голова ради працює у раді на постійній основі, не може мати інший представницький мандат, суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, у тому числі на громадських засадах (крім викладацької, наукової та творчої у позаробочий час), займатися підприємницькою діяльністю, одержувати від цього прибуток.

4. У своїй діяльності голова ради є підзвітним раді та може бути звільнений з посади радою, якщо за його звільнення проголосувало не менш як дві третини депутатів від загального складу ради шляхом таємного голосування. Питання про звільнення голови ради може бути внесено на розгляд ради на вимогу не менш як третини депутатів від загального складу ради.

Звільнення особи з посади голови ради не має наслідком припинення нею повноважень депутата цієї ради.

(Частина четверта статті 55 в редакції Закону № 806-VI від 25.12.2008)

5. Повноваження голови районної, обласної, районної у місті ради також вважаються достроково припиненими без припинення повноважень депутата ради в разі:

1) звернення з особистою заявою до відповідної ради про складення ним повноважень голови ради;

2) порушення ним вимог щодо обмеження сумісності його діяльності з іншою роботою (діяльністю), встановлених законом.

Зазначені повноваження голови районної, обласної, районної у місті ради припиняються, а відповідна особа звільняється з посади голови ради з дня прийняття відповідною радою рішення, яким береться до відома зазначений факт.

(Частина п'ята статті 55 в редакції Закону № 806-VI від 25.12.2008)

6. Голова районної, обласної, районної у місті ради:

1) скликає сесії ради, повідомляє депутатам і доводить до відома населення інформацію про час і місце проведення сесії ради, питання, які передбачається внести на розгляд ради, веде засідання ради;

- 2) забезпечує підготовку сесій ради і питань, що вносяться на її розгляд, доведення рішень ради до виконавців, організує контроль за їх виконанням;
- 3) представляє раді кандидатури для обрання на посаду відповідно заступника голови районної, районної у місті ради чи першого заступника, заступника голови обласної ради; вносить на затвердження ради пропозиції щодо структури органів ради, її виконавчого апарату, витрат на їх утримання; *(Пункт 3 частини шостої статті 55 із змінами, внесеними згідно із Законом № 806-VI від 25.12.2008)*
- 4) вносить раді пропозиції щодо утворення і обрання постійних комісій ради;
- 5) координує діяльність постійних комісій ради, дає їм доручення, сприяє організації виконання їх рекомендацій;
- 6) організує подання депутатам допомоги у здійсненні ними своїх повноважень;
- 7) організує відповідно до законодавства проведення референдумів та виборів до органів державної влади і місцевого самоврядування;
- 8) організує роботу президії (колегії) ради (у разі її створення);
- 9) призначає і звільняє керівників та інших працівників структурних підрозділів виконавчого апарату ради;
- 10) здійснює керівництво виконавчим апаратом ради;
- 11) є розпорядником коштів, передбачених на утримання ради та її виконавчого апарату;
- 12) підписує рішення ради, протоколи сесій ради;
- 13) забезпечує роботу по розгляду звернень громадян; веде особистий прийом громадян;
- 14) забезпечує гласність у роботі ради та її органів, обговорення громадянами проектів рішень ради, важливих питань місцевого значення, вивчення громадської думки, оприлюднює рішення ради;
- 15) представляє раду у відносинах з державними органами, іншими органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, трудовими колективами, адміністрацією підприємств, установ, організацій і громадянами, а також у зовнішніх відносинах відповідно до законодавства;
- 16) за рішенням ради звертається до суду щодо визнання незаконними актів місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, які обмежують права територіальних громад у сфері їх спільних інтересів, а також повноваження районних, обласних рад та їх органів;
- 17) звітує перед радою про свою діяльність не менше одного разу на рік, у тому числі про здійснення державної регуляторної політики відповідно виконавчим апаратом районної, обласної ради, районної у місті ради, а на ви-

могу не менш як третини депутатів - у визначений радою термін; (Пункт 17 частини шостої статті 55 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2388-VI від 01.07.2010)

18) вирішує інші питання, доручені йому радою.

7. Голова районної, обласної, районної у місті ради в межах своїх повноважень видає розпорядження.

Стаття 56. Заступник голови районної, районної у місті ради та перший заступник, заступник голови обласної ради

1. Районна, районна у місті рада обирає заступника голови ради.

Обласна рада обирає першого заступника, заступника голови ради.

2. Заступник голови районної, районної у місті (у разі її створення) ради, перший заступник, заступник голови обласної ради обираються відповідною радою в межах строку її повноважень з числа депутатів цієї ради шляхом таємного голосування і здійснюють свої повноваження до припинення ними повноважень депутата ради відповідного скликання, крім випадків дострокового припинення їх повноважень у порядку, встановленому частинами третьою та четвертою цієї статті.

3. Повноваження заступника голови районної у місті, районної ради, першого заступника, заступника голови обласної ради можуть бути достроково припинені без припинення повноважень депутата відповідної ради за рішенням відповідної ради, що приймається шляхом таємного голосування. Питання про дострокове припинення їх повноважень може бути внесено на розгляд відповідної ради на вимогу не менш як третини депутатів від загального складу ради або голови ради.

4. Повноваження заступника голови районної у місті, районної ради, першого заступника, заступника голови обласної ради можуть також бути достроково припинені без припинення повноважень депутата відповідної ради в разі:

1) звернення з особистою заявою до відповідної ради про складення ним повноважень заступника (першого заступника) голови ради;

2) порушення ним вимог щодо обмеження сумісності його діяльності з іншою роботою (діяльністю), встановлених законом.

Зазначені повноваження заступника (першого заступника) голови ради припиняються з дня прийняття відповідною радою рішення, яким береться до відома зазначений факт.

5. У випадках, передбачених частинами третьою та четвертою цієї статті, відповідна особа звільняється з посади заступника (першого заступника) голови ради з дня припинення її повноважень.

6. Заступник голови районної у місті, районної ради, перший заступник голови обласної ради здійснює повноваження голови відповідної ради за відсутності голови ради на підставі його розпорядження, а також у разі неможливості виконання головою ради своїх обов'язків з інших причин.

7. Заступник голови обласної ради здійснює повноваження першого заступника голови обласної ради, у тому числі передбачені частиною шостою цієї статті, за відсутності першого заступника голови обласної ради або неможливості виконання ним своїх обов'язків з інших причин.

8. Заступник голови районної у місті, районної ради, перший заступник, заступник голови обласної ради працюють у раді на постійній основі. На них поширюються вимоги щодо обмеження сумісності їх діяльності з іншою роботою (діяльністю), встановлені цим Законом для голови ради.

(Стаття 56 в редакції Закону № 806-VI від 25.12.2008)

Стаття 57. Президія (колегія) районної, обласної ради

1. Районна, обласна рада може утворити президію (колегію) ради. Президія (колегія) ради є дорадчим органом ради, який попередньо готує узгоджені пропозиції і рекомендації з питань, що передбачається внести на розгляд ради. Президія (колегія) ради може приймати рішення, які мають дорадчий характер.

2. До складу президії (колегії) ради входять голова ради, відповідно заступник голови районної, районної у місті ради чи перший заступник, заступник голови обласної ради, голови постійних комісій ради, уповноважені представники депутатських груп і фракцій.

(Частина друга статті 57 в редакції Закону № 806-VI від 25.12.2008)

3. Президія (колегія) ради діє на основі Положення про неї, що затверджується радою.

Стаття 58. Виконавчий апарат районної, обласної ради

1. Виконавчий апарат районної, обласної ради забезпечує здійснення радою повноважень, наданих їй Конституцією України, цим та іншими законами.

2. Виконавчий апарат ради здійснює організаційне, правове, інформаційне, аналітичне, матеріально-технічне забезпечення діяльності ради, її органів, депутатів, сприяє здійсненню відповідною радою взаємодії і зв'язків з територіальними громадами, місцевими органами виконавчої влади, органами та посадовими особами місцевого самоврядування. Виконавчий апарат ради забезпечує виконання заходів з відстеження результативності регуляторних актів, прийнятих відповідною радою, якщо рішенням цієї ради повноваження щодо забезпечення виконання заходів з відстеження результа-

тивності цих регуляторних актів не делеговано відповідним місцевим державним адміністраціям.

(Частина друга статті 58 із змінами, внесеними згідно із Законом №2388-VI від 01.07.2010)

3. Виконавчий апарат ради утворюється відповідною радою. Його структура, чисельність, визначена відповідно до типових штатів, затверджених Кабінетом Міністрів України, та витрати на утримання встановлюються радою за поданням її голови. *(Частина третя статті 58 із змінами, внесеними згідно із Законом №107-VI від 28.12.2007 - зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду № 10-рп/2008 від 22.05.2008) (Щодо зупинення та відновлення дії частини третьої додатково див. Закони № 489-V від 19.12.2006, № 749-V від 15.03.2007)*

4. Виконавчий апарат ради за посадою очолює голова відповідної ради.

Стаття 59. Акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування

1. Рада в межах своїх повноважень приймає нормативні та інші акти у формі рішень.

(Офіційне тлумачення положень частини першої статті 59 див. в Рішенні Конституційного Суду № 7-рп/2009 від 16.04.2009)

2. Рішення ради приймається на її пленарному засіданні після обговорення більшістю депутатів від загального складу ради, крім випадків, передбачених цим Законом. При встановленні результатів голосування до загального складу сільської, селищної, міської ради включається сільський, селищний, міський голова, якщо він бере участь у пленарному засіданні ради, і враховується його голос.

3. Рішення ради приймається відкритим (у тому числі поіменним) або таємним голосуванням. Таємне голосування обов'язково проводиться у випадках, передбачених пунктами 4 і 16 статті 26, пунктами 1, 29 і 31 статті 43 та статтями 55, 56 цього Закону.

4. Рішення сільської, селищної, міської ради у п'ятиденний строк з моменту його прийняття може бути зупинено сільським, селищним, міським головою і внесено на повторний розгляд відповідної ради із обґрунтуванням зауважень. Рада зобов'язана у двотижневий строк повторно розглянути рішення. Якщо рада відхилила зауваження сільського, селищного, міського голови і підтвердила попереднє рішення двома третинами депутатів від загального складу ради, воно набирає чинності.

5. Рішення ради нормативно-правового характеру набирають чинності з дня їх офіційного оприлюднення, якщо радою не встановлено більш пізній строк введення цих рішень у дію.

6. Виконавчий комітет сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради в межах своїх повноважень приймає рішення. Рішення виконавчого комітету приймаються на його засіданні більшістю голосів від загального складу виконавчого комітету і підписуються сільським, селищним, міським головою, головою районної у місті ради.

7. У разі незгоди сільського, селищного, міського голови (голови районної у місті ради) з рішенням виконавчого комітету ради він може зупинити дію цього рішення своїм розпорядженням та внести це питання на розгляд відповідної ради.

8. Сільський, селищний, міський голова, голова районної у місті, районної, обласної ради в межах своїх повноважень видає розпорядження.

9. Рішення виконавчого комітету ради з питань, віднесених до власної компетенції виконавчих органів ради, можуть бути скасовані відповідною радою.

10. Акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування з мотивів їхньої невідповідності Конституції або законам України визнаються незаконними в судовому порядку.

(Офіційне тлумачення положень частини десятої статті 59 див. в Рішенні Конституційного Суду № 7-рп/2009 від 16.04.2009)

11. Акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування доводяться до відома населення. На вимогу громадян їм може бути видана копія відповідних актів органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

12. Акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування, які відповідно до закону є регуляторними актами, розробляються, розглядаються, приймаються та оприлюднюються у порядку, встановленому Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».

(Статтю 59 доповнено частиною дванадцятю згідно із Законом № 2388-VI від 01.07.2010)

Розділ III

МАТЕРІАЛЬНА І ФІНАНСОВА ОСНОВА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття 60. Право комунальної власності

1. Територіальним громадам сіл, селищ, міст, районів у містах належить право комунальної власності на рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, землю, природні ресурси, підприємства, установи та організації, в тому числі банки, страхові товариства, а також пенсійні фонди,

частку в майні підприємств, житловий фонд, нежитлові приміщення, заклади культури, освіти, спорту, охорони здоров'я, науки, соціального обслуговування та інше майно і майнові права, рухомі та нерухомі об'єкти, визначені відповідно до закону як об'єкти права комунальної власності, а також кошти, отримані від їх відчуження. Спадщина, визнана судом відумерлою, переходить у власність територіальної громади за місцем відкриття спадщини.

(Частина перша статті 60 із змінами, внесеними згідно із Законом № 997-V від 27.04.2007)

2. Підставою для набуття права комунальної власності є передача майна територіальним громадам безоплатно державою, іншими суб'єктами права власності, а також майнових прав, створення, придбання майна органами місцевого самоврядування в порядку, встановленому законом.

3. Територіальні громади сіл, селищ, міст, районів у містах безпосередньо або через органи місцевого самоврядування можуть об'єднувати на договірних засадах на праві спільної власності об'єкти права комунальної власності, а також кошти місцевих бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, установ та організацій і створювати для цього відповідні органи і служби.

4. Районні та обласні ради від імені територіальних громад сіл, селищ, міст здійснюють управління об'єктами їхньої спільної власності, що задовольняють спільні потреби територіальних громад.

5. Органи місцевого самоврядування від імені та в інтересах територіальних громад відповідно до закону здійснюють правомочності щодо володіння, користування та розпорядження об'єктами права комунальної власності, в тому числі виконують усі майнові операції, можуть передавати об'єкти права комунальної власності у постійне або тимчасове користування юридичним та фізичним особам, здавати їх в оренду, продавати і купувати, використовувати як заставу, вирішувати питання їхнього відчуження, визначати в угодах та договорах умови використання та фінансування об'єктів, що приватизуються та передаються у користування і оренду.

6. Доцільність, порядок та умови відчуження об'єктів права комунальної власності визначаються відповідною радою. Доходи від відчуження об'єктів права комунальної власності зараховуються до відповідних місцевих бюджетів і спрямовуються на фінансування заходів, передбачених бюджетами розвитку.

7. Майнові операції, які здійснюються органами місцевого самоврядування з об'єктами права комунальної власності, не повинні ослаблювати економічних основ місцевого самоврядування, зменшувати обсяг та погіршувати умови надання послуг населенню.

8. Право комунальної власності територіальної громади захищається законом на рівних умовах з правами власності інших суб'єктів. Об'єкти права комунальної власності не можуть бути вилучені у територіальних громад і передані іншим суб'єктам права власності без згоди безпосередньо територіальної громади або відповідного рішення ради чи уповноваженого нею органу, за винятком випадків, передбачених законом.

9. Сільські, селищні, міські, районні в містах (у разі їх створення) ради мають право:

1) вносити пропозиції про передачу або продаж у комунальну власність відповідних територіальних громад підприємств, установ та організацій, їх структурних підрозділів та інших об'єктів, що належать до державної та інших форм власності, якщо вони мають важливе значення для забезпечення комунально-побутових і соціально-культурних потреб територіальних громад;

2) на переважне придбання в комунальну власність приміщень, споруд, інших об'єктів, розташованих на відповідній території, якщо вони можуть бути використані для забезпечення комунально-побутових та соціально-культурних потреб територіальних громад;

3) мати об'єкти комунальної власності за межами відповідних адміністративно-територіальних одиниць.

Стаття 61. Місцеві бюджети

1. Органи місцевого самоврядування в селах, селищах, містах, районах у містах (у разі їх створення) самостійно розробляють, затверджують і виконують відповідні місцеві бюджети згідно з Бюджетним кодексом України.

(Частина перша статті 61 із змінами, внесеними згідно із Законом №2457-VI від 08.07.2010)

2. Районні та обласні ради затверджують районні та обласні бюджети, які формуються з коштів державного бюджету для їх відповідного розподілу між територіальними громадами або для виконання спільних проектів та з коштів, залучених на договірних засадах з місцевих бюджетів для реалізації спільних соціально-економічних та культурних програм, контролюють їх виконання.

3. Складання і виконання районних і обласних бюджетів здійснюють відповідні державні адміністрації згідно з Бюджетним кодексом України.

(Частина третя статті 61 із змінами, внесеними згідно із Законом №2457-VI від 08.07.2010)

4. Самостійність місцевих бюджетів гарантується власними та закріпленими за ними на стабільній основі законом загальнодержавними доходами,

а також правом самостійно визначати напрями використання коштів місцевих бюджетів відповідно до закону.

5. Втручання державних органів у процес складання, затвердження і виконання місцевих бюджетів не допускається, за винятком випадків, передбачених цим та іншими законами.

Стаття 62. Участь держави у формуванні доходів місцевих бюджетів

1. Держава фінансово підтримує місцеве самоврядування, бере участь у формуванні доходів місцевих бюджетів, здійснює контроль за законним, доцільним, економічним, ефективним витрачанням коштів та належним їх обліком. Вона гарантує органам місцевого самоврядування доходну базу, достатню для забезпечення населення послугами на рівні мінімальних соціальних потреб. У випадках, коли доходи від закріплених за місцевими бюджетами загальнодержавних податків та зборів перевищують мінімальний розмір місцевого бюджету, держава вилучає із місцевого бюджету до державного бюджету частину надлишку в порядку, встановленому Бюджетним кодексом України.

(Частина перша статті 62 із змінами, внесеними згідно із Законом №2457-VI від 08.07.2010)

2. Мінімальні розміри місцевих бюджетів визначаються на основі фінансових нормативів бюджетної забезпеченості з урахуванням економічного, соціального, природного та екологічного стану відповідних територій виходячи з рівня мінімальних соціальних потреб, встановленого законом.

(Частина друга статті 62 із змінами, внесеними згідно із Законом №2457-VI від 08.07.2010)

Стаття 63. Доходи місцевих бюджетів

1. Доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок власних, визначених законом, джерел та закріплених у встановленому законом порядку загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів.

2. Доходи місцевих бюджетів районних у містах рад (у разі їх створення) формуються відповідно до обсягу повноважень, що визначаються відповідними міськими радами.

3. Склад доходів місцевих бюджетів визначається Бюджетним кодексом України та законом про Державний бюджет України.

(Частина третя статті 63 в редакції Закону № 2457-VI від 08.07.2010)

4. Доходи місцевого бюджету зараховуються до загального або спеціального фонду місцевого бюджету відповідно до вимог Бюджетного кодексу України та закону про Державний бюджет України.

(Частина четверта статті 63 в редакції Закону № 2457-VI від 08.07.2010)

5. У складі надходжень спеціального фонду місцевого бюджету виділяються надходження бюджету розвитку, які формуються відповідно до вимог Бюджетного кодексу України.

(Частина п'ята статті 63 в редакції Закону № 2457-VI від 08.07.2010)

6. Кошти державного бюджету, що передаються у вигляді дотацій та субвенцій, затверджуються у законі про Державний бюджет України для кожного відповідного місцевого бюджету згідно з Бюджетним кодексом України.

(Частина шоста статті 63 в редакції Закону № 2457-VI від 08.07.2010)

7. Кошти, передані державою у вигляді дотацій та субвенцій, можуть розподілятися Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласними, міськими (міст республіканського Автономної Республіки Крим і міст обласного значення), районними радами між відповідними місцевими бюджетами та використовуватися для фінансування спільних проектів відповідних територіальних громад.

(Частина сьома статті 63 в редакції Закону № 2457-VI від 08.07.2010)

Стаття 64. Видатки місцевих бюджетів

1. Видатки, які здійснюються органами місцевого самоврядування на потреби територіальних громад, їх розмір і цільове спрямування визначаються відповідними рішеннями про місцевий бюджет; видатки, пов'язані із здійсненням районними, обласними радами заходів щодо забезпечення спільних інтересів територіальних громад, - відповідними рішеннями про районний та обласний бюджети.

(Частина перша статті 64 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2457-VI від 08.07.2010)

2. Сільські, селищні, міські, районні в містах (у разі їх створення) ради та їх виконавчі органи самостійно розпоряджаються коштами відповідних місцевих бюджетів, визначають напрями їх використання.

3. Районні, обласні бюджети виконують місцеві державні адміністрації в цілях і обсягах, що затверджуються відповідними радами.

4. Видатки місцевого бюджету формуються відповідно до розмежування видатків між бюджетами, визначеного Бюджетним кодексом України, для виконання повноважень органів місцевого самоврядування.

(Частина четверта статті 64 в редакції Закону № 2457-VI від 08.07.2010)

5. Видатки місцевого бюджету здійснюються із загального та спеціального фондів місцевого бюджету відповідно до вимог Бюджетного кодексу України та закону про Державний бюджет України.

(Частина п'ята статті 64 в редакції Закону № 2457-VI від 08.07.2010)

6. У складі витрат спеціального фонду місцевого бюджету виділяються витрати бюджету розвитку.

(Частина шоста статті 64 в редакції Закону № 2457-VI від 08.07.2010)

7. Кошти бюджету розвитку спрямовуються на реалізацію програм соціально-економічного розвитку відповідної території, пов'язаної із здійсненням інвестиційної діяльності, здійснення інших заходів, пов'язаних з розширеним відтворенням, а також на погашення місцевого боргу.

(Частина сьома статті 64 в редакції Закону № 2457-VI від 08.07.2010)

Стаття 65. Використання вільного залишку коштів місцевих бюджетів

Перевищення залишку коштів загального фонду місцевого бюджету над оборотним залишком бюджетних коштів на кінець бюджетного періоду становить вільний залишок коштів місцевих бюджетів, який використовується на проведення витрат місцевого бюджету згідно із змінами до рішення про місцевий бюджет.

(Стаття 65 в редакції Закону № 2457-VI від 08.07.2010)

Стаття 66. Збалансування місцевих бюджетів

(Назва статті 66 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2457-VI від 08.07.2010)

1. Місцеві бюджети мають бути достатніми для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування наданих їм законом повноважень та забезпечення населення послугами не нижче рівня мінімальних соціальних потреб.

2. Повноваження на здійснення витрат місцевого бюджету мають відповідати обсягу надходжень місцевого бюджету.

(Частина друга статті 66 в редакції Закону № 2457-VI від 08.07.2010)

3. У разі коли вичерпано можливості збалансування місцевих бюджетів і при цьому не забезпечується покриття видатків, необхідних для здійснення органами місцевого самоврядування наданих їм законом повноважень та забезпечення населення послугами не нижче рівня мінімальних соціальних потреб, держава забезпечує збалансування місцевих бюджетів шляхом передачі необхідних коштів до відповідних місцевих бюджетів у вигляді дотацій та субвенцій відповідно до закону.

(Частина третя статті 66 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2457-VI від 08.07.2010)

Стаття 67. Фінансове забезпечення витрат, пов'язаних із здійсненням органами місцевого самоврядування повноважень органів виконавчої влади та виконанням рішень органів державної влади

(Назва статті 67 із змінами, внесеними згідно із Законом №2457-VI від 08.07.2010)

1. Держава фінансово забезпечує здійснення органами місцевого самоврядування наданих законом повноважень органів виконавчої влади у повному обсязі за рахунок закріплення за відповідними місцевими бюджетами джерел доходів бюджету, надання трансфертів з державного бюджету, а також передання органам місцевого самоврядування відповідних об'єктів державної власності.

(Частина перша статті 67 в редакції Закону № 2457-VI від 08.07.2010)

2. Рішення органів державної влади, які призводять до додаткових витрат органів місцевого самоврядування, обов'язково супроводжуються передачею їм необхідних фінансових ресурсів. Вказані рішення виконуються органами місцевого самоврядування в межах переданих їм фінансових ресурсів. Витрати органів місцевого самоврядування, що виникли внаслідок рішень органів державної влади і попередньо не забезпечені відповідними фінансовими ресурсами, компенсуються державою.

Стаття 68. Утворення цільових фондів

1. Органи місцевого самоврядування можуть утворювати цільові фонди, які є складовою спеціального фонду відповідного місцевого бюджету.

2. Порядок формування та використання цільових фондів визначається положенням про ці фонди, що затверджується відповідною місцевою радою.

(Стаття 68 в редакції Закону № 2813-IV від 06.09.2005)

Стаття 69. Місцеві податки і збори

Органи місцевого самоврядування відповідно до Податкового кодексу України встановлюють місцеві податки і збори. Місцеві податки і збори зараховуються до відповідних місцевих бюджетів у порядку, встановленому Бюджетним кодексом України з урахуванням особливостей, визначених Податковим кодексом України.

(Частина перша статті 69 в редакції Закону № 2756-VI від 02.12.2010)

(Частина другу статті 69 виключено на підставі Закону № 2756-VI від 02.12.2010)

Стаття 70. Участь органів місцевого самоврядування у фінансово-кредитних відносинах

1. Рада або за її рішенням інші органи місцевого самоврядування можуть здійснювати місцеві запозичення та отримувати позики місцевим бюджетам відповідно до вимог, встановлених Бюджетним кодексом України.

(Частина перша статті 70 в редакції Закону № 2457-VI від 08.07.2010)

2. Органи місцевого самоврядування можуть створювати комунальні банки та інші фінансово-кредитні установи, виступати гарантами кредитів підприємств, установ та організацій, що належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, здійснювати розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів на депозитах з дотриманням вимог, встановлених Бюджетним кодексом України та іншими законами України.

(Частина друга статті 70 із змінами, внесеними згідно із Законом №2457-VI від 08.07.2010)

Розділ IV

**ГАРАНТІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ТА ПОСАДОВИХ ОСІБ
МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.**

Стаття 71. Гарантії місцевого самоврядування, його органів та посадових осіб

1. Територіальні громади, органи та посадові особи місцевого самоврядування самостійно реалізують надані їм повноваження.

2. Органи виконавчої влади, їх посадові особи не мають права втручатися в законну діяльність органів та посадових осіб місцевого самоврядування, а також вирішувати питання, віднесені Конституцією України, цим та іншими законами до повноважень органів та посадових осіб місцевого самоврядування, крім випадків виконання делегованих їм радами повноважень, та в інших випадках, передбачених законом.

3. У разі розгляду місцевою державною адміністрацією питань, які зачіпають інтереси місцевого самоврядування, вона повинна повідомити про це відповідні органи та посадових осіб місцевого самоврядування.

4. Органи та посадові особи місцевого самоврядування мають право звертатися до суду щодо визнання незаконними актів місцевих органів виконавчої влади, інших органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, які обмежують права територіальних громад, повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Стаття 72. Підзвітність і підконтрольність місцевих державних адміністрацій районним, обласним радам

1. Місцеві державні адміністрації є підзвітними відповідним районним, обласним радам у виконанні програм соціально-економічного і культурного розвитку, районних, обласних бюджетів, підзвітними і підконтрольними у частині повноважень, делегованих їм відповідними районними, обласними радами, а також у виконанні рішень рад з цих питань.

2. Районна, обласна рада може шляхом таємного голосування висловити недовіру голові відповідної місцевої державної адміністрації, на підставі чого Президент України приймає рішення і дає відповідній раді обґрунтовану відповідь.

3. Якщо недовіру голові районної, обласної державної адміністрації висловили не менш як дві третини депутатів від загального складу відповідної ради, Президент України приймає рішення про відставку голови місцевої державної адміністрації.

Стаття 73. Обов'язковість актів і законних вимог органів та посадових осіб місцевого самоврядування

1. Акти ради, сільського, селищного, міського голови, голови районної в місті ради, виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради, прийняті в межах наданих їм повноважень, є обов'язковими для виконання всіма розташованими на відповідній території органами виконавчої влади, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами та організаціями, посадовими особами, а також громадянами, які постійно або тимчасово проживають на відповідній території.

2. На вимогу відповідних органів та посадових осіб місцевого самоврядування керівники розташованих або зареєстрованих на відповідній території підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності зобов'язані прибути на засідання цих органів для подання інформації з питань, віднесених до відання ради та її органів, відповіді на запити депутатів.

3. Місцеві органи виконавчої влади, підприємства, установи та організації, а також громадяни несуть встановлену законом відповідальність перед органами місцевого самоврядування за заподіяну місцевому самоврядуванню шкоду їх діями або бездіяльністю, а також у результаті невиконання рішень органів та посадових осіб місцевого самоврядування, прийнятих у межах наданих їм повноважень.

Стаття 74. Відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування

1. Органи та посадові особи місцевого самоврядування несуть відповідальність за свою діяльність перед територіальною громадою, державою, юридичними і фізичними особами.

2. Підстави, види і порядок відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування визначаються Конституцією України, цим та іншими законами.

Стаття 75. Відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування перед територіальними громадами

1. Органи та посадові особи місцевого самоврядування є підзвітними, підконтрольними і відповідальними перед територіальними громадами. Вони періодично, але не менш як два рази на рік, інформують населення про виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку, місцевого бюджету, з інших питань місцевого значення, звітують перед територіальними громадами про свою діяльність.

2. Територіальна громада у будь-який час може достроково припинити повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування, якщо вони порушують Конституцію або закони України, обмежують права і свободи громадян, не забезпечують здійснення наданих їм законом повноважень.

3. Порядок і випадки дострокового припинення повноважень органів та посадових осіб місцевого самоврядування територіальними громадами визначаються цим та іншими законами.

Стаття 76. Відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування перед державою

1. Органи та посадові особи місцевого самоврядування несуть відповідальність у разі порушення ними Конституції або законів України.

2. Органи та посадові особи місцевого самоврядування з питань здійснення ними делегованих повноважень органів виконавчої влади є підконтрольними відповідним органам виконавчої влади.

Стаття 77. Відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування перед юридичними і фізичними особами

1. Шкода, заподіяна юридичним і фізичним особам в результаті неправомірних рішень, дій або бездіяльності органів місцевого самоврядування, відшкодовується за рахунок коштів місцевого бюджету, а в результаті неправомірних рішень, дій або бездіяльності посадових осіб місцевого самоврядування - за рахунок їх власних коштів у порядку, встановленому законом.

2. Спори про поновлення порушених прав юридичних і фізичних осіб, що виникають в результаті рішень, дій чи бездіяльності органів або посадових осіб місцевого самоврядування, вирішуються в судовому порядку.

Стаття 78. Дострокове припинення повноважень ради

1. Повноваження сільської, селищної, міської, районної в місті, районної, обласної ради можуть бути достроково припинені у випадках:

1) якщо рада прийняла рішення з порушенням Конституції України, цього та інших законів, прав і свобод громадян, ігноруючи при цьому вимоги компетентних органів про приведення цих рішень у відповідність із законом;

2) якщо сесії ради не проводяться без поважних причин у строки, встановлені цим Законом, або рада не вирішує питань, віднесених до її відання.

2. Повноваження сільської, селищної, міської, районної в місті ради за наявності підстав, передбачених частиною першою цієї статті, та в інших випадках можуть бути припинені достроково за рішенням місцевого референдуму. Порядок проведення місцевого референдуму щодо дострокового припинення повноважень ради визначається законом про місцеві референдуми.

3. Питання про дострокове припинення повноважень сільської, селищної, міської, районної в місті ради за рішенням місцевого референдуму може бути порушене сільським, селищним, міським головою, а також не менш як однією десятою частиною громадян, що проживають на відповідній території і мають право голосу.

4. За наявності підстав, передбачених частиною першою цієї статті, рішення суду про визнання актів ради незаконними, висновків відповідного комітету Верховної Ради Верховна Рада України може призначити позачергові вибори сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради. Питання про призначення Верховною Радою України позачергових виборів сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради може порушуватись перед Верховною Радою України сільським, селищним, міським головою, головою обласної, Київської, Севастопольської міської державної адміністрації.

5. Порядок проведення позачергових виборів рад визначається законом про вибори.

6. Сільська, селищна, міська, районна в місті рада, щодо якої місцевим референдумом прийнято рішення про дострокове припинення повноважень, а також місцева рада, щодо якої Верховна Рада України прийняла рішення про призначення позачергових виборів, продовжує діяти до обрання нового складу відповідної ради.

(Частина шоста статті 78 в редакції Закону № 806-VI від 25.12.2008)

Стаття 79. Дострокове припинення повноважень сільського, селищного, міського голови

(Назва статті 79 в редакції Закону № 806-VI від 25.12.2008)

1. Повноваження сільського, селищного, міського голови, вважаються достроково припиненими у разі: *(Абзац перший частини першої статті 79 із змінами, внесеними згідно із Законом № 806-VI від 25.12.2008)*

- 1) його звернення з особистою заявою до відповідної ради про складення ним повноважень голови;
- 2) припинення його громадянства;
- 3) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- 4) порушення ним вимог щодо обмеження сумісності його діяльності з іншою роботою (діяльністю), встановлених цим Законом;
- 5) визнання його судом недієздатним, безвісно відсутнім або оголошення таким, що помер;
- 6) його смерті.

2. Повноваження сільського, селищного, міського голови можуть бути також достроково припинені, якщо він порушує Конституцію або закони України, права і свободи громадян, не забезпечує здійснення наданих йому повноважень.

3. Повноваження сільського, селищного, міського голови за наявності підстав, передбачених частиною другою цієї статті, можуть бути припинені достроково за рішенням місцевого референдуму або за рішенням відповідної ради, прийнятим шляхом таємного голосування не менш як двома третинами голосів депутатів від загального складу ради. Порядок проведення місцевого референдуму щодо дострокового припинення повноважень сільського, селищного, міського голови визначається законом про місцеві референдуми.

(Частина третя статті 79 із змінами, внесеними згідно із Законом № 806-VI від 25.12.2008) (Щодо конституційності положень частини третьої статті 79 див. Рішення Конституційного Суду № 1-рп/2000 від 09.02.2000)

4. Рішення про проведення місцевого референдуму щодо дострокового припинення повноважень сільського, селищного, міського голови приймається сільською, селищною, міською радою як за власною ініціативою, так і на вимогу не менш як однієї десятої частини громадян, що проживають на відповідній території і мають право голосу.

5. За наявності рішень суду про визнання розпоряджень чи дій сільського, селищного, міського голови незаконними, висновків відповідного комітету Верховної Ради Верховна Рада України може призначити позачергові вибори сільського, селищного, міського голови. Питання про призначення

Верховною Радою України позачергових виборів сільського, селищного, міського голови може порушуватись перед Верховною Радою України відповідною сільською, селищною, міською радою, головою обласної, Київської, Севастопольської міської державної адміністрації.

6. Порядок проведення позачергових виборів сільського, селищного, міського голови визначається законом про вибори.

7. Повноваження сільського, селищного, міського голови припиняються достроково, а відповідна особа звільняється з посади:

1) з підстав, зазначених у частині першій цієї статті, - з дня прийняття відповідною радою рішення, яким береться до відома зазначений факт;

2) з підстав, зазначених у частині другій цієї статті, - з дня прийняття місцевим референдумом або відповідною радою рішення про дострокове припинення повноважень;

3) у випадку, передбаченому частиною п'ятою цієї статті, - з моменту вступу на цю посаду іншої особи, обраної на наступних виборах.

(Частина сьома статті 79 в редакції Закону № 806-VI від 25.12.2008)

(Частину восьму статті 79 виключено на підставі Закону № 806-VI від 25.12.2008)

(Офіційне тлумачення положень статті 79 див. в Рішенні Конституційного Суду № 21-рп/2003 від 25.12.2003)

Стаття 80. Дострокове припинення повноважень органів самоорганізації населення

1. Повноваження органу самоорганізації населення припиняються достроково у разі:

1) невиконання рішень сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради, її виконавчого комітету, загальних зборів громадян або невиконання своїх повноважень;

2) його саморозпуску.

2. Рішення про дострокове припинення повноважень органу самоорганізації населення приймається загальними зборами громадян, що утворили даний орган, або відповідною радою.

Розділ V ПРИКІНЦЕВІ ТА ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Положення цього Закону є основою для розробки та прийняття інших законодавчих актів про місцеве самоврядування в Україні, а також законів про міста Київ і Севастополь.

2. Сільські, селищні, міські, районні в містах, районні, обласні ради після набрання чинності цим Законом здійснюють повноваження, передбачені Конституцією України і цим Законом.

Районні у містах ради після набрання чинності цим Законом здійснюють свої повноваження відповідно до закону. Обрання нового складу цих рад проводиться в порядку, що передбачається цим та іншими законами.

Рішення про проведення референдумів територіальних громад міст з районним поділом щодо утворення (неутворення) районних у містах рад відповідно до статті 5 цього Закону приймаються на вимогу не менш як однієї десятої членів цих громад або половини від загального складу депутатів відповідних міських рад. Рішення міських рад з цього питання приймаються з урахуванням думки районних у містах рад та членів територіальних громад цих міст. Рішення територіальних громад міст з районним поділом або міських рад із зазначеного питання повинні бути прийняті не пізніше як за шість місяців до дня проведення чергових виборів.

3. З набранням чинності цим Законом голови сільських, селищних, міських рад набувають статусу сільських, селищних, міських голів.

4. До прийняття закону про вибори сільських, селищних, міських голів вибори сільських, селищних, міських голів проводяться в порядку, передбаченому Законом України «Про вибори депутатів і голів сільських, селищних, районних, міських, районних у містах, обласних Рад».

(Пункт 5 розділу V втратив чинність на підставі Закону № 2493-III від 07.06.2001)

6. До прийняття закону про адміністративно-територіальний устрій України у територіальних громадах, що складаються з жителів кількох населених пунктів, вибори депутатів сільських, селищних, міських рад, а також сільських, селищних, міських голів проводяться за нині діючим адміністративно-територіальним устроєм.

7. До прийняття закону про адміністративно-територіальний устрій України територіальні громади села, селища, міста, що добровільно об'єдналися в одну територіальну громаду, шляхом місцевого референдуму можуть прийняти рішення про вихід з цієї громади лише за умови наявності фінансово-матеріальної бази, достатньої для забезпечення здійснення кожною з цих громад функцій і повноважень місцевого самоврядування відповідно до цього Закону.

8. Облік даних про кількість і склад територіальних громад та органів місцевого самоврядування, подання їм методичної допомоги здійснюються Верховною Радою України.

9. Правові засади бюджетного процесу та міжбюджетних відносин щодо місцевих бюджетів визначаються Бюджетним кодексом України .

(Пункт 9 розділу V в редакції Закону № 2457-VI від 08.07.2010)

10. З набранням чинності цим Законом майно, яке до прийняття Конституції України у встановленому законодавством порядку передане державою до комунальної власності адміністративно-територіальних одиниць та набуте ними на інших законних підставах, крім майна, що відчужене у встановленому законом порядку, є комунальною власністю відповідних територіальних громад сіл, селищ, міст.

Майно, передане до комунальної власності областей і районів, а також набуте на інших законних підставах, є спільною власністю територіальних громад сіл, селищ, міст, управління яким відповідно до Конституції України здійснюють районні та обласні ради або уповноважені ними органи. Відчуження зазначеного майна здійснюється лише за рішенням власника або уповноваженого ним органу.

За пропозицією сільських, селищних, міських рад районні, обласні ради повинні приймати рішення про передачу до комунальної власності відповідних територіальних громад окремих об'єктів, спільної власності територіальних громад, які знаходяться на їх території і задовольняють колективні потреби виключно цих територіальних громад.

Правовий режим майна спільної власності територіальних громад визначається законом.

Кабінет Міністрів України разом з Фондом державного майна України у двомісячний строк з дня набрання чинності цим Законом подають на розгляд Верховної Ради України проект закону про комунальну власність.

11. Районні і обласні ради відповідно до вимог Конституції України та цього Закону у двомісячний термін після набрання чинності цим Законом обирають голів рад (де ці посади суміщають керівники місцевих державних адміністрацій) та утворюють виконавчий апарат рад, а також приймають рішення про делегування повноважень відповідним місцевим державним адміністраціям.

12. Цей Закон набирає чинності з дня його офіційного опублікування.

З дня набрання чинності цим Законом втрачають чинність:

Закон Української РСР «Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування» (Відомості Верховної Ради УРСР, 1991 р., №2, ст. 5; Відомості Верховної Ради України, 1992 р., №28, ст.387, №31, ст.438, №33, ст.475, ст. 476; 1993 р., №7, ст.54, №17, ст.184, №18, ст.189, №19, ст.199, №26, ст.277; 1995 р., №22, ст.171; 1996 р., №16, ст.71);

Закон України «Про формування місцевих органів влади і самоврядування» (Відомості Верховної Ради України, 1994 р., № 22, ст.144, № 26, ст.217);

Закон України «Про Представника Президента України» (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 23, ст.335, № 31, ст.437; 1993 р., №19, ст.197);

Постанова Верховної Ради України «Про порядок введення в дію Закону України «Про Представника Президента України» (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 23, ст.336, №31, ст.447, №33, ст.485).

Президент України Л.КУЧМА

м. Київ, 21 травня 1997 року

№ 280/97-ВР

* * *

ЗАКОН УКРАЇНИ Про статус депутатів місцевих рад

*(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 40, ст.290)
(Щодо визнання неконституційними окремих положень див.
Рішення Конституційного Суду № 11-рп/2008 від 27.05.2008)
(Із змінами, внесеними згідно із Законами⁴⁹
№ 806-VI від 25.12.2008, ВВР, 2009, № 19, ст.260
№2487-VI від 10.07.2010, ВВР, 2010, № 35-36, ст.491)*

Цей Закон відповідно до Конституції України, Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», інших законів України визначає правовий статус депутата сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради (далі - місцева рада) як представника інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу та рівноправного члена місцевої ради, встановлює гарантії депутатської діяльності та порядок відкликання депутата місцевої ради.

Розділ I ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Законодавство про статус депутатів місцевих рад

Статус депутата місцевої ради визначається Конституцією України, цим Законом та іншими законами України.

Стаття 2. Депутат місцевої ради - представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу

1. Депутат сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради (далі - депутат місцевої ради) є представником інтересів територіальної громади села, селища, міста чи їх громад, який відповідно до Конституції України і Закону України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» обирається на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування на строк, встановлений Конституцією України».

(Частина перша статті 2 із змінами, внесеними згідно із Законом №806-VI від 25.12.2008)

49. У тексті закону враховані усі зміни, внесені до нього у попередні роки.

2. Депутат місцевої ради як представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу зобов'язаний виражати і захищати інтереси відповідної територіальної громади та її частини - виборців свого виборчого округу, виконувати їх доручення в межах своїх повноважень, наданих законом, брати активну участь у здійсненні місцевого самоврядування.

Стаття 3. Депутат місцевої ради - повноважний і рівноправний член відповідної ради

1. Депутат місцевої ради є повноважним і рівноправним членом відповідної ради - представницького органу місцевого самоврядування.

2. Депутат місцевої ради відповідно до цього Закону наділяється всією повнотою прав, необхідних для забезпечення його реальної участі у діяльності ради та її органів.

Стаття 4. Виникнення і строк повноважень депутата місцевої ради

1. Депутат місцевої ради набуває свої повноваження в результаті обрання його до ради відповідно до Закону України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів».

2. Повноваження депутата місцевої ради починаються з дня відкриття першої сесії відповідної ради з моменту офіційного оголошення підсумків виборів відповідною територіальною виборчою комісією і закінчуються в день відкриття першої сесії цієї ради нового скликання, крім передбачених законом випадків дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради або ради, до складу якої його обрано.

3. Повноваження депутата місцевої ради, обраного замість того депутата, який вибув, або на повторних виборах, починаються з дня заслуховування на черговому після виборів депутата місцевої ради пленарному засіданні відповідної місцевої ради повідомлення територіальної виборчої комісії про підсумки виборів.

4. Інформація про підсумки виборів доводиться територіальною виборчою комісією до відома відповідної місцевої ради. Спори щодо набуття повноважень депутатів місцевої ради вирішуються судом.

Стаття 5. Дострокове припинення повноважень депутата місцевої ради

1. Повноваження депутата місцевої ради припиняються достроково за наявності перелічених підстав, засвідчених офіційними документами, без прийняття рішення відповідної ради у разі:

1) його відкликання виборцями у встановленому цим Законом порядку;

(Пункт 2 частини першої статті 5 виключено на підставі Закону №2487-VI від 10.07.2010)

3) припинення його громадянства України або виїзду на постійне проживання за межі України;

4) обрання або призначення його на посаду, зайняття якої згідно з Конституцією України і законом не сумісне з виконанням депутатських повноважень;

5) обрання його депутатом іншої місцевої ради;

6) визнання його судом недієздатним або безвісно відсутнім;

7) набрання законної сили обвинувальним вироком суду, за яким його засуджено до позбавлення волі;

8) його смерті.

2. Повноваження депутата місцевої ради можуть припинятися достроково також за рішенням відповідної ради у зв'язку:

1) з набранням законної сили обвинувальним вироком суду, за яким його засуджено до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі;

2) з особистою заявою депутата місцевої ради про складення ним депутатських повноважень.

3. Спори щодо дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради вирішуються судом.

(Частина четверту статті 5 виключено на підставі Закону №2487-VI від 10.07.2010)

(Частина п'яту статті 5 виключено на підставі Закону №2487-VI від 10.07.2010)

(Частина шосту статті 5 виключено на підставі Закону №2487-VI від 10.07.2010)

7. У разі дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради вибори чи заміщення депутата, який достроково припинив повноваження, проводяться відповідно до Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів». *(Частина статті 5 в редакції Закону № 602-V від 12.01.2007)*

Стаття 6. Поєднання депутатської діяльності з виконанням виробничих або службових обов'язків

1. Депутат місцевої ради здійснює свої повноваження, не пориваючи з виробничою або службовою діяльністю.

2. Депутат місцевої ради, обраний секретарем сільської, селищної, міської ради, головою, заступником голови районної, обласної, районної у місті ради, працює у відповідній раді на постійній основі і не може суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, у тому числі на громадських засадах (за винятком викладацької, наукової та творчої у позаробочий час), займатися

підприємницькою діяльністю, одержувати від цього прибуток, якщо інше не передбачено законом.

3. За рішенням обласної, Київської та Севастопольської міських рад депутат, обраний головою постійної комісії з питань бюджету, може працювати в раді на постійній основі.

Стаття 7. Несумісність статусу депутата місцевої ради з деякими посадами та видами діяльності

1. Депутат місцевої ради, який перебуває на посаді керівника місцевого органу виконавчої влади чи на іншій посаді, на яку поширюються вимоги Конституції та законів України щодо обмеження сумісництва, не може поєднувати свою службову діяльність на цій посаді з посадою сільського, селищного, міського голови, секретаря сільської, селищної, міської ради, голови та заступника голови районної у місті, районної, обласної ради, а також з іншою роботою на постійній основі в радах, їх виконавчих органах та апараті.

2. Депутат місцевої ради не може використовувати свій депутатський мандат в цілях, не пов'язаних з депутатською діяльністю.

3. Депутат місцевої ради не може мати іншого представницького мандата.

Стаття 8. Депутатська етика

1. Депутат місцевої ради як представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу та член ради, здійснюючи депутатські повноваження, повинен дотримуватися таких правил депутатської етики:

1) керуватися загальнодержавними інтересами та інтересами територіальної громади чи виборців свого виборчого округу, від яких його обрано;

2) не використовувати депутатський мандат в особистих інтересах чи в корисливих цілях;

3) керуватися у своїй діяльності та поведінці загально визнаними принципами порядності, честі і гідності; *(Пункт 3 частини першої статті 8 в редакції Закону №1522-IV від 19.02.2004)*

4) не розголошувати відомостей, що становлять державну або іншу таємницю, яка охороняється законом, інших відомостей з питань, що розглядалися на закритих засіданнях ради чи її органів і не підлягають за їх рішенням розголошенню, та відомостей, які стосуються таємниці особистого життя депутата місцевої ради або виборця, що охороняється законом, чи стали йому відомі у зв'язку з його участю в депутатських перевірках;

5) не допускати образливих висловлювань, не використовувати у публічних виступах недостовірні або неперевірені відомості стосовно органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій, їх керівників та інших посадових чи службових

вих осіб, депутатських груп, фракцій, окремих депутатів місцевих рад;

б) не приймати будь-яких гонорарів, подарунків, не отримувати винагород безпосередньо чи опосередковано за дії, пов'язані зі здійсненням ним депутатських повноважень.

2. Регламентом ради чи статутом відповідної територіальної громади можуть бути встановлені також інші правила депутатської етики та заходи впливу щодо тих депутатів місцевих рад, які порушують ці правила.

Стаття 9. Депутатське посвідчення та нагрудний знак депутата місцевої ради

1. Після набуття депутатом місцевої ради повноважень йому видаються посвідчення і нагрудний знак.

2. Зразки посвідчень і нагрудних знаків депутата місцевої ради, а також Положення про них затверджуються Верховною Радою України.

Розділ II
ДЕПУТАТ МІСЦЕВОЇ РАДИ - ПРЕДСТАВНИК ІНТЕРЕСІВ
ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ, ВИБОРЦІВ
СВОГО ВИБОРЧОГО ОКРУГУ

Глава 1
ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕПУТАТА МІСЦЕВОЇ РАДИ
У ВИБОРЧОМУ ОКРУЗІ

Стаття 10. Обов'язки депутата місцевої ради у виборчому окрузі

1. У виборчому окрузі депутат місцевої ради зобов'язаний:

1) підтримувати зв'язок з виборцями, відповідною територіальною громадою, трудовими колективами і громадськими організаціями, які висунули його кандидатом у депутати місцевої ради, а також колективами інших підприємств, установ, організацій, незалежно від форми власності, органами місцевого самоврядування, місцевими органами виконавчої влади, розташованими на відповідній території;

2) не рідше одного разу на півріччя інформувати виборців про роботу місцевої ради та її органів, про виконання планів і програм економічного і соціального розвитку, інших місцевих програм, місцевого бюджету, рішень ради і доручень виборців;

3) брати участь у громадських слуханнях з питань, що стосуються його виборчого округу, в організації виконання рішень ради та її органів, дору-

чень виборців, у масових заходах, що проводяться органами місцевого самоврядування на території громади або виборчого округу; *(Пункт 3 частини першої статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом №1522-IV від 19.02.2004)*

4) вивчати громадську думку; вивчати потреби територіальної громади, інформувати про них раду та її органи, брати безпосередню участь у їх вирішенні;

5) визначити і оприлюднити дні, години та місце прийому виборців, інших громадян; вести регулярний, не рідше одного разу на місяць, прийом виборців, розглядати пропозиції, звернення, заяви і скарги членів територіальної громади, вживати заходів щодо забезпечення їх оперативного вирішення.

2. Депутат місцевої ради, який не виправдав довір'я виборців, може бути в будь-який час відкликаний ними у встановленому цим Законом порядку.

Стаття 11. Права депутата місцевої ради у виборчому окрузі

1. У виборчому окрузі депутат місцевої ради має право:

1) офіційно представляти виборців свого виборчого округу та інтереси територіальної громади в місцевих органах виконавчої влади, відповідних органах місцевого самоврядування, підприємствах, установах і організаціях незалежно від форми власності з питань, що належать до відання органів місцевого самоврядування відповідного рівня;

2) брати участь з правом дорадчого голосу у засіданнях інших місцевих рад та їх органів, загальних зборах громадян за місцем проживання, засіданнях органів самоорганізації населення, що проводяться в межах території його виборчого округу;

3) порушувати перед органами і організаціями, передбаченими пунктом 1 частини першої цієї статті, та їх посадовими особами, а також керівниками правоохоронних та контролюючих органів питання, що зачіпають інтереси виборців, та вимагати їх вирішення;

4) доступу до засобів масової інформації комунальної форми власності з метою оприлюднення результатів власної депутатської діяльності та інформування про роботу ради в порядку, встановленому відповідною радою; *(Частину першу статті 11 доповнено пунктом 4 згідно із Законом №1522-IV від 19.02.2004)*

5) вносити на розгляд органів і організацій, передбачених пунктом 1 частини першої цієї статті, та їх посадових осіб пропозиції з питань, пов'язаних з його депутатськими повноваженнями у виборчому окрузі відповідно до закону, брати участь у їх розгляді.

2. При здійсненні депутатських повноважень депутат місцевої ради має також право:

- 1) на депутатське звернення, депутатський запит, депутатське запитання;
- 2) на невідкладний прийом;
- 3) вимагати усунення порушень законності і встановлення правового порядку.

3. Депутат місцевої ради є відповідальним перед виборцями свого виборчого округу і їм підзвітним. У своїй роботі у виборчому окрузі взаємодіє з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, органами самоорганізації населення, трудовими колективами, об'єднаннями громадян.

Глава 2

ІНДИВІДУАЛЬНІ ТА КОЛЕКТИВНІ ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕПУТАТОМ МІСЦЕВОЇ РАДИ СВОЇХ ПОВНОВАЖЕНЬ У ВИБОРЧОМУ ОКРУЗІ

Стаття 12. Розгляд депутатом місцевої ради пропозицій, заяв і скарг громадян

1. Депутат місцевої ради розглядає пропозиції, заяви і скарги громадян, які надійшли до нього, вживає заходів до їх своєчасного, обґрунтованого вирішення; вивчає причини, які породжують скарги громадян, і вносить свої пропозиції щодо їх усунення до органів місцевого самоврядування, до місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян; систематично веде прийом громадян.

2. Депутат місцевої ради може направляти одержані ним пропозиції, заяви і скарги до відповідних органів, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, об'єднань громадян, якщо вирішення питань належить до їх повноважень, які зобов'язані розглянути їх відповідно до закону і про результати повідомити заявника, а також депутата місцевої ради.

3. Депутат місцевої ради в межах своїх повноважень здійснює контроль за розглядом відповідними органами підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, органами об'єднань громадян надісланих ним пропозицій, заяв, скарг виборців.

4. Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації державної і комунальної форм власності, їх посадові особи зобов'язані сприяти депутатів місцевої ради в організації прийому громадян, розгляді їх пропозицій, заяв, скарг, у створенні інших необхідних для його депутатської діяльності умов.

Стаття 13. Депутатське звернення

1. Депутатське звернення - викладена в письмовій формі вимога депутата місцевої ради з питань, пов'язаних з його депутатською діяльністю, до місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, а також керівників правоохоронних та контролюючих органів, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, розташованих на території відповідної ради, здійснити певні дії, вжити заходів чи дати офіційне роз'яснення з питань, віднесених до їх компетенції.

2. Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та їх посадові особи, а також керівники правоохоронних та контролюючих органів, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, розташованих на території відповідної ради, до яких звернувся депутат місцевої ради, зобов'язані у десятиденний строк розглянути порушене ним питання та надати йому відповідь, а в разі необхідності додаткового вивчення чи перевірки дати йому відповідь не пізніш як у місячний строк.

3. Якщо депутатське звернення з об'єктивних причин не може бути розглянуто у встановлений строк, депутату місцевої ради зобов'язані письмово повідомити про це з обґрунтуванням мотивів необхідності продовження строку розгляду.

4. Депутат місцевої ради може взяти участь у розгляді свого звернення, про що місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та їх посадові особи, керівники підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, розташованих на території відповідної ради, повинні йому повідомити завчасно, але не пізніш як за п'ять календарних днів.

5. Якщо депутат місцевої ради не задоволений результатами розгляду свого звернення або якщо місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та їх посадові особи, керівники підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, розташованих на території відповідної ради, ухиляються від вирішення порушеного у зверненні питання у встановлений строк, він має право внести депутатський запит відповідно до статті 22 цього Закону.

Стаття 14. Право депутата місцевої ради на невідкладний прийом та на одержання необхідної інформації

1. Депутат місцевої ради на території відповідної ради має право на невідкладний прийом посадовими особами місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, керівниками підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, розташованих на території відповідної ради, з питань депутатської діяльності.

2. Посадові особи місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, керівники підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, розташованих на території відповідної ради, на звернення депутата місцевої ради надають йому довідкові матеріали та іншу інформацію, необхідні для здійснення депутатських повноважень.

3. Порядок відвідування депутатом місцевої ради підприємств, установ і організацій, діяльність яких пов'язана з державною або іншою таємницею, що охороняється законом, встановлюється відповідними нормативно-правовими актами.

Стаття 15. Право депутата місцевої ради вимагати усунення порушення законності

1. Депутат місцевої ради як представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу у разі виявлення порушення прав та законних інтересів громадян або інших порушень законності має право вимагати припинення порушень, а в необхідних випадках звернутися до відповідних місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, а також до правоохоронних і контролюючих органів та їх керівників з вимогою вжити заходів щодо припинення порушень законності.

2. У разі виявлення порушення законності депутат місцевої ради має право на депутатське звернення до керівників відповідних правоохоронних чи контролюючих органів.

3. Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, об'єднання громадян, керівники підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, до яких звернувся депутат місцевої ради, зобов'язані негайно вжити заходів до усунення порушення, а в разі необхідності - до притягнення винних до відповідальності з наступним інформуванням про це депутата місцевої ради.

4. У разі нежиття відповідних заходів посадові особи місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та керівники правоохоронних і контролюючих органів, до яких звернувся депутат місцевої ради, несуть адміністративну або кримінальну відповідальність, встановлену законом.

Стаття 16. Звіти депутата місцевої ради перед виборцями та зустрічі з ними

1. Депутат місцевої ради періодично, але не рідше одного разу на рік, зобов'язаний звітувати про свою роботу перед виборцями відповідного виборчого округу, об'єднаннями громадян. Рада визначає орієнтовні строки проведення звітів депутатів місцевої ради перед виборцями.

2. Звіт депутата місцевої ради повинен містити відомості про його діяльність у раді та в її органах, до яких його обрано, а також про його роботу у виборчому окрузі, про прийняті радою та її органами рішення, про хід їх виконання, про особисту участь в обговоренні, прийнятті та в організації виконання рішень ради, її органів, а також доручень виборців свого виборчого округу.

3. Звіт депутата місцевої ради може бути проведено в будь-який час на вимогу зборів виборців за місцем проживання, трудової діяльності або навчання, а також органів самоорганізації населення.

4. Депутат місцевої ради не пізніше як за сім днів повідомляє виборців про час і місце проведення звіту через місцеві засоби масової інформації або в інший спосіб.

5. Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, керівники підприємств, установ і організацій державної і комунальної форм власності зобов'язані сприяти депутатам місцевих рад в організації їх звітів (зустрічей) перед (з) виборцями шляхом надання приміщень, інформаційних та інших довідкових матеріалів, необхідних депутату місцевої ради, на прохання депутата здійснювати інші заходи, пов'язані з проведенням його звіту (зустрічі) перед (з) виборцями, у тому числі сприяти оповіщенню виборців про час і місце його (її) проведення. Рішення з питань організації звітів (зустрічей) депутата з виборцями приймається на засіданні місцевої ради. *(Частина п'ята статті 16 в редакції Закону №1522-IV від 19.02.2004)*

6. Депутат місцевої ради інформує раду та її виконавчі органи про результати обговорення його звіту, зауважень і пропозицій, висловлених виборцями на адресу ради та її органів, а також про доручення, дані депутатаві у зв'язку з його депутатською діяльністю.

7. Витрати, пов'язані з проведенням звітів депутатів місцевої ради перед виборцями та їх зустрічей з ними, здійснюються за рахунок відповідних місцевих бюджетів у межах затверджених на ці цілі видатків.

8. Звіти і зустрічі депутатів місцевої ради з виборцями висвітлюються засобами масової інформації.

Стаття 17. Доручення виборців

1. Виборці можуть давати своєму депутатаві місцевої ради доручення на зборах під час його звітів чи зустрічей з питань, що впливають з потреб відповідного виборчого округу чи територіальної громади в цілому.

2. Доручення виборців не повинні суперечити законодавству України, а їх виконання має належати до відання місцевих рад та їх органів.

3. Доручення виборців депутатові місцевої ради має бути підтримане більшістю учасників зборів.

4. Доручення виборців, виконання яких потребує прийняття відповідною радою або її виконавчим органом рішення, фінансових або інших матеріальних витрат, доводяться депутатом місцевої ради до відома відповідної ради або її органів.

5. Рада та її органи аналізують доручення виборців, дані депутатам місцевої ради, та з урахуванням матеріальних, в тому числі і фінансових, можливостей приймають відповідні рішення щодо їх реалізації. Рішення з цих питань доводяться до відома депутатів місцевої ради та територіальної громади.

6. Доручення виборців враховуються при розробці планів і програм економічного та соціального розвитку відповідної території, місцевих економічних програм, складанні бюджету, а також при підготовці рішень з інших питань. *(Статтю 17 доповнено частиною шостою згідно із Законом №1522-IV від 19.02.2004)*

7. Депутат місцевої ради бере участь в організації виконання доручень виборців як одноособово, так і в складі постійних і тимчасових комісій ради або в складі утвореної з цієї метою депутатської групи, може залучати до їх виконання органи самоорганізації населення, а також виборців відповідного виборчого округу.

8. Контроль за виконанням доручень виборців здійснюється відповідними радами, їх органами та депутатами місцевих рад. Органи, які в межах своїх повноважень забезпечують реалізацію доручень виборців, один раз на рік інформують раду про хід їх виконання.

9. Депутат місцевої ради періодично інформує своїх виборців про результати розгляду радою та її виконавчими органами доручень виборців та особисту участь в організації їх виконання.

Розділ III

ДЕПУТАТ МІСЦЕВОЇ РАДИ - ПОВНОВАЖНИЙ ЧЛЕН РАДИ

Глава 1

ПОВНОВАЖЕННЯ ДЕПУТАТА МІСЦЕВОЇ РАДИ У РАДІ

Стаття 18. Обов'язки депутата місцевої ради у раді та її органах
Депутат місцевої ради зобов'язаний:

1) додержуватися Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, регламенту ради та інших нормативно-правових актів, що визначають порядок діяльності ради та її органів;

2) брати участь у роботі ради, постійних комісій та інших її органів, до складу яких він входить, всебічно сприяти виконанню їх рішень;

3) виконувати доручення ради, її органів, сільського, селищного, міського голови чи голови ради; інформувати їх про виконання доручень.

Стаття 19. Права депутата місцевої ради у раді та її органах

1. Депутат місцевої ради користується правом ухвального голосу з усіх питань, що розглядаються на засіданнях ради та її органів, до складу яких він входить. Депутат місцевої ради набуває права ухвального голосу з моменту визнання його повноважень.

Кожний депутат місцевої ради у раді та її органах, до складу яких він входить, має один голос. Депутат місцевої ради, який не входить до складу відповідного органу ради, може брати участь у його роботі з правом дорадчого голосу.

2. Депутат місцевої ради має право:

1) обирати і бути обраним до органів відповідної ради;

2) офіційно представляти виборців у відповідній раді та її органах;

3) пропонувати питання для розгляду їх радою та її органами;

4) вносити пропозиції і зауваження до порядку денного засідань ради та її органів, порядку розгляду обговорюваних питань та їх суті;

5) вносити на розгляд ради та її органів пропозиції з питань, пов'язаних з його депутатською діяльністю;

6) вносити на розгляд ради та її органів проекти рішень з питань, що належать до їх відання, поправки до них;

7) висловлюватися щодо персонального складу утворюваних радою органів і кандидатур посадових осіб, які обираються, призначаються або затверджуються радою;

8) порушувати питання про недовіру сільському, селищному, міському голові, розпуск органів, утворених радою, та звільнення посадових осіб місцевого самоврядування;

9) брати участь у дебатах, звертатися із запитамі, ставити запитання доповідачам, співдоповідачам, головуючому на засіданні;

10) вносити пропозиції про заслуховування на пленарному засіданні ради звіту чи інформації будь-якого органу або посадової особи, підзвітних чи підконтрольних раді, а також з питань, що віднесені до компетенції ради, інших органів і посадових осіб, які діють на її території;

11) порушувати в раді та її органах питання про необхідність перевірки роботи підзвітних та підконтрольних раді органів, підприємств, установ, організацій;

12) виступати з обґрунтуванням своїх пропозицій та з мотивів голосування, давати довідки;

13) ознайомлюватися з текстами виступів у стенограмах чи протоколах засідань ради та її органів до їх опублікування;

14) оголошувати на засіданнях ради та її органів тексти звернень, заяв, пропозицій громадян або їх об'єднань, якщо вони мають суспільне значення;

15) об'єднуватися з іншими депутатами місцевої ради в депутатські групи, фракції, які діють відповідно до регламенту ради.

3. Депутат місцевої ради може передати головуючому тексти свого невіголошеного виступу, пропозицій і зауважень з обговорюваного питання для включення до протоколу засідання ради або її органу, в якому він бере участь.

4. Порядок реалізації зазначених прав депутатів місцевих рад визначається цим Законом, іншими законами України, які регулюють діяльність місцевих рад та їх органів, а також регламентом відповідної ради.

Глава 2

СЕСІЙНІ ТА ПОЗАСЕСІЙНІ ФОРМИ РОБОТИ ДЕПУТАТА МІСЦЕВОЇ РАДИ У РАДІ ТА ЇЇ ОРГАНАХ

Стаття 20. Участь депутата в сесіях місцевої ради та засіданнях її органів

1. На сесіях місцевої ради депутати місцевої ради на основі колективного і вільного обговорення розглядають і вирішують питання, віднесені до відання відповідної ради.

2. Депутат місцевої ради, крім секретаря ради, голови районної у місті, районної, обласної ради та їх заступників, повинен входити до складу однієї з постійних комісій, що утворюються радою.

Депутат місцевої ради за дорученням відповідної ради або постійної комісії, до складу якої його обрано, бере безпосередню участь у підготовці питань для розгляду на сесіях ради та засіданнях постійної комісії.

3. Депутат місцевої ради зобов'язаний бути присутнім на пленарних засіданнях ради, засіданнях постійної комісії та інших органів ради, до складу яких він входить. У разі неможливості бути присутнім на засіданні депутат місцевої ради повідомляє про це особу, яка очолює відповідний орган.

4. Рада, до якої обрано депутата, має право заслуховувати його звіти про виконання рішень ради, на пленарних засіданнях періодично інформує депутатів місцевої ради про хід виконання рішень, прийнятих радою, реаліза-

цію пропозицій і зауважень, внесених ними, а також з інших важливих питань діяльності ради та її органів.

5. У разі пропуску депутатом протягом року більше половини пленарних засідань ради або засідань постійної комісії, членом якої він є, невиконання ним без поважних причин рішень і доручень ради та її органів відповідна рада може звернутися до виборців з пропозицією про відкликання такого депутата у встановленому законом порядку.

Стаття 21. Депутатський запит і депутатське запитання

1. Депутатський запит - це підтримана радою вимога депутата місцевої ради до посадових осіб ради і її органів, сільського, селищного, міського голови, керівників підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, які розташовані або зареєстровані на відповідній території, а депутата міської (міста обласного значення), районної, обласної ради - також до голови місцевої державної адміністрації, його заступників, керівників відділів і управлінь з питань, які віднесені до відання ради.

2. Депутатське запитання - це засіб одержання депутатом місцевої ради інформації або роз'яснення з тієї чи іншої проблеми. Відповідь на запитання може бути оголошено на сесії ради або дано депутату місцевої ради в індивідуальному порядку. Запитання не включається до порядку денного сесії, не обговорюється і рішення по ньому не приймається.

Стаття 22. Порядок розгляду депутатського запиту

1. Депутатський запит може бути внесений депутатом місцевої ради або групою депутатів попередньо або на пленарному засіданні ради у письмовій чи усній формі. Запит підлягає включенню до порядку денного пленарного засідання ради.

2. Депутатський запит обговорюється у разі необхідності на пленарному засіданні місцевої ради.

3. Рада може зобов'язати відповідний орган подати у встановлений нею строк звіт про виконання рішення по запиту депутата місцевої ради.

4. Орган або посадова особа, до яких звернуто депутатський запит, зобов'язані у встановлений радою строк дати офіційну письмову відповідь на нього відповідній раді і депутату місцевої ради. Якщо запит з об'єктивних причин не може бути розглянуто у встановлений радою строк, то орган або посадова особа зобов'язані письмово повідомити раді та депутатові місцевої ради, який вніс запит, і запропонувати інший строк, який не повинен перевищувати один місяць з дня одержання запиту. Відповідь на запит у разі необхідності розглядається на пленарному засіданні ради.

5. Депутат місцевої ради має право дати оцінку відповіді на свій депутатський запит. За результатами відповіді на депутатський запит може бути проведено обговорення, якщо на цьому наполягає не менше 1/4 присутніх на засіданні депутатів місцевої ради. Посадових осіб, до яких звернуто запит, своєчасно інформують про дату та час обговорення відповіді на запит радою. Вони або уповноважені ними особи мають право бути присутні на цьому засіданні ради.

За результатами розгляду відповіді на депутатський запит рада приймає відповідне рішення.

Стаття 23. Пропозиції і зауваження, висловлені депутатами місцевої ради на сесіях ради

1. Пропозиції і зауваження, висловлені депутатами місцевої ради на сесіях ради або передані в письмовій формі головному на її пленарних засіданнях, розглядаються радою або за її дорученням постійними комісіями ради чи надсилаються на розгляд підзвітним і підконтрольним органам та посадовим особам місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, керівникам відповідних підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, які зобов'язані розглянути ці пропозиції і зауваження у строки, встановлені радою, і про результати розгляду повідомити безпосередньо депутатів місцевої ради, які внесли пропозиції чи висловили зауваження, а також відповідну раду.

2. Рада та її виконавчі органи забезпечують виконання пропозицій і зауважень депутатів місцевої ради, схвалених радою, інформують депутатів про реалізацію пропозицій і зауважень, внесених ними на сесіях рад.

Стаття 24. Право депутата місцевої ради порушувати питання про перевірку діяльності виконавчих органів ради, місцевих державних адміністрацій, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, брати участь у здійсненні контролю за виконанням рішень ради

1. Депутат місцевої ради має право порушувати в раді та її органах питання про необхідність проведення перевірок з питань, віднесених до компетенції відповідної ради, діяльності розташованих на її території підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, виконавчих органів ради, а депутати обласних, районних рад - відповідних місцевих державних адміністрацій в частині повноважень, делегованих їм обласними, районними радами, а також за дорученням ради або її органів брати участь у перевірках виконання рішень ради.

2. Депутат місцевої ради має право вносити пропозиції щодо усунення недоліків і порушень керівникам підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, і органів, діяльність яких перевірялася відповідно до частини першої цієї статті, а також органам, яким вони підпорядковані, порушувати питання про притягнення до відповідальності осіб, з вини яких сталося порушення.

У разі виявлення порушень законодавства України депутат місцевої ради звертається з цього приводу до відповідних органів державної влади.

3. Про результати перевірки та пропозицій щодо них депутат місцевої ради доповідає раді або її органу, за дорученням яких здійснювалася перевірка.

4. Депутат місцевої ради за дорученням ради бере участь у депутатських перевірках з питань, які належать до відання ради, здійсненні контролю за виконанням рішень ради.

Стаття 25. Депутатські групи

1. Для спільної роботи по здійсненню депутатських повноважень у виборчих округах депутати місцевих рад можуть на основі їх взаємної згоди об'єднуватися в депутатські групи.

2. Депутати місцевої ради об'єднуються в депутатські групи за єдністю території їх виборчих округів, спільністю проблем, які вони вирішують, або іншими ознаками.

3. Повноваження депутатських груп є похідними від повноважень депутата місцевої ради, передбачених цим Законом.

4. Членство депутата місцевої ради в депутатській групі не звільняє його від персональної відповідальності за здійснення своїх депутатських повноважень у виборчому окрузі.

Стаття 26. Порядок утворення депутатських груп

1. Депутатська група може бути утворена в будь-який час протягом строку повноважень ради даного скликання за рішенням зборів депутатів місцевої ради, які виявили бажання увійти до її складу. Депутатська група складається не менш як з трьох депутатів місцевої ради. Депутатська група в районній, міській, районній у місті, обласній, Київській та Севастопольській міських радах складається не менш як із п'яти депутатів.

2. Депутати місцевої ради, які входять до складу депутатської групи, обирають особу, яка очолює депутатську групу.

3. Депутатська група реєструється відповідною місцевою радою за поданням особи, яка очолює депутатську групу, до якого додається підписане депутатами цієї групи письмове повідомлення про сформування депутатської

групи із зазначенням її назви, персонального складу та партійної належності членів групи та депутатів, які уповноважені представляти групу.

4. Депутатські групи можуть утворюватися на визначений ними період, але не більше ніж на строк повноважень відповідних рад.

5. Організація діяльності депутатських груп визначається відповідною місцевою радою.

6. Діяльність депутатської групи припиняється:

1) у разі вибуття окремих депутатів місцевої ради, внаслідок чого її чисельність стає меншою, ніж встановлено частиною першою цієї статті;

2) у разі прийняття депутатами місцевої ради, які входять до її складу, рішення про розпуск депутатської групи;

3) після закінчення строку, на який депутати місцевої ради об'єдналися в депутатську групу, або строку повноважень відповідних рад.

7. Рада сприяє діяльності зареєстрованих нею депутатських груп, координує їх роботу і може заслуховувати повідомлення про їх діяльність.

8. Інші питання діяльності депутатських груп визначаються регламентом ради.

Стаття 27. Депутатські фракції

1. Депутатські фракції місцевих рад формуються на партійній основі депутатами місцевих рад (крім депутатів сільських, селищних рад). *(Частина перша статті 27 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2487-VI від 10.07.2010)*

2. Депутати сільських та селищних рад на основі єдності поглядів або партійного членства можуть об'єднуватися у депутатські фракції місцевих рад. До складу депутатських фракцій можуть входити також позапартійні депутати сільської та селищної ради, які підтримують політичну спрямованість фракцій.

(Частина третю статті 27 виключено на підставі Закону №2487-VI від 10.07.2010)

4. Депутат місцевої ради може входити до складу лише однієї депутатської фракції. Після відповідного оформлення матеріалів про утворення депутатської фракції головуючий на пленарному засіданні відповідної місцевої ради інформує депутатів місцевої ради про реєстрацію такої депутатської фракції, її кількісний склад.

(Частина п'яту статті 27 виключено на підставі Закону № 2487-VI від 10.07.2010)

6. Інші питання створення та діяльності депутатських фракцій визначаються регламентом місцевої ради.

(Стаття 27 в редакції Закону № 602-V від 12.01.2007)

Стаття 28. Права депутатських груп, фракцій

Депутатські групи, фракції мають право:

- 1) на пропорційне представництво в постійних та тимчасових комісіях ради;
- 2) попередньо обговорювати кандидатури посадових осіб, яких обирає, призначає чи затверджує рада;
- 3) на гарантований виступ свого представника на пленарному засіданні ради з кожного питання порядку денного сесії ради;
- 4) об'єднувати зусилля з іншими групами, фракціями для створення більшості в раді чи опозиції;
- 5) здійснювати інші права, передбачені законами України.

Стаття 29. Участь депутата місцевої ради в роботі інших органів місцевого самоврядування

Депутат місцевої ради має право брати участь з правом дорадчого голосу в роботі інших органів місцевого самоврядування при розгляді ними питань та прийнятті рішень, що зачіпають інтереси виборців його виборчого округу чи територіальної громади, від яких його обрано.

Стаття 29-1. Помічники-консультанти депутата місцевої ради

1. Депутат місцевої ради може мати до п'яти помічників-консультантів, які працюють на громадських засадах.

2. Персональний підбір кандидатур на посаду помічника-консультанта депутата місцевої ради, організацію їх роботи та розподіл обов'язків між ними здійснює особисто депутат місцевої ради, який несе відповідальність щодо правомірності своїх рішень.

3. Умови діяльності та кількість помічників-консультантів депутата місцевої ради визначаються Положенням про помічника-консультанта депутата місцевої ради, яке затверджується відповідною радою.

4. Помічником-консультантом депутата місцевої ради може бути лише громадянин України, який має загальну середню освіту. Помічник-консультант депутата місцевої ради у своїй роботі керується Конституцією України та законодавством України, а також Положенням про помічника-консультанта депутата відповідної місцевої ради.

5. Помічник-консультант депутата місцевої ради має право:

1) входити і перебувати у приміщеннях відповідної місцевої ради за пред'явленням посвідчення помічника-консультанта, дотримуючись встановленого порядку;

2) одержувати надіслану на ім'я депутата місцевої ради поштовою й телеграфною кореспонденцію, відправляти її за дорученням депутата місцевої ради;

3) за дорученням депутата місцевої ради брати участь в організації вивчення громадської думки, потреб територіальної громади, інформувати про них депутата відповідної місцевої ради та вносити пропозиції щодо шляхів їх вирішення;

4) за письмовим зверненням депутата місцевої ради та за згодою посадових осіб органів місцевого самоврядування користуватися копіювально-розмножувальною а обчислювальною технікою.

6. Помічник-консультант депутата місцевої ради зобов'язаний:

1) дотримуватися вимог Конституції України, законодавства України, а також Положення про помічника-консультанта депутата відповідної ради;

2) при виконанні своїх обов'язків не допускати дій, що можуть негативно впливати на виконання повноважень депутата місцевої ради, утримуватися від заяв та вчинків, що компрометують депутата місцевої ради;

3) за дорученням депутата місцевої ради вивчати питання, необхідні депутату місцевої ради для здійснення його депутатських повноважень, готувати по них відповідні матеріали;

4) допомагати депутату місцевої ради в організації проведення звітів і зустрічей з виборцями;

5) допомагати депутату місцевої ради в розгляді надісланих на його ім'я поштою або поданих на особистому прийомі виборцями пропозицій, заяв і скарг громадян та вирішенні порушених у них питань;

6) надавати депутату місцевої ради організаційно-технічну та іншу необхідну допомогу при здійсненні ним депутатських повноважень.

7. Помічнику-консультанту депутата місцевої ради видається посвідчення, в якому має бути зазначено номер посвідчення, назву місцевої ради, прізвище депутата місцевої ради, номер його виборчого округу, а також те, що помічник-консультант депутата місцевої ради працює на громадських засадах у відповідній раді. Посвідчення помічника-консультанта депутата місцевої ради, опис якого затверджується відповідною радою, видається місцевою радою за письмовим поданням депутата місцевої ради. Посвідчення помічника-консультанта депутата місцевої ради вважається недійсним і підлягає поверненню до відповідної ради по закінченню повноважень депутата місцевої ради або за його письмовим поданням.

(Розділ III доповнено статтею 29-1 згідно із Законом №3266-IV від 22.12.2005)

Розділ IV ОСНОВНІ ГАРАНТІЇ ДЕПУТАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 30. Непорушність повноважень депутата місцевої ради. Забезпечення умов для їх здійснення

1. Депутат місцевої ради наділений усією повнотою повноважень, передбачених цим та іншими законами України. Ніхто не може обмежити повноваження депутата місцевої ради інакше як у випадках, передбачених Конституцією та законами України.

2. Місцеві ради та їх органи забезпечують необхідні умови для ефективного здійснення депутатами місцевих рад їх повноважень.

3. Рада та її органи сприяють депутатам місцевих рад в їх діяльності шляхом створення відповідних умов, забезпечення депутатів документами, довідково-інформаційними та іншими матеріалами, необхідними для ефективного здійснення депутатських повноважень, організують вивчення депутатами місцевих рад законодавства, досвіду роботи рад.

4. Депутат місцевої ради не несе відповідальності за виступи на засіданнях ради та її органів, за винятком відповідальності за образу чи наклеп.

5. На час виконання депутатських повноважень депутату місцевої ради надається відстрочка від призову на строкову військову чи альтернативну (невійськову) службу. У зв'язку з депутатською діяльністю депутат місцевої ради також звільняється від проходження навчальних зборів.

6. Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, керівники підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, зобов'язані сприяти депутатам місцевої ради у здійсненні їх депутатських повноважень.

(Частину сьому статті 30 виключено на підставі Закону №3590-IV від 04.04.2006)

Стаття 31. Особливості порушення кримінальної справи стосовно депутата місцевої ради та застосування запобіжного заходу стосовно депутата місцевої ради

1. Кримінальну справу стосовно депутата місцевої ради може порушити відповідно Генеральний прокурор України, заступник Генерального прокурора України, прокурор Автономної Республіки Крим, області, міст Києва або Севастополя в межах його повноважень.

Прокурор, який порушив кримінальну справу стосовно депутата місцевої ради, повідомляє про це відповідну місцеву раду не пізніше наступного робочого дня з дня порушення кримінальної справи.

2. Запобіжний захід щодо депутата місцевої ради у вигляді підписки про невіїзд або взяття під варту може застосовуватися виключно судом.

Суд, який обрав запобіжний захід стосовно депутата місцевої ради, повинен про це відповідну місцеву раду не пізніше наступного робочого дня з дня застосування запобіжного заходу.

(Стаття 31 в редакції Законів № 2854-IV від 08.09.2005, №3590-IV від 04.04.2006)

Стаття 32. Звільнення депутата місцевої ради від виробничих або службових обов'язків для виконання депутатських повноважень

1. На час сесії чи засідання постійної комісії місцевої ради, а також для здійснення депутатських повноважень в інших передбачених законом випадках депутат місцевої ради звільняється від виконання виробничих або службових обов'язків.

2. У разі здійснення депутатських повноважень у робочий час депутату місцевої ради за основним місцем роботи відшкодовуються середній заробіток та інші витрати, пов'язані з депутатською діяльністю, за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету.

Стаття 33. Охорона трудових та інших прав депутата місцевої ради

1. У разі обрання депутата місцевої ради на виборну посаду у раді, на якій він працює на постійній основі, трудовий договір з ним за попереднім місцем роботи припиняється відповідно до законодавства. Обраний на виборну посаду у відповідній раді, на якій він працює на постійній основі, депутат місцевої ради, який перебуває на службі у військових формуваннях чи правоохоронних органах держави, прикомандирується до місцевої ради із залиценням на цій службі.

3 працівником, якого прийнято на роботу (посаду), що її виконував (займав) депутат місцевої ради, укладається строковий трудовий договір; цей договір розривається у разі повернення депутата місцевої ради на роботу, але не пізніше як через три місяці після припинення повноважень депутата місцевої ради. *(Частина першу статті 33 доповнено абзацом другим згідно із Законом №575-V від 11.01.2007)*

2. Депутату місцевої ради, який працював у раді на постійній основі, після закінчення таких повноважень надається попередня робота (посада), а за її відсутності - інша рівноцінна робота (посада) на тому самому або, за згодою депутата, на іншому підприємстві, в установі, організації.

У разі неможливості надання відповідної роботи (посади) на період працевлаштування за колишнім депутатом місцевої ради зберігається, але не більше шести місяців, середня заробітна плата, яку він одержував на вибор-

ній посаді у раді, що виплачується з відповідного місцевого бюджету. У разі, якщо колишній депутат місцевої ради має право на пенсійне забезпечення або йому призначена пенсія за віком, по інвалідності, у зв'язку із втратою годувальника, за вислугу років відповідно до закону, за ним не зберігається середня заробітна плата, яку він одержував на виборній посаді в раді. *(Абзац другий частини другої статті 33 із змінами, внесеними згідно із Законом № 575-V від 11.01.2007)*

Час, коли колишній депутат тимчасово не працював у зв'язку з неможливістю надання йому попередньої або рівноцінної роботи (посади) безпосередньо після закінчення строку його повноважень, зараховується, але не більше шести місяців, до страхового стажу і стажу роботи (служби) за спеціальністю, за якою депутат працював до обрання у місцеву раду, де він виконував свої обов'язки на постійній основі. *(Частину другу статті 33 доповнено абзацом третім згідно із Законом № 575-V від 11.01.2007)*

3. Депутат місцевої ради може бути звільнений з роботи з ініціативи власника або уповноваженого ним органу від займаної посади, виключений з навчального закладу за умови його попередження в порядку, встановленому законом. Про таке попередження відповідний власник або уповноважений ним орган письмово повідомляє не менш ніж за 15 днів відповідну місцеву раду. *(Частина третя статті 33 із змінами, внесеними згідно із Законом №1522-IV від 19.02.2004)*

4. Час роботи депутата у місцевій раді на постійній основі зараховується до загального і безперервного стажу роботи (служби) депутата, а також стажу роботи (служби) за тією спеціальністю, за якою він працював до обрання на виборну посаду в раді.

Стаття 33-1. Підвищення професійного рівня депутатів місцевих рад

1. Депутат місцевої ради має право на підвищення своєї кваліфікації.

2. Порядок організації підвищення кваліфікації депутатів місцевих рад визначає відповідна рада.

(Закон доповнено статтею 33-1 згідно із Законом №1522-IV від 19.02.2004)

Стаття 34. Право депутата місцевої ради на безплатний проїзд

Депутат місцевої ради користується на території відповідної ради правом безплатного проїзду на залізничному, автомобільному і водному транспорті незалежно від форми власності, а також на всіх видах міського пасажирського транспорту (за винятком таксі). У разі якщо вся територія відповідної ради знаходиться в межах населеного пункту, то право безплатного проїзду депутата місцевої ради поширюється на всю територію населеного

пункту. Порядок та умови безплатного проїзду депутатів місцевих рад визначаються Кабінетом Міністрів України.

(Стаття 34 із змінами, внесеними згідно із Законом №1314-IV від 20.11.2003)

Стаття 35. Надання депутату місцевої ради інформаційної та юридичної допомоги

Відповідна рада та її виконавчі органи забезпечують депутатів місцевих рад офіційними виданнями та інформаційними матеріалами ради, організують допомогу їм з правових питань депутатської діяльності, надають можливість депутатам ознайомитися з рішеннями ради та її органів, розпорядженнями відповідної місцевої державної адміністрації, актами підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території.

Стаття 36. Відповідальність за невиконання вимог закону щодо забезпечення гарантій депутатської діяльності

1. Невиконання посадовими особами вимог закону щодо забезпечення гарантій депутатської діяльності тягне за собою відповідальність згідно із законом.

2. Публічна образа депутата місцевої ради, опублікування або поширення іншим способом завідомо неправдивих відомостей про нього, а також намагання в будь-якій формі вплинути на депутата місцевої ради, членів його сім'ї з метою перешкодити депутату виконувати свої повноваження, змусити його до вчинення неправомірних дій тягне за собою відповідальність згідно з законом.

Розділ V ВІДКЛИКАННЯ ДЕПУТАТА МІСЦЕВОЇ РАДИ

Стаття 37. Підстави для відкликання депутата місцевої ради

1. Підставами для відкликання виборцями обраного ними депутата місцевої ради можуть бути:

1) порушення депутатом місцевої ради положень Конституції і законів України, що встановлено судом; *(Пункт 1 частини першої статті 37 із змінами, внесеними згідно із Законом №1314-IV від 20.11.2003)*

2) пропуск депутатом місцевої ради протягом року більше половини пленарних засідань ради або засідань постійної комісії, невиконання ним без поважних причин рішень і доручень ради та її органів;

3) невідповідність практичної діяльності депутата місцевої ради основним принципам і положенням його передвиборної програми. *(Пункт 3 час-*

тини першої статті 37 із змінами, внесеними згідно із Законами №602-V від 12.01.2007, №2487-VI від 10.07.2010)

(Пункт 4 частини першої статті 37 виключено на підставі Закону №1314-IV від 20.11.2003)

(Пункт 5 частини першої статті 37 виключено на підставі Закону №1314-IV від 20.11.2003)

(Частина другу статті 37 виключено на підставі Закону №1314-IV від 20.11.2003)

Стаття 38. Пропозиції про відкликання депутата місцевої ради

1. Право вносити пропозиції про відкликання депутата місцевої ради до територіальної виборчої комісії належить відповідній місцевій раді, а також зборам виборців та зборам (конференціям) об'єднань громадян, їхніх місцевих осередків, які відповідно до Закону України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» мають право висувати кандидатів у депутати і знаходяться на території відповідного виборчого округу. (Частина перша статті 38 із змінами, внесеними згідно із Законом №1314-IV від 20.11.2003)

2. Рішення про внесення пропозицій щодо відкликання депутата місцевої ради приймається відповідно на:

1) пленарному засіданні місцевої ради;

2) зборах виборців, що проводяться з урахуванням вимог частин другої і третьої статті 27 Закону України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів»; (Пункт 2 частини другої статті 38 із змінами, внесеними згідно із Законом №1314-IV від 20.11.2003)

3) зборах (конференціях) об'єднань громадян чи їхніх місцевих осередків у порядку, встановленому їхніми статутами, та з урахуванням вимог статті 29 Закону України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів».

(Пункт 3 частини другої статті 38 в редакції Закону № 1314-IV від 20.11.2003)

3. У разі прийняття рішення щодо внесення пропозиції про відкликання депутата місцевої ради на зборах виборців, зборах (конференціях) об'єднань громадян, їхніх місцевих осередків створюється ініціативна група для збирання підписів виборців відповідного виборчого округу на підтримку пропозиції про відкликання депутата місцевої ради, затверджується її склад. (Частина третя статті 38 із змінами, внесеними згідно із Законом №1314-IV від 20.11.2003)

4. Протокол зборів виборців з пропозицією про відкликання депутата місцевої ради підписується головою і секретарем цих зборів, а протокол збо-

рів (конференції) об'єднань громадян, їхніх місцевих осередків - керівником відповідного об'єднання громадян. *(Частина четверта статті 38 із змінами, внесеними згідно із Законом №1314-IV від 20.11.2003)*

5. Рішення ради, протокол зборів виборців, зборів (конференцій) об'єднань громадян, їхніх місцевих осередків направляються до територіальної виборчої комісії у триденний строк після їх проведення. *(Частина п'ята статті 38 із змінами, внесеними згідно із Законом №1314-IV від 20.11.2003)*

Стаття 39. Розгляд питання про відкликання депутата місцевої ради територіальною виборчою комісією

1. Відповідна територіальна виборча комісія у п'ятиденний строк з моменту одержання протоколу зборів виборців, зборів (конференцій) об'єднань громадян, їхніх місцевих осередків з пропозицією про відкликання депутата місцевої ради розглядає це питання на своєму засіданні і приймає відповідне рішення. Про надходження пропозиції, а також про місце і час засідання, на якому вона розглядатиметься, комісія не пізніше як за три дні до засідання повідомляє відповідного депутата місцевої ради, раду, до якої його обрано, а також суб'єктів, які внесли пропозицію про відкликання депутата. *(Частина перша статті 39 із змінами, внесеними згідно із Законом №1314-IV від 20.11.2003)*

2. У разі порушення порядку внесення пропозиції про відкликання депутата місцевої ради територіальна комісія може відмовити в прийомі протоколу зборів виборців, зборів (конференцій) об'єднань громадян, їхніх місцевих осередків. Копії відповідного рішення у дводенний строк після його прийняття направляються комісією депутату місцевої ради, щодо якого порушено питання про відкликання, раді, до складу якої його обрано, а також суб'єктам, що внесли пропозицію про відкликання.

(Частина друга статті 39 із змінами, внесеними згідно із Законом №1314-IV від 20.11.2003)

Стаття 40. Збирання підписів на підтримку пропозиції про відкликання депутата місцевої ради

1. Після прийняття протоколу на підтримку пропозиції про відкликання депутата місцевої ради територіальна виборча комісія видає необхідну кількість підписних листів керівнику ініціативної групи по збиранню підписів.

2. З моменту отримання ініціативною групою підписних листів збір підписів проводиться у строки:

у разі відкликання депутата сільської, селищної, міської (міста районного підпорядкування) ради - п'ять днів;

районної, міської (міста обласного підпорядкування), районної в місті ради - десять днів;

обласної, Київської, Севастопольської міської ради - місячний термін.

3. Зразок підписного листа для збирання підписів виборців на підтримку пропозиції про відкликання депутата місцевої ради встановлюється відповідною територіальною виборчою комісією і повинен містити назву ради, до складу якої обрано депутата, його прізвище, ім'я, по батькові, рік обрання до ради, а також відомості про особу, яка збирає підписи (прізвище, ім'я, по батькові, місце роботи і адреса). Підписний лист має містити дані про виборців, які підтримали пропозицію про відкликання депутата місцевої ради: прізвище, ім'я, по батькові; число, місяць і рік народження; місце проживання; серію і номер паспорта або іншого документа, що посвідчує особу виборця, а також особистий підпис виборця.

4. Підписний лист заповнюється особою, яка збирає підписи, на основі даних, зазначених у паспорті або іншому документі, що посвідчує особу виборця. Правильність даних про виборця, внесених до підписного листа, і факт підтримки ним пропозиції про відкликання депутата місцевої ради засвідчується особистим підписом виборця. Кожний виборець може бути внесений лише до одного підписного листа і має право поставити лише один підпис. Збирання підписів здійснюється на суто добровільній основі.

5. У кожному підписному листі вказується загальна кількість виборців, які підтримали пропозицію про відкликання депутата місцевої ради, внесених до нього. Лист підписується особою, яка збирала підписи.

6. Заповнені підписні листи здаються у відповідну територіальну комісію ініціативною групою в порядку, встановленому комісією. Комісія перевіряє і реєструє одержані підписні листи. У разі виявлення у підписному листі порушень вимог цього Закону щодо збирання підписів комісія може визнати його недійсним. Якщо у підписних листах виявлено два або більше підписів одного громадянина, його підписи не враховуються. Не враховуються також підписи, які не є власноручними.

7. На основі одержаних підписних листів комісія не пізніше як у п'ятиденний строк після закінчення збирання підписів складає протокол про результати збирання підписів на підтримку пропозиції про відкликання депутата місцевої ради, який підписується головою, заступником голови, секретарем і членами територіальної комісії. Якщо на підтримку пропозиції про відкликання депутата місцевої ради зібрано підписи менше п'яти відсотків виборців відповідного виборчого округу, вона вважається відхиленою, і депутат зберігає свої повноваження.

Стаття 40-1. Агітація «за» або «проти» відкликання депутата місцевої ради та обмеження в її проведенні

1. Агітація «за» або «проти» відкликання депутата місцевої ради може проводитися на зборах, мітингах, у пресі, по радіо і телебаченню, у будь-який інший спосіб і будь-якими засобами, що не суперечать Конституції або законам України.

2. Участь органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, а також осіб, які входять до складу виборчих комісій, у проведенні агітації не дозволяється.

3. Забороняється проводити агітацію особам, які не є громадянами України.

4. У день проведення голосування щодо відкликання депутата місцевої ради будь-яка агітація забороняється.

5. При ініціюванні питання про відкликання депутата місцевої ради та проведенні агітації забороняється використовувати кошти з бюджетів усіх рівнів, позабюджетні кошти органів місцевого самоврядування, кошти державних та комунальних підприємств, організацій і установ, юридичних осіб з участю іноземного капіталу, іноземних державних, міжнародних організацій і об'єднань, а також анонімних осіб або осіб під псевдонімом.

(Закон доповнено статтею 40-1 згідно із Законом №1314-IV від 20.11.2003)

Стаття 41. Призначення голосування пропозиції про відкликання депутата місцевої ради

1. Відповідна територіальна комісія у десятиденний термін після одержання відповідного рішення ради чи складення протоколу про результати збирання підписів приймає рішення про призначення у відповідному виборчому окрузі голосування пропозиції про відкликання депутата місцевої ради, визначає день голосування. При цьому строк між днем прийняття комісією рішення про призначення голосування і днем голосування не може бути менше сорока шести і більше п'ятдесяти п'яти днів.

(Частина перша статті 41 із змінами, внесеними згідно із Законом №1314-IV від 20.11.2003)

2. У разі виявлення територіальною комісією порушень цього та інших законів під час внесення пропозицій про відкликання депутата місцевої ради, збирання підписів на їх підтримку, якщо ці порушення не дали можливості виявити об'єктивну думку виборців щодо даного депутата, комісія може прийняти вмотивоване рішення про відхилення пропозиції щодо відкликання депутата.

3. Рішення територіальної комісії про призначення голосування доводиться до відома виборців відповідного виборчого округу не пізніше як на

третій день після його прийняття через місцеві засоби масової інформації або в інший спосіб.

Стаття 42. Організація підготовки і проведення голосування пропозиції про відкликання депутата місцевої ради

1. Підготовка і проведення голосування пропозиції про відкликання депутата місцевої ради здійснюється дільничними комісіями відповідно до Закону України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» з урахуванням особливостей, передбачених цим Законом. При цьому окружні комісії не утворюються, а їх функції виконує відповідна територіальна виборча комісія. Дільниці для голосування і дільничні комісії утворюються відповідно на третій і на п'ятий день після прийняття територіальною комісією рішення про призначення голосування.

2. При відкликанні депутата місцевої ради дільниці для голосування і дільничні комісії утворюються відповідно до Закону України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів».

3. Списки виборців для голосування про відкликання депутата місцевої ради, складені відповідно до Закону України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», подаються для загального ознайомлення за десять днів до голосування.

Стаття 43. Бюлетень для голосування пропозиції про відкликання депутата місцевої ради

1. Форма і текст бюлетеня для голосування пропозиції про відкликання депутата місцевої ради затверджуються відповідною територіальною виборчою комісією. Комісія забезпечує виготовлення бюлетенів і постачання їх дільничним комісіям не пізніше як за десять днів до голосування.

2. В бюлетені для голосування пропозиції про відкликання депутата місцевої ради вказуються прізвище, ім'я, по батькові депутата, рік обрання його до відповідної ради, посада (заняття), місце роботи.

Стаття 44. Форми протоколів про результати голосування та списку виборців

1. Форми протоколів дільничної та територіальної комісії про результати голосування пропозиції про відкликання депутата місцевої ради встановлюються відповідною територіальною виборчою комісією і містять: назву ради, до складу якої обрано депутата; число, місяць і рік проведення голосування; прізвище, ім'я, по батькові депутата, про відкликання якого проводиться голосування; дані відповідно по виборчій дільниці чи виборчому округу в цілому про загальну кількість виборців; кількість виборців, які

одержали виборчі бюлетені; кількість виборців, які взяли участь у голосуванні; кількість голосів, поданих «за», і кількість голосів, поданих «проти» відкликання депутата; кількість бюлетенів, визнаних недійсними.

2. Виготовлення бланків, іншої документації, необхідної для проведення голосування пропозиції про відкликання депутата місцевої ради, і постачання їх дільничним комісіям забезпечується територіальною виборчою комісією разом з виконавчим комітетом або виконавчим апаратом цієї ради.

Стаття 45. Особливості проведення голосування пропозиції про відкликання депутата місцевої ради і встановлення його результатів

1. Під час голосування пропозиції про відкликання депутата місцевої ради виборець залишає в бюлетені прізвище депутата, якщо він голосує за збереження його депутатських повноважень, або викреслює його прізвище, якщо голосує за відкликання депутата.

2. Депутат місцевої ради вважається відкликаним, якщо за його відкликання проголосувало більше половини виборців, які взяли участь у голосуванні.

3. У разі рівності голосів, поданих за і проти відкликання депутата місцевої ради, його повноваження зберігаються.

4. Недійсними визнаються бюлетені для голосування невстановленого зразка, а також бюлетені, на яких відсутні підписи голови та секретаря виборчої комісії.

5. Результати голосування по виборчій дільниці розглядаються на засіданні дільничної комісії і заносяться до протоколу. Протокол підписується головою, заступником голови, секретарем і членами комісії та направляється до відповідної територіальної виборчої комісії. Порядок і строки направлення цього протоколу встановлюються територіальною виборчою комісією.

6. Територіальна виборча комісія на підставі протоколів дільничних комісій (протоколу дільничної комісії) визначає результати голосування про відкликання депутата місцевої ради і заносить їх до протоколу про результати голосування. Протокол підписується головою, заступником голови, секретарем і членами територіальної виборчої комісії. Про результати голосування територіальна виборча комісія повідомляє місцеву раду, відповідного депутата і виборців округу.

Стаття 46. Оскарження рішень виборчої комісії

Рішення, дії або бездіяльність виборчої комісії, окремих осіб, які входять до її складу, можуть бути оскаржені в порядку, встановленому статтею 22 Закону України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів».

Стаття 47. Повторне порушення питання про відкликання депутата місцевої ради

Питання про відкликання депутата місцевої ради може бути порушено повторно у порядку, встановленому цим Законом, у будь-який час.

Стаття 48. Гарантії прав депутата місцевої ради при розгляді питання про його відкликання

1. Депутат місцевої ради має право брати участь у зборах виборців, зборах (конференціях) об'єднань громадян, засіданнях відповідної територіальної виборчої комісії та дільничних комісій, а також у засіданнях ради та її органів при розгляді ними питань, що стосуються його відкликання.

2. Депутат місцевої ради має право давати пояснення щодо суті питань стосовно його діяльності, робити відповідні заяви на засіданнях ради та її органів, зборах виборців, зборах (конференціях) об'єднань громадян. У встановленому законодавством порядку депутат місцевої ради може використовувати для роз'яснення своєї позиції засоби масової інформації.

3. Депутат має право звернутися до місцевої ради з усною або письмовою заявою з приводу обставин, що стали підставою для порушення питання про його відкликання.

Стаття 49. Витрати, пов'язані з підготовкою і проведенням голосування пропозиції про відкликання депутата місцевої ради

Витрати, пов'язані з підготовкою і проведенням голосування пропозиції про відкликання депутата місцевої ради, які здійснюються відповідно до цього Закону, провадяться за рахунок відповідного місцевого бюджету.

Розділ VI ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 50. Зміна статусу або припинення повноважень депутата місцевої ради у зв'язку із змінами в адміністративно-територіальному устрої

1. Статус депутата місцевої ради змінюється відповідно до зміни статусу ради, до якої його обрано, у зв'язку із змінами в адміністративно-територіальному устрої відповідної території.

2. У разі віднесення населених пунктів до категорії міст обласного, республіканського (Автономної Республіки Крим) значення на їх території припиняються повноваження депутатів місцевої ради, які були обрані від цього населеного пункту до відповідної районної, обласної чи міської ради.

3. У разі віднесення села, селища, міста до складу іншого району депутати місцевих рад, обрані від цих населених пунктів, втрачають статус депутата попередньої районної чи міської ради і набувають статусу депутата тієї районної чи міської ради, під юрисдикцію якої передано відповідні адміністративно-територіальні одиниці.

4. У разі проведення виборів до новоутворених місцевих рад на базі існуючих рад повноваження депутатів цих рад припиняються.

Розділ VII **ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ**

1. Цей Закон набирає чинності з дня його офіційного опублікування.

2. Дія статті 31 цього Закону не поширюється на кримінальні справи та відповідні запобіжні заходи, що були відповідно порушені чи застосовані стосовно депутатів місцевих рад до набрання чинності цим Законом.

3. З дня набрання чинності цим Законом втрачає чинність Закон України «Про статус депутатів місцевих Рад народних депутатів» (Відомості Верховної Ради України, 1994 р., № 24, ст. 180; 1995 р., № 1, ст. 4; 1997 р., № 6, ст. 49; 1998 р., № 20, ст. 102; 1999 р., № 4, ст. 35).

Президент України Л.КУЧМА
м. Київ, 11 липня 2002 року
№ 93-IV

* * *

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про службу в органах місцевого самоврядування

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 33, ст. 175)

(Офіційне тлумачення до Закону див. в Рішенні

Конституційного Суду № 21-рп/2003 від 25.12.2003)

(Додатково див. Закон №3235-IV від 20.12.2005, ВВР, 2006, №9, №10-11, ст.96)

(Додатково див. ст. 97 Закону № 489-V від 19.12.2006, ВВР, 2007, №7-8, ст.66)

(Додатково див. Рішення Конституційного Суду №6-рп/2007 від 09.07.2007)

(Щодо визнання конституційними окремих положень див.

Рішення Конституційного Суду №8-рп/2007 від 16.10.2007)

(Додатково див. Рішення Конституційного Суду №10-рп/2008 від 22.05.2008)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами⁵⁰ №1622-VI від 04.09.2009, ВВР,

2010, №4, ст.18 №2756-VI від 02.12.2010, ВВР, 2011, №23, ст.160)

Цей Закон регулює правові, організаційні, матеріальні та соціальні умови реалізації громадянами України права на службу в органах місцевого самоврядування, визначає загальні засади діяльності посадових осіб місцевого самоврядування, їх правовий статус, порядок та правові гарантії перебування на службі в органах місцевого самоврядування.

Розділ I

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Служба в органах місцевого самоврядування

Служба в органах місцевого самоврядування - це професійна, на постійній основі діяльність громадян України, які займають посади в органах місцевого самоврядування, що спрямована на реалізацію територіальною громадою свого права на місцеве самоврядування та окремих повноважень органів виконавчої влади, наданих законом.

Стаття 2. Посадова особа місцевого самоврядування

Посадовою особою місцевого самоврядування є особа, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні посадові повноваження щодо здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій і отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету.

50. У тексті закону враховані усі зміни, внесені до нього у попередні роки.

Дія цього Закону не поширюється на технічних працівників та обслуговуючий персонал органів місцевого самоврядування.

Стаття 3. Посади в органах місцевого самоврядування

Посадами в органах місцевого самоврядування є:

виборні посади, на які особи обираються територіальною громадою;

виборні посади, на які особи обираються або затверджуються відповідною радою;

посади, на які особи призначаються сільським, селищним, міським головою, головою районної, районної у місті, обласної ради на конкурсній основі чи за іншою процедурою, передбаченою законодавством України.

Стаття 4. Основні принципи служби в органах місцевого самоврядування

Служба в органах місцевого самоврядування здійснюється на таких основних принципах:

служіння територіальній громаді;

поєднання місцевих і державних інтересів;

верховенства права, демократизму і законності;

гуманізму і соціальної справедливості;

гласності;

пріоритету прав та свобод людини і громадянина;

рівних можливостей доступу громадян до служби в органах місцевого самоврядування з урахуванням їх ділових якостей та професійної підготовки;

професіоналізму, компетентності, ініціативності, чесності, відданості справі;

підконтрольності, підзвітності, персональної відповідальності за порушення дисципліни і неналежне виконання службових обов'язків;

дотримання прав місцевого самоврядування;

правової і соціальної захищеності посадових осіб місцевого самоврядування;

захисту інтересів відповідної територіальній громаді;

фінансового та матеріально-технічного забезпечення служби за рахунок коштів місцевого бюджету;

самостійності кадрової політики в територіальній громаді.

Стаття 5. Право на службу в органах місцевого самоврядування

Право на службу в органах місцевого самоврядування мають громадяни України незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, терміну проживання на відповідній території.

На посаду можуть бути призначені особи, які мають відповідну освіту і професійну підготовку, володіють державною мовою в обсягах, достатніх для виконання службових обов'язків.

Стаття 6. Державна політика щодо служби в органах місцевого самоврядування

Державна політика щодо служби в органах місцевого самоврядування здійснюється за такими напрямками:

законодавче врегулювання служби в органах місцевого самоврядування та забезпечення її ефективності;

захист прав місцевого самоврядування;

організація підготовки та перепідготовки кадрів для служби в органах місцевого самоврядування;

правовий та соціальний захист посадових осіб місцевого самоврядування;

методичне та інформаційне забезпечення служби в органах місцевого самоврядування.

Консультативне та методичне забезпечення служби в органах місцевого самоврядування здійснюється центральним органом виконавчої влади з питань державної служби з урахуванням вимог чинного законодавства про місцеве самоврядування в Україні.

Методичну допомогу по організації і проходженню служби в органах місцевого самоврядування відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» можуть надавати відповідні комітети Верховної Ради України.

Контроль за дотриманням законодавства щодо служби в органах місцевого самоврядування здійснюється відповідними органами державної влади в порядку, встановленому законом.

Розділ II
ПРАВОВИЙ СТАТУС ПОСАДОВИХ ОСІБ
МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття 7. Правове регулювання статусу посадових осіб місцевого самоврядування

Правовий статус посадових осіб місцевого самоврядування визначається Конституцією України, законами України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про статус депутатів місцевих рад», «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів, цим та іншими законами України.

Посадові особи місцевого самоврядування діють лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією і законами України, та керуються у своїй діяльності Конституцією України і законами України, актами Президента України і Кабінету Міністрів України, актами органів місцевого самоврядування, а в Автономній Республіці Крим - також нормативно-правовими актами Верховної Ради Автономної Республіки Крим і Ради міністрів Автономної Республіки Крим, прийнятими у межах їхньої компетенції.

На посадових осіб місцевого самоврядування поширюється дія законодавства України про працю з урахуванням особливостей, передбачених цим Законом.

Стаття 8. Основні обов'язки посадових осіб місцевого самоврядування

Основними обов'язками посадових осіб місцевого самоврядування є:
додержання Конституції і законів України, інших нормативно-правових актів, актів органів місцевого самоврядування; забезпечення відповідно до їх повноважень ефективної діяльності органів місцевого самоврядування;

додержання прав та свобод людини і громадянина;

збереження державної таємниці, інформації про громадян, що стала їм відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків, а також іншої інформації, яка згідно із законом не підлягає розголошенню;

постійне вдосконалення організації своєї роботи, підвищення професійної кваліфікації;

сумлінне ставлення до виконання службових обов'язків, ініціативність і творчість у роботі;

шанобливе ставлення до громадян та їх звернень до органів місцевого самоврядування, турбота про високий рівень культури, спілкування і поведінки, авторитет органів та посадових осіб місцевого самоврядування;

недопущення дій чи бездіяльності, які можуть зашкодити інтересам місцевого самоврядування та держави.

Стаття 9. Основні права посадових осіб місцевого самоврядування

Посадова особа місцевого самоврядування має право:

на повагу особистої гідності, справедливе і шанобливе ставлення до себе з боку керівників, співробітників і громадян;

на оплату праці залежно від посади, яку вона займає, рангу, який їй присвоєно, якості, досвіду та стажу роботи;

на просування по службі відповідно до професійної освіти, результатів роботи та атестації;

на безпечні та необхідні для високопродуктивної роботи умови праці;
на соціальний і правовий захист;

отримувати в порядку, встановленому законодавством, від відповідних органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, незалежно від їх підпорядкування та форм власності, об'єднань громадян, окремих осіб матеріали та інформацію, необхідні для виконання своїх службових обов'язків;

у порядку і в межах, встановлених законом, отримувати інформацію щодо матеріалів своєї особової справи та ознайомлюватися з іншими документами, що стосуються проходження нею служби в органах місцевого самоврядування, отримувати від керівників органу місцевого самоврядування відповідні пояснення та давати особисті пояснення;

вимагати проведення службового розслідування з метою спростування безпідставних, на її думку, звинувачень або підозри щодо неї;

захистити свої законні права та інтереси в органах державної влади, органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування та в судовому порядку.

Розділ III

ПРОХОДЖЕННЯ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА СЛУЖБОВА КАР'ЄРА

Стаття 10. Прийняття на службу в органи місцевого самоврядування

Прийняття на службу в органи місцевого самоврядування здійснюється:

на посаду сільського, селищного, міського голови в порядку, встановленому Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні»;

на посаду голови та заступників голови районної, районної у місті, обласної ради, заступника міського голови - секретаря Київської міської ради, секретаря сільської, селищної, міської ради, голови постійної комісії з питань бюджету обласної, Київської та Севастопольської міських рад шляхом обрання відповідною радою;

на посади заступників сільського, селищного, міського голови з питань діяльності виконавчих органів ради, керуючого справами (секретаря) виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної у місті ради шляхом затвердження відповідною радою;

на посади керівника секретаріату (керуючого справами) районної, обласної ради, керуючого справами виконавчого апарату обласних і районних рад, керівників відділів, управлінь та інших працівників органів місцевого самоврядування шляхом призначення відповідно сільським, селищним, міським

головою, головою районної, районної у місті, обласної ради на конкурсній основі чи за іншою процедурою, передбаченою законодавством України.

Проведення конкурсу, випробування та стажування при прийнятті на службу в органи місцевого самоврядування здійснюється в порядку, визначеному законодавством України про державну службу.

У разі необхідності, за згодою сторін, посадова особа місцевого самоврядування може бути переведена на рівнозначну чи нижчу посаду або посаду радника чи консультанта без конкурсного відбору.

Голови районних, районних у містах, обласних рад, Київський та Севастопольський міський голова та міські голови (міст обласного і республіканського в Автономній Республіці Крим значення) мають право самостійно (без конкурсу) добирати та приймати на службу своїх помічників, радників (патронатну службу).

На час відсутності (відпустки) посадових осіб органів місцевого самоврядування (крім виборних посад) для виконання їх повноважень можуть прийматися на службу особи за строковим трудовим договором (контрактом).

Стаття 11. Присяга посадових осіб місцевого самоврядування

Громадяни України, які вперше приймаються на службу в органи місцевого самоврядування (за винятком посад, зазначених в абзаці другому частини першої статті 10 цього Закону), у день прийняття відповідного рішення складають Присягу такого змісту:

«Усвідомлюючи свою високу відповідальність, урочисто присягаю, що буду вірно служити громаді та народові України, неухильно дотримуватися Конституції України та законів України, сприяти втіленню їх у життя, охороняти права, свободи і законні інтереси громадян, сумлінно виконувати свої посадові обов'язки».

Посадова особа місцевого самоврядування, яка вперше приймається на службу в органи місцевого самоврядування, вважається такою, що вступила на посаду, з моменту складення Присяги.

Присяга вважається складеною, якщо після її зачитування громадянин України скріплює Присягу своїм підписом. Підписаний текст Присяги зберігається за місцем служби.

Про складення Присяги робиться запис у трудовій книжці із зазначенням дати складення Присяги.

Особа, яка відмовилася від складення Присяги (за винятком осіб, обраних на посади, зазначені в абзаці другому частини першої статті 10 цього Закону), вважається такою, що не вступила на посаду, а рішення про її призначення, обрання чи затвердження вважається таким, що втратило юридичну силу.

Особи, які вперше були обрані на посади сільських, селищних, міських голів, голів рад, складають Присягу на сесії відповідної ради, текст якої визначено в частині першій цієї статті.

(Стаття 11 в редакції Закону № 1622-VI від 04.09.2009)

Стаття 12. Обмеження, пов'язані з прийняттям на службу в органи місцевого самоврядування та проходженням служби

На службу в органи місцевого самоврядування не можуть бути прийняті особи:

- 1) визнані судом недієздатними;
- 2) які мають судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку;
- 3) які відповідно до закону позбавлені права займати посади в органах державної влади та їх апараті або в органах місцевого самоврядування протягом установленого терміну;
- 4) які у разі прийняття на службу в органи місцевого самоврядування будуть безпосередньо підпорядковані або підлеглі особам, що є близькими родичами чи свояками.

Посадові особи місцевого самоврядування не мають права вчиняти дії, передбачені статтями 1 і 5 Закону України «Про боротьбу з корупцією».

(Статтю 12 доповнено частиною другою згідно із Законом № 1622-VI від 04.09.2009)

Посадові особи місцевого самоврядування не можуть бути організаторами і безпосередніми учасниками страйків та інших дій, що перешкоджають виконанню органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим чи органами місцевого самоврядування передбачених законом повноважень.

Інші обмеження, пов'язані із проходженням служби в органах місцевого самоврядування, встановлюються виключно законами України.

Стаття 13. Декларування доходів посадових осіб місцевого самоврядування

Особа, яка претендує на зайняття посади в органах місцевого самоврядування третьої - сьомої категорій, подає за місцем майбутньої служби довідку органу державної податкової служби про подану декларацію про майновий стан і доходи (податкову декларацію). У декларації про майновий стан і доходи (податковій декларації) зазначаються відомості про доходи та зобов'язання фінансового характеру, в тому числі за кордоном, а також у додатку до податкової декларації вказуються зазначені відомості стосовно членів сім'ї.

Особа, яка претендує на зайняття посади в органах місцевого самоврядування першої та другої категорій, повинна зазначити в податковій декларації також відомості про належні їй та членам її сім'ї нерухоме та цінне рухоме майно, вклади в банках і цінні папери.

Декларація про майновий стан і доходи (податкова декларація) подається посадовою особою органів місцевого самоврядування щорічно органу державної податкової служби за своєю податковою адресою.

(Текст статті 13 в редакції Закону № 2756-VI від 02.12.2010)

Стаття 14. Класифікація посад в органах місцевого самоврядування

В органах місцевого самоврядування встановлюються такі категорії посад:

перша категорія - посади Київського міського голови, голів обласних рад та Севастопольського міського голови;

друга категорія - посади Сімферопольського міського голови, міських (міст - обласних центрів) голів; заступників голів обласних рад та Севастопольського міського голови, заступника міського голови - секретаря Київської міської ради;

третя категорія - посади перших заступників та заступників міських голів (міст - обласних центрів) з питань діяльності виконавчих органів ради; секретарів міських (міст - обласних центрів та міста Сімферополя) рад, міських голів (міст обласного і республіканського в Автономній Республіці Крим значення, крім міст - обласних центрів), голів районних, районних у містах рад;

керуючих справами виконавчих апаратів обласних та Севастопольської міської рад;

четверта категорія - посади голів постійних комісій з питань бюджету обласних, Київської та Севастопольської міських рад (у разі коли вони працюють у раді на постійній основі), керівників управлінь і відділів виконавчого апарату обласних, Севастопольської міської та секретаріату Київської міської рад, секретарів міських (міст обласного і республіканського в Автономній Республіці Крим значення) рад, заступників міських (міст обласного і республіканського в Автономній Республіці Крим значення) голів з питань діяльності виконавчих органів ради, керуючих справами (секретарів) виконавчих комітетів, директорів, перших заступників, заступників директорів департаментів міських (міст обласного і республіканського в Автономній Республіці Крим значення) рад, міських (міст районного значення) голів, селищних і сільських голів, посади заступників голів районних рад; *(Абзац шостий статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законами № 2186-IV від 16.11.2004, № 2317-IV від 12.01.2005, № 3251-IV від 20.12.2005)*

п'ята категорія - керуючих справами виконавчих апаратів районних рад, керуючих справами (секретарів) виконавчих комітетів районних у містах рад, помічників голів, радників (консультантів), спеціалістів, головних бухгалтерів управлінь і відділів виконавчого апарату обласних, секретаріатів

Київської та Севастопольської міських рад, керівників управлінь, відділів та інших виконавчих органів міських (міст обласного і республіканського в Автономній Республіці Крим значення) рад та їх заступників, керівників відділів (підвідділів) у складі самостійних управлінь, відділів виконавчих органів міських (міст обласного значення) рад, посади заступників міських (міст районного значення), сільських, селищних голів з питань діяльності виконавчих органів ради, секретарів міських (міст районного значення), сільських, селищних рад; *(Абзац сьомий статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законами №2317-IV від 12.01.2005, № 3251-IV від 20.12.2005)*

шоста категорія - посади керуючих справами (секретарів) виконавчих комітетів міських (міст районного значення), сільських, селищних рад, керівників структурних підрозділів виконавчого апарату районних та секретаріатів районних у містах Києві та Севастополі рад та їх заступників, керівників управлінь, відділів та інших структурних підрозділів виконавчих органів міських (міст районного значення), районних у містах рад та їх заступників, помічників голів, радників, консультантів, начальників секторів, головних бухгалтерів, спеціалістів управлінь, відділів, інших структурних підрозділів виконавчих органів міських (міст обласного значення та міста Сімферополя) рад; *(Абзац восьмий статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2317-IV від 12.01.2005)*

сьома категорія - посади радників, консультантів секретаріатів районних у містах рад, спеціалістів виконавчих органів районних у містах, міських (міст районного значення) рад, спеціалістів виконавчих органів сільських, селищних рад.

Віднесення інших посад органів місцевого самоврядування, не зазначених у цій статті, до відповідної категорії посад в органах місцевого самоврядування здійснюється Кабінетом Міністрів України за поданням керівників відповідних органів місцевого самоврядування.

Стаття 15. Ранги посадових осіб місцевого самоврядування

При прийнятті на службу в органи місцевого самоврядування присвоюються ранги у межах відповідної категорії посад.

Встановлюються такі ранги посадових осіб місцевого самоврядування:

особам, які займають посади, віднесені до першої категорії, може бути присвоєно 3, 2 і 1 ранг;

особам, які займають посади, віднесені до другої категорії, може бути присвоєно 5, 4 і 3 ранг;

особам, які займають посади, віднесені до третьої категорії, може бути присвоєно 7, 6 і 5 ранг;

особам, які займають посади, віднесені до четвертої категорії, може бути присвоєно 9, 8 і 7 ранг;

особам, які займають посади, віднесені до п'ятої категорії, може бути присвоєно 11, 10 і 9 ранг;

особам, які займають посади, віднесені до шостої категорії, може бути присвоєно 13, 12 і 11 ранг;

особам, які займають посади, віднесені до сьомої категорії, може бути присвоєно 15, 14 і 13 ранг.

Ранги, які відповідають посадам першої та другої категорій, а також ранги сільським, селищним, міським головам, головам районних, районних у містах рад присвоюються рішенням відповідної ради в межах відповідної категорії посад.

Ранги, які відповідають посадам третьої - сьомої категорії, присвоюються відповідно сільським, селищним, міським головою, головою обласної, районної, районної у місті ради.

Ранги присвоюються відповідно до займаної посади, рівня професійної кваліфікації, результатів роботи.

Ранги присвоюються одночасно з обранням (прийняттям) на службу в органи місцевого самоврядування або обранням (призначенням) на вищу посаду. Особам, які призначаються на посади з випробувальним строком, ранги присвоюються після його закінчення, за результатами роботи. Особам, які призначені на посади і мають ранги посадових осіб місцевого самоврядування або ранги державного службовця, присвоєні за попереднім місцем роботи, надбавка за ранг у період випробувального строку виплачується відповідно до цих рангів.

Черговий ранг присвоюється за умови, якщо посадова особа успішно відпрацювала на займаній посаді не менш як 2 роки.

За виконання особливо відповідальних завдань посадовій особі місцевого самоврядування може бути присвоєно черговий ранг достроково у межах відповідної категорії посад.

За сумлінну працю при виході на пенсію посадовій особі місцевого самоврядування може бути присвоєно черговий ранг поза межами відповідної категорії посад.

Посадова особа місцевого самоврядування може бути позбавлена присвоєного відповідно до цього Закону рангу лише за вироком суду.

Якщо посадова особа місцевого самоврядування обрана чи призначена на посаду нижчої категорії або залишила службу в органі місцевого самоврядування, за нею зберігається присвоєний ранг.

У трудовій книжці посадової особи місцевого самоврядування робиться запис про присвоєння, зміну чи позбавлення її відповідного рангу.

Стаття 16. Кадровий резерв служби в органах місцевого самоврядування

За рішенням органу місцевого самоврядування створюється кадровий резерв для зайняття посад і просування по службі, який затверджується сільським, селищним, міським головою, головою районної, районної у місті, обласної ради.

До кадрового резерву зараховуються особи, які виявили бажання зайняти посаду в органах місцевого самоврядування і мають відповідну кваліфікацію та освіту або здобувають її.

Кадровий резерв формується з:

посадових осіб місцевого самоврядування, які підвищили кваліфікацію або пройшли стажування і рекомендовані атестаційною комісією на вищі посади;

державних службовців, які бажають перейти на службу в органи місцевого самоврядування;

спеціалістів виробничої, соціально-культурної, наукової та інших сфер, а також випускників навчальних закладів відповідного профілю.

Порядок формування та ведення кадрового резерву посадових осіб визначається відповідною радою.

Примірний порядок формування кадрового резерву розробляється і затверджується Кабінетом Міністрів України.

Стаття 17. Атестація посадових осіб місцевого самоврядування

З метою оцінки ділових та професійних якостей, а також кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування, крім осіб, зазначених у частині другій цієї статті, посадові особи місцевого самоврядування один раз на 4 роки підлягають атестації.

Атестації не підлягають сільські, селищні, міські голови, голови районних у містах, районних і обласних рад, секретарі сільських, селищних, міських рад, працівники патронатної служби, особи, які перебувають на посаді менше одного року, молоді спеціалісти, вагітні жінки чи жінки, які працюють менше одного року після виходу на роботу з відпустки по вагітності і пологах чи догляду за дитиною, особи, прийняті на посаду на визначений строк.

Атестаційна комісія створюється за рішенням сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті, районної, обласної ради. Головою атестаційної комісії призначається секретар сільської, селищної, міської ради, заступник голови районної у місті, районної, обласної ради. У сільських, селищних радах з нечисленними виконавчими органами (до 5 осіб) атестацію може проводити сільський, селищний голова.

Атестаційна комісія працює гласно. Посадова особа має право попередньо ознайомитися з матеріалами її атестації, брати участь у засіданні комісії, на якому розглядається питання про її атестування, оскаржувати, у разі незгоди, рішення атестаційної комісії сільському, селищному, міському голові, голові районної у місті, районної, обласної ради протягом 10 днів з дня винесення її рішення або до суду.

За результатами атестації атестаційна комісія робить один з таких висновків: про відповідність займаній посаді; про відповідність займаній посаді за певних умов (здобуття освіти, проходження стажування, набуття відповідних навичок, підвищення кваліфікації тощо); про невідповідність займаній посаді.

Результати атестації мають рекомендаційний характер.

Відповідно до висновку атестаційна комісія пропонує сільському, селищному, міському голові, голові районної у місті, районної, обласної ради:

- 1) визнати посадову особу атестованою;
- 2) призначити протягом року повторне атестування (за згодою посадової особи);
- 3) зарахувати посадову особу до кадрового резерву або призначити її на вищу посаду;
- 4) перевести посадову особу на іншу посаду, що відповідає її кваліфікації, або звільнити її з займаної посади.

Спори, що виникають у зв'язку з проведенням атестації, вирішуються відповідно до законодавства про порядок вирішення індивідуальних трудових спорів.

Інші питання атестації посадових осіб регулюються положенням про проведення атестації, яке затверджується сільським, селищним, міським головою, головою районної у місті, районної, обласної ради.

Типове положення про проведення атестації посадових осіб місцевого самоврядування затверджується Кабінетом Міністрів України.

(Положення статті 18, яким встановлено граничний вік перебування на службі в органах місцевого самоврядування, визнано конституційним згідно з Рішенням Конституційного Суду № 8-рп/2007 від 16.10.2007)

Стаття 18. Граничний вік перебування на службі в органах місцевого самоврядування

Граничний вік перебування на службі в органах місцевого самоврядування становить 60 років для чоловіків і 55 років для жінок. Ці обмеження не поширюються на посадових осіб місцевого самоврядування, які обираються на відповідні посади.

Термін перебування на службі в органах місцевого самоврядування може бути продовжено, але не більш як на 5 років за рішенням сільського, селищного, міського голови, голови районної, районної у місті, обласної ради.

Після закінчення цього терміну посадові особи місцевого самоврядування за рішенням відповідного голови можуть бути залишені на посадах радників чи консультантів (патронатна служба), якщо такі посади передбачені штатним розписом, на умовах строкового трудового договору.

(Офіційне тлумачення до статті 18 див. в Рішенні Конституційного Суду № 21-рп/2003 від 25.12.2003)

Стаття 19. Інші питання проходження служби в органах місцевого самоврядування

Організація навчання і підвищення кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування, просування їх по службі, визначення тривалості робочого часу, порядку здійснення ними службових відряджень та відшкодування витрат на ці відрядження, а також особливості їх дисциплінарної відповідальності, вирішення інших питань, пов'язаних із службою в органах місцевого самоврядування, забезпечуються у порядку, передбаченому законом.

Розділ IV ПРИПИНЕННЯ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття 20. Підстави припинення служби в органах місцевого самоврядування

Крім загальних підстав, передбачених Кодексом законів про працю України, служба в органах місцевого самоврядування припиняється на підставі і в порядку, визначених Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», цим та іншими законами України, а також у разі:

порушення посадовою особою місцевого самоврядування Присяги, передбаченої статтею 11 цього Закону; *(Абзац другий частини першої статті 20 в редакції Закону №1622-VI від 04.09.2009)*

порушення умов реалізації права на службу в органах місцевого самоврядування (стаття 5 цього Закону);

неподання відомостей або подання посадовою особою місцевого самоврядування неправдивих відомостей щодо її доходів у встановлений термін (стаття 13 цього Закону);

виявлення або виникнення обставин, що перешкоджають перебуванню на службі, чи недотримання вимог, пов'язаних із проходженням служби в органах місцевого самоврядування (стаття 12 цього Закону);

досягнення посадовою особою місцевого самоврядування граничного віку перебування на службі в органах місцевого самоврядування (стаття 18 цього Закону).

Рішення про припинення служби в органах місцевого самоврядування може бути оскаржено посадовою особою місцевого самоврядування у порядку, визначеному законом.

Перевибори сільських, селищних, міських голів, зміна керівників органів місцевого самоврядування не є підставою для припинення служби посадовими особами виконавчих органів рад, їх секретаріатів, крім працівників паратранспортної служби.

Розділ V

МАТЕРІАЛЬНЕ ТА СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття 21. Оплата праці, відпустки та пенсійне забезпечення

(Установити, що у 2007 році працюючим пенсіонерам, на яких поширюється дія цього Закону, достроково призначена пенсія за віком (з урахуванням підпункту «г» пункту 1 статті 26 Закону України «Про зайнятість населення»), пункту «в» частини другої статті 12 Закону України «Про загальні засади подальшої експлуатації і зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення зруйнованого четвертого енергоблока цієї АЕС на екологічно безпечну систему» та статті 21 Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» у період до досягнення пенсійного віку, передбаченого законодавством для відповідної категорії осіб, не виплачується згідно із Законом № 489-V від 19.12.2006; додатково див. Рішення Конституційного Суду N 6-рп/2007 від 09.07.2007)(Установити, що у 2007 році пенсія за віком відповідно до цього Закону призначається лише при досягненні пенсійного віку, передбаченого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» згідно із Законом № 489-V від 19.12.2006)(Установити, що з 1 січня 2007 року максимальний розмір пенсії або щомісячного довічного грошового утримання (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткових пенсій, цільової грошової допомоги та пенсій за особливі заслуги перед Україною та інших доплат до пенсій, встановлених законодавством), призначених (перерахованих) у 2006-2007 роках відповідно до цього Закону не може перевищувати 12 мінімальних розмірів пенсії за віком, встановленої абзацом першим частини першої статті 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», а по інших категоріях пенсіонерів розмір пенсії або

щомісячного довічного грошового утримання (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткових пенсій, цільової грошової допомоги та пенсій за особливі заслуги перед Україною та інших доплат до пенсій, встановлених законодавством), призначених (перерахованих) у 2007 році, не може перевищувати 10 тисяч гривень на місяць згідно із Законом №489-V від 19.12.2006) (Установити, що розмір пенсії (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткових пенсій, цільової грошової допомоги та пенсій за особливі заслуги перед Україною та інших доплат до пенсій, встановлених законодавством), призначених у 2006 році відповідно до цього Закону, не може перевищувати 12 мінімальних пенсій за віком, встановленої абзацом першим частини першої статті 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», згідно із Законом №3235-IV від 20.12.2005) (Установити, що у 2006 році достроково призначена пенсія за віком з урахуванням підпункту «г» пункту 1 статті 26 Закону України «Про зайнятість населення» у період до досягнення пенсійного віку, передбаченого законодавством для відповідної категорії осіб, працюючим пенсіонерам, на яких поширюється дія цього Закону, не виплачується згідно із Законом № 3235-IV від 20.12.2005)

Посадові особи одержують заробітну плату, розмір якої має забезпечувати достатній життєвий рівень.

(Частина другу статті 21 виключено на підставі Закону № 107-VI від 28.12.2007 - зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду № 10-рп/2008 від 22.05.2008)

Умови оплати праці посадових осіб місцевого самоврядування визначаються Кабінетом Міністрів України. *(Частина третя статті 21 із змінами, внесеними згідно із Законом № 107-VI від 28.12.2007 - зміну визнано неконституційною згідно з Рішенням Конституційного Суду № 10-рп/2008 від 22.05.2008)*

Джерелом формування фонду оплати праці посадових осіб місцевого самоврядування є місцевий бюджет.

Посадовим особам місцевого самоврядування надається щорічна відпустка тривалістю 30 календарних днів, якщо законами України не передбачено тривалішої відпустки, з виплатою допомоги на оздоровлення у розмірі посадового окладу.

Посадовим особам, які мають стаж служби в органах місцевого самоврядування понад 10 років, надається додаткова оплачувана відпустка тривалістю до 15 календарних днів. Порядок і умови надання додаткових оплачуваних відпусток встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Пенсійне забезпечення посадових осіб місцевого самоврядування, які мають стаж служби в органах місцевого самоврядування та/або державної служби не менше 10 років, здійснюється у порядку, визначеному законо-

давством України про державну службу. Пенсія в частині, що не перевищує розміру пенсії із солідарної системи, що призначається відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», виплачується за рахунок коштів Пенсійного фонду України. Частина пенсії, що перевищує цей розмір, виплачується за рахунок коштів Державного бюджету України. (Частина сьома статті 21 в редакції Закону № 1215-IV від 02.10.2003; із змінами, внесеними згідно із Законом № 2105-IV від 21.10.2004)

Групи за оплатою праці працівників виконавчих апаратів обласних рад, виконавчих органів міських рад встановлюються Кабінетом Міністрів України.

(Частина дев'яту статті 21 виключено на підставі Закону № 1215-IV від 02.10.2003)

Посадовим особам місцевого самоврядування, які працювали на виборних посадах в органах місцевого самоврядування 8 років і більше, або протягом повних двох і більше скликань, починаючи зі скликання 1990 року, за винятком припинення повноважень з причин, визначених статтею 78, пунктами 2, 3, 4 частини першої, астиною другою статті 79 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», пунктами 1, 2, 6 частини першої і пунктом 1 частини другої статті 5 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад», за наявності страхового стажу для чоловіків - не менше 25 років, для жінок - не менше 20 років, призначається пенсія відповідно до цього Закону незалежно від того, де вони працювали перед призначенням пенсії. У цих випадках пенсія обчислюється у порядку, передбаченому для державних службовців, із сум заробітної плати, на які нараховується збір на обов'язкове державне пенсійне страхування, за останню займану виборною посадою на день призначення пенсії. (Частина десята статті 21 в редакції Закону № 976-IV від 19.06.2003; із змінами, внесеними згідно із Законами № 1215-IV від 02.10.2003, № 3108-IV від 17.11.2005)

У разі звільнення з роботи в органах місцевого самоврядування у зв'язку з виходом на пенсію посадовим особам місцевого самоврядування виплачується одноразова грошова допомога в розмірі 10 місячних посадових окладів за наявності не менше 10 років стажу на посадах в органах місцевого самоврядування чи на посадах, віднесених до відповідних категорій посад державних службовців. (Частина одинадцята статті 21 в редакції Закону № 1215-IV від 02.10.2003)

Посадовим особам органів місцевого самоврядування, які в період перебування на службі в цих органах визнані інвалідами I та II груп, незалежно від причин інвалідності пенсії по інвалідності призначаються в розмірах, передбачених законодавством України про державну службу, після припинення ними служби в органах місцевого самоврядування, за наявності стажу служби в органах місцевого самоврядування та/або державної служби не менше 10 років

та стажу, встановленого для призначення пенсії по інвалідності відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». У разі повернення зазначених осіб на службу в органи місцевого самоврядування чи на державну службу виплата пенсії відповідно до цього Закону зупиняється до звільнення з роботи або досягнення ними граничного віку перебування на службі в органах місцевого самоврядування чи на державній службі. У цей час вони мають право на одержання пенсії, призначеної на загальних підставах. *(Частина дванадцята статті 21 в редакції Закону № 1215-IV від 02.10.2003; із змінами, внесеними згідно із Законом № 3108-IV від 17.11.2005)*

У разі смерті особи в період перебування на службі в органах місцевого самоврядування або в період одержання пенсії у порядку, передбаченому цим Законом, непрацездатним членам сім'ї померлого годувальника, які були на його утриманні (при цьому дітям пенсія призначається незалежно від того, чи були вони на утриманні годувальника), призначається пенсія у разі втрати годувальника в розмірі 70 відсотків заробітку годувальника на одного непрацездатного члена сім'ї та 90 відсотків - на двох і більше членів сім'ї за наявності у годувальника стажу служби в органах місцевого самоврядування та/або державної служби не менше 10 років. До непрацездатних членів сім'ї належать особи, зазначені у статті 36 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». *(Статтю 21 доповнено частиною тринадцятою згідно із Законом № 1215-IV від 02.10.2003; із змінами, внесеними згідно із Законом №3108-IV від 17.11.2005)*

Стаття 22. Обчислення стажу служби в органах місцевого самоврядування

До стажу служби в органах місцевого самоврядування зараховується період роботи на посадах, на які поширюється дія цього Закону, а також на посадах і в органах, час роботи в яких зараховується до стажу державної служби.

Розділ VI

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО СЛУЖБУ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття 23. Відповідальність за порушення законодавства про службу в органах місцевого самоврядування

Особи, винні у порушенні законодавства про службу в органах місцевого самоврядування, притягуються до цивільної, адміністративної або кримінальної відповідальності згідно із законом.

Стаття 24. Відповідальність посадової особи місцевого самоврядування

Матеріальна шкода, завдана територіальній громаді незаконними рішеннями сільських, селищних, міських голів, голів районних у місті, районних та обласних рад, їх заступників, керівників управлінь, відділів, інших структурних підрозділів виконавчих органів місцевого самоврядування, діями чи бездіяльністю посадових осіб місцевого самоврядування при здійсненні ними своїх повноважень, відшкодовується за рахунок місцевого бюджету в порядку, встановленому законом.

Сільські, селищні, міські, районні у місті, районні та обласні ради, сільський, селищний, міський голова, голова районної у місті, районної та обласної ради мають право зворотної вимоги (регресу) до посадової особи місцевого самоврядування, яка заподіяла шкоду територіальній громаді, у розмірах і порядку, визначених законами України та статутами територіальних громад, прийнятими відповідно до законів України.

Розділ VII ПРИКІНЦЕВІ ТА ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

2. Дія Закону України «Про державну службу» поширюється на органи і посадових осіб місцевого самоврядування в частині, що не суперечить Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», цьому Закону та іншим законам України, що регулюють діяльність місцевого самоврядування.

За посадовими особами місцевого самоврядування, посади яких на момент набрання чинності цим Законом було віднесено до відповідних категорій та яким присвоєно ранг згідно з пунктом 5 розділу V «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», зберігається така сама категорія та присвоюється такий самий ранг з додержанням вимог цього Закону.

3. З набранням чинності цим Законом посадовим особам органів місцевого самоврядування присвоюються ранги на рівні тих, які вони мали відповідно до Закону України «Про державну службу».

4. У разі переходу посадової особи органу місцевого самоврядування на державну службу рівнозначної чи нижчої категорії посад їй присвоюється ранг державного службовця на рівні рангу, який вона мала відповідно до цього Закону.

5. Визнати такими, що втратили чинність:

пункт 5 розділу V «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (Відомості Верховної Ради України, 1997 р., № 24, ст. 170);

пункт 2 Постанови Верховної Ради України від 16 грудня 1993 року «Про введення в дію Закону України «Про державну службу» в частині щодо поширення дії цього Закону на працівників органів місцевого та регіонального самоврядування (Відомості Верховної Ради України, 1993 р., № 52, ст. 491);

друге речення частини першої статті 23 Закону України «Про державну службу» (Відомості Верховної Ради України, 1993 р., № 52, ст. 490; 1999 р., №24, ст. 208).

6. Кабінету Міністрів України протягом двох місяців з дня набрання чинності цим Законом:

привести свої нормативно-правові акти у відповідність з цим Законом;

відповідно до своєї компетенції забезпечити прийняття нормативно-правових актів, передбачених цим Законом;

забезпечити приведення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність з цим Законом.

Президент України Л.КУЧМА

м. Київ, 7 червня 2001 року

№2493-III

* * *

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про органи самоорганізації населення

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 2001, № 48, ст. 254)

Розділ I

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Мета Закону

Цей Закон визначає правовий статус, порядок організації та діяльності органів самоорганізації населення.

Стаття 2. Основні терміни, використані в цьому Законі

Основні терміни, використані в цьому Законі, мають таке значення:

органи самоорганізації населення - представницькі органи, що створюються жителями, які на законних підставах проживають на території села, селища, міста або їх частин, для вирішення завдань, передбачених цим Законом;

власні повноваження органу самоорганізації населення - повноваження, надані відповідно до Конституції та законів України сільською, селищною, міською або районною у місті (у разі її створення) радою органу самоорганізації населення під час його утворення;

делеговані повноваження органу самоорганізації населення - повноваження сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради, якими вона додатково наділяє орган самоорганізації населення.

Стаття 3. Поняття органу самоорганізації населення

1. Орган самоорганізації населення є однією з форм участі членів територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах у вирішенні окремих питань місцевого значення.

2. Органами самоорганізації населення є будинкові, вуличні, квартальні комітети, комітети мікрорайонів, комітети районів у містах, сільські, селищні комітети.

3. Основними завданнями органів самоорганізації населення є:

1) створення умов для участі жителів у вирішенні питань місцевого значення в межах Конституції і законів України;

2) задоволення соціальних, культурних, побутових та інших потреб жителів шляхом сприяння у наданні їм відповідних послуг;

3) участь у реалізації соціально-економічного, культурного розвитку відповідної території, інших місцевих програм.

Стаття 4. Законодавство про органи самоорганізації населення

1. Органи самоорганізації населення діють на підставі Конституції України, цього та інших законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних та місцевих органів виконавчої влади (а в Автономній Республіці Крим - також нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та рішень Ради міністрів Автономної Республіки Крим), рішень відповідних органів місцевого самоврядування, рішень місцевого референдуму, статутів територіальних громад, розпоряджень сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті (у разі її створення) ради, виданих у межах своїх повноважень, положень про органи самоорганізації населення, рішень зборів (конференції) жителів за місцем проживання, які їх обрали.

2. Орган самоорганізації населення, утворений за дозволом районної у місті ради, керується у своїй діяльності також рішеннями міської ради та її виконавчого органу.

Стаття 5. Принципи організації та діяльності органу самоорганізації населення

Організація та діяльність органу самоорганізації населення ґрунтуються на принципах:

- 1) законності;
- 2) гласності;
- 3) добровільності щодо взяття окремих повноважень сільської, селищної, міської, районної в місті (у разі її створення) ради;
- 4) територіальності;
- 5) виборності;
- 6) підзвітності, підконтрольності та відповідальності перед відповідними радами;
- 7) підзвітності, підконтрольності та відповідальності перед жителями, які обрали орган самоорганізації населення;
- 8) фінансової та організаційної самостійності.

Стаття 6. Право жителів обирати та бути обраними до органу самоорганізації населення

1. Обирати та бути обраними до органу самоорганізації населення в порядку, визначеному цим Законом, можуть жителі, які на законних підставах проживають на відповідній території.

2. Забороняються будь-які обмеження права жителів, які проживають на відповідній території, на участь у відповідному органі самоорганізації населення залежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших

переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, мовних або інших ознак.

Стаття 7. Територія, в межах якої діє орган самоорганізації населення

1. Орган самоорганізації населення створюється за територіальною ознакою.

2. Територією, у межах якої діє орган самоорганізації населення, може бути частина території села, селища, міста, району в місті, у межах якої проживають жителі, які обрали цей орган.

3. Територія, у межах якої діє орган самоорганізації населення, визначається рішенням ради, що дала дозвіл на створення:

а) сільського, селищного комітету - в межах території села, селища, якщо його межі не співпадають з межами діяльності сільської, селищної ради;

б) вуличного, квартального комітету - в межах території кварталу, кількох, однієї або частини вулиці з прилеглими провулками в місцях індивідуальної забудови;

в) комітету мікрорайону - в межах території окремого мікрорайону, житлово-експлуатаційної організації в містах;

г) будинкового комітету - в межах будинку (кількох будинків) в державному і громадському житловому фонді та фонді житлово-будівельних кооперативів;

г) комітету району в місті - в межах одного або кількох районів у місті, якщо його межі не співпадають з межами діяльності районної у місті ради.

Розділ II

ПОРЯДОК СТВОРЕННЯ ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ

Стаття 8. Порядок ініціювання створення органу самоорганізації населення

1. З ініціативою про створення органу самоорганізації населення до сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради можуть звернутися збори (конференція) жителів за місцем проживання за умови, якщо в них брало участь (було представлено) не менше половини жителів відповідної території, які мають право голосу.

На зборах (конференції) жителів за місцем проживання обирається також ініціативна група, члени якої будуть представляти інтереси жителів - учасників зборів (конференції) у відповідній місцевій раді.

2. Рішення зборів (конференції) приймається більшістю голосів їх учасників.

3. Ініціативна група подає до сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради заяву про створення органу самоорганізації населення, протокол зборів (конференції) жителів за місцем проживання про ініціювання створення органу самоорганізації населення із зазначенням основних напрямів діяльності створюваного органу самоорганізації населення, а також список учасників зборів (конференції) жителів за місцем проживання із зазначенням прізвища, імені, по батькові, року народження, серії і номера паспорта та домашньої адреси кожного учасника зборів (конференції) жителів.

Стаття 9. Порядок надання дозволу на створення органу самоорганізації населення

1. Дозвіл на створення органу самоорганізації населення надається сільською, селищною, міською, районною у місті (у разі її створення) радою.

2. Питання про створення органу самоорганізації населення, внесені на розгляд сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради, розглядається на найближчому засіданні відповідної ради за участю членів ініціативної групи зборів (конференції) жителів за місцем проживання.

У рішенні ради про надання дозволу на створення органу самоорганізації населення мають бути обов'язково визначені його назва, основні напрями діяльності, повноваження та умови їх здійснення, територія, в межах якої має діяти орган самоорганізації населення.

3. Рішення сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради про надання дозволу на створення органу самоорганізації населення доводиться до відома жителів у встановленому порядку.

4. Сільська, селищна, міська, районна у місті (у разі її створення) рада може відмовити у наданні дозволу на створення органу самоорганізації населення, якщо ініціювання створення органу самоорганізації населення було здійснено з порушенням вимог, встановлених законом.

5. Рішення сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради про відмову у наданні дозволу на створення органу самоорганізації населення може бути оскаржено до суду в установленому законом порядку.

Стаття 10. Порядок обрання органу самоорганізації населення

1. Орган самоорганізації населення обирається зборами (конференцією) жителів за місцем проживання на основі загального, рівного виборчого права шляхом таємного голосування жителів, які на законних підставах проживають на відповідній території. Право голосу на виборах мають жителі, які досягли на день їх проведення вісімнадцяти років. Не мають права голосу

жителі, яких визнано судом недієздатними. Загальний склад органу самоорганізації населення визначається зборами (конференцією) жителів за місцем проживання.

2. Організація проведення зборів (конференції) жителів за місцем проживання, як правило, покладається на виконавчий комітет сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради.

3. Орган самоорганізації населення обирається у складі керівника, заступника (заступників) керівника, секретаря, інших членів. Обраними до складу органу самоорганізації населення вважаються особи, які одержали більше половини голосів учасників зборів (конференції) жителів за місцем проживання.

4. Члени органу самоорганізації населення можуть бути достроково відкликані за рішенням зборів (конференції) жителів за місцем проживання, що утворили даний орган.

5. Переобрання органу самоорганізації населення, відкликання, обрання окремих його членів замість вибулих чи зміна кількісного складу органу самоорганізації населення здійснюється зборами (конференцією) жителів за місцем проживання в порядку, встановленому цією статтею.

Стаття 11. Термін повноважень органу самоорганізації населення

Орган самоорганізації населення обирається терміном на строк повноважень відповідної ради, якщо інше не передбачено рішенням ради чи положенням про орган самоорганізації населення.

Стаття 12. Положення про орган самоорганізації населення

1. Збори (конференція) жителів на підставі рішення сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради про створення органів самоорганізації населення відповідно до Конституції та законів України, інших нормативно-правових актів, актів та рішень відповідних органів місцевого самоврядування затверджують Положення про орган самоорганізації населення (далі - Положення).

2. У Положенні зазначаються:

- 1) назва та юридична адреса органу самоорганізації населення;
- 2) основні завдання та напрямидіяльності органу самоорганізації населення;
- 3) права і обов'язки членів органу самоорганізації населення;
- 4) територія, у межах якої діє орган самоорганізації населення;
- 5) строк повноважень органу самоорганізації населення та порядок їх дострокового припинення;
- 6) порядок використання коштів та іншого майна, порядок звітності;

- 7) порядок припинення діяльності органу самоорганізації населення;
  - 8) інші питання, пов'язані з діяльністю органу самоорганізації населення.
3. Контроль за дотриманням органом самоорганізації населення Положення про нього покладається на раду та її виконавчий орган, який здійснив реєстрацію органу самоорганізації населення.

Стаття 13. Легалізація органу самоорганізації населення

1. Легалізація органу самоорганізації населення є обов'язковою і здійснюється шляхом його реєстрації або повідомлення про заснування.

У разі реєстрації орган самоорганізації населення набуває статусу юридичної особи.

2. Реєстрація органу самоорганізації населення здійснюється виконавчим комітетом відповідної ради (далі - реєструючий орган).

3. Для реєстрації органу самоорганізації населення уповноважені зборами (конференцією) жителів за місцем проживання їх представники подають до реєструючого органу заяву.

До заяви про реєстрацію органу самоорганізації населення додаються:

1) копія рішення відповідної ради про надання дозволу на створення органу самоорганізації населення;

2) протокол зборів (конференції) жителів за місцем проживання з рішеннями про обрання членів органу самоорганізації населення та його персональний склад, про затвердження Положення, про обрання уповноважених представників для проведення реєстрації органу самоорганізації населення;

3) Положення, затверджене зборами (конференцією) жителів за місцем проживання, - у двох примірниках;

4) персональний склад членів органу самоорганізації населення із зазначенням прізвищ, імені та по батькові, року народження, місця проживання.

4. Заява про реєстрацію органу самоорганізації населення розглядається реєструючим органом у місячний термін з дня подання всіх необхідних документів відповідно до вимог цього Закону.

5. Реєструючий орган може проводити перевірку відомостей, що містяться в поданих на реєстрацію документах.

6. За результатами розгляду заяви приймається рішення про реєстрацію або відмову в реєстрації.

7. Підставою для відмови у реєстрації є обрання органу самоорганізації населення з порушенням вимог Конституції України, цього Закону, Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та інших нормативно-правових актів.

8. Про результати розгляду заяви реєструючий орган у 10-денний термін з дня прийняття рішення про реєстрацію або про відмову в реєстрації повідомляє уповноважених зборами (конференцією) жителів за місцем проживання їх представників.

9. Рішення про відмову у реєстрації органу самоорганізації населення може бути оскаржено у встановленому законом порядку до суду.

10. У разі внесення змін до Положення до реєструючого органу подаються: заява, підписана керівником органу самоорганізації населення;

протокол зборів (конференції) жителів за місцем проживання про затвердження змін до Положення, текст змін.

11. Органи самоорганізації населення можуть легалізувати своє заснування шляхом письмового повідомлення відповідного виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради.

12. Виконавчий комітет сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради затверджує методичні рекомендації порядку здійснення легалізації органів самоорганізації населення, а також надає необхідну організаційну та правову допомогу органам самоорганізації населення у проведенні їх легалізації.

Розділ III

ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ

Стаття 14. Власні повноваження органу самоорганізації населення

1. Органу самоорганізації населення у межах території його діяльності під час його утворення можуть надаватися такі повноваження:

1) представляти разом з депутатами інтереси жителів будинку, вулиці, мікрорайону, села, селища, міста у відповідній місцевій раді та її органах, місцевих органах виконавчої влади;

2) сприяти додержанню Конституції та законів України, реалізації актів Президента України та органів виконавчої влади, рішень місцевих рад та їх виконавчих органів, розпоряджень сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті (у разі її створення) ради, рішень, прийнятих місцевими референдумами;

3) вносити у встановленому порядку пропозиції до проектів місцевих програм соціально-економічного і культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць та проектів місцевих бюджетів;

4) організовувати на добровільних засадах участь населення у здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, проведення

робіт з благоустрою, озеленення та утримання в належному стані садиб, дворів, вулиць, площ, парків, кладовищ, братських могил, обладнанні дитячих і спортивних майданчиків, кімнат дитячої творчості, клубів за інтересами тощо; з цією метою можуть створюватися тимчасові або постійні бригади, використовуватися інші форми залучення населення;

5) організовувати на добровільних засадах участь населення у здійсненні заходів щодо охорони пам'яток історії та культури, ліквідації наслідків стихійного лиха, будівництві і ремонті шляхів, тротуарів, комунальних мереж, об'єктів загального користування із дотриманням встановленого законодавством порядку проведення таких робіт;

6) здійснювати контроль за якістю надаваних громадянам, які проживають у жилих будинках на території діяльності органу самоорганізації населення, житлово-комунальних послуг та за якістю проведених у зазначених жилих будинках ремонтних робіт;

7) надавати допомогу навчальним закладам, закладам та організаціям культури, фізичної культури і спорту у проведенні культурно-освітньої, спортивно-оздоровчої та виховної роботи серед населення, розвитку художньої творчості, фізичної культури і спорту; сприяти збереженню культурної спадщини, традицій народної культури, охороні пам'яток історії та культури, впровадженню в побут нових обрядів;

8) організовувати допомогу громадянам похилого віку, інвалідам, сім'ям загиблих воїнів, партизанів та військовослужбовців, малозабезпеченим та багатодітним сім'ям, а також самотнім громадянам, дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, вносити пропозиції з цих питань до органів місцевого самоврядування;

9) надавати необхідну допомогу органам пожежного нагляду в здійсненні протипожежних заходів, організовувати вивчення населенням правил пожежної безпеки, брати участь у здійсненні громадського контролю за додержанням вимог пожежної безпеки;

10) сприяти відповідно до законодавства правоохоронним органам у забезпеченні ними охорони громадського порядку;

11) розглядати звернення громадян, вести прийом громадян;

12) вести облік громадян за віком, місцем роботи чи навчання, які мешкають у межах території діяльності органу самоорганізації населення;

13) сприяти депутатам відповідних місцевих рад в організації їх зустрічей з виборцями, прийому громадян і проведенні іншої роботи у виборчих округах;

14) інформувати громадян про діяльність органу самоорганізації населення, організовувати обговорення проектів його рішень з найважливіших питань.

2. Орган самоорганізації населення набуває власних повноважень з дня його легалізації в порядку, встановленому статтею 13 цього Закону.

3. Орган самоорганізації населення, як правило, не може бути позбавлений власних повноважень до припинення його діяльності в установленому законом порядку, крім випадків, передбачених статтею 26 цього Закону.

4. Сільська, селищна, міська, районна у місті (у разі її створення) рада передає органу самоорганізації населення відповідні кошти, а також матеріально-технічні та інші ресурси, необхідні для реалізації зазначених повноважень, здійснює контроль за їх виконанням.

Стаття 15. Делеговані повноваження сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради

1. Сільська, селищна, міська, районна у місті (у разі її створення) рада може додатково наділяти частиною своїх повноважень орган самоорганізації населення з одночасною передачею йому додаткових коштів, а також матеріально-технічних та інших ресурсів, необхідних для здійснення цих повноважень, здійснює контроль за їх виконанням.

2. Сільська, селищна, міська або районна у місті (у разі її створення) рада не може делегувати органу самоорганізації населення повноваження, віднесені законами України до виключної компетенції місцевої ради.

3. За рішенням сільської, селищної, міської або районної у місті (у разі її створення) ради орган самоорганізації населення може бути достроково позбавлений повноважень, делегованих йому цією радою.

4. Якщо рішення ради про наділення органу самоорганізації населення повноваженням відповідної ради не забезпечене фінансами і майном, збори (конференція) жителів за місцем проживання, на яких обирався цей орган, можуть на цій підставі звернутися до відповідної ради про виключення такого повноваження з числа делегованих органу самоорганізації населення.

Розділ IV
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА ОСНОВА
ОРГАНУ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ

Стаття 16. Фінансова основа органу самоорганізації населення

1. Фінансовою основою діяльності органу самоорганізації населення є: кошти відповідного місцевого бюджету, які надаються йому сільською, селищною, міською, районною у місті (у разі її створення) радою для здійснення наданих органу самоорганізації населення повноважень; добровільні внески фізичних і юридичних осіб;

інші надходження, не заборонені законодавством.

2. Орган самоорганізації населення самостійно використовує фінансові ресурси, отримані з місцевого бюджету, на цілі та в межах, визначених відповідною радою.

Стаття 17. Матеріальна основа діяльності органу самоорганізації населення

Матеріальною основою діяльності органу самоорганізації населення є майно, передане йому радою в оперативне управління.

Орган самоорганізації населення для виконання своїх повноважень користується майном згідно з його призначенням.

Розділ V
ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНУ
САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ

Стаття 18. Гласність роботи і підзвітність органу самоорганізації населення

1. Орган самоорганізації населення інформує населення про своє місцезнаходження, час роботи і прийом громадян.

2. Орган самоорганізації населення не рідше одного разу на рік звітує про свою діяльність на зборах (конференції) жителів за місцем проживання.

3. Громадяни, які проживають на території дії органу самоорганізації населення, мають право знайомитися з його рішеннями, а також отримувати засвідчені секретарем цього органу копії рішень, прийнятих органом самоорганізації населення.

Стаття 19. Організація роботи органу самоорганізації населення

1. Формою роботи органу самоорганізації населення є засідання.

2. Засідання органу самоорганізації населення скликаються його керівником або заступником керівника в міру необхідності, але не рідше одного разу на квартал.

3. Порядок позачергового скликання засідання органу самоорганізації населення визначається Положенням про цей орган.

4. Засідання органу самоорганізації населення є правомочним, якщо в ньому бере участь більше половини його загального складу.

5. Для забезпечення роботи орган самоорганізації населення може утворювати комісії, робочі групи, інші свої органи в порядку, визначеному Положенням про цей орган.

Стаття 20. Рішення органу самоорганізації населення

1. Орган самоорганізації населення з питань, віднесених до його повноважень, може приймати рішення організаційно-розпорядчого характеру.
2. Рішення органу самоорганізації населення вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало більше половини загального складу цього органу.
3. Рішення органу самоорганізації населення, що не відповідають чинному законодавству або прийняті з питань, не віднесених до його повноважень, зупиняються відповідною сільською, селищною, міською, районною у місті (у разі її створення) радою з одночасним зверненням до суду про скасування такого рішення.

Стаття 21. Правовий статус членів органу самоорганізації населення

1. Члени органу самоорганізації населення виконують свої обов'язки на громадських засадах.
2. За рішенням зборів (конференції) жителів за місцем проживання керівник і секретар цього органу можуть працювати в ньому на постійній основі з оплатою їх праці за рахунок коштів, переданих органу самоорганізації населення.

Стаття 22. Повноваження керівника органу самоорганізації населення

1. Керівник органу самоорганізації населення - особа, яка обирається зборами (конференцією) жителів за місцем проживання та очолює орган самоорганізації населення і наділена відповідними повноваженнями у здійсненні організаційно-розпорядчих функцій в порядку, передбаченому Положенням про цей орган.
2. Керівник органу самоорганізації населення:
  - 1) організовує роботу цього органу;
  - 2) скликає і проводить його засідання;
  - 3) організовує виконання рішень органу самоорганізації населення;
  - 4) є розпорядником коштів, підписує рішення та інші документи органу самоорганізації населення;
  - 5) представляє цей орган у відносинах з фізичними і юридичними особами;
  - 6) виконує доручення органу самоорганізації населення;
  - 7) здійснює інші повноваження, визначені цим та іншими законами України, а також прийнятим відповідно до них Положенням.
3. У разі відсутності керівника органу самоорганізації населення або неможливості виконання ним своїх обов'язків з інших причин його повноваження виконує заступник керівника або секретар в порядку і межах, передбачених Положенням.

Стаття 23. Повноваження секретаря органу самоорганізації населення

1. Секретар органу самоорганізації населення:

- 1) організовує підготовку засідання органу самоорганізації населення та питань, що виносяться на його розгляд;
- 2) забезпечує ведення діловодства;
- 3) забезпечує своєчасне доведення до відповідних підприємств, установ та організацій і фізичних осіб рішень органу самоорганізації населення;
- 4) контролює виконання рішень органу самоорганізації населення;
- 5) виконує інші передбачені Положенням обов'язки.

2. У разі відсутності керівника органу самоорганізації населення та його заступника або неможливості виконання ними своїх обов'язків з інших причин повноваження керівника цього органу в порядку і межах, передбачених Положенням, виконує секретар.

Розділ VI
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ
ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ
ТА ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
ЩОДО ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ

Стаття 24. Контроль за фінансовою діяльністю органу самоорганізації населення

Контроль за фінансовою діяльністю органу самоорганізації населення в межах своїх повноважень здійснюють:

- 1) сільська, селищна, міська, районна у місті (у разі її створення) рада та її виконавчі органи;
- 2) виконавчий комітет, який здійснив реєстрацію органу самоорганізації населення;
- 3) збори (конференція) жителів за місцем проживання;
- 4) органи державної влади.

Стаття 25. Дострокове припинення повноважень органу самоорганізації населення

1. Повноваження органу самоорганізації населення можуть бути достроково припинені у разі:

- 1) невиконання рішень сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради, її виконавчого комітету - за рішенням відповідної сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради, яка дала дозвіл на його створення;

2) невиконання рішень зборів (конференції) жителів за місцем проживання або невиконання своїх повноважень, а також саморозпуску - за рішенням зборів (конференції) жителів за місцем проживання;

3) порушення Конституції і законів України, інших актів законодавства - за рішенням суду.

2. Орган самоорганізації населення припиняє свої повноваження також у разі перебудови або реорганізації будинків, вулиць, кварталів, мікрорайонів, районів у містах, сіл, селищ, у межах яких вони діють, якщо така перебудова, реорганізація пов'язана з відселенням (переселенням) жителів, які брали участь у зборах (конференції), що заснували цей орган.

3. Дострокове припинення повноважень органу самоорганізації населення тягне за собою припинення діяльності цього органу.

Стаття 26. Порядок припинення діяльності органу самоорганізації населення

1. Діяльність органу самоорганізації населення припиняється відповідно до цього Закону та його Положення.

2. У разі припинення діяльності органу самоорганізації населення фінансові ресурси та майно повертаються відповідній сільській, селищній, міській, районній у місті (у разі її створення) раді, що дала згоду на утворення зазначеного органу самоорганізації населення.

Розділ VII ГАРАНТІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОРГАНИ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ

Стаття 27. Гарантії діяльності органу самоорганізації населення

1. Органи місцевого самоврядування сприяють здійсненню органами самоорганізації населення їхніх повноважень і координують їх діяльність.

2. Органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та їх посадові особи не мають права втручатися в діяльність органу самоорганізації населення, крім випадків, передбачених законом.

3. Члени органу самоорганізації населення мають право брати участь у засіданнях відповідних місцевих рад та їх виконавчих органів, що стосуються їх діяльності, а також при розгляді питань, ініційованих органом самоорганізації населення, з правом дорадчого голосу.

Стаття 28. Відповідальність органу самоорганізації населення та його посадових осіб за порушення законодавства

1. Рішення, дії та бездіяльність органів самоорганізації населення та їх членів можуть бути оскаржені до відповідної ради або до суду.

2. Прийняття органом самоорганізації населення рішень, що суперечать Конституції і законам України, актам законодавства, Положенню про цей орган та іншим рішенням ради, її виконавчого органу, розпорядженням сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті (у разі її створення) ради, а також рішенням зборів (конференції) жителів за місцем проживання, місцевого референдуму, може бути підставою для припинення діяльності органу самоорганізації населення або позбавлення його повноважень.

Стаття 29. Відповідальність за порушення законодавства про органи самоорганізації населення

Особи, винні в порушенні законодавства про органи самоорганізації населення, несуть відповідальність згідно з законом.

Розділ VIII ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його офіційного опублікування.

2. Сільським, селищним, міським, районним у місті (у разі їх створення) радам протягом шести місяців з дня набрання чинності цим Законом забезпечити перереєстрацію існуючих органів самоорганізації населення в порядку, встановленому цим Законом.

3. Кабінету Міністрів України у чотиримісячний термін з дня набрання чинності цим Законом:

1) підготувати пропозиції щодо внесення змін до законів України, що впливають з цього Закону;

2) привести акти Кабінету Міністрів України у відповідність з цим Законом.

4. Визнати такими, що втрачають чинність з дня набрання чинності цим Законом:

Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 17 жовтня 1975 року «Про затвердження Положення про громадські селищні, сільські, вуличні, квартальні, дільничні, домові комітети в Українській РСР» (Відомості Верховної Ради УРСР, 1975 р., № 44, ст. 479);

Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 7 січня 1981 року «Про внесення змін і доповнень до Положення про громадські селищні, сільські, вуличні, квартальні, дільничні, домові комітети в Українській РСР» (Відомості Верховної Ради УРСР, 1981 р., № 3, ст. 36).

Президент України Л. КУЧМА
м. Київ, 11 липня 2001 року
№ 2625-III

* * *

ЗАТВЕРДЖЕНО
Постановою Верховної Ради України
від 17 грудня 1993 року N 3748-XII

ПОЛОЖЕННЯ про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні

Відповідно до Закону України «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» загальні збори громадян за місцем проживання є важливою формою безпосередньої участі населення у вирішенні питань, віднесених до відання місцевого самоврядування.

Загальні збори громадян є складовою частиною системи місцевого самоврядування (сільрад, селищ і міст).

І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Загальні збори громадян (далі - збори) скликаються за місцем проживання громадян (села, селища, мікрорайону, житлового комплексу, вулиці, кварталу, будинку та іншого територіального утворення) для обговорення найважливіших питань місцевого життя.

Стаття 2. У роботі зборів мають право брати участь громадяни, які досягли 18 років і постійно проживають на відповідній території.

У зборах не беруть участі психічно хворі громадяни, визнані судом недієздатними, особи, яких тримають в місцях позбавлення волі, а також особи, які знаходяться за рішенням суду в місцях примусового лікування.

У роботі зборів можуть брати участь депутати Рад народних депутатів, представники державних органів, трудових колективів, об'єднань громадян.

Стаття 3. Збори скликаються в міру необхідності, але не менш як один раз на рік і є правомочними за наявності на них більше половини громадян, які проживають на відповідній території і мають право брати участь у зборах, а в разі скликання зборів (конференції) представників громадян - не менш як двох третин представників відповідних територіальних утворень.

Стаття 4. При розгляді і вирішенні питань збори керуються Конституцією і законами України, указами Президента України, іншими актами за-

конодавчої і виконавчої влади, рішеннями відповідних Рад народних депутатів та їх виконавчих органів, а також цим Положенням.

У Республіці Крим збори керуються республіканським законодавством.

Стаття 5. Рішення зборів, прийняті в межах чинного законодавства, є обов'язковими для виконання органами територіальної самоорганізації громадян, усіма громадянами, які проживають на відповідній території.

II. КОМПЕТЕНЦІЯ ЗБОРІВ

Стаття 6. До компетенції зборів належить:

1) розгляд будь-яких питань, віднесених до відання місцевого самоврядування, в межах Конституції і законів України, внесення пропозицій відповідним органам і організаціям;

2) обговорення проектів рішень місцевих Рад народних депутатів та їх органів з важливих питань місцевого життя;

3) внесення пропозицій з питань порядку денного сесій Рад народних депутатів та їх органів;

4) заслуховування інформацій голів Рад, керівників їх органів, звітів керівників підприємств, установ і організацій, що належать до комунальної власності відповідних адміністративно-територіальних одиниць, в разі необхідності - порушення перед відповідною Радою народних депутатів питання про притягнення окремих посадових осіб до відповідальності;

5) інформування населення про прийняті Радами та їх виконавчими органами рішення, хід їх виконання, про закони України, укази Президента України, інші акти органів законодавчої і виконавчої влади з питань, що зачіпають інтереси громадян;

6) обрання громадських комітетів і рад самоврядування; затвердження їх статутів (положень), внесення змін і доповнень до них, вирішення питань про дострокове припинення повноважень (розпуск) органів територіальної самоорганізації громадян, а також про відставку окремих їх членів;

7) встановлення структури, штатів, затвердження витрат на утримання створюваних зборами органів та умов оплати праці їх працівників;

8) надання згоди на включення до складу місцевого господарства об'єктів, які створені в результаті трудової участі громадян або придбані на їх добровільні внески, на продаж або безоплатну передачу цих майнових об'єктів іншим суб'єктам власності;

9) внесення пропозицій щодо передачі або продажу в комунальну власність відповідних адміністративно-територіальних одиниць підприємств, організацій, їх структурних підрозділів та інших об'єктів, що належать до

державної та інших форм власності, якщо вони мають особливо важливе значення для забезпечення комунально-побутових і соціально-культурних потреб населення даної території, функціонування місцевого господарства;

10) вирішення питань щодо об'єднання коштів населення, а також за згодою підприємств, організацій і установ, які не входять до складу місцевого господарства, їх коштів, трудових і матеріально-технічних ресурсів на будівництво, розширення, ремонт і утримання на пайових засадах об'єктів соціальної і виробничої інфраструктури, благоустрій населених пунктів, на заходи по охороні навколишнього природного середовища; внесення відповідних пропозицій з цих питань місцевим Радам та їх виконавчим органам;

11) розгляд питань про подання допомоги інвалідам, ветеранам війни і праці, самотнім престарілим громадянам, багатодітним сім'ям та іншим категоріям громадян; внесення відповідних пропозицій на розгляд місцевих Рад та їх органів;

12) внесення пропозицій щодо встановлення Радами місцевих податків і зборів, оголошення місцевих добровільних позик;

13) розгляд питань про найменування, перейменування населених пунктів, вулиць, перепідпорядкування сіл, селищ; внесення відповідних пропозицій з цих питань;

14) обговорення питань, пов'язаних із залученням населення до ліквідації наслідків аварій і стихійного лиха, сприянням Радам, державним органам у проведенні робіт по ліквідації наслідків аварій; заслуховування інформацій виконавчих органів місцевих Рад про екологічно небезпечні аварії та ситуації і стан навколишнього природного середовища, а також про заходи, що вживаються з метою його поліпшення;

15) обговорення поведінки осіб, які порушують громадський порядок, внесення подання до державних і громадських органів про притягнення цих осіб до відповідальності;

16) обговорення інших питань, що зачіпають інтереси населення відповідної території.

Стаття 7. Збори мають право звертатися з пропозиціями до відповідних Рад, державних органів, інших органів місцевого і регіонального самоврядування, керівників підприємств, організацій і установ, які зобов'язані розглянути ці пропозиції та інформувати у місячний строк про результати розгляду осіб або органи, за рішенням яких було скликано збори.

ІІІ. ПОРЯДОК СКЛИКАННЯ І ПРОВЕДЕННЯ ЗБОРІВ

Стаття 8. Збори скликаються головою Ради або її виконавчим органом, громадськими комітетами і радами самоврядування.

Збори скликаються за пропозицією не менш як третини від загальної кількості громадян, які проживають у відповідному територіальному утворенні, депутатів Ради, членів постійної комісії, депутатської групи, трудово-го колективу, об'єднання громадян.

У випадках, коли скликання зборів пов'язане з певними організаційними складнощами, можуть скликатися збори (конференції) представників громадян населених пунктів, мікрорайонів, житлових комплексів, вулиць, кварталів, будинків та інших територіальних утворень. Норми представництва на них визначаються відповідною Радою, її виконавчим органом або органом територіальної самоорганізації громадян.

Представники громадян для участі в зборах (конференції) обираються зборами відповідних територіальних утворень або визначаються органами територіальної самоорганізації громадян (громадськими комітетами і радами мікрорайонів, житлових комплексів, сільськими, селищними, вуличними, квартальними, домовими комітетами).

У разі коли збори скликаються органами територіальної самоорганізації громадян, вони повідомляють про це відповідну Раду або її виконавчий орган.

Місцеві Ради та їх виконавчі органи сприяють громадським комітетам і радам самоврядування у підготовці та проведенні зборів, надають їм необхідні приміщення.

Стаття 9. Рішення про скликання зборів доводиться до відома громадян, які проживають на відповідній території, не пізніше як за 7 днів до їх проведення з зазначенням часу скликання, місця проведення зборів, питань, які передбачається внести на їх обговорення.

У випадках особливої необхідності населенню повідомляється про скликання зборів в день їх проведення.

Стаття 10. Збори відкриває і веде голова відповідної Ради або його заступник, а в разі коли збори скликані за рішенням відповідного органу територіальної самоорганізації громадян, - керівник цього органу.

Для ведення протоколу зборів обирається секретар зборів.

Для ведення зборів може обиратися президія зборів.

Збори можуть обирати також лічильну комісію.

Порядок денний і порядок роботи зборів затверджується зборами.

Стаття 11. З розглянутих питань збори приймають рішення.

Рішення зборів приймаються більшістю голосів громадян, які присутні на зборах, відкритим або таємним голосуванням.

Рішення зборів підписуються головою і секретарем зборів.

Стаття 12. За результатами зборів складається протокол, який підписується головою і секретарем зборів.

До протоколу зборів (конференції) додаються матеріали реєстрації їх учасників (список громадян, які були присутніми на зборах, із зазначенням місця їх проживання або список представників громадян відповідних територіальних утворень, а також рішення органів територіальної самоорганізації громадян про делегування своїх представників для участі в конференції).

IV. ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 13. Рішення зборів проводяться в життя головами відповідних Рад, їх виконавчими органами, органами територіальної самоорганізації громадян.

До реалізації рішень зборів залучаються населення, підприємства, організації, установи, які розташовані на відповідній території.

Органи територіальної самоорганізації громадян регулярно інформують населення про виконання рішень зборів.

Стаття 14. Дію рішень зборів, прийнятих з порушенням Конституції та законодавства України, може бути зупинено відповідною Радою народних депутатів або її виконавчим органом, місцевою державною адміністрацією до вирішення питання про їх законність у судовому порядку. Про це повідомляється відповідний орган територіальної самоорганізації громадян.

Стаття 15. На загальних зборах в порядку, передбаченому цим Положенням, з додержанням вимог відповідних законодавчих актів України можуть також розглядатися питання:

а) про висування претендентів на кандидата в Президенти України, кандидатів у народні депутати України і депутати місцевих Рад, на голів Рад, представників до складу виборчих комісій по виборах Президента України, народних депутатів України і депутатів місцевих Рад, з всеукраїнського та місцевих референдумів, представників (спостерігачів) для здійснення нагляду за ходом виборчої кампанії та референдумів;

б) про відкликання народних депутатів України та депутатів місцевих Рад;

в) про внесення на розгляд відповідних місцевих Рад пропозицій про проведення місцевого референдуму;

г) про утворення ініціативних груп всеукраїнського і місцевих референдумів.

СЛОВНИК ДЕПУТАТА

АБСЕНТЕЇЗМ – (від лат. *absens* – *відсутній*) – ухилення виборців від участі у голосуванні на виборах, референдумах.

АВТОНОМІЯ – (грец. *Autos* – сам і *nomos* – закон) – самоврядування певної частини території держави, тобто її право самостійно вирішувати окремі питання організації і здійснення влади в межах повноважень, встановлених конституцією держави.

АДМІНІСТРАТИВНИЙ КОНТРОЛЬ – контроль з боку місцевих державних адміністрацій та відповідних органів виконавчої влади за законністю діяльності органів місцевого самоврядування, який здійснюється в межах, визначених законом.

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНА ОДИНИЦЯ – структурний елемент системи адміністративно-територіального устрою держави. А.т.о. не мають політичної самостійності і слугують територіальною основою для побудови системи місцевих та регіональних органів державної влади та здійснення місцевого самоврядування.

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ПОДІЛ – поділ державної території на окремі частини (адміністративно-територіальні та політико-територіальні одиниці), відповідно до якого будується система місцевих органів державної влади та організоване місцеве самоврядування.

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ – система взаємовідносин вищих та центральних органів державної влади адміністративно-територіальних одиниць держави. Систему адміністративно-територіального устрою України складають: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села.

АКЛАМАЦІЯ – (лат. *acclamatio*, від лат. *acclamo* – *виголошую*) – спосіб прийняття рішення представницьким органом без підрахунку голосів, на основі реакції депутатів, що виявляється у вигуках, репліках тощо.

АКТ (правовий) (лат. *aktus*, від *ago* – *приводжу в рух*) – офіційний письмовий документ органу публічної влади, в якому вміщується правова норма (нормативно-правовий акт) або владний припис, внесений внаслідок вирішення конкретної юридичної справи (правозастосовний акт).

АКТИВНЕ ВИБОРЧЕ ПРАВО - право громадян брати участь у якості виборця в національних, регіональних та місцевих виборах і референдумах.

Згідно зі статтею 70 Конституції України активне виборче право мають громадяни України, які досягли вісімнадцяти років на день проведення виборів, референдумів.

БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ (посадової особи) – певна форма поведінки особи, пов’язана з невиконанням нею дій, які вона повинна була і могла вчинити в силу покладених на неї згідно з чинним законодавством України посадових обов’язків.

БЮДЖЕТ — план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду (ст. 2 БКУ).

БЮДЖЕТНЕ ДОРУЧЕННЯ — документ, яким розпорядник кредитів перераховує бюджетні кошти зі свого рахунку в банку на рахунок підвідомчої установи, організації.

БЮДЖЕТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ — надання коштів з державного бюджету областям, з бюджетів областей — містам і районам, з районних — у сільські і селищні з метою збалансування кожного бюджету на рівні, необхідному для фінансування першочергових витрат відповідної території, існують різні методи Б.Р.: відрахування від загальнодержавних податків, зборів і платежів за нормативами, що встановлюються відповідно Верховною Радою, міськими, районними радами: субвенції, субсидії та дотації.

БЮДЖЕТНЕ ФІНАНСУВАННЯ - джерела формування коштів державних підприємств і покриття видатків на спеціальні заходи (підготовка кадрів тощо), в умовах самофінансування і самоокупності підприємств.

БЮДЖЕТНІ УСТАНОВИ - органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету. Бюджетні установи є неприбутковими.

БЮДЖЕТНА СИСТЕМА УКРАЇНИ — сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права (ст. 2 БКУ⁵¹). Бюджетна система будується на засадах, визначених Конституцією України.

51. БКУ – Бюджетний кодекс України.

БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС— регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства (ст. 2 БКУ).

БЮДЖЕТНА КЛАСИФІКАЦІЯ - єдине систематизоване, функціональне згрупування доходів і видатків бюджету за однорідними ознаками, що забезпечує загальнодержавну і міжнародну порівнянність бюджетних даних (ст. 8 БКУ).

БЮДЖЕТ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ — план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування (ст. 1 ЗМСУ⁵²). Згідно зі ст. 5 Бюджетного кодексу України бюджетами місцевого самоврядування є бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (у тому числі районів у містах).

БЮДЖЕТ РОЗВИТКУ — доходи і видатки місцевого бюджету які утворюються і використовуються для реалізації програм соціально-економічного розвитку, зміцнення матеріально-фінансової бази (ст. 1 ЗМСУ).

БЮДЖЕТНИЙ РІК — період часу, що дорівнює календарному року, на який затверджується здійснення бюджету. В Україні Б.Р. розпочинається 1 січня і закінчується 31 грудня (ст. 3 БКУ).

ВАЛОВИЙ СУСПІЛЬНИЙ ПРОДУКТ - вартість матеріальних благ, створених суспільним виробництвом протягом певного періоду. Складається з вироблених засобів виробництва та предметів споживання, а в грошовому виразі — з вартості матеріальних затрат у суспільному виробництві, які необхідно компенсувати (фонд заміщення), та заново створеної вартості (національний доход).

ВАЛЮТА — а) грошова одиниця та її тип (золота, срібна, паперова); б) грошові знаки зарубіжних держав, а також кредитні та платіжні документи, суми в яких виражені в іноземних грошових одиницях. В. поділяється на три групи: вільно конвертована, тобто така, що вільно обертається в будь-які інші валюти; частково конвертована — обмінюється лише на деякі іноземні валюти; неконвертована — використовується тільки в межах даної країни.

ВИДАТКИ БЮДЖЕТІВ — кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом. До видатків бюджету не належать: погашення боргу; надання кредитів з бюджету; розміщення бюджетних коштів на депозитах; придбання цінних

52. ЗМСУ – Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні».

паперів; повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету, проведення їх бюджетного відшкодування.

ВИДАТКИ БЮДЖЕТІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ - самостійно визначені напрямки і норми витрачання бюджетних коштів органами місцевого самоврядування на утримання житлово-комунального господарства, закладів охорони здоров'я, соціального забезпечення, освіти, культури, фізкультури і спорту, органів внутрішніх справ, на охорону природи, на податкові пільги і допомогу окремим категоріям населення, на утримання управлінських структур тощо.

ВИКОНАВЧІ ОРГАНИ РАД (В.О.) - органи, які відповідно до Конституції України та Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» створюються сільськими, селищними, міськими, районними в містах (у разі їх створення) радами для здійснення виконавчих функцій і повноважень місцевого самоврядування у межах, визначених законами України (ст. 1 ЗМСУ).

- В.О. сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад є їхні виконавчі комітети, відділи, управління та інші створювані радами виконавчі органи.

- В.О. є підконтрольними і підзвітними відповідним радам, а з питань здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади — також підконтрольними відповідним органам виконавчої влади.

У сільських радах, що представляють територіальні громади, які налічують до 500 жителів, за рішенням відповідної територіальної громади або сільської ради виконавчий орган ради може не створюватися. У цьому випадку функції виконавчого органу ради (крім розпорядження земельними та природними ресурсами) здійснює сільський голова одноосібно.

ГРОМАДСЬКЕ СЛУХАННЯ — встановлений статутом територіальної громади порядок громадського обговорення найбільш важливих питань місцевого значення, зустрічей членів громади з депутатами місцевої ради та посадовими особами місцевого самоврядування, при яких члени громади можуть порушувати питання та вносити пропозиції щодо проблем місцевого самоврядування. Ці пропозиції підлягають обов'язковому розгляду органами та посадовими особами місцевого самоврядування.

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ — об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів (ст. 3 Закону «Про об'єднання громадян»).

ДЕЛЕГОВАНІ ПОВНОВАЖЕННЯ — повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законом, а також повноваження органів місцевого самоврядування, які передаються відповідним місцевим державним адміністраціям за рішенням районних, обласних рад (ст. 1 ЗМСУ).

ДЕПУТАТСЬКИЙ ЗАПИТ — це підтримана радою вимога депутата місцевої ради до посадових осіб ради і її органів, сільського, селищного, міського голови, керівників підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, які розташовані або зареєстровані на відповідній території, а депутата міської (міста обласного значення), районної, обласної ради - також до голови місцевої державної адміністрації, його заступників, керівників відділів і управлінь з питань, які віднесені до відання ради (ст. 21 Закону «Про статус депутатів місцевих рад»).

ДЕПУТАТСЬКЕ ЗАПИТАННЯ — це засіб одержання депутатом місцевої ради інформації або роз'яснення з тієї чи іншої проблеми. Відповідь на запитання може бути оголошено на сесії ради або дано депутату місцевої ради в індивідуальному порядку. Запитання не включається до порядку денного сесії, не обговорюється і рішення по ньому не приймається способом отримання депутатом інформації або роз'яснення з тієї чи іншої проблеми. Відповідь на запитання може бути оголошено на сесії ради або дано депутатові в індивідуальному порядку. Запитання не включається до порядку денного сесії, не обговорюється і рішення по ньому не приймається (ст. 21 Закону «Про статус депутатів місцевих рад»).

ДЕПУТАТСЬКЕ ЗВЕРНЕННЯ — викладена в письмовій формі вимога депутата місцевої ради з питань, пов'язаних з його депутатською діяльністю, до місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, а також керівників правоохоронних та контролюючих органів, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, розташованих на території відповідної ради, здійснити певні дії, вжити заходів чи дати офіційне роз'яснення з питань, віднесених до їх компетенції (ст. 13. Закону «Про статус депутатів місцевих рад»).

ДЕФІЦИТ БЮДЖЕТУ — перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та поверненням кредитів до бюджету). Гранична величина Д.Б. передбачається законом про бюджет. У цьому ж законі передбачаються шляхи покриття Д.Б., яке здійснюється зазвичай через внутрішні та зовнішні запозичення уряду або додатковою емісією грошей. Надмірна емісія приводить до інфляції. Як правило, місцеві бюджети не можуть мати Д.Б. (На жаль, в Україні практично всі бюджети плануються з дефіцитом, що ненормально).

ДОТАЦІЯ — кошти, безповоротно видані з бюджету. Розрізняють два види Д.: 1) допомога, що надається підприємствам, організаціям на покриття збитків, обумовлених незалежними від них причинами; 2) бюджетна — надається бюджету у випадках перебільшення видатків над доходами: вона виділяється безповоротним порядком у твердій грошовій сумі з коштів бюджетів вищого рівня бюджетам нижчого рівня для їх збалансування в разі перевищення видатків над доходами. Більш прогресивні методи бюджетного регулювання — субвенція і субсидія.

ДОТАЦІЯ ВИРІВНЮВАННЯ - міжбюджетний трансферт на вирівнювання дохідної спроможності бюджету, який його отримує (ст. 1 БКУ).

ДОХОДИ БЮДЖЕТУ - податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за адміністративні послуги, власні надходження бюджетних установ) (ст. 1 БКУ).

ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ — зібрання всіх або певної кількості жителів села (сіл), селища, міста за місцем проживання для вирішення питань місцевого значення; є формою їхньої безпосередньої участі у вирішенні питань місцевого значення. Рішення загальних зборів громадян враховуються органами місцевого самоврядування в їх діяльності. Порядок проведення загальних зборів громадян за місцем проживання визначається законом та статутом територіальної громади (ст. 8 ЗМСУ).

ІНВЕСТИЦІЇ — за Законом України «Про інвестиційну діяльність», усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької й інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект. Такими цінностями можуть бути: кошти, цільові банківські вклади; паї; акції та інші цінні папери; рухоме та нерухоме майно; сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації; право володіння природними ресурсами, будинками та іншими цінностями.

КОШТОРИС БЮДЖЕТНОЇ УСТАНОВИ - фінансово-плановий акт, який визначає обсяг, цільове спрямування і поквартальний розподіл коштів, що відпускаються з бюджету на утримання установ, і централізовані заходи по господарському й культурному будівництву.

КОЛЕКТИВНИЙ ДОГОВІР — документ, що повинен укладатися на всіх підприємствах, які використовують найману працю, між власником або

уповноваженим ним органом і трудовим колективом або уповноваженим органом і не може суперечити чинному законодавству України.

Колективним договором регулюються виробничі, трудові і економічні відносини трудового колективу з адміністрацією підприємства, питання охорони праці, соціального розвитку, участі працівників у використанні прибутку підприємства, якщо останнє передбачене статутом підприємства.

Сторони, які уклали колективний договір, не менше двох разів на рік взаємно звітують про його виконання на зборах (конференції) трудового колективу.

КРЕДИТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ — сума, що її підприємство винне іншим юридичним особам або окремим громадянам, які є кредиторами. Може виникати під час розрахунків за поставлену продукцію або внаслідок несвоєчасного виконання підприємством своїх платіжних зобов'язань.

ЛІЗИНГ — форма кредитного фінансування капіталовкладень або придбання товарів довготривалого користування, коли кредит надається не грошима, а певним товаром, що залишається у власності кредитора до повного погашення позики і процентів. Являє собою передання власності в оренду з поетапною (як правило помісячною) платою протягом певного періоду, після чого право власності переходить до орендаря. Предметом Л. можуть бути обладнання, будівлі, транспортні засоби, ноу-хау тощо. Орендодавець забезпечує доставку і працездатність обладнання. Об'єкт Л. перебуває на балансі лізингової компанії до закінчення строку договору.

МІСЦЕВА ІНІЦІАТИВА — право членів територіальної громади ініціювати розгляд у раді (в порядку місцевої ініціативи) будь-якого питання, віднесеного до відання місцевого самоврядування (ст. 9 ЗМСУ).

МІНІМАЛЬНИЙ БЮДЖЕТ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ — розрахунковий обсяг місцевого бюджету, необхідний для здійснення повноважень місцевого самоврядування на рівні мінімальних соціальних потреб, який гарантується державою.

МІНІМАЛЬНИЙ РІВЕНЬ СОЦІАЛЬНИХ ПОТРЕБ - гарантований державою мінімальний рівень соціальних послуг на душу населення в межах усієї території України (ст. 1 ЗМСУ).

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ - гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади — жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста — самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцево-

го самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст (ст.2 ЗМСУ).

МІСЦЕВИЙ РЕФЕРЕНДУМ — форма вирішення територіальною громадою питань місцевого значення шляхом прямого волевиявлення (ст. 7 ЗМСУ). Порядок проведення місцевого референдуму регулюється Законом України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми».

МІСЦЕВІ ПОЗИКИ — різновид державних позик. Форма добровільного тимчасового залучення коштів у розпорядження місцевих органів влади на певних умовах.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОХОД — частка валового суспільного продукту, за винятком витрачених на його створення засобів виробництва. Має натуральну і вартісну форми. Натурально-речовий склад Н.Д. включає предмети вжитку (для задоволення власних потреб населення) і засоби для розширеного відтворення, створення резервів. За вартісною формою Н.Д. — заново створена за рік вартість, що складається з двох частин; необхідного (направляється на оплату праці, на виплати й пільги із суспільних фондів споживання) і додаткового продукту (направляється на розширення виробництва; розвиток невиробничої сфери). Внаслідок розподілу і перерозподілу Н.Д. формуються фонд накопичення і фонд споживання.

НЕОПОДАТКОВУВАНИЙ МІНІМУМ - сума доходів (у грошовій та натуральній формі), що не підлягає оподаткуванню.

ОБ'ЄДНАННЯ ГРОМАДЯН — добровільне громадське формування, створене на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод.

Об'єднання громадян, незалежно від назви (рух, конгрес, асоціація, фонд, спілка тощо) відповідно до Закону «Про об'єднання громадян» визнається політичною партією або громадською організацією (ст. 1 Закону «Про об'єднання громадян»).

ОРГАНИ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ - представницькі органи, що створюються частиною жителів, які тимчасово або постійно проживають на відповідній території її межах села, селища, міста (ст. 1 ЗМСУ).

ОХОРОНА ТРУДОВИХ ТА ІНШИХ ПРАВ ДЕПУТАТА — комплекс організаційно-правових заходів, що передбачені законодавством України для забезпечення ефективної діяльності депутатів місцевих рад, зокрема статтею 33 Закону «Про статус депутатів місцевих рад».

У разі обрання депутата місцевої ради на виборну посаду у раді, на якій він працює на постійній основі, трудовий договір з ним за попереднім місцем роботи припиняється відповідно до законодавства. Обраний на виборну посаду у відповідній раді, на якій він працює на постійній основі, депутат місцевої ради, який перебуває на службі у військових формуваннях чи правоохоронних органах держави, прикомандирується до місцевої ради із залишенням на цій службі.

З працівником, якого прийнято на роботу (посаду), що її виконував (займав) депутат місцевої ради, укладається строковий трудовий договір; цей договір розривається у разі повернення депутата місцевої ради на роботу, але не пізніше як через три місяці після припинення повноважень депутата місцевої ради.

Депутату місцевої ради, який працював у раді на постійній основі, після закінчення таких повноважень надається попередня робота (посада), а за її відсутності - інша рівноцінна робота (посада) на тому самому або, за згодою депутата, на іншому підприємстві, в установі, організації.

У разі неможливості надання відповідної роботи (посади) на період працевлаштування за колишнім депутатом місцевої ради зберігається, але не більше шести місяців, середня заробітна плата, яку він одержував на виборній посаді у раді, що виплачується з відповідного місцевого бюджету. У разі, якщо колишній депутат місцевої ради має право на пенсійне забезпечення або йому призначена пенсія за віком, по інвалідності, у зв'язку із втратою годувальника, за вислугу років відповідно до закону, за ним не зберігається середня заробітна плата, яку він одержував на виборній посаді в раді.

Час, коли колишній депутат тимчасово не працював у зв'язку з неможливістю надання йому попередньої або рівноцінної роботи (посади) безпосередньо після закінчення строку його повноважень, зараховується, але не більше шести місяців, до страхового стажу і стажу роботи (служби) за спеціальністю, за якою депутат працював до обрання у місцеву раду, де він виконував свої обов'язки на постійній основі.

Депутат місцевої ради може бути звільнений з роботи з ініціативи власника або уповноваженого ним органу від займаної посади, виключений з навчального закладу за умови його попередження в порядку, встановленому законом. Про таке попередження відповідний власник або уповноважений ним орган письмово повідомляє не менш ніж за 15 днів відповідну місцеву раду.

Час роботи депутата у місцевій раді на постійній основі зараховується до загального і безперервного стажу роботи (служби) депутата, а також стажу роботи (служби) за тією спеціальністю, за якою він працював до обрання на виборну посаду в раді.

ПЕНСІЯ — регулярне грошове забезпечення громадян при досягненні ними певного віку, у зв'язку з настанням інвалідності, в разі втрати годувальника; за вислугу років; за наявності права на соціальну пенсію та в інших випадках, передбачених законодавством України.

ПИТАННЯ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА МІСЦЕВІ РЕФЕРЕНДУМИ — питання, віднесені законодавством України до відання місцевого самоврядування відповідних адміністративно-територіальних одиниць, а також питання дострокового припинення повноважень відповідної ради та її голови.

Виключно місцевими референдумами у відповідних адміністративно-територіальних одиницях вирішуються питання про найменування або перейменування сілрад, селищ, міст, районів, областей; питання про об'єднання в одну однойменних адміністративно-територіальних одиниць, які мають спільний адміністративний центр; питання про зміну базового рівня місцевого самоврядування у сільських районах.

На місцеві референдуми не виносяться питання про скасування законних рішень вищестоящих органів державної влади і самоврядування; питання, віднесені до відання органів суду і прокуратури; питання, пов'язані з обранням, призначенням і звільненням посадових осіб, що належать до компетенції відповідної місцевої ради та її виконавчих органів (Закон «Про всеукраїнський та місцеві референдуми», ст. 6).

ПІЛЬГИ — винятки із загальних правил; переваги, що надаються юридичним особам і громадянам за виконання ними певних робіт (проведення діяльності, надання послуг), в яких держава зацікавлена; за особливі заслуги перед суспільством; потерпілим від стихійного лиха і катастроф; малозабезпеченим верствам населення: в інших випадках, передбачених законодавством.

ПОСАДОВА ОСОБА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ - особа, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні посадові повноваження у здійсненні організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій і отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету (ст. 1 ЗМСУ).

ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ — це зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян-прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах (ст. 2 Закону «Про політичні партії»).

ПОСТІЙНІ КОМІСІЇ РАДИ — органи ради, що обираються з числа її депутатів для вивчення, попереднього розгляду і підготовки питань, які належать до її відання, здійснення контролю за виконанням рішень ради, її виконавчого комітету. П.К. обираються радою на строк її повноважень у складі голови і членів комісії.

До складу П.К. не можуть бути обрані сільський, селищний, міський голови, секретар сільської, селищної, міської рад, голова районної місті (у разі її створення), районної, обласної рад, їхні заступники (ст. 47 ЗМСУ).

ПОДАТКОВА ДЕКЛАРАЦІЯ — офіційна заява платника про одержані ним за минулий період (рік, півріччя, квартал) доходи і про податкові пільги, які на нього поширюються. П.Д. зобов'язані подавати громадяни, які займаються підприємницькою діяльністю; громадяни, які одержували доходи як за основним, так і не основним місцем роботи — про суму сукупного доходу; іноземні юридичні особи і громадяни, а також інші платники податків у випадках, передбачених законодавством. П.Д. подається на бланках затвердженої форми (для кожного виду діяльності — особлива форма) до податкової інспекції.

ПОДАТКОВИЙ КРЕДИТ — відстрочка сплати податку на доходи, яка надається підприємству податковою інспекцією на умовах зворотності, строковості, від платності, за наявності згоди фінансового органу, який контролює виконання бюджету. П.К. надається у випадках: розширення експорту продукції, що виробляється, організації виробництва продукції, що замінює імпорту, впровадження у виробництво «ноу-хау», спорудження природоохоронних об'єктів, на інші цілі, визначені Кабінетом Міністрів України (за умови повного використання амортизаційних відрахувань на вказані цілі).

ПОДАТОК — встановлений вищим органом державної влади обов'язковий платіж, що сплачується юридичними особами і громадянами в бюджет у розмірах та в строки, передбачені законом.

ПРЕДСТАВНИЦЬКИЙ ОРГАН МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ — виборний орган (рада), який складається з депутатів і відповідно до закону наділяється правом представляти інтереси територіальної громади і приймати від її імені рішення (ст. 1 ЗМСУ).

РАДА — представницький орган місцевого самоврядування. Розрізняють сільські, селищні, міські ради, що є органами місцевого самоврядування відповідних територіальних громад і здійснюють від їхнього імені та в їх інтересах функції і повноваження місцевого самоврядування, визначені Конституцією та законами України.

Обласні та районні ради є органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст у межах повноважень, визначених Конституцією України, цим та іншими законами, а також повноважень, переданих їм сільськими, селищними, міськими радами, (ст. 10 ЗМСУ).

РАЙОННИЙ БЮДЖЕТ — план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення спільних інтересів територіальних громад сіл, селищ, міст районного значення, виконання місцевих програм, здійснення бюджетного вирівнювання, (ст. 1 ЗМСУ).

РЕВІЗІЯ — перевірка господарсько-фінансової діяльності підприємства, організації або службових дій посадових осіб. Проводиться шляхом аналізу документів та бухгалтерських записів. Є одним з методів наступного фінансового контролю. Буває плановою і позаплановою (раптовою). Р. можуть проводити ревізори органів управління вищого рівня (відомчий контроль) або контролери-ревізори контрольно-ревізійної служби України, місцевих фінансових органів. Результати Р. оформлюються актом з доданням необхідних документів.

САМООПОДАТКУВАННЯ — форма залучення на добровільній основі за рішенням зборів громадян за місцем проживання коштів населення відповідної території для фінансування разових цільових заходів соціально-побутового характеру (ст. 1 ЗМСУ).

СЕСІЯ РАДИ — організаційно-правова форма роботи представницького органу місцевого самоврядування. Сесія складається з пленарних засідань ради та засідань постійних комісій, скликається в міру необхідності, але не менше одного разу на квартал. Порядок скликання сесії ради та порядку її роботи визначається регламентом ради, що затверджується не пізніше як на другій сесії ради. (ст. 46 ЗМСУ).

СЕКРЕТАР СІЛЬСЬКОЇ, СЕЛИЩНОЇ, МІСЬКОЇ РАДИ - є посадовою особою місцевого самоврядування. Обирається за пропозицією сільського, селищного, міського голови відповідною радою з числа її депутатів на строк повноважень ради і працює в раді на постійній основі. За умов, передбачених ЗМСУ, пропозиція щодо кандидатури секретаря ради може

вноситися на розгляд ради не менш як половиною депутатів від загального складу відповідної ради. С. не може суміщати свою службову діяльність з іншою посадою, у тому числі на громадських засадах (крім викладацької, наукової та творчої роботи в позаурочний час), займатися підприємницькою діяльністю, одержувати від цього прибуток, якщо інше не передбачено законом (ст. 50 ЗМСУ).

СИСТЕМА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ включає:

- територіальну громаду;
- сільську, селищну, міську раду;
- сільського, селищного, міського голову;
- виконавчі органи сільської, селищної, міської ради;
- районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст;
- органи самоорганізації населення, (ст. 5 ЗМСУ).

СКЛАД РАДИ — кількість депутатів, обраних до відповідної ради, поновачення яких визнано і не припинено в установленому законом порядку.

Загальний склад ради — кількісний склад депутатів ради, визначений радою відповідно до закону (ст. 1 ЗМСУ).

СПОНСОРСТВО — добровільна безприбуткова участь фізичних та юридичних осіб у матеріальній підтримці благодійної діяльності з метою популяризації винятково свого імені (назви), торгової марки (ст. 1 Закону «Про благодійництво та благодійні організації»).

СТАТУТ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ - акт нормативного характеру, що ухвалюється представницьким органом місцевого самоврядування і регулює особливості здійснення місцевого самоврядування на території відповідної громади. Статут має не суперечити ЗМСУ і підлягає державній реєстрації в органах Міністерства юстиції України (ст. 19 ЗМСУ).

СТАТУТ ПІДПРИЄМСТВА — документ, що визначає основні засади діяльності підприємства і затверджується власником (власниками) майна, а для державних підприємств — власником майна за участю трудового колективу.

СУБВЕНЦІЇ — метод бюджетного регулювання, що застосовується для збалансування бюджетів нижчого рівня; міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про надання субвенції (ст. 1 БКУ).

СУБСИДІЯ — як метод бюджетного регулювання застосовується з метою збалансувати місцеві бюджети, зміцнити їхню доходну базу. Передається з ланок бюджетної системи вищого рівня ланкам нижчого рівня. С. надаються на безповоротне фінансування певних заходів і конкретних установ, тобто мають цільовий характер.

ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА — жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр (ст. 1 ЗМСУ). Територіальні громади сіл, селищ, міст можуть мати власну символіку (герб, прапор тощо), яка відображає їхні історичні, культурні, соціально-економічні та інші місцеві особливості і традиції (ст. 22 ЗМСУ).

ТИМЧАСОВІ КОНТРОЛЬНІ КОМІСІЇ РАДИ є органами ради, які обираються з числа її депутатів для здійснення контролю з конкретно визначених радою питань, що належать до повноважень місцевого самоврядування. Контрольні комісії подають звіти і пропозиції на розгляд ради.

Рішення про створення Т.К., її назву та завдання, персональний склад комісії та її голову вважається прийнятим, якщо за це проголосувало не менше однієї третини депутатів від загального складу Ради. Засідання Т.К. проводяться, як правило, закрито. Депутати, які входять до складу Т.К., та залучені комісією для участі в її роботі спеціалісти, експерти, інші особи не повинні розголошувати інформацію, що стала їм відома у зв'язку з роботою Т.К. (ст. 48 ЗМСУ).

ТРАНСФЕРТ — переказ грошей з однієї фінансової установи в іншу або з країни в країну; перерахування, переказ іменних цінних паперів від одного власника іншому. Трансфертні операції здійснюються між розташованими в різних країнах спорідненими підрозділами міжнародної компанії; в сукупності — це обмін всередині фірми. Митною статистикою відповідних країн Т. враховується як експорт та імпорт.

ТРЕТІЙ СЕКТОР — неприбутковий, недержавний сектор. Термін не є нормативно визначеним, але широко використовується в реальному житті, прийшов в Україну з Європи. Вважається, що існує три сектори: державний, до якого відносяться органи влади та управління, бюджетні установи та організації; комерційний чи підприємницький — його складають підприємства, установи та організації, створені з метою отримання прибутку; третій сектор — об'єднує всі неприбуткові, недержавні організації, до яких відносяться громадські організації, благодійні фонди, творчі спілки тощо.

ФІНАНСОВА КРИЗА — глибокий розлад у фінансовій системі держави, зумовлений економічними і політичними явищами, викликаними тривалими війнами, спадом виробництва внаслідок порушення міжнародних фінансових і кредитних зв'язків, стихійними явищами природи. Основна ознака Ф.К. — зростання витрат па тлі скорочення доходів, насамперед через зниження нагромаджень у галузях господарства. Показником Ф.К. є дефіцит державного бюджету. Глибина кризи залежить від того, до яких заходів вдаються, щоб виправити становище. Якщо держава зуміє своєчасно скоротити витрати бюджету і спинити спад виробництва, то Ф.К. не завдасть руйнації. Практика свідчить, що вжити потрібних заходів вдається не завжди через суперечливість інтересів різних соціальних і політичних сил, і тому Ф.К. набуває затяжного характеру, весь його тягар лягає на доходи населення.

ФОНД ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ—загальна сума заробітної плати робітників і службовців підприємства, галузі або всього народного господарства за певний період. Охоплює всю основну і додаткову заробітну плату, без врахування податку тощо. Не включаються у З.П. допомога по соціальному страхуванню, одноразові премії за рахунок спеціальних асигнувань, оплата видатків на службові відрядження, стипендії студентам та учням, які направлені підприємствами у вищі й середні спеціальні заклади, вартість спецодягу і взуття, нарахування на заробітну плату.

ДЖЕРЕЛА, ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Декларація про державний суверенітет України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1990. - № 31, ст. 429.
2. Конституція України // ВВР, 1996. - № 30, ст.141.
3. Європейська Хартія про місцеве самоврядування // Місцеве та регіональне самоврядування в Україні — К., 1994. — Вип. 1/2 (6/7). — С. 71.
4. Всесвітня Декларація місцевого самоврядування // Місцеве та регіональне самоврядування в Україні — К., 1994. — Вип. 1/2 (6/7). — С. 67.
5. Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР і місцеве самоврядування. Закон УРСР від 07.12.1990 р. // ВВР. – 1991. - № 2, ст. 5.
6. Про Всеукраїнський та місцеві референдуми. Закон України від 03.07.1991 р. // ВВР, 1991. - № 33, ст.443.
7. Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування. Закон України від 26.03.1992 р. // ВВР. – 1992. - № 28, ст. 387.
8. Про формування місцевих органів влади і самоврядування. Закон України від 03.02. 1994 р. // ВВР, 1994. - № 22, ст.144.
9. Про державну владу і місцеве самоврядування в Україні. Закон України від 18 травня 1995 р. // ВВР, 1995. - № 18, ст. 133.
10. Про звернення громадян. Законом України від 02.10.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996, № 47, ст.256
11. Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України від 21.05.1997 р. // ВВР, 1997. - № 24, ст. 170.
12. Про службу в органах місцевого самоврядування. Закон України від 07.06.2001 р. // ВВР, 2001. - № 33, ст.175.
13. Про органи самоорганізації населення. Закон України від 11.07.2001 р. // ВВР, 2001. - № 48, ст. 254.
14. Про статус депутатів місцевих рад. Закон України від 11.07.2002 р. // ВВР, 2002. - № 40, ст.290.
15. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні. Закон України від 11.12.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - №15, ст. 232.
16. Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів. Закон України від 10.07.2010 р. // ВВР, 2010, № 35-36, ст. 491 (Із змінами, внесеними згідно із Законами №2491-VI від 30.08.2010, ВВР, 2010, №39, ст. 514, №2756-VI від 02.12.2010, ВВР, 2011, № 23, ст. 160).
17. Про розмежування земель державної та комунальної власності. Закон України від 05.02.2004 р. // ВВР, 2004. - № 35, ст.411 (Із змінами, внесеними згідно із Законом № 3235-IV від 20.12.2005, ВВР, 2006, № 9, N 10-11, ст.96 - зміни діють у 2006 році)

18. Про доступ до публічної інформації від 13 січня 2011 року // ВВР, 2011, № _____
19. Про інформацію від 2 жовтня 1992 року в редакції Закону №2938-IV від 13.01.2011// ВВР, 2011, № _____
20. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року // ВВР, 2010, № 50-51, ст.572.
21. Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні. Затверджено Постановою Верховної Ради України від 17 грудня 1993 р. № 3748-ХП // ВВР. – 1994. - № 6, ст.30.
22. Про фінансове забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 грудня 1997 р. № 1349.
23. Порядок контролю за здійсненням органами місцевого самоврядування делегованих повноважень органів виконавчої влади. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 9 березня 1999 р. № 339.
24. Про додаткові заходи щодо врегулювання земельних відносин. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2009 р. № 901.
25. *Баймуратов М. О., Григор'єв В. А.* Муніципальна влада: актуальні проблеми становлення й розвитку в Україні. – Одеса: АО БАХВА, 2003. – 192 с.
26. *Батанов О.В.* Територіальна громада — основа місцевого самоврядування в Україні. — К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. — 260 с.
27. *Батанов О.В.* Функції територіальних громад як специфічних суб'єктів конституційного права: [Проблеми місцевого самоврядування] // Право України. — 1998. — № 8. — С. 21 - 24.
28. *Батанов О.В.* Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні: Монографія / За заг. ред. В.Ф. Погорілка. – К.: Концерн „Видавничий Дім „Ін Юре”, 2003. – 512 с.
29. *Біленчук П.Д., Кравченко В.В., Підмогильний М.В.* Місцеве самоврядування в Україні (Муніципальне право) — К.: Атіка, 2000. — 304 с.
30. *Борденюк В.* Конституційні засади місцевого самоврядування в Україні // Вісник УАДУ. — 1996. — № 3. — С. 131-129.
31. *Воронкова В.Г.* Муніципальний менеджмент: Навчальний посібник. – К.: ВД „Професіонал”, 2004. – 256 с.
32. *Грицяк І.* Місцеве самоврядування України в історії і сучасності // Вісник УАДУ. – 1996. - № 1. – с. 53-67.
33. Громадянське суспільство і політика органів місцевого самоврядування (проблеми теорії і практики): Матеріали науково-практичної українсько-польської конференції (Львів 4-5 березня 2002 р.) – Львів: Добровичинний громадський фонд ім. Князя Осмомисла – Наукове Товариство ім. Шевченка, 2003. – 416 с.
34. *Демиденко В.О.* Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні (у схемах): Посібник. – К.: КНТ, 2007. – 440 с.
35. *Друзюк С.* Громада — велика сила. Та можливості обмежені // Віче. —

1998. — № 5. - С. 41-46.

36. Закон про місцеве самоврядування в Україні. Науково-практичний коментар. Інститут законодавства Верховної Ради України. К., 1999.

37. Збірник матеріалів Координаційно-методологічної наради „Сучасні проблеми місцевого самоврядування в контексті адміністративної реформи та регіональної політики” та виїзного засідання Комітету Верховної Ради України з питань державного будівництва та місцевого самоврядування (9-13 квіт. 2001 р., Гаспра – Ялта, АРК). – К.: Логос, 2001. – 147 с.

38. *Колодій А.М., Олійник А.Ю.* Державне будівництво і місцеве самоврядування. К.: Юрінком Інтер, 2000. — 304 с.

39. *Корпань О.В.* Правові проблеми організації самоврядування в Україні. К.: Оріяни, 2001. – 144 с.

40. *Кравченко В.В., Пітцик М.В.* Муніципальне право України: Навчальний посібник. - К., Атіка, 2003. - 672 с.

41. *Кравченко В.В., Пітцик М.В., Салій І.М.* Основи муніципального менеджменту. Навчальний посібник / За ред. В.В.Кравченка. - К., Атака-Н, 2003. - 304 с.

42. *Круш П.В., Кожемяченко О.О.* Муніципальне управління. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 168 с.

43. *Куйбіда В., Чушенко В.* Система місцевого самоврядування України // Вісник Львівського університету: Серія юридична. — 2000. - Вип. 35. - С. 195-199.

44. *Куйбіда В.* Конституційно-правові проблеми міського самоврядування в Україні. — Львів: Літопис, 2001. — 376 с.

45. *Лазор О.Д.* Основи місцевого самоврядування: Навчальний посібник. 3-тє видання доповнене і перероблене. – К: Центр навчальної літератури, 2003. – 432 с.

46. *Лазор О.Д., Лазор О.Я.* Міське самоврядування. Вітчизняний та зарубіжний досвід. Навчальний посібник. Видання друге, доповнене і перероблене. – К: Дакор, 2004. – 560 с.

47. *Лазор О.Д., Лазор О.Я., Лазар І.Г.* Основи державного управління та місцевого самоврядування: Навчальний посібник. – К.: Дакор, 2007, – 312 с.

48. Міське самоврядування: Монографія. – Кн. 1. Організація роботи сільського, селищного голови / за заг. ред. А.О. Чемериса. – Львів: Ліга-Прес, 1999. – 320 с.

49. Міське самоврядування та статутне право в Україні збірка матеріалів. Чернігів: Чернігівські береги, 2003. – с. 27.

50. Муніципальні ініціативи: кращі практики (Збірник нормативно-правових актів, документів, інформаційних та методичних матеріалів Всеукраїнського конкурсу проектів та програм розвитку місцевого самоврядування) / Заг. Ред. М.Пухтинського, О.Власенка, О.Орленка. – К.: Атіка, 2006 – 920 с.

51. Муніципальне право України: Підручник / Кол. Авт.; За ред. *В.Ф. Погорілка, О.Ф. Фрицького.* – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 592 с.

52. *Наврузов Ю.В., Куліченко І.І., Сурмін Ю.П.* Концептуальні засади розробки

статуту територіальної громади міста Дніпропетровська // Управління сучасним містом. – Дніпропетровськ: УАДУ, 2000. – Вип. 5. – с. 42-53.

53. *Панейко Ю.* Теоретичні основи самоврядування. — Мюнхен, 1963.— 194с.

54. *Пархоменко В.В.* Проблеми місцевого самоврядування в Україні 1990-х років. — К., 1999. — 252 с.

55. Посібник для депутата місцевої ради – К.: Лікей, 2005, 160 с.

56. Принципи Європейської хартії місцевого самоврядування. Навч. посіб. / *М. Пітцик, В.Кравченко, Е.С.Моньйо, Б.Фонтен, В.Черніков* та ін. / - К., 2000. – 136 с.

57. *Пухтинський М.* Система місцевого самоврядування в Україні // Вісник УАДУ. — К. — 1996. — № 1. — С. 68-89.

58. Ресурси розвитку. Адміністративна реформа в Україні: Матеріали Всеукраїнського семінару та координаційної наради „Ресурсне забезпечення місцевого та регіонального розвитку”, Київ, 10 листопада 2001 р., та науково-методологічного семінару „Адміністративна реформа: проблеми і перспективи реформування діяльності органів центральної виконавчої влади”, Київ, 27 листопада 2001 року / Упорядники: *М. Пухтинський, Е. Рахімкулов.* – К.: Логос, 2002. – 308 с.

59. *В. П. Рубцов.* Місцеві ініціативи. – К.: Гнозис, 2001.

60. *В. П. Рубцов.* Громадські слухання. – К.: Гнозис, 2001.

61. *Руснак Б. А.* Залучення громадян до участі в місцевому самоврядуванні. Навчально-методичний посібник / Укладач Б.А.Руснак. – Чернівці: ЧМГС „Буковинська партнерська агенція”, 2004.

62. *Руснак Б. А.* Місцеве самоврядування. Пора знімати декорації. // Віче, 2000. - № 2. - с.18 – 28.

63. *Руснак Б. А.* Розмежування повноважень між різними рівнями влади // Вісник програми сприяння парламентам України. - № 6, 29/12/1999 р.

64. *Руснак Б. А.* Місцеве самоврядування в Україні: Посібник для депутатів міськради / Укладач – Б.А. Руснак; Редактор – В.А. Бойко. Одеса, «ВМВ», 2006. – 336 с.

65. *Руснак Б. А.* Теорія і практика місцевого самоврядування в Україні: Посібник для депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів. – Чернівці: Прут, 2009. – 384 с.

66. *Ткачук А., Агранофф Р.* Місцеве самоврядування: світовий та український досвід. Посібник (друге видання). – К., «Заповіт», 1998.

67. *Швидько Г., Романов В.* Державне управління і самоврядування в Україні. — К.: УАДУ, 1997. — 140 с.

68. Управління великими містами: адміністрування та безпосередня демократія (проблеми теорії і практики): Матеріали II українсько-польської науково-практичної конференції (Львів 4-5 грудня 2003 р.). – Львів, 2004. – 540 с.

Руснак Борис Артемійович

Радник Чернівецького міського голови, викладач правових дисциплін у ЧНУ ім. Ю.Федьковича, Чернівецькому факультеті Національного університету «Одеська юридична академія» та Чернівецькій філії МАУП, експерт з питань державного будівництва, місцевого самоврядування та виборчого права, випускник юридичного факультету Львівського державного університету ім. І.Франка.

З 1993 до 2010 року працював у Чернівецькій обласній державній адміністрації та обласній раді на різних посадах: очолював юридичний відділ ОДА та обласної ради, був заступником керівника апарату ОДА, керуючим справами та заступником голови Чернівецької обласної ради третього скликання, у 1999 – 2004 рр. - фундатор і голова Асоціації органів місцевого самоврядування Чернівецької області.

Автор низки посібників з питань місцевого самоврядування та виборчого права в Україні.

У ході виборчих кампаній 2004, 2006 та 2007 років у складі групи тренерів Проекту „Сприяння організації виборів в Україні” та Міжнародного Республіканського Інституту (МРІ) брав участь у проведенні

навчальних семінарів з керівниками обласних, міських та районних організацій політичних партій, з членами виборчих комісій, спостерігачами, з керівниками та юристами виборчих штабів політичних партій (блоків) в усіх регіонах України.

Упродовж кількох років у складі експертів МРІ бере участь у проведенні навчальних семінарів із керівниками та депутатами органів місцевого самоврядування України.

Активний учасник міжнародних та національних науково-практичних конференцій і круглих столів з проблем державного будівництва, місцевого самоврядування та виборчого права; автор численних публікацій з цих проблем у засобах масової інформації.

**Одеська обласна організація
Всеукраїнської громадської організації
«Комітет виборців України»**

Одеська обласна організація Всеукраїнської громадської організації «Комітет виборців України» (ООО ВГО КВУ) - неурядова незалежна громадська організація, місією якої є активізація громадян до участі в управлінні державою та реалізації своїх конституційних прав, а також сприяння проведенню вільних, чесних та демократичних виборів в Україні.

Метою діяльності організації є не лише допомога конкретним людям у вирішенні їх конкретних питань, а й ініціювання інституційних змін, які б наблизили українське суспільство до демократичних стандартів.

Діяльність організації включає в себе такі основні напрямки:

Сприяння максимально чесному і законному ходу виборчих кампаній.

Організація здійснює системне спостереження за ходом виборчих кампаній, інформування громадськості про хід виборчого процесу, привернення уваги виборчих комісій, влади і громадськості до найгостріших проблем, пов'язаних з ходом виборчих кампаній. Окрім цього організацією проводяться тренінги для членів виборчих комісій, кампанії з просвіти виборців, надається безкоштовна юридична допомога виборцям.

Вартові демократії (watchdog):

В рамках цього напрямку діяльності організація постійно проводить моніторинг діючої влади, що включає в себе: аналіз виконання передвиборчих обіцянок, спостереження за роботою органів місцевого самоврядування та виконавчої влади, розвитком та діяльністю партій як основного посередника у комунікації між виборцем і владою, діяльністю депутатів різних рівнів, сільських, селищних та міських голів.

Розвиток громадянського суспільства в Одеській області:

В рамках цього напрямку організація проводить просвітницькі кампанії і програми для підвищення правової освіти громадян, здійснює проекти спрямовані на інформаційно-методологічну підтримку громадських організацій і ініціативних груп громадян в районах області, проводить конкурси мікро-грантів. Розробляє та впроваджує локальні нормативно-правові акти.

Сприяння розвитку місцевого самоврядування:

В рамках цього напрямку проводяться навчальні семінари та тренінги для депутатів місцевих рад, організовується стажування, видається та поширюються навчальна література.

***Odessa Regional Organization
of All-Ukrainian NGO
«Committee of Voters of Ukraine»***

Odessa Regional Organization of All-Ukrainian NGO “Committee of Voters of Ukraine” is non-governmental independent public organization. Its mission is the intensification of the citizen’s participations in the governance and the realization of their constitutional rights, also help in the holding of the free, fair and democratic elections in Ukraine.

The aim of the organization is not only the help to the certain people in solving their problems, but also the initiation of the institutional changes which would make Ukraine closer to the democratic standards.

Activity of the organization includes next key directions:

Promotion to the fair and lawful course of election campaigns.

Organization implements systematic monitoring of course of the electoral campaigns, informs society about course of the electoral process, turns the mind of the election commissions, authority and society to the most urgent problems of electoral process course. Besides, the organization provides trainings for the members of the election commissions, educational campaigns for the electorate, gives free juridical help for electorate.

Guardians of democracy (watchdog).

In this direction of the organization’s work it constantly monitors the authority. It includes analysis of execution of pre-election promises, supervision of Local Governments, execution power, development and activities of political parties as the main facilitator in communication between voters and authority, activities of the deputies of the different levels, heads of the local councils.

Development of the civic society in Odessa’s region.

In this area organization holds educational campaigns and programs for the raising of the law education of citizens; organize projects which directed to informational and methodological support of the NGOs and the initiative groups of the citizens in the region, carries out micro grand contests. Develops and implements local regulations.

Promotion to the development of the Local Government

In this field of the organization’s activities educational seminars and trainings for deputies of local councils, organization of traineeships, publishing and distribution of the educational literature are carried out.

Правозахисна та правопросвітня діяльність:

В рамках організації постійно діє юридична приймальня, проводиться моніторинг дотримання прав людини, надається безкоштовна правова допомога громадянам. Отримана інформація щодо порушень прав людини аналізується, робляться висновки щодо оптимальних варіантів захисту прав людини та рекомендації щодо ліквідації (мінімізації) таких порушень.

Одеська обласна організація ВГО КВУ створена у 1997 р. (легалізована у 1998 р.), як юридична особа здійснює свою діяльність з 2004 р. Організація постійно проводить різноманітні публічні та медіа-заходи, які широко висвітлюються у ЗМІ та Інтернеті, має власний інформаційний портал www.izbirkom.od.ua та громадсько-політичну обласну газету "ІзбірКом". В районах Одеської області виконання проектів організації забезпечують 3 районні організації (Білгород-Дністровська, Котовська, Роздільнянська районні організації ВГО КВУ) та районні представництва в Ізмайльському та Ренійському районах. Організація тісно співпрацює з місцевими, всеукраїнськими та міжнародними громадськими організаціями, ЗМІ, органами виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Організація з 1998 р. має великий досвід виконання просвітницьких, правозахисних, моніторингових, тренінгових та інформаційно-аналітичних місцевих, регіональних та міжнародних проектів (підтриманих АВА/ROLI, NED, NDI, Charles Mott Foundation, ОБСЄ, Development Associates, inc, MSI та проектом „Гдіна Україна”, Посольствами США, Польщі і Нідерландів в Україні, МФ „Відродження”, канадсько-українською Фундацією «Демократичні інституції і практики», Східноєвропейським демократичним центром, Фрідом Хаус, Black Sea Trust for Regional Cooperation, UNITER та фондом „Східна Європа”, тощо) як власних, так і в якості регіонального партнера ВГО “Комітет виборців України”.

***Одеська обласна організація
ВГО “Комітет виборців України”***

***Юридична та фактична адреса:
65091, Україна, м. Одеса, вул. Садикувська, 25***

***Поштова адреса: 65023, Україна, м. Одеса, а/с 209
Телефон/факс (048)716-40-18, (048)716-46-83***

***Електронна пошта:
odesakvu@ukr.net***

***Інтернет-сторінки:
www.cvu.od.ua, www.izbirkom.od.ua***

Activity in the field of Human Right's protection.

There is a permanent legal reception in the organization. It monitors human rights, gives free legal aid to citizens. The information about violation of human rights are analyzed, organization makes conclusions for the optimal protection of human rights and makes the recommendations for the elimination (minimization) of such violations.

Odessa Regional Organization of All-Ukrainian NGO "Committee of Voters of Ukraine" was founded in the 1997 -th. (was legalized in the 1998-th). It operates as a legal entity from the 2004-th. Organization permanently holds different public and media events, which are widely media coverage, has its own web site www.izbirkom.od.ua and social and political region newspaper "Izbircom". 3 district organizations (Belgorod-Dnestrovskiy's, Kotovsk's and Rozdelnaya's organizations of the All-Ukrainian NGO "Committee of Voters of Ukraine") and district offices in the Ismail's and Reny's districts carry out the projects of the organization in the districts of the Odessa's region. Organization closely collaborates with local, national and international civic organizations, media, executive power and local governments.

From the 1998-th organization has a big experience of carrying out educational, Human Rights, monitoring, training, informational and analytical projects at the local, regional and international levels (which were supported by ABA/ROLI, NED, NDI, Charles Mott Foundation, OCSE, Development Associates inc., MSI, project "Worthy Ukraine", embassies of USA, Poland and Netherlands in Ukraine, "International Renaissance Foundation", Ukrainian and Canadian Foundation "Democratic institutes and practices", Eastern European democratic center, Freedom House, Black Sea Trust for Regional Cooperation, UNITER, foundation "Eastern Europe", etc.). In those projects All-Ukrainian NGO "Committee of Voters of Ukraine" was an organizer or a partner of All-Ukrainian NGO "Committee of Voters of Ukraine"

***Odessa Regional Organization of
All-Ukrainian NGO "Committee of Voters of Ukraine"***

Address:

p.o. box 209, Odessa 65023 Ukraine

Telephone number: (048)716-40-18, 716-46-83

Fax number: (048)716-40-18

E-mail:

odesakvu@ukr.net

Web site:

www.cvu.od.ua, www.izbirkom.od.ua

**Одеська обласна організація
Всеукраїнської громадської організації
«КОМІТЕТ ВИБОРЦІВ УКРАЇНИ»**

Будемо щиро вдячні
за відгуки, побажання, рекомендації
стосовно вміщених у виданні матеріалів.

Для листів:

65023, м. Одеса, а/с 209

Телефон/факс: 048-716-40-18,

Телефон: 048-716-46-83

Електронна пошта: odesakvu@ukr.net

Інтернет-сторінки:

www.cvu.od.ua, www.izbirkom.od.ua

Руснак Борис Артемійович

**МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ:
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА**

**Посібник для депутатів місцевих рад
та сільських, селищних, міських голів**

Редактор — Бойко А. М.

Коректор — Васіна О. С.

Комп'ютерна верстка — Васіна О. С.

Підписано до друку 1.10.2011 р.

Наклад — 350 примірників

Надруковано СПД Швець Д.А.

Свідоцтво про державну реєстрацію В02 №425616